

İLÂHÎ PEYĞƏMBƏRLƏRİN TARİXİ (I)

Din təlimləri silsiləsindən

İman

BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR-RƏHİM

**İLƏHİ
PEYĞƏMBƏRLƏRİN
HƏYƏTİ**

İman mədəni-maarif müəssisəsi

Adəm(ə)

YARANIŞIN BAŞLANMASI

Uzun illər, əsrlər keçib, amma tək-cə Allah bilir ki, bu hədsiz-hüduzsuz dünya neçə min illər arxada qoyub, elə bir vaxt olub ki, Allahdan başqa heç bir varlıq olmayıb. Sonra Allahın əzəli istəyi tək varlıq, ya varlıqlar yaratmağa olub, ona görə də asimanları, yeri və başqa planetləri bu sonsuz fəzada yaratdı. Görəsən, ilk məxluq nə olub? Görəsən, bu göylərin, yerin, başqa canlı və cansız varlıqların ömründən nə qədər keçir? Yer nədir, hansı qayda ilə yaranıb, ibtidai canlı varlıq necə yaranıb? Biz bilirik ki, yəqinən düz fikir bu suallar haqqında tapılmayıb və insan ömründən əsrlər belə keçsə həqiqi cavab tapılmayacaq, bəlkə də biz bəşəriyyət öz acizliyimizi etiraf edəcəyik.

Con Feqr deyir:

-"Maddənin kəşf olunması səmərəli təhqiq və tədqiqatdan xaric bir məsələdir. Gərək maddənin mövcudluğunu fərz etdikdən sonra varlığın yaranış keyfiyyəti haqqında düşünölsün."

Başqası isə belə deyir:

-"Həyatın tapılması fizika elminin ən maraqlı mövzularından biridir. Uzun təhqiqatlara baxmayaraq bu məsələ hələ də həll olmamışdır. Necə ki, Nyuyork elmlər akademiyasının müəllimi Karisi Morison deyir ki, həyatın sirlər dolu yaranışı zərif bir məsələyə bağlıdır, amma biz o məsələnin dərk olunmasından acizik. Heç bir əsasın olmaması alimləri sükut etməyə məcbur edib. Yaranış qəribə olduğundan adi düşüncələr onun əslinə vara bilmir, hətta biologiya elmində ən dərin düşünen alimlər belə onun keyfiyyətinə heyran qalıblar. Mümkündür bir alim onun mö'cüzə və insan qüdrətindən xaric olmasına yetişə bilməsin, amma eyni halda özü və başqalarının təcrübəsi nəticəsində bütün dünyanın tək, çox kiçik molekuldan nəş'ət tapmasını, onun tədrici böyüməsini açıq-aşkar görsün. Bu tək molekula elə bir qüdrət verilmişdir ki, çox böyük sür'ətlə artmağa və bütün yer üzünü minlərlə canlı varlıqla doldurmağa məşğuldur."

Bu dəyişiklərin ardınca göylərin, yerin və başqa varlıqların yaranışından sonra Allah taala onların ən üstününü, ən şərəflisini, yə'ni insanı yaradaraq onu özünə yer üzündə xəlifə və canişin seçdi.

Buna görə də mələklərə dedi: -"Mən yer üzündə özümə canişin seçmişəm". Mələklər ərz etdilər: -"Yer üzündə elə bir şəxsi seçmişən ki, ziyankarlıq, pis işlərlə məşğul olub qanlar töksün. Biz sənə paklıqla sitayiş edirik və müqəddəs sanırıq." Allah taala cavabında dedi: -"Mən bilən şeyləri siz bilmirsiniz!" (Bəqərə" surəsi, ayə 30)

MƏLƏKLƏRİN E'TİRAZININ SƏBƏBİ

İndi görək mələklər niyə görə bu sözü dedilər. Yə'ni nə əsasla insanın keçmişinə bu pis işləri, fəsadı və qan tökmələri nisbət verdilər.

Qısa desək, bu sual idi, yoxsa e'tiraz? Bu barədə fikir ayrılığı ilə bərabər imamlarımızın (ə) rəvayətlərində də müxtəlif səbəblər qeyd olunmuşdur. Bütün bunlardan belə nəzərə çarpır ki, bu söz, e'tiraz, Allahın işində tərəddüd, insanların eyblərini axtarma və bu kimi xüsusiyyətlərdən ola bilməz, çünki mələklər Allahın ən istəkli bəndələri olmaqla bərabər onların zəhinlərindən günahın fikri belə keçmir. Bəlkə məqsədləri bu xilqətin həqiqətini bilmək və onun hikmətindən xəbərdar olmaq idi. Sadəcə olaraq e'tiraz etmək əvəzinə onun səbəbini bilmək istəyirdilər. Lakin belə bir sual qarşıya çıxır: Niyə görə yaranışın həqiqət və səbəbini bilmək üçün bu cür soruşdular: -"İstəyirsən yer üzündə elə bir şəxsi seçəsən ki, pis işlərlə məşğul olub, qan töksün?" İnsan nəslinin yer üzündə fəsad və qan tökməklə məşğul olmasını haradan bilirdilər? Bu suala neçə dəlil və səbəb qeyd olunmuşdur:

1. Çünki Allah taala onlara əvvəlcədən xəbər verdi: "Mən yer üzündə xəlifə, canişin seçmişəm" Mələklər insanın yer əhli, maddi olub qəzəb və şəhvətdən mürəkkəbləşmiş, dünyanın da ziddiyyət, məhdudiyyət və narahatlıq dünyası olduğunu bilərək, həyatın davamı bu varlıqlar arasında və belə mühitdə istər-istəməz fəsad və qan tökməklə qurtarmasını zənn etdilər.

2. Adəmin yaranışından öncə dünyaya insanlar, ya cinlərin bir nəslı gəlib yer üzündə fitnə-fəsad, müharibə və qan tökməklə məşğul olub, nəticədə isə ya özləri həlak olublar, ya da mələklər onları həlak etməyə Allah tərəfindən əmr olunublar.

Hətta bə'ziləri şeytanın da onlardan olmasını, həlak olduqdan sonra mələklərin onu göylərə aparmasını və öz aralarında ona yer verməsini zənn edirlər. Belə mə'lum olur ki, mələklər insanın keçmişindən xəbərdar olduqları üçün, Allahdan bu tərzdə sual etdilər. Onun dərgahına e'tiraz surətində müraciət etdilər ki, bu səbəbin təsdiqi üçün bizdə kifayət qədər şahid və rəvayət vardır.

3. Allah taala öz istəyini onlara aşkar edəndə onlara dedi: "Mən özümə yer üzündə canişin seçmişəm." Mələklər soruşdular: -"Bu canişin kimdir və onların rəftarı necədir." Allah taala izahat verəndə onun yer üzündə fitnə-fəsad, qan tökməklə məşğul olmağından onları agah etdi. Bu vaxtı mələklər dedilər:

-"Yer üzündə elə bir şəxsi seçmişən ki, fitnə-fəsad törətsin."

4. Mümkündür heç bir keçmişə nəzərə almadan bu sözü deyiblər, bəlkə də özlərini xəlifəlik haqqı olduğunu bildirmək istəyiblər. Yə'ni bu şöhrəti özlərinə layiq biliblər, ona görə də onun arxasınca dedilər:

-"Biz Səni həmişə təsbih edib, hamılıqla sitayiş edirik."

Hər halda onlar Allaha e'tiraz etmək istəmirdilər, bəlkə eşq və məhəbbət üzündən bütün ona qarşı olan itaətsizliyin, üsyanın, Allah qarşısında müxalifət bayrağı tutan, fitnə-fəsad törədən və əmrdən boyun qaçıran bir şəxsin yaranmasını istəmirdilər. Bəlkə bu sözlərinin mə'nası bu olsun ki, biz nə qədər istəsən sənə təsbih, həmd, sitayiş edəcəyik, artıq yer üzündə buna görə fitnə-fəsad törədən, qan tökən bir mövcudun yaranmasına ehtiyac olmasın. Amma bu itaətsizliyin məhz onların özlərindən olan Əzazil (sonralar İblis adı ilə şöhrətlənən) adlı bir fərdin təkəbbürlüyü nəticəsində baş verməsindən xəbərdar deyildilər. Buna görə də bir çox alimlər və təfsirçilər Allahın bu cavabını -"Mən bilən şeyləri siz bilmirsiniz" İblisin gələcəkdə etdiyi təkəbbürlüyünə işarə kimi yozurlar, yə'ni siz mələklər sizinlə yaşayan, sizinlə bərabər təsbih, həmd, ibadət edən İblis təkəbbürlüyü qarşılaşdıqdan sonra deyilsiniz və onun mütəkəbbir, özünüsevən, xudbin olduğunu bilmirsiniz. Bu pis sifətlər səbəbindən mən onu öz dərgahımdan qovdum.

ALLAHIN MƏLƏKLƏRƏ CAVABI

Bununla belə Allah onların cavabında dedi: -"Mən bilən şeyləri siz bilmirsiniz". Yə'ni siz bu xilqət və yaranışdan xəbərsizsiniz. Bu ayədə Allahın cavabından iki mə'na istifadə olunur:

1. Allah taala onlara demək istəyir ki, necə ki, siz insanların qan töküüb fitnə-fəsad törətməsini bilirsiniz, eləcə də onların xalis, ləyaqətli, təqvalı çox böyük və əzəmətli alim bəndələrin olacağından xəbərsizsiniz, hətta sizin ən ali şəxsiniz olan Cəbrail belə onun məqamına yetişə bilmir və "Əgər bir barmaq başı qədər yaxınlaşısaydım yanardım" -deyərk səsleyir. Bütün bunlara baxmayaraq bu varlığın (insanın) yaranışında olan xeyir-ziyanından qat-qat çoxdur və bu xeyirlər ziyanları aradan aparır.

2. Mələklər özləri Allahın xəlifəlik məqamına yetişmək və yer üzündə məskən salmaq istəyirdilər, amma Allah qapalı surətdə onlara cavab verdi ki, siz öz xeyrinizi bilmirsiniz. Mən sizdən daha yaxşı bilirəm və kimin göydə, kiminsə yerdə məskən salmasını mən tə'yin edirəm. Necə ki, yuxarıda qeyd olundu, Allah onlara bu cümləni yetirmək istəyirdi ki, bu zahiri həmd, təsbih və ibadətlərinizə öyünməyin, vaxt gələr (imtahan vaxtı) hətta sizin ən çox ibadət edəniniz ki, siz onun moizələrindən istifadə edirdiniz, belə mənim fərmanımdan boyun qaçırıb, təkəbbürlük nəticəsində mənə qarşı itaətsizlik bayrağı qaldıra bilər. Əgər şəhvet və qəzəb qüvvəsini sizdə yaratsaydım, onda günaha düşməməyin, təqvanın çətinliyini başa düşüb özünüzdə bu sifətlərin nə qədər az olduğunu bilərdiniz. Bir sözlə siz mənim işlərimin sirrinə vaqif ola bilmərsiniz.

Bunlar bir sıra qeyd olunmuş fikirlər idi, amma həqiqət hələ də bizə mə'lum olaraq qalır. Hər halda mələklər belə e'tiraz və sualın yeri olmadığına, bəlkə də özləri tərəfdən səhvən baş verdiyini başa düşdülər və öz səhvlərini düzəltmək üçün (bə'zi rəvayətlərə görə) illərlə tövbə və istiğfar etdilər. İlk növbədə dilləri üzr istəməklə açıldı. Allahı tənzih (hər pisləkdən pak bilmək) edərk dedilər: -"Pərvərdigara, sən hər pisləkdən paksan və sən öyrətdiyin şeydən başqa bir şeyə elmimiz yoxdur. Həqiqətən sən alim və həkimsən." ("Bəqərə" surəsi, ayə 32). (Ayənin izahı aşağıda gələcəkdir).

ADƏMİN YARANIŞI VƏ ŞEYTANIN İTƏTDƏN BOYUN QAÇIRMASI

Allah və mələklər arasında olan bu müxtəsər söhbətdən sonra Allah taala Adəmi, bəşəriyyətin atasını və insan növünün yaranışını başladı. Necə ki, bu məsələ Qur'anda açıq-aşkar qeyd olunmuşdur, insanı gildən yaratdı, sonra öz ruhundan ona üfürdü, onun ardınca mələklərə ona səcdə etməyi əmr etdi və onlar da İblisdən başqa hamılıqla səcdə edərək Allahın fərmanına öz tabeliklərini bildirdilər. Təkcə şeytan, Adəmə qarşı olan həsəd və təkəbbürün nəticəsində, Allahın əmrindən boyun qaçıraraq Qiyamət gününə qədər Allah dərğahından qovuldu.

Allah bu itaətsizliyin səbəbini soruşaraq buyurdu: -"Sənin səcdə etməyinə nə mane oldu?" O, cavab verərək dedi: -"Mən ondan üstünəm, çünki Sən məni alovdan, onu isə gildən yaratdın." ("Ə'raf" surəsi, ayə 12).

Bu sözlə öz batinində məskən salan pis xasiyyətlərdən pərdə götürdü.

Bəli, pis xasiyyətlər insanın bədbəxtliyində o qədər tə'sirlidir ki, bir an təzahür və riya, hətta bir neçə saniyə olsa belə, insan mə'nəviyyatını, ömürlük səadət və xoşbəxtliyini uzun illər, bəlkə əsrlər boyu çətinliklə əldə etdiyi yaxşılıqları aradan götürüb aparır. Əli (ə) "Qasiə" xütbəsində bu barədə buyurub:

-"Allah taalanın İblislə rəftarından, onun uzun illər boyu etdiyi əməllərin, bu yolda çəkdiyi zəhmətlərin (həqiqətən şeytan Allaha altı min il ibadət etmişdir və bu illərin dünya və ya axirət illərindən olmağı dəqiq mə'lum deyil) bir saatlıq təkəbbürlüklə aradan getməsindən ibrət alın!"

Bəli, əmrdən boyun qaçırmaq və Adəmin məqamına həsəd aparmaq onu Allahın feyzlə dolu dərğahından məhrum etdi. Daimi olaraq Allahın rəhmətindən uzaqlaşdı və haqqında bu əmr verildi:

-"Çıx ordan (bəhiştəndən)! Doğrudan da sən qovulmuşsan. Və Qiyamət gününə qədər mənim lə'nətim olsun sənə." ("Sad" surəsi, ayə 77 və 78).

Şeytan birdən Allaha yaxınlaşmaq yolunda çəkdiyi əziyyət və etdiyi ibadətlərin heç olmasını başa düşdü. Ümidi kəsildi halda dedi: "Pərvədigara, indi ki, belə oldu Qiyamət gününə kimi mənə fürsət ver." ("Sad" surəsi, ayə 79). Allah taala onun istəyinin bir hissəsini qəbul edərək buyurdu: -"Sənə o müəyyən günə (Qiyamət günü) qədər fürsət verirəm." ("Sad" surəsi, ayə 80).

Bütün bu bədbəxtçiliyin və zəlalətin əsasını Adəmdə və ona səcdə etməməkdə görürdü, ona görə də ona və onun nəslinə qarşı düşmənçiliyə daimi olaraq öz qəlbində yer verdi, hətta onu qəlbində saxlaya bilməyib tezliklə aşkar etdi. Elə ki, Allah taala onun istəyini qəbul etdi, qəlbində olan pərdəni götürdü. Bundan əlavə Allahı bu işdə təqsirləndirərək dedi: -"İndi ki, məni yolumdan etdin, mən də onların (yollarından azdırmaq üçün) irəlidən, arxadan, soldan, sağdan (hər bir mümkün cəhətdən) yollarına çıxacağam və sən onların çoxlarını şirik edən (Sənə şirik qoşan) görəcəksən. Bu istəyi yaşatmaq üçün hər vasitədən istifadə edəcəyəm, bütün cinayət və pis işləri onların gözündə yaxşı cilvələndirəcəyəm və və'dələrlə onları arzularında ümidvar edəcəyəm, o dərəcəyə qədər ki, Allahın xilqətini dəyişdirməyə məcbur olsunlar.

Ancaq Allahın ixlaslı bəndələri bu fitnədən amandadırlar. Mən onlara yol tapa bilmirəm, amma ondan qalanını azdıracağam və pis yola çəkəcəyəm. Allah taala da Adəm və onun övladlarının şeytanın vəsvəsələrinə düşməməyə və özünü qoruyub saxlamaq üçün onlara vədələrlə xatırladı ki, şeytan sizin açıq-aşkar düşmənidir, özünüzü gözləyin, sizi də haqq yolundan azdırmayın, necə ki, özü bədbəxt olmuşdur, sizin də bədbəxtçiliyinizə səbəb olmasın. Bunu da bilin ki, şeytanın və'dələri yalan, pis və münkər (Allah tərəfində rədd olunmuş) işlərdən başqa bir şey deyildir. Bu məsələni eyni məzmunla bir neçə yerdə təkrar edibdir.

Həmçinin Allah o biri aləmdə öz peyğəmbərlərindən əhdnamə alaraq onların şeytana itaət etməməklərini, düz yolda həmişəlik qalmaqlarını və açıq-aşkar düşmən olan şeytanın bir an olaraq yaddan çıxartmamağını tövsiyə etdi. Bu əhdnaməni İslam Peyğəmbəri Həzrət Məhəmməd (s)-ə vəhy etdi və xatırladaraq belə buyurdu: "Ey Adəmin övladları, məgər sizə tapşırmadım ki, şeytana ibadət etməyin, o sizin açıq-aşkar düşmənidir." ("Yasin" surəsi, ayə 60). Başqa bir tərəfdən şeytanı və onun təbəçilərini Duzəx və Qiyamət gününün ağır əzabları ilə qorxudaraq buyurdu: -"Bil, həqiqətən cəhənnəmi sən və sənin təbəçilərlə dolduracağam... səndən təbəçilik edən azğınların və'dəgahı duzəx olacaqdır... Hamı bilməlidir ki, şeytanın hizbi (cəmiyyəti) ziyanverici insanlardır." ("Sad" surəsi, ayə 85. "İsra" surəsi, ayə 63. "MİNəadilə" surəsi, ayə 19).

ƏSMANIN (ALLAHIN ADLARININ) TƏ'LİMİ

Allah taaladan mələklərin, insanın yaranışı haqda sual-cavabı, ondan sonra Adəmin yaranışı, mələklərin ona səcdə etməsi, şeytanın bu əmrədən boyun qaçırması və sair başqa-başqa mövzulardan sonra yetişdik o yerə ki, insanın yaranışı hikmət və Allah özü bilən məsləhət üzündəndir və Allah taala öz elm nurundan onun qəlbinə salmağı iradə etdi, bu səbəbdən də əsmanı (adlar, ya rəmzlər və həqiqətləri) ona öyrətdi. Göylərin, yerlərin, hətta mələklərin belə onun əzəmətinə dözə bilmədiyi əmanəti (əsmanı) ona tapşırtdı. Bununla belə, onların yaranışın sirrindən etdikləri suala başqa bir izahlı cavab olmasını başa düşdülər və bu məxluqun bu qədər əzəmətli olmasını dərk etdilər.

İndi görək Allahın öyrətdiyi əsma nədir? Allahın müəyyən adlarıdır, yoxsa bütün adları (hər mövcuddan, hər şeydən, hər dildən Qiyamətə qədər olan). Bundan əlavə görək bu adları ancaq öyrənmək bu qədər əzəmət və uralmağa səbəbdir, yoxsa adların özlərini öyrənmək məqsəd deyil, əksinə onların mə'nalarını, sirlərini, xüsusiyyətlərini də öyrənmək lazımdır. Çünki adın özünün bilinməsi o qədər də əzəmətə və böyük fəzilətə səbəb deyil. Ya əsmadan məqsəd, Adəm övladlarının Qiyamət gününə qədər ehtiyacı olduğu şeylərdir (geyməli, içməli, yeməli, danışmalı və sair bu kimi şeylər) və ya bir növ həyata, dərkə, şüura, ağıla malik olan varlıqlardır (yeni adlandırılmışlar) ki, Allah qeyb pərdəsi arxasında gizlidir və Allah onların olmasını Adəmə bildirərək həqiqətlərini əyan etdi? Bu barədə fikirlər müxtəlifdir. Hər halda Allah elm və onun sirlərinə aqahlıq məqamını, iftixarını insana nəsihət etdi. Onun istə'dad və əzəmətinə izhar etdi. Sonra adların sirlərini və ya hicabda olan o pak və müqəddəs adları (adlandırılmışları) mələklərə göstərərək dedi: "Əgər düz deyirsiniz məni bunların əsmasından xəbərdar edin." ("Bəqərə" surəsi, ayə 31-32) Onlar cavabda aciz olduqarını bildirərək, qabaqkı e'tirazlarına görə üzr istəmək üçün yeni bir fürsət əldə edərək dedilər: "İlahi sən paksan, biz sən öyrətdiyindən başqa bir şey bilmirik. Və sən həqiqətən alim və həkimsən." Allah taala da onları öz işlərinin hədəflərindən birinə aqah etmək, insan yaranışının hikmətlərindən birini izhar etmək və xəlifəlik məqamını insana verilmə səbəbini bildirmək üçün buyurdu: "Məgər Mən sizə göylərin və yerin qeybindən, (gizli olan şeylərdən) və hər bir şeydən ki, aşkar edirsiniz, ya gizlədirsiniz aqah olduğumu demədimmi?!" ("Bəqərə" surəsi, ayə 41)

HƏVVANIN YARANIŞI

Beləliklə Adəm, bəşəriyyətin atası yarandı, bütün mələklər ona səcdə etdilər və Allahın böyük məqamı olan xəlifəliyə nail oldu. Amma yaşayışın davamı üçün bir sıra ehtiyacları, qərizələri var idi. Allah bunları hikmət üzündən onun vücudunda xəlq etmişdi və bu qüvvələr insan üçün yeni-yeni ehtiyacları səbəb oldu. Başqa bir tərəfdən bu əhəmiyyətli xilqətin məqsədi təkcə Adəm deyildi, bəlkə Allah bu növün təqvalı və ixlaslı bəndələrində olan həqiqi qiymətini mələklərə göstərmək üçün onun nəslinin artmasını istədi. Bu istəyin reallaşması üçün həmin növdən olan başqa bir vücuda ehtiyac duyuldu və insan nəslə bu iki vücutdan artdı.

Adəmin təklikdən əziyyət çəkməsindən əlavə onun qəlbinin sakitliyi və canının rahatlığı üçün özünə həmsöhbət istəyirdi. Buna görə də Allah taala Adəmin xilqətindən artıq qalmış gildən Həvvanı yaratdı və onun bədəninə ruh üfürdü. Eyni ilə Adəm kimi onun yaranışını kamilləşdirdi.

Başqa bir yerdə Həvvanın Adəmdən yaradılması nəql olunur, çünki kişilər su və gildən yarandıqları üçün məqsədləri su və gile yetişməkdir. Amma qadınlar, kişilərdən yarandıqları üçün məqsədləri kişilərə yetişməkdir. (Hər nə qədər mümkündürsə onları kişilərlə münasibətdən çəkəndirmək lazımdır.)

Beləliklə Həvva da yarandı. Bununla Əbul-bəşər Adəmin qəlbi rahatlıq və sakitlik taparaq tənhalıq vəhşətindən xilas oldu. Amma yenə də yeməyə, içməyə, geyimə və məskənə ehtiyacı olaraq qalırdılar. Buna görə də müxtəlif ne'mətlərdən bəhrələnməyi və behiştə məskən salmağı onlara icazə verərək belə xitab etdi:

-"Ey Adəm, öz həyat yoldaşınla behiştə məskən salın və istədiyiniz ne'mətlərdən firavanlıqla yeyin, amma bu bir ağaca yaxınlaşmayın ki, zalımlardan olarsınız." "Bəqərə" surəsi, ayə 35.

Bundan əlavə İblisin düşmənciliyini yenə də onlara xatırlatdı və elə bir iş görməyin ki, behiştədən çıxardılasınız...

ADƏM İLƏ HƏVVA BEHİŞTDƏ

Adəm ilə Həvvə Allah taalanın icazəsi ilə behiştə məskunlaşaraq onun müxtəlif ləzzətli ne'mətlərindən bəhrələndilər. Artıq dünyanın əzab-əziyyəti onları narahat etmir, çünki orada nə yemək, nə isti-soyuq və nə də geyim fikrində idilər. Allah taala onlara buyurmuşdu: -"Behiştə sənin üçün böyük ne'mət var. O da budur ki, sən nə acıyacaqsan, nə suzuyacaqsan, nə geyimsiz qalacaqsan və nə də günəşin istisi başına döyəcək." ("Taha" surəsi, ayə 117 və 118).

Şeytan bütün bədbəxtçiliyinin və Allah dərgahından qovulmasının Adəm tərəfindən olmasını bilirdi. İşarə olduğu kimi, onunla düşmənçiliyi qəlbində özünə yer etmişdi və istəyirdi ki, hər nəyin bahasına olursa olsun onu və övladlarını düz yoldan azdırsın. Hətta insanları özü kimi cəhənnəmlik edəcəyi üçün Allaha and da içmişdir. Belə vəziyyətdə heç cür sakit qala bilmirdi. Başqa tərəfdən də, Adəmi behiştin bütün maddi və mə'nəvi naz-ne'mətləri içində qərq olmuş görürdü və özündə həsrətin, peşmançılığın, qəm-qüssənin qaldığını müşahidə edirdi. Həsəd, təkəbbür kimi xüsusiyyətlər onu rahat buraxmırdı. Ağılından ancaq Adəmi Allahın hədsiz ne'mətlərindən məhrum etmək keçirdi. Allahın lə'nət olunmuşu dərəcəsinə yetişmək iki səbəbdən xaric deyil; Ya insana qarşı olan təkəbbürlük, özünü ondan üstün bilmək və nəticədə ona səcdə etməyərək neçə min illik ibadətlerini göyə sovrmaq, ya da insanın (xəlifəlik) məqamına etdiyi həsəddən irəli gəlmək idi.

İndi Adəm və Həvvanı behiştə çıxartmaq üçün nə kimi planlar çəkdi, neçə cür dona girdi, ya bir yolla behiştə daxil oldu və ya xaricdən qəlblərinə vəsvəsə saldı, dəqiq mə'lum deyil. Qur'an və səhih rəvayətlərdə bu barədə mə'lumat yoxdur. Amma qeyri mö'təbər rəvayətlərdə tovuz quşu, ya ilan şəklində behiştə girməsi qeyd olunur. Əgər bu rəvayətləri düzgün fərz etsək, ola bilsin özünə xüsusi yaraşlıq verməsi və gözəl libaslar geyməsindən kinayə olsun. Yə'ni, bu cür zahiri gözəlliklə onların yanına gedərək onları aldatdı.

Amma hansı hiylə ilə və hansı sözlərlə Adəm və Həvvanı aldatması təfəsilatı ilə Qur'an və rəvayətlərdə gəlmişdir. Belə nəzərə çarpır ki, şeytan insanda zəif nöqtə tapmaq və onu yoldan çıxartmaq istəyirdi. Bu fikir, Adəm və Həvvaya, təkəcə Adəmə meyvə ağacı haqqında verdiyi təklifdən başa düşülür və hansı batini qüvvə zəifliyindən istifadə etməsini bilmək olar.

Şeytan öz hədəfinə yetişmək üçün ürəyiyanan, nəsihət verən bir şəxs kimi zahir olaraq dedi: -"İstəyirsən sənə əbədilik ağacını və fənaya uğramayan mülkü göstərim?" ("Taha" surəsi, ayə 120). Ya da onların hər ikisinə xitab edərək dedi: -"Pərvərdigarınız sizi bu ağaca yaxınlaşmağı qadağan etdi, çünki qorxurdu mücərrəd (maddəsiz) mələkə dönərsiz, ya da əbədi həyata yetişərsiniz". ("Ə'raf" surəsi, ayə 20). Əgər bu ağacdən yesəniz mələkə dönərək həmişəlik behiştə qalacaqsınız. Hiyləsinin baş tutması üçün sözlərinin ardınca yalandan and içərək dedi: -"Mənim sizə xeyrixahlıq və yaxşılıqdan başqa bir niyyətim yoxdur."

Bə'zi rəvayətlərdə şeytanın əvvəlcə Adəmin dalınca getməsi, hiyləsinin onda tə'sir qoymamasını gördükdə, Həvvanın sorağına getməsi və onunla birləşərək (onun vasitəsi ilə) Adəmi aldatması qeyd olunur.

Buna görə də rəvayətdə belə nəql olunub: -"Qadınlar şeytanın tələsidir." Hər vaxt şeytanın əli hər yerdən üzülə, onların sorağına gedər.

Başqa bir hədisdə nəql olunur ki, Adəm yerə nazil olduqdan sonra cənab Cəbrail (ə) onun yanına gələrək soruşdu:

-"Ey Adəm, Allah səni öz qüdrəti ilə yaratmadımı, öz ruhundan sənə üfürmədimi, mələkləri sənə səcdə etməyə əmr etmədimi? Bəs niyə bu qədər fəzilət və məqamla onun əmrindən çıxdın?"

Adəm cavabında buyurdu:

-"Ey Cəbrail, şeytan mənim xeyrixahlığımı, mənə qarşı ürəyiyanan olduğunu and içdi, mən də inandım, çünki bir kəsin Allaha yalandan and içməsinə inana bilmirdim."

Rəvayət olunub ki, İslam Peyğəmbəri (s) me'rac gecəsi Musa ilə Adəmin mübahisənin şahidi olmuşdur. Musa ona deyir:

-"Ey Adəm, sən deyildin ki, Allah səni öz qüdrəti ilə yaratdı, öz ruhundan üfürdü, mələklərə sənə səcdə etməyə əmr etdi, behiştə sənə halal etdi, öz rəhmətində sənə yer verdi, onda sənə bir ağacı qadağan etdi, lakin sən özünü saxlaya bilmədin, İblisə aldanaraq yerə nazil olundun və bununla belə bizim də behiştə çıxarılmamıza səbəb oldun."

Adəm dedi:

-"Övladım, mənimlə ehtiyatla danış, düşmən hiylə ilə mənim üçün and içdi və ürəyiyanan xeyrixah şəxs kimi mənim yanıma gələrək "Mən sənə dərdini çəkərəm" -deyə söylədi. "Niyə?" deyə sorduğum.

Dedi: -“Çünkü mən sənə alışmışam və səninlə birlikdə yaşamaqdan bəhrələnirəm, amma sənin buradan getməyini və pis vəziyyətə düşəcəyini bilirəm.” “Çıxış yolu nədir?” -deyə soruşdum. Dedi: -“Çıxış yolu öz əlindədir. İstəyirsən sənə əbədlilik ağacını və fənaya uğramayan mülkü göstərim. Sən və həyat yoldaşın ondan yeyərək həmişəlik mənimlə behiştə qalın.” Bunun ardınca bu sözləri xeyirxahlıq üzündən deməsinə yalandan and içdi.

“Ey Musa, mən bir kəsin yalandan Allaha and içməsinə inana bilmirdim...”

Hər yolla olursa olsun Adəmi o ağaca yaxınlaşmağa, ona əl vurmağa məcbur etdi. İndi görək o ağaca əl vurub-vurmamış Allahın əmrinə qarşı bir iş görmüşdü, ya heç bir əmrə zidd iş görməmişdir, amma o bu işi görməsəydi daha yaxşı olardı. Amma Allahın ona bu ağacdən yeməyi qadağan etməsini bir növ xatırlama və həqiqətdə irşad (yol göstərmə) idi, yə'ni əgər əl vursaydılar behiştin ne'mətlərindən məhrum olacaqdılar. Necə ki, Allah taala özü buyurdu: -“Zalımlardan olardılar” ya “Bədbəxtçiliyə düşəcəklər”.

İslam terminologiyasında buna “Ən-nəhyul-irşadi” yə'ni yol göstərici nəhy deyilir. Hər halda bu əməl onların behişt ne'mətlərindən və oradan qovulmaqlarına səbəb oldu və ardınca belə xitab gəldi:

-“Hamınız aşağı düşün, sizin bə'ziləriniz bir-birinizlə düşməsiniz. Əgər mən tərəfdən sizə hidayət (işığı) saçsa, hər kim ondan itaət etsə, heç vaxt azmaz və bədbəxtçilik ona üz verməz. Amma əgər mənim zikrimdən üz döndərsə onun üçün çox ağır yaşayış və Qiyamət günü kor halında məşhur olacaq (məhşər ayağına çəkiləcək).”

Behiştin harada olmasını yerdə, yoxsa göydə, ya onun möv'ud (bizə və'd edilmiş), yoxsa başqa bir şey olmasının və ya o ağacın maddi, yoxsa mə'nəvi olmasını Allah bilir.

Bə'ziləri behiştin harada olursa olsun möv'ud (və'd edilmiş) olmamasını deyirlər. Çünki möv'ud behişt və əbədi cənnət olsaydı şeytan ora yol tapa bilməzdi və orada yeyib-içmək söhbəti olmazdı, çünki ora daxil olan heç vaxt çıxarılmaz.

Bunlara zidd olaraq bə'ziləri onun möv'ud olmasına inanırlar. Çünki hər yerdə behişt adı gəlib, məqsəd həmin möv'ud behiştədir və ora girən çıxmaz, hesab-kitab və Qiyamət günündən (savab əhli daxil olandan) sonrakı zamana aiddir.

Ağac haqqında çox sayda fikir ayrılığı vardır. Bə'ziləri buğda tayası, başqaları isə üzüm ya əncir ağacı olmasını yazırlar. Şeyx Tusi (rəhmətullah ələyh) isə “Tibyan” kitabında kafur ağacı olmasını qeyd edir. Başqa bir dəstə innab ağacı olduğunu deyirlər. Bə'zi rəvayətlərdə isə həsəd, ya elm ağacı olması göstərilmişdir. Doğrusunu Allah bilir.

Şeytan hər nə idi, behişt ne'mətlərinin, oradakı məskənin, əmin-amanlıq yerinin o iki nəfərin əlindən çıxmasına və bu giriftarçılıqla dolu olan dünyaya gəlmələrinə səbəb oldu. Şeytan bununla ən böyük intiqam zərbəsini Adəmə vuraraq öz düşmənciliyini hamıya göstərdi. Allah taala da bir neçə yerdə Adəmin əhvalatını nəql edəndən sonra bütün Adəm övladlarına da xatırladır ki, siz də ata-ananız kimi ona aldanıb hiylələrinə uymayın. Bu haqda Qur'anda buyurur:

“Ey Adəm övladları, şeytan sizi aldatmasın, necə ki, ata-ananızı behiştədən çıxartdı.” (“Ə'raf” surəsi, ayə 27).

Bir sözlə Adəmlə Həvva yerə endirildilər. Adəmin Sərandib dağına və Həvvanın isə Ciddəyə düşməsini Təbəri və başqaları yazırlar.

ADƏM VƏ HƏVVANIN TÖVBƏSİ

Bir müddət keçdikdə Adəm və Həvva etdiklərindən peşman oldular və behiştin hədsiz ne'mətlərinin həsrətində qaldılar. Xüsusi ilə yerdə məskunlaşanda və onun çətinlikləri ilə üzleşəndə. Allah bilir neçə illər tövbə ilə məşğul olub onun ayrılığına ağladılar və nə qədər ahu-nalələr çəktilər. Allah taala onlara xitab edərək dedi: -Mən sizi o ağacdən nəhy etmədimmi və sizə demədimmi şeytan sizin açıq-aşkar düşmənidir?”

Onlar öz təqsirlərini e'tiraf etdilər. Tövbə və bəxşiş istəyərək dedilər:

–“Pərvərdigara, biz özümüze zülm etdik. Əgər sən bizi bağışlamasan ziyankarlardan olacağıq.”

Amma iş-işdən keçmiş və yerə enmə fərmanı verilmişdir. Adəm və Həvva yer üzündə məskunlaşaraq təəssüf və həsrət onları əvvəlki yerlərinə qaytara bilmədiyini başa düşdülər.

Yenə də Allah öz rəhməti ilə onların səadətə yetişməsi və onları özünə cəlb etməsi üçün başqa qapı açdı. O, da tövbə, istiğfar və əfv istəmə qapısı idi. Bə'zi alimlərin dediyinə görə tövbə və istiğfarın günahı aradan aparması, Allahın Adəmə tə'lim verdiyi əsma elminin bir hissəsidir.

Qur'anın qissələri tə'lim və öyrədici xasiyyət daşıyır. Ola bilsin, Allah taala Əbul-bəşər Adəmin əhvalatının bu hissəsində insanlara heç bir halda, hətta Allaha qarşı günaha düçar olanda belə ümidlərini itirməməyə çağırır. Gərək tövbə, istiğfar, əfv istəməklə öz günahlarını yusunlar. Başqa vacib əməllər kimi bunu özlərinə vacib etsinlər. Necə ki, alimlər bunun vacibliyinə fitva veriblər.

Burada Qur'an müxtəsər izahla desək, belə buyurur: -"Adəm öz yaradanından öyrəndiyi sözləri xatırladaraq Allaha tövbə etdi və Allah da onun tövbəsini qəbul etdi. O sözlər haqqında müxtəlif rəvayətlər nəql olunmuşdur. Bir çox şiə və sünnü təriqəti ilə edilən rəvayətlərdə sözlər bunlardır:

-"La ilahə illa ənt, subhanəkəl lahummə və bihəmdikə əlimtu suən və zələmtu nəfsi, fəğfirli və əntə xəyrul ğafirin. La ilahə illa ənt, subhanəkəl lahummə və bihəmdikə əlimtu suən və zələmtu nəfsi, fəğfirli və əntə xəyrul ğafirin. La ilahə illa ənt, subhanəkəl lahummə və bihəmdikə əlimtu suən və zələmtu nəfsi, fəğfirli və əntə xəyrur rahimin. La ilahə illa ənt, subhanəkəl lahummə və bihəmdikə əlimtu suən və zələmtu nəfsi, fəğfirli və tub ələyye innəkə əntət təvvabur rəhim"

Başqa rəvayətlərdə (şiə və sünnü) gəlmişdir ki, Adəm Allahı Məhəmmədə(s) və beş Ali-əbaya and verərək tövbə etdi və O, da tövbəsini qəbul etdi.

İstər müqəddəs sözlər, istərsə də müqəddəs insanlar olsun, Adəm onlara and verərək, onları özünə vasitə seçdi və Allah taala onun tövbəsini qəbul edərək öz xüsusi hüsn-rəğbətini ona çatdırdı.

İndi artıq Adəm və Həvvə yerdə məskunlaşaraq dünyanın əzab-əziyyətinə qatlaşdılar. Behiştəndən fərqli olaraq aclıq, yemək bişirmək, su tapmaq, geyim, yaşayış yeri kimi problemlərlə üzləşirdilər. İndi isə artıq behişt deyil, onlar dünyadadırlar. Gərək hər şeyi özləri hazırlasınlar və yaşayış uğrunda mübarizə aparsınlar. Bu işdə birinci lazım olan alətlərə, ikincisi isə yemək, geyim yaşayış yeri və bu kimi lazım olan şeyləri əldə etmə yollarına ehtiyac duyulurdu. Həmçinin alətlərin işlətmə qaydasını da öyrənmək lazım idi. Allah taala bütün bu vasitələri hazırlayaraq onlardan istifadə etmə qaydasını, yemək, içmək, yaşayış yeri əldə etmə yollarını, qısaca olaraq bütün yaşayış tərzini ona öyrətdi.

Maddi yaşayış və cismi ehtiyacları aradan qaldırmaq üçün lazım olan tövsiyələri ona verdi. Ola bilsin bu əhvalatda əsmanı da ona tə'lim verdi. Amma Adəm və onun övladlarının ruhi cəhətdən də (bə'zi tədqiqatçıların dili ilə desək asimani yaşayış üçün) ehtiyacları olduğundan, səadət və şəqavət (bədbəxtçilik) yollarını da tanımaqları lazım idi. Ona görə də Allah taala onları yerənmə əmrini verəndən sonra bu cümləni onlara öyrətdi:

-"Mən öz hidayət yolunu sizə göstərdim. Hər kəs hidayət yolunda tabeçilik etsə, ona qorxu yoxdur və heç vaxt qəm-qüسسə çəkməz." ("Bəqərə" surəsi, ayə 38).

Bu kiçik cümlə ilə Allah taala onlara böyük bir məsələni xatırlatmaq istəyirdi. O, da budur ki, tək cəmə yaşayış və maddi ehtiyacları aradan qaldırmaq yollarını öyrənmək kifayət etmir, bəlkə mə'nəvi, daxili qorxu və nigarançılığı aradan aparmaq üçün Allahın hidayət yolunda tabeçilik etmək lazımdır. Çünki, bütün bu ehtiyacları tə'lim etməklə və maddi yaşayışın bütün yollarını öyrənməklə bərabər yenə də yaşayış insana çətin və darıxdırıcı olacaqdır. Necə ki, Allah taala başqa yerdə Adəm və Həvvanın yerənmə məsələsinə işarə edərək buyurur:

-"Bir-birinizə (siz İblisə və nəslinə, İblis də sizə və nəslinizə) düşmən kəsilərək hamınız oradan (Cənnətdən Yerə) enin. Məndən sizə doğru yolu göstərən bir rəhbər (kitab, yaxud peyğəmbər) gəldiyi zaman hər kəs Mənim haqq yolunu tutub getsə, nə (dünyada) yolunu azar, nə də (axirətdə) bədbəxt olar! Hər kəs Mənim öyüd-nəsihətimdən (Qur'andan) üz döndərsə, güzəranı daralar (yaxud qəbir evində şiddətli əzaba düçar olar) və Biz qiyamət günü onu məhşərə kor olaraq gətirərik!" ("Taha" surəsi, ayə 124-125)

Adəmin(ə) övladları

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Allah taala Adəmin xilqətindən sonra Həvvanı yaradaraq onu təklikdən xilas etməklə bərabər gələcək insan nəslinin artması üçün vasitə yaratdı. Onlar Allahın fərmanı ilə evlənərək övlad sahibi oldular. Tarix və rəvayətlərdən onun Həvvadan olan övladlarının sayı haqqında müxtəlif ədədlər ələ gəlir. Bə'zilərində qırx övlad, bə'zilərindən isə yüz və yüzdən artıq rəvayət olunmuşdur. Oğlanlarının adları Habil, Qabil və Şeyns (ya Hibətullah), qızlarının adları İnaq, İqlima, Luza və s. tarixdə gəlmişdir.

Başqa bir tərəfdən Adəmin övladlarının evlənməsi və insan nəslinin artması haqqında müxtəlif nəzəriyyələr irəli sürülmüşdür. Tarixçilər və sünnü alimlərinin çoxu belə yazırlar ki, Həvvadan Adəmin iki vaxtda dörd övladı oldu. Birincisi Qabil və bacısı İqlima, ikinci dəfə isə Habil və bacısı Luza dünyaya göz açdılar (ya əksinə). Bunlar yetginlik yaşlarına çatdıqda Allahın əmri ilə (ya Adəmin öz fikri ilə) qızlardan hər biri öz qardaşı ilə evlənin, yə'ni İqlima Habilə, Luza isə Qabilə. Bundan sonra yazırlar ki, Habilə düşən qız Qabilə düşən qızdan daha gözəl idi, ona görə də Qabil bu seçimə e'tiraz edərək öz narazılığını bildirdi. Nəticədə qərara gəldilər hər biri Allah dərghına ayrıca qurban aparsınlar, hər kimin qurbanı qəbul olsa, gözəl qız ona qismət olacaq.

Amma şiə alimləri tarixin belə baş verməsini inkar edirlər. Allah Habil üçün behişt hurilərindən həyat yoldaşı göndərməsini, Qabil üçün isə cinlərdən seçməsinə və Adəmin nəslinin bu iki oğuldan artmasını yazırlar. Hətta Şeynsin həyat yoldaşının hurilərdən olduğunu qeyd edirlər. Bə'zi rəvayətlərdə Habil və Şeynsin arvadlarının Adəm və Həvva düzələn torpağın qalıqlarından xəlv olması diqqəti cəlb edir. Habil və Qabilin ixtilafının ölümlə nəticələnməsinin səbəbi Adəmin xilafət haqqında verdiyi vəsiyyətdə bilirlər. Bu mövzu geniş izahla aşağıda qeyd olunacaq.

İmamlarımızdan yetişən izahatlara görə qardaşla bacının evlənməsi bütün şəriətlərdə haram və Əbul-bəşər Adəmin bu harama düçar olmaması başa düşülür. Adəmlə Həvvanın gildən yaradan Allah, onun oğlanlarının evlənməsi üçün həyat yoldaşları yaratmağa və ya başqa aləmdən göndərməyə də qadirdir.

Bu barədə gələn geniş hədislərdən biri də Əyyaşinin öz təfsirində qeyd etdiyi Süleyman ibni Xaliddən olan rəvayətidir ki, deyir:

-“İmam Sadiq (ə)-a ərz elədim ki, canım sənə qurban, camaat Adəmin qızını oğlu ilə evləndirdiyini deyirlər. İmam buyurdu:

-«Bunu camaat deyir. Ey Süleyman, bilmirsən ki, Peyğəmbər (s) “Mən bilsəydim Adəm öz qızını oğlu ilə evləndirdi, mən də (qızım) Zeynəbi (oğluma) Qasimə verərək Adəmin dinindən təcəllik edərdim” -deyə buyurmuşdu». Süleyman deyir: -“Sənə qurban olum, camaat belə deyir. Qabilin Habili öldürməsinin səbəbi onun bacısına qısqaqması idi” deyə söylədim. İmam buyurdu:

-«Ey Süleyman, niyə belə danışırsan? Allahın Peyğəmbəri, Adəm haqqında belə sözləri deməyə xəcalət çəkmirsən?»

Ərz etdim:

-«Onda Qabil Habili niyə öldürdü?»

Həzrət buyurdu: -

-«Vəsiyyətdə görə idi».

Daha sonra buyurdu: -

-«Ey Süleyman, Allah taala Adəmə, vəsiyyəti və İsmi-ə'zəmi Habilə tapşırmağı vəhy etdi, bir halda ki, Qabil ondan böyük idi. Qabil məsələni başa düşdükdə hirsələnərək dedi: -“Mən vəsiyyətdə layiq idim. Buna görə də Adəm Allahın fərmanı ilə onlara qurbanlıq verməyi əmr etdi. Habilin qurbanı qəbul oldu, amma Allah Qabilin qurbanını qəbul etmədi. Bu məsələ, Qabilin paxıllığına və Habili öldürməsinə səbəb oldu». Ərz etdim:

-“Sənə qurban, gör Adəmin nəslini haradan yarandı? Görəsən Həvvadan başqa qadın və Adəmdən başqa bir kişi var idi?” Həzrət buyurdu:

-“Ey Süleyman, Allah taala Həvvadan Qabili Adəmə verdi, sonra isə ondan Habil dünyaya gəldi. Qabil yetginlik yaşına yetişən kimi Allah ona cinlərdə bir qız yolladı və Adəmə onu Qabilə evləndirməyi əmr etdi. Adəm də bu işə əməl etdi və Habilin evlənmə vaxtı çatana kimi razı idi. Elə ki, Habilin növbəti yetişdi Allah ona bir huri yolladı və Adəmə onu Habilə evləndirməyi əmr etdi. Adəm bu işə əməl etdi. Qabil Habil öldürən zaman o huri hamilə idi və hamiləlik dövrü keçdikdən sonra o, bir oğlan doğdu, Adəm onun adını Hibətullah qoydu və Adəmə vəsiyyətlə İsmi-ə'zəmi ona tapşırmağı əmr etdi. Həvva isə başqa bir oğlan doğdu və Adəm onun adını Şeyş qoydu. O, yetginlik yaşına yetişərkən Allah onlara da bir huri yolladı və Adəmə Şeysi onunla evləndirməyi əmr etdi. Şeysin də o huridən bir qızı oldu. Adını Hure qoydular. Qız böyüdükdə onu Hibətullahla evləndirdilər və bütün Adəmin nəsli bu iki nəfərdən vücuda gəldi. Bir az sonra Hibətullah dünyadan getdi. Allah taala vəsiyyətlə İsmi-ə'zəmi Şeyşə tapşırmağı əmr etdi və Adəm də bu işi gördü”.

Amma başqa rəvayətlərə (bəlkə onları qeyd etdik) görə Hibətullah Şeysin ləqəbi, ya da ərəbcə olan mə'nasıdır. Düzünü Allah bilir.

HABILİN ÖLMƏ SƏBƏBİ

Əhli beyt (ə)-in rəvayətləri ilə bərabər yuxarıda qeyd olunan rəvayətlərə görə Habilin ölmə səbəbi Adəmin vəsilik və xəlifəlik məsələsi idi. Habilin həyat yoldaşına (sünnülərin dediyinə görə) paxıllıq etdiyinə görə deyil, bəlkə Qabil qardaşının böyük ıftixara, xəlifəlik məqamına nail olmasını gördü, ona qarşı paxıllıq edərək onu öldürdü.

Məclisi “Biharul-ənvar” kitabında Müaviyə ibni Əmmarın İmam Sadiq (ə)-dan nəql etdiyi rəvayətə görə imam əhvalatı belə buyurmuşdur ki, Allah taala Adəmə belə vəhy etdi:

-«Sənə öyrətdiyim İsmi-ə'zəmi, əsmanı, verdiyim peyğəmbərlik məqamını və camaatın bütün ehtiyacı olduğu şeyləri Habilə tapşır. Adəm də belə etdi. Qabil bunu eşidən kimi hirsəndi və Adəmin yanına gələrək dedi:

-«Ata can, mən ondan böyük deyiləm? Mən bu məqama layiq deyiləmmi?» Adəm buyurdu:

-«Övladım, bu iş Allahın əlindədir, hər kəsi istəsə bu böyük məqama çatdırar, İndi sən ondan böyük olsanda belə Allah məqamı ona verməyi əmr etdi. Əgər mənim sözlərimin düzlüyünü bilmək istəsəniz, hər biriniz bir qurbanlıq edin. Hər kəsin qurbanı qəbul olsa o, bu məqama layiqdir».

Qurbanın qəbul olma nişanı bu idi ki, göydən bir atəş gəlib onu aparırdı.

Beləliklə Habil ilə Qabil (necə ki, Qur'anda bəyan olunmuşdur) qurban gətirdilər. Qabil o zaman əkinlə məşğul idi. O, qurbanlıq üçün bir miqdar çürümüş, keyfiyyətsiz və qiymətsiz buğda seçib, Allah dərğahına gətirdi. Amma Habil heyvandarlıqla məşğul idi. O, sürüsünün ən böyük qoçunu seçərək Allah dərğahına qurban etdi. Bu zaman göydən atəş gələrək Habilin qurbanını apardı və Qabilin qurbanı yerdə qaldı.

Şeytan Qabilin yanına gələrək ona dedi: -“Hal-hazırda vəziyyətin belə alınması sənin üçün heç bir əhəmiyyətə malik deyil, çünki o, sən qardaşındır. Amma sizin övladlarınız olandan sonra onun övladları səninkilərə ıftixarla deyəcəklər ki, biz qurbanlığı qəbul olan şəxsin övladlarıyıq, amma sizin atanızın qurbanlığı qəbul olmadı. Əgər sən Habil öldürsən Adəm naçar qalib o məqamı sənə verəcək. Beləliklə Qabil öz qardaşı Habil öldürməyə məcbur oldu.

Allah taala bu əhvalatı Qur'anda belə buyurur: -“Adəmin iki övladının əhvalatını onlara de. Onlar qurbanlıq etdilər, Allah birinin qurbanını qəbul etdi, amma o birisini qəbul etmədi. O, (qurbanı qəbul olana) dedi: -“Səni öldürəcəyəm”. O birisi cavabında dedi: -“Bu mənə aid deyil. Bəlkə bu Allahın əlindədir və Allah taala pərhizkarlardan qəbul edir”. Daha sonra dedi: -“Əgər sən mənə tərəf əl uzadarsansa və məni öldürərsənsə mən heç vaxt sənə əl uzatmaram, çünki mən ələmlərin pərvərdigarından qorxuram. Mən istəyirəm özüm günaha düşməyim. Sənin məni öldürməyin və mənimlə müxalifət etməyin hər ikisi özünə qayıdaraq səni cəhənnəm əhlindən edər. Əlbəttə zalımların aqibəti belə olmalıdır”. (“Maidə” surəsi, ayə 27-29).

Beləliklə, həsəd öz işini gördü və Qabil Habil öldürməyi qarşısına məqsəd qoydu. Ağıl, dərrakə, qardaşlıq hissi, Allahdan qorxu və ata-ananın hüquqlarına riayət etmək heç biri insana məxsus olmayan, həsəd kimi xasiyyətin nəticəsində yaranan qəzəb tufanını yatırdı. Qabil tezliklə bu cirkin niyyətini həyata keçirmək istəyirdi. Buna görə də münasib fürsət axtarırdı. Bir gün Habil (Təbərinin yazdığına görə) qoyunlarını otarmağa aparmışdı və dağın üstündə yuxuya getmişdi. Qabil bunu bildikdə böyük bir daşı götürüb onun başına vurdu. Bu zərbənin nəticəsində Habil canını itirdi.

Bəli, bu nifrətedici sifət dünyada nə kimi cinayətlər törətmiş, nə qədər nahaq qanlar tökmüş və nə qədər evlər dağıtmışdır. Həsəd təkə ictimai nizam-intizamı qarışdırmır, bəlkə onları (həsəd olunanları) qanlarına qəltan edir. Bəlkə onların özlərini (həsəd edənləri) də bir dəqiqə belə rahat buraxmır, yaşayışı onlara təlx və acı etmişdir. İşlərinin əzabına düçar olmayınca, ya da həsədin alovunda yanıb külləri göyə sovrulmayınca, daima onun alovunda yanır və bədənleri əriyib (aradan) gedir.

Allah taala bu mövzunun ardınca buyurur: -“Qabilin (üsyən etmiş) nəfsi qardaşının öldürməklə onun (şeytanın) itaətçiliyinə keçdi və (nəticədə) onu öldürərək ziyankarlardan oldu.” (“Maidə” surəsi, ayə 31).

Qabil bununla ilk nahaq qanı tökdü. Bəlkədə tezliklə peşman oldu. Hər halda hirsini soyutdu və öz intiqamını qardaşından aldı. Amma cansız bədənə necə örtəcəyini və gözlərdən uzaqlaşdıracağını bilmirdi. Onu çiyinə alaraq o yan bu yana apardı, amma onun üçün heç bir tədbir tökə bilmədi. Nəhayət yorularaq yerə yığıldı. Bu an vicdanı onu etdiyi cinayətə görə əzab verməyə və məlamət etməyə başladı.

Cismi yorğunluq bir tərəfdən, vicdan əzabı başqa bir tərəfdən (adətən canilər belə əzaba düçardılar) mənəgenəyə salınmış kimi onu sıxırdı və etdiyindən bərk peşman idi. Allah taala o pak bədənə hörmətini saxlamaq və gələcək insanları öyrətmək üçün qarğanı (çünki o halda vəhy, ya ilham qəbul edə bilməzdi. Ona görə də dəfn etməyi qarğadan öyrəndi) öyrədib ona tərəf yolladı. İki qarğa bir-biri ilə Qabilin gözləri önündə savaşımağa başladılar. Onlardan biri digərini öldürdü. Sonra çəngəl və ayaqları ilə yerdə balaca bir çala qazdı və ölmüş qarğanın cəsədini çalaya ataraq üstünü torpaqla örtüdü. Burada idi ki, Qabil fəryad etdi: -“Vay olsun mənə, mən qarğadan da acizəm!” (“Maidə” surəsi, ayə 31). Sonra öz ölmüş qardaşını basdırdı və atasının yanına qayıtdı. Adəm onun tək olduğunu görərək soruşdu:

-«Habil haradadır?»

O, atasının cavabında dedi:

-«Məgər mənə ona gözetçi qomyusan, onu məndən soruşursan?»

Adəm Qabilin Habilə qarşı olan düşmənçiliyindən nəyinə baş verdiyini hiss etdi. Axtarışdan sonra onun Habilə öldürdüyünü yəqin etdi.

Deyilənlərə görə, Əbul-bəşər Adəm Habilin qətindən bərk tə'sirləndi və qırx gün gecə-gündüz onun matəmində ağladı. Allah taala ona Habilin yerinə başqa bir oğulun verəcəyini vəhy etdi. Ondan sonra Həvva hamilə olaraq gözəl və pak oğlan doğdu. Onun adını Şeys, ya Hibətullah (yə'ni Allahın bəxşişi) qoydu. Necə ki, deyilir Hibətullah Şeysin ərəbcəsidir və özü ibri dilindədir.

Şeys böyüdü və Adəm onu Allah əmrinə görə öz vəsisi (canişini) seçərək nübüvvətin sirlərini və peyğəmbərlərə məxsus olan şeyləri ona öyrətdi. Özünü necə dəfn və kəfən etməyi öyrətmək üçün dedi: -“Mən dünyadan gedən kimi mənə qüsl ver, kəfənə tut, namaz qıl və bədənimi tabuta qoy. Sən də özün ölən zaman öyrətdiklərimi ən yaxşı övladlarına öyrət.”

Rəvayətlərdə olan ixtilafa görə Adəm ya 930, ya 936, ya 1000, ya 1020, ya da 1040 il ömür etdi. Allah taala onu bu dünyadan apardı və ömrü sona çatdı. Öldükdən sonra onu tabuta qoyaraq Əbu Qəbis dağının mağarasında dəfn etdilər. Sonralar böyük tufan zamanı Nuh (ə) onu götürüb özü ilə gəmiyə apardı və Kufəyə apardıqdan sonra Qurada (indiki Nəcəf şəhəri) dəfn etdi. Necə ki, Əli (ə)-ın ziyarətnaməsində oxuyuruq:

-“Salam olsun sənə və sənənin yanında yatan qəbirləri olan Adəmə və Nuha!”

HƏVVANIN ÖLÜMÜ

Deyilənə görə Adəmin ölümündən sonra Həvva bir ildən çox yaşamadı və on beş gün xəstə olduqdan sonra dünyanı vida elədi. Onu Adəmin qəbri kənarında dəfn etdilər. Amma camaatın dilində məşhur onun Cəddədə dəfn olunmasıdır və ona görə də Cəddə (ərəb dilində nənə mə'nasında gəlmişdir) adlanır. Bu iddianın sübutsuz olduğu nəzərə çarpır, çünki cəddə lüğətdə dənizin və çayın kənarına da deyilir. Həvva orada dəfn olunduğuna görə deyil, əksinə şəhərin dəniz kənarında olduğuna görə onu bu adla adlandırbılar. Ola bilsin bu söz, Təbəri və başqalarının nəql etdiyi rəvayətlərdən yaranmışdır. O rəvayətlərdə deyilir ki, Həvva behiştədən çıxarıldıqdan sonra Cəddə adlı yerdə yerə endi, necə ki, Adəm Hindistanda olan Sərəndib dağına nazil olunmuşdu. Düzünü Allah bilir.

ADƏMƏ VƏHY VƏ NAZİL OLUNANLAR

Şiə və sünnü təriqəti ilə Rəsuli Əkrəm (ə)-dən nəql olunan rəvayətlərə görə bütün peyğəmbərlərə cəmisi 104 kitab nazil olmuşdur. Onlardan onu Adəmə nazil olmuşdur. Seyyid ibni Tavus "Səddüs-süud" kitabında rəvayət edir ki, Allah taala Siryani dilində iyirmi bir vərəqdən ibarət olan bir kitab nazil etdi və o, Allahın dünyaya verdiyi ilk kitab idi.

Təbəri, İbni Əsir və Məs'udi öz kitablarında Adəmə nazil olan kitabın iyirmi bir səhifədən ibarət olduğunu yazırlar. Əbuzərdən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdu: -"Adəm o kəslərdəndir ki, Allah taala ölü ətin, qanın və donuz ətinin hökmünü haram olmasını mö'cəm hərflərlə (nöqtəli hərflər) iyirmi bir vərəqdə ona nazil etdi".

Kuleyni, Səduq və Bərqi İmam Baqir (ə) və İmam Sadiq (ə)-dan nəql edirlər ki, bu iki imam buyurmuşlar: -"Allah taala Adəmə vəhy edərək bütün xeyri (başqa bir rəvayətdə "bütün sözü") dörd cümlədə toplamışdır. Onun biri mənə məxsus, biri sənə, üçüncüsü mənə sən aranda və dördüncüsü isə sənə camaat arasındadır. Adəm Allahdan bunları izah etməsini istədi. Allah buyurdu: -"Mənə məxsus olan şey odur ki, mənə ibadət edəsən və şəriq qoşmayasan. Sənə məxsus olan şey odur ki, sən etdiyən əməl və rəftarın əvəzində ehtiyacın olan ən yaxşı mükafatı sənə verim. Sənə mənə aramda olan şey odur ki, sən dua edənə mən də qəbul edirəm. Amma sənə camaat arasında olan şey odur ki, hər nəyi özün üçün istəsən, başqası üçün də onu istə."

Kuleyni başqa bir hədisdə İmam Sadiq (ə)-dan, ya İmam Baqir (ə)-dan nəql edir ki, Həzrət buyurur: -"Adəm Allah dərgahına şikayətlənərək dedi:

- "Pərvərdigara, şeytani mənə hökmən etdin, onu bədənimdə axan qan kimi yaratdın." Allah taala buyurdu:

- "Ey Adəm, bunun əvəzində mən belə qanun qəbul etmişəm ki, hər kəs günahı ürəyində qəsd etsə (yəni xaricdə əməl etməsə) ona günah yazılmasın. Əgər əməl etsə günah yazılsın, bunun əksinə olaraq əgər bir şəxs ürəyində xeyr əməl qəsd etsə ona bir həsənə (axirətə apara biləcək tənha varlıq-xeyr əməl) , əgər ona əməl etsə onun on bərabəri yazılacaq." Adəm dedi:

- "İlahi daha da artır!" Nida gəldi:

- "Tövbəni də onlar üçün nəfəs hülqumlarına yetişənə qədər artırdım."(Yəni ruhları bədənlərində olana kimi tövbələrini qəbul edəcəm) Burada Adəmin üzü güldü və sevinərək dedi:

- "Mənə elə bu bəsdir."

Şeys(ə)

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Adəm təxminən min il ömr etdikdən sonra Şeysi öz vəsisi (canışını) qoydu. Qabil bunu eşidərək Şeysin yanına gəlib onu qorxudaraq dedi:

-“Bilirsən mən niyə qardaşım Habili öldürdüm? Ona görə ki, o atamızın xəlifəlik məqamında idi və gələcəkdə onun övladları mənim övladlarım qarşısında fəxr etməsinlər. Bəli, mən onu öldürdüm. Əgər sən də atamızın bu məqamının sənə yetişdiyini aşkar etsən səni də öldürərəm”.

İbni Əsir və Təbərinin yazdığı, həmçinin rəvayət olunan hədislərə görə Adəm özü Şeysə öz elmini və xəlifəlik məqamını Qabildən gizlətməyi sifariş etmişdir. Çünki, Qabilin həsəd edib onu da öldürməsindən qorxurdu. Buna görə Şeys daima qorxu içərisində yaşayırdı.

Beləliklə Şeys 912 il ömr etdikdən sonra dünyadan köçdü. Allah taala ona əlli səhifə öz zamanının camaatını (hamısı Adəmin nəvə-nəticələri idi) tək olan Allaha ibadətə də'vət etmək üçün göndərdi.

Məs'udi onun iyirmi doqquz səhifədən ibarət olduğunu və onda ancaq təsbih yazıldığını demişdir.

ŞEYSDƏN İDRİSƏ QƏDƏR OLAN PEYĞƏMBƏRLƏR

Şeysdən sonra onun oğlu Anuş ki, (Risan da çağırırdılar) nübuvvət bayrağını ələ aldı. Sonra Qinan ibni Anuş, ondan sonra Məhlail ya Həlis və daha sonra onun övladı Yarid (bə'zilər Yərid yazırlar), ya Qənşişanın bu məqama yetişdiyini yazırlar. Yarid Uxnuxun (İdris peyğəmbərin) atasının adı idi.

Bunların hamısının ömrünün 800 və 1000 il arasında olduğunu qeyd edirlər. Məsələn, Anuşun ömrünün 905, ya 965 il, Qinanın 840, ya 920, Məhlailin 865, ya 926 və Yaridin isə 962 il yaşadığını yazırlar. Onların adlarında da ixtilaf var. Biz onların ancaq məşhurlarını qeyd etdik.

İdris (ə)

Mə'lum olduğu kimi İdrisin əsl-nəsəbi dörd vasitə ilə Şeyse yetişir. İbni İshaqın dediyinə görə 308 il də Adəmin ömründən dərk etmişdir. Amma İbni Əsir yazır ki, Adəm dünyadan gedəndə 368 il İdrisin ömründən keçmişdi.

Onun ibri dilində adı Xunux, ərəbcədə isə Uxnux kimi tələffüz olunur. Bə'zi nəql olunanlara görə Yunan hikmət alimləri onun adını Hirmisül-haramisə, ya həkim Hirmis qoymuşlar. Hirmis ərəbcə olub yunanca isə İrmis Merkuri ulduzu mə'nasındadır. Bə'ziləri isə yunancasının Tirmis olmasını yazırlar.

Onun anadan olduğu şəhəri bə'ziləri Babul, bə'ziləri isə qədim Misirin paytaxtı Mənəf şəhərinin olduğunu qeyd edirlər.

Nübüvvət mənəbi Əbul-bəşər Adəm və onun övladı Şeysdən sonra bütün xüsusiyyətlər, İsmi-ə'zəm və vəsiyyətnamə ilə ona yetişdi.

O həzrətin rəvayətlərdə İdris adlandırılması onun həddən artıq dərs və kitabla məşğul olmasıdır. Tarix və rəvayətlərə görə ilk yazı yazan, paltar tikən və dərzilik öyrədən şəxs İdris idi. Ondan qabaq insanlar özlərini heyvan dəriləri ilə örtürdülər. O, bir çox elmlərin- nücüm, (münəccimlik), hesab (cəbr), həndəsə, hey'ət (astronomiya) və s. elmlərin mənşəyi və ilk müəllimi kimi hesab olunur. Əbdül Vəhhab Nəccarın "Qisəsül-ənbiya" kitabında onun Misirə gəlməsi, orada məskunlaşması və camaatı haqqa, əmr be mə'rufa, nəhy əz münkərə də'vət etməsi yazılır. Əlavə edir ki, o dövrün camaatı yetmiş iki dildə danışirdilər və Allah taala bütün bunları ona öyrətdi. İdris də siyasət, şəhər idarəetmə və ölkə qayda-qanunlarını camaata öyrətdi. Həmçinin şəhərsalma yollarını da onlara öyrətdi. Bunun nəticəsində yer kürrəsində 188 şəhər salındı və onların ən kiçiyi Rəha (Urfa) şəhəri idi.

İDRİSİN ŞƏRİƏT VƏ DİNİ

İdris camaatı Allahın dininə, yeganəliyinə və ona ibadət etməyə də'vət edərək deyirdi: -"Bu dünyada yaxşı, saleh əməl axirətdə onun əzabından qurtuluşa səbəbdir." O, camaatı dünyada zöhdle yaşamağa və ədaləti bərqərar etməyə çağırırdı. Həmçinin onları müəyyən vaxtlarda namaz qılmağa, müəyyən günlərdə oruc tutmağa, din düşmənləri ilə cihad etməyə, zəkat verməyə, zəiflərə kömək etməyə, cənabətdən paklığa, it və donuz kimi heyvanlardan çəkinməyə, məst edici içkilərdən uzaq olmağa və s. kimi haram şeylərdən çəkinməyə əmr edirdi. Onlar üçün bə'zi bayramlar da tə'yin etmişdi ki, onlarda qurban kəssinlər. O, özündən sonra gələn peyğəmbəri müjdə verib onun nişanələrini camaata çatdırdı və camaatı üç təbəqəyə: -kahinlər, əmirilər və rəiyyəyə bölmüşdü.

BAŞQA ƏHVALATLAR

Tarixdə İdris peyğəmbərin ən böyük peyğəmbərlərdən olması və Allah taalanın bütün mə'nəvi, zahiri və batini ne'mətləri onda toplaması qeyd olunur. Nübüvvət mənəbindən əlavə zahirdə də qüdrət və əzəmətə çatması, camaatın ona hökmran kimi itaət etməsi və böyük hörmətlə yanaşması yazılır.

Şiə rəvayətlərində gəlmişdir ki, İdrisin dövründə zalım bir padşah yaşayırdı. O zorla camaatın əkin sahələrini və mal-dövlətlərini almışdı. Onun gözəl bir qadını var idi və işlərini onunla məsləhət edir, onun dediyi ilə rəftar edirdi. Bir gün zülmələri xatirinə İdrisin nifrətinə giriftar oldular. Özü, o gözəl qadını və bütün tabeçiləri nabud oldular. İllər boyu camaata qıtlıq üz verdi. Geniş mə'lumat üçün Şeyx Səduqun "Kəmalud-din" kitabına müraciət edə bilərsiniz.

Ravəndidən Vəhb ibni Münəbbihə yetişən sənədlə nəql etdiyi rəvayətdə deyilir ki, İdrisin boyu hündür, sinəsi geniş, səsi alçaq, danışığı sakit və yeriyədə addımlarını qısa atırdı... O yerə kimi ki, deyir: -"O, paltar tikən ilk şəxs idi və hər vaxt iynə vuranda Allaha təsbih edir, onun böyüklüyünü və birliyini xatırladırdı. Hər gün camaatın yaxşı əməl etmələrinə baxmayaraq onun əməlləri asmana qalxırdı."

O dövrdə mələklər yerə enib camaatla əl verib salamlasır və söhbət edirdilər. Bu onların saleh, pak və layiqli bəndə olmalarından irəli gəlirdi. Bu vəziyyət həzrət Nuha qədər davam etdi. Ondan sonra artıq camaat mələkləri görmədilər.

İmam Sadiq (ə) Səhlə məscidinin fəziləti barəsində buyurur: -“Hər vaxt Kufəyə getdin hökmən Səhlə məscidinə gedib namaz qıl və Allahdan öz istəklərini dilə, çünki Səhlə məscidi İdris peyğəmbərin evi idi və orada dərzilik edib namaz qıldardı.”

İDRİSİN QUR'ANDA ADI VƏ ONUN ASIMANA ÇƏKİLMƏSİ

Qur'ani-Kərimdə iki yerdə İdrisin adı gəlmişdir. Biri “Məryəm” surəsində, o biri isə “Ənbiya” surəsindədir. “Ənbiya” surəsində onun ancaq adı çəkilmişdir. Amma “Məryəm” surəsi isə onun sifətlərini belə buyurmuşdur:

-“(Ya Mühəmməd) kitabda İdrisi yad et! O, həqiqətən büsbütün doğrudanışan (siddiq) bir peyğəmbər idi. Biz onu böyük məqama qaldırdıq.” (“Məryəm” surəsi, ayə 56-57).

Bu cümlənin: -“Biz onu böyük məqama qaldırdıq” mənasında müfəssirlər arasında ixtilaf var. Bir dəstəsi deyirlər ki, yəni biz onun məqamını qaldırdıq və ona ən yüksək dərəcəni verdik. Başqaları isə deyirlər ki, yəni biz onu asimana apardıq və yuxarıdakı aləmdə yerləşdirdik. Onun asimana qaldırılmasının keyfiyyətində də müxtəlif nəzəriyyələr verilmişdir. Bir sıra rəvayətlərdə deyilir ki, Allah mələklərin birinə qəzəblənərək qanadlarını sındırıb bir adaya atdı. O, illərlə, İdris peyğəmbərliyə seçilənə qədər orada qaldı. O, İdris peyğəmbərin yanına gəlib onun haqqında, qanadlarının yenidən qaytarılması üçün dua etməsini istədi. İdris dua etdi və Allah taala onun günahlarından keçib qanadlarını qaytardı. Mələyin İdrisdən minnətli olduğuna görə ona ərz etdi:

-«Sənin nə hacətin var?»

İdris dedi:

-«Mən istəyirəm Mələkul-məvt (Əzrail) ilə görüşmək üçün məni asimana aparasan. Çünki tənha onu xatırlamaqla həyat mənim üçün şirin deyil».

Mələk onu dördüncü asimana apardı və orada Əzraili oturmuş halda gördü. O, təəccüb üzündən başını tərpedirdi. İdris irəli gələrək salam verib soruşdu:

-«Niyə başını tərpedirsən?»

Əzrail cavabında dedi ki, Allah taala sənin canını dördüncü asimanla beşinci asimanın arasında alınmasını mənə fərman vermişdir. Səninlə görüşməmişdən əvvəl bu fikirdə idim ki, sənin canını almaq üçün dördüncü asimanla üçüncünün, üçüncü il ikincinin, ikinci ilə birincinin və birinci ilə yerin arasında olan məsafəni necə gedəcəyəm. Sonra elə oradaca onun canını aldı.

Təbəri, Fərid, Cədiy və başqalarının nəql etdiyi rəvayətdə Allahın hirsələnmə məsələsi qeyd olunmamışdır. Rəvayətin qalan hissəsi bir balaca ixtilafı Kə'bül-Əhbardan da nəql olunmuşdur.

Amma Ravəndinin “Qisəsül-ənbiya” kitabında İbni Abbasdan etdiyi rəvayətdə deyilir ki, Əzrail İdrisi ziyarət etmək üçün Allahdan yerə enməyə icazə istədi. Allah ona icazə verdi. O, İdrisin yanına gəlib bir müddət onunla ünsüyyətdə oldu. Bir az sonra İdris onu tanıdı və ondan onu asimana aparmasını istədi. Əzrail də Allahdan icazə alıb onu asimana apardı. Sonra cəhənnəmlə behiştə ona göstərdi. İdris behiştə daxil oldu. Hələ də oradadır və oradan çıxmamışdır.

İDRİSİN (Ə) ÖMRÜ

Onun ömr müddəti dəqiq deyil. Yəqubi kimi bəziləri onun ömrünün 300 il olmasını yazırlar. İbni Əsir “Kamil” kitabında yazır ki, Allah taala İdrisi 365 il ömr etdikdən sonra asimana apardı. Məs'udi isə “İsbatul-vəsiyyə” kitabında Allah taalanın onu asimana aparın günü ömründən 360, ya 350 il keçdiyini yazır.

İDRİSƏ NAZİL OLAN SƏHİFƏLƏR

Məs'udi və başqaları İdrisə nazil olan səhifələrin sayının otuz olduğunu yazırlar. Başqa bir xəbərdə Əbuzər Rəsuli Əkrəm (s)-dən nəql edir ki, o həzrət İdrisə nazil olan səhifənin sayını otuz olduğunu buyurmuşdur.

Məclisi “Biharul-ənvār”ın dua hissəsində İbni Mətviyədən iyirmi doqquz səhifə nəql edir. İbni Mətvəyə müqəddimədə buyurur ki, mən onları böyük zəhmətlərə qatlaşaraq ərəbcəyə tərcümə etdim və onların hər biri xüsusi ada malikdir. (Məsələn: Həmd səhifəsi, Xəlq səhifəsi, Rizqu-ruzi səhifəsi, Mə’rifət səhifəsi və s.) Qalanlarının öyüd-nəsihətlərlə dolu olmasına baxmayaraq çox uzun və geniş olduğundan onları bəyan etmirik. Amma elm və mə’rifət əhlinə yuxarıda qeyd olunan kitaba müraciət etmək məsləhət görülür.

Seyyid İbni Təvüs və başqaları bir neçə hissəsini pərakəndə şəkildə nəql etmişlər. Artıq mə’lumat üçün “Biharul-ənvār”ın 11-ci cildinin yeni nəşrinə müraciət edə bilərsiniz.

Əbdül Vəhhab Nəccar “Qisəsül-ənbiya” kitabında o həzrətdən hikmətamiz və mövizəvi xarakter daşıyan cümlələr nəql etmişdir. Onlardan bə’zilərini burada zikr edirik:

1. Heç kəs Allahın ne’mətlərinin şükürünü onun xalqına hörmət etmək və ya onlara bir şey bağışlamaq kimi əməllərlə yerinə yetirə bilməz.

2. Dünyanın yaxşılığı həsrətə, pisliyi isə peşmançılığa səbəbdir.

3. Onda alçaqlıq olan ticarətlərdən çəkinin.

4. Yaşayış və canın yaşaması hikmət və müdrikiyə bağlıdır.

5. Hər kəs qənaətcil olmayıb həddini aşsa heç vaxt ehtiyacsız və tox olmayacaq.

Nuh (ə)

Allahpərəstlik və Tövhid məramının yayımı yolunda çoxlu əzab-əziyyətə qatlaşan peyğəmbərlərdən biri də Nuh idi. Uzun ömr etməsinə, kafir və müşrik camaat arasında hamıdan çox qalmasına və dinin təbliği yolunda etdiyi ağır mübarizələrə dözməsinə baxmayaraq ona çox az, barmaq sayına gələn kəslər iman gətirdilər.

Ola bilsin bunun səbəbi bütperəstliyin camaat arasında yeni ayaq açması və şeytanın bəndələr üçün qurduğu yeni tələnin güclü olması idi. Çünki əvvəldə batil əqidələrin və səhv fərziyyələrin alıcısı çox olur. Öz sözlərində həddindən artıq israr edirlər. Bütperəstlər də bu batil əqidələrin yayılmasında israr edirdilər və Qur'anda adları gələn Vudd, Suva, Yəğus, Yə'uq və Nəsr kimi bütlərdən böyük rəğbətlə müdafiə edirdilər. Xüsusi ilə dövlətli təbəqələr bu işə can yandırmaqla şəxsi mənfəət güdürdülər.

Təbiidir ki, Nuh belə vəziyyətdə özünə dost tapa bilməyəcək və bu batil məzhəbi aradan qaldırmaq üçün nə kimi çətinliklərlə üzləşib onlara səbr etməli olacaq.

Qur'ani-Kərimdə də Nuhun əhvalatı gələn yerlərin çoxlarında onun zamanəsinin insanlarından çəkdiyi əzab-əziyyətlər və dinin yayımı yolunda dözdüyü ağrılar xüsusi ilə işarə olunmuşdur. Camaatın həddən artıq bütlərə rəğbəti, bə'zi yazılı tarixlərə görə Nuhun illərlə nadan camaatdan kənar, dağlarda, mağaralarda təklikdə yaşayıb vahid Allaha ibadət etməsinə səbəb oldu.

Seyyid ibni Təvus, Məhəmməd ibni Cürey Təberidən "Qisəs" kitabından nəql edir ki, Nuh peyğəmbərin ömründən 460 il keçmişdi. O hələ də dağlarda yaşayıb və Allaha ibadət edirdi. Arvad-uşaq sahibi də deyildi, yundan paltar geyinir və öz yeməyini bitkilərdən hazırlayırdı.

Nəhayət 460 il onun ömründən keçəndən sonra Cəbrail onun yanına gəlib dedi:

-“Niyə camaatdan kənar yaşayırsan?”

Dedi:

-“Mənim millətim Allahı tanıyırlar. Buna görə də mən onlardan uzaqda yaşayıram”.

Cəbrail dedi:

-«Onlarla mübarizə apar».

Nuh dedi: -

-Bu iş qüdrətim çatmaz. Əgər əqidəmi bilsələr məni öldürərlər. Cəbrail dedi:

-«Əgər sənə bu işdə qüdrət versək onlarla mübarizə apararsan?»

Nuh dedi:

-«Bundan yaxşı şey ola bilməz. Bu mənim ən yüksək arzumdur!»

Bu an Nuh soruşdu:

-«Sən kimsən? Cəbrail mələkləri səslədi. Bütün mələklərin toplaşdığını gören Nuh qorxuya düşdü.

Cəbrail özünü təqdim etdi və Rəhman Allahın salamını ona çatdırıb nübüvvət məqamını müjdə verdi. Onu Əmurə, Zəşran ibni Uxnunun qızı ilə evlənməyi əmr etdi. O, ilk şəxs idi ki, ona iman gətirmişdi».

Nuh ilahi mə'muriyyətə əməl etmək üçün camaatın içərisinə daxil oldu. Onun əlində insanların batinindən xəbər verən əsası var idi. Nuhun gəlişi camaatın bayram gününə təsadüf edirdi.

Nuh qövminin sərkərdələri yetmiş nəfər idi. O gündə onlar öz bütlərinin ətrafına yığılmışdılar. Nuh onların arasına varid olaraq "La ilahə illəllah" səsini ucaltdı. Özünün, ondan qabaq və sonra gələn peyğəmbərlərin nübüvvətini onlara çatdırdı. Bu anda idi ki, bütlər titrəməyə başladılar, yanan alovlar söndülər və camaat dəhşətli qorxuya düşdülər. Başçılar və sərkərdələr "Bu kişi kimdir?" - deyər soruşdular. Nuh dedi: -«Mən Allahın bəndəsiyəm. Allah taala məni sizləri onun əzabından qorxutmaq üçün göndəri».

Əmurə Nuhun sözlərini eşitəcək ona iman gətirdi. Atası bu mövzudan xəbərdar oldu və onu məlamət edərək dedi: -“Nuhun sözləri bu tezlikdə səndə tə'sir qoydu. Qorxuram padşah xəbərdar olsun və səni öldürsün.” Amma Əmurə atasının sözlərinə məhəl qoymadı və öz imanından əl çəkmədi. Ondən sonra da onu nə qədər qorxutdular, həbsdə saxladılar yenə də Nuhun Allahına olan imandan əl çəkmədi. Nəticədə Nuhla evləndi və Sam ibni Nuh ondan dünyaya gəldi.

Bu, İbni Tavusun yuxarıdakı kitabdan nəql etdiyi əhvalatın xülasəsi idi. Amma Nuhun evlənməsində və onun həyat yoldaşının adında müxtəlif fikirlər vardır. Yə'qubi yazır ki, Allah taala o həzrətə Hamus ibni Uxnuxun qızı ilə evlənməyi vəhy etdi. İbni Tavus Heykəl həməən Əmure adlı qızın ləqəbi olduğunu ehtimal vermişdir. Əlbəttə bu qadın Qur'anın kafir və xain kimi tanıtdırdığı qadından başqadır.

NUHUN ADI, ƏXLAQI VƏ ONUN XASIYYƏTLƏRİ

Nuhun əsl adı müxtəlif rəvayətlərdə gəlmişdir. Bə'zilərinə Əbdül-Qəffar, Əbdül-Məlik, bə'zilərinə isə Əbdül-Ə'la olduğu qeyd olunmuşdur. O, həddindən artıq ağıladığına görə onu Nuh deyə çağırırdılar.

Onun xüsusiyyətlərində yazırlar ki, sifəti nazik, hündür boylu, iri gözlü, nazik baldırlı və dərisi buğdayı rəgli bir kişi idi. Gözəl bəyana və güclü məntiqə malik idi. Allahın vəhyi də onun natiqliyinə kömək edirdi.

İlk Ulul-əzm peyğəmbər idi ki, Allah taala ona məxsus kitab və ayrıca şəriət əta edib, onu zəmanənin camaatı üçün göndərdi. Onun kitabı Allahın şəriətlərinə şamil olan ilk kitab, şəriəti isə ilk şəriət idi.

Nuh peyğəmbər indiki insan nəslinin ikinci atası sayılır. Necə ki, Allah taala "Saffat" surəsində buyurur:

- "Ancaq onun nəslini (yer üzündə) qalanlardan etdik." ("Saffat" surəsi, ayə 77).

Adəm və İdris peyğəmbərdən başqa bütün peyğəmbərlərin nəslə ona yetişir.

Allah taala Qur'anda onun xasiyyətlərində daima şükür edən olduğunu xatırlamışdır. "Əsra" surəsində buyurur:

- "O, həqiqətən daima şükür edən bəndə idi." ("Əsra" surəsi, ayə 3).

Bu ayənin təfsirində gəlmişdir ki, o hər vaxt paltar geyinsəydi, ya yemək yesəydi, ya da su içsəydi Allaha şükür edərdi və "Əlhəmdü lillah" deyərdi. Başqa bir təfsirdə gəlmişdir ki, əvvəldə "Bismillah" axırda "Əlhəmdü lillah" deyərdi.

İmam Baqir və İmam Sadiqdən (ə) rəvayətdə deyilir ki, o, hər gecə-gündüz bu cümləni oxuyardı:

- "Pərvərdigara, mən şəhadət verirəm ki, mənə yetişən bütün dini və dünyəvi nə'mətlərin hamısı Səndəndir. Sən təksən, Sənin şərikin yoxdur. Həmd və sitayiş Sənə məxsus, şükür Sənə məxsusdur. O vaxta qədər ki, razılıqdan sonra bir daha, dəfələrlə razı olasan."

NUHUN ÖMRÜ

Nuhun ömrünün çoxluğu ərəb-fars ədəbiyyatında atalar sözlünə çevrilmişdir. Tarix və rəvayətlərə görə onun ömrü 1000-2800 il arasında təxmin edilir. Amma Yə'qubi və onun kimi bir çox tarixyazarlar onun ömrünü Qur'anın "Ənkəbut" surəsində olduğu kimi camaatın arasında qalma müddəti (950 il) qeyd edirlər. Məclisi "Biharul-əнвар" kitabında yazır ki, yer əhli Nuhun ömründə ixtilaf edirlər. Bir qrupu 1000 il, biri 1450, üçüncüsü 1470 il, dördüncüsü 2300 il, amma mö'təbər rəvayətlərdə 2500 il gəlmişdir.

Məs'udi "İsbatul-vəsiyyə" kitabında yazır ki, Nuhun yaşı bir rəvayətə görə 1450 il, başqa bir rəvayətdə 2300 il olduğu, Allah tərəfindən seçiləndə 850 yaşı var idi. 950 ildə öz milləti ilə birlikdə keçirib (və onları tövhidə və tək olan Allaha ibadətə çağırıb). Tufandan sonra isə 500 il yaşayıb, birlikdə 2300 il olur. Başqa bir hədisdə isə 2800 il dünyada ömr sürməsi rəvayət olunur.

Məclisi də bu haqda buyurur: - "Səduq, Əli ibni İbrahim və Ravəndi Əhli-beyt (ə)-dan nəql edirlər ki, o, həzrətin ömrü 2500 ildir. Belə ki, 850 il peyğəmbərliyə yetişməzdən əvvəl, 950 il camaat arasında təbliğdə, 200 il gəmi düzəltməkdə və 500 il isə gəmidən düşəndən sonra şəhərləri abad etmək, öz övladlarını o şəhərlərdə yerləşdirməkdə sərf etmişdir."

Hər halda Qur'anda gələn peyğəmbərlərin arasında hamıdan çox ömr sürən Nuh peyğəmbər olubdur. Bə'ziləri (məsələn: Sə'ləbi) bu uzun ömrü Allahın mö'cüzəsi bilib yazırlar ki, Nuhun mö'cüzəsi onun özündə idi. Çünki 1000 il ömr etdi, amma bu müddət ərzində onun qüvvəsi azalmadı və heç bir dişi tökülmədi.

Bə'zilərinin isə əllərinə çox uzaq gəldiyindən onu başqa mə'naya yozmağa çalışmışlar. Yaxşısı budur onların sözlərindən və cavablarından sərfi-nəzər olunsun. Çünki əvvəla Nuh kimi böyük şəxsiyyətlərin ömrünün uzunluğu ilahi qüdrətə aiddir və bunun kimi minlərlə xariqul-adə (adi olmayan) işlər belə mö'cüzə, ya kəramət şəklində, peyğəmbər və övliyələrdən baş vermişdir. Bunlar hamısı Allahın fərmanı və nüfuzlu qüdrəti ilə olan işlərdir.

Başqa bir tərəfdən isə qədim insanların sadə yaşayışı, fikir rahatlığı, təbii yeməkləri, bizə irs yetişən cürbəcür xəstəliklərin olmaması, bəşəriyyətin artması nəticəsində yaranan çətinliklərin olmaması, ağır, gec həzm olan yeməklərin tə'sirindən tez ölmə hallarının olmaması və həddindən artıq cinsi ləzzətlərin ardınca olmamalarında, sadəliklə onların ömrlərinin uzun olmasının sirrini dərk etmək olar. Həkimlərin dediyi kimi, hər nə qədər bəşəriyyətin fikri rahat, yaşayışı sadə, yeməyi təmiz, gigiyena qaydalarına və sağlamlığa riayət etsələr bir o qədər uzunömürlü olurlar.

İnsanın təbii ömrünün kəmiyyətində həkimlər hələ də dəqiq nəzəriyyə irəli sürə bilməyiblər. Müxtəlif təcrübələr və təhqiqatdan sonra bu nəticəyə gəliblər ki, insanın ölmə səbəbi onun 80 ya 90 il yaşaması deyil, bəlkə kənardan müxtəlif maneələrin olması onun davamına mane olur. Buna görə də bəzi alimlər məxsus yemək pəhrizləri, vitaminlər və müxtəlif elmi yollarla bəzi heyvanların ömrlərini 900 il təbii ömrə çatdırı biliblər. Bu cümləni məşhur həkimlərdən biri demişdir: "Ölümün səbəbi qocalıq yox, bəlkə xəstəlikdir."

Məşhur cərrah professor Aleksis Karel bir heyvanın bədənindən ayrılmış bir hissəni o heyvanın təbii ömründən çox qıraqda diri saxlaya bilmişdir. Bu barədə artıq izah bizi öz bəhsimizdən kənara çıxardır. Əziz oxucular, bu barədə həzrət Sahibəz-Zaman (ə)-in ömrü haqqında yazılan kitablara müraciət edə bilirlər.

NUHUN DƏ'VƏTİ VƏ CAMAATLA HÖCƏTLƏŞMƏSİ

Deyildiyi kimi Nuhun tayfası bərk bütperəstliklə məşğul idilər. Bütlər özlərinə çox güclü və sarsılmaz tərəfdarlar tapmışdılar. Bəlkə də (necə ki, yuxarıda bu mövzu haqqında bəhs etdik) onun yeni camaatı özünə tərəf çəkməsi və şeytanın səadət yoluna atdığı yeni bir tələ idi. Başqa bir tərəfdən də camaatın fikri o qədər də inkişaf etməmişdi ki, xeyrlə ziyanı ayırd edib, öz əməllərinin pisliyinə agah olsunlar. Hər halda Nuhu böyük çətinliklərlə üzbəüz edib öz müqəddəs məqsədi, tövhid, allahpərəstlik uğrunda zəhmətlərə qatlaşmağa məcbur olmuşdur. Onun ruhani sözləri camaatda çətinliklə tə'sir qoyurdu.

Dinlərin bu ilahi insanlara verdikləri cavablardan ağıllarının zəifliyi və onunla bərk düşmənçilikləri açıq-aşkar görünürdü. Hətta bir həddə çatdı ki, o həzrəti istehza edib ələ salmağa başladılar. Onlardan bir neçəsini Qur'andan seçib sizin üçün tərcümə edirik:

"Həqiqətən biz Nuhu öz tayfasına peyğəmbər göndərdik." Nuh dedi: "Mən sizi (Allahın əzabı ilə) açıq-aşkar qorxudan bir peyğəmbərəm! Allahdan başqasına ibadət etməyin. Mən (cəza) şiddətli günü (Qiyamət günü) sizə üz verəcək əzabından qorxuduram!" ("Hud" surəsi, ayə 25 və 26).

Burada tayfa başçıları pul, sərvət və qüdrət əllərində olduğundan özlərini hamıdan üstün sayırdılar. Nuha dedilər: "Biz səni ancaq özümüz kimi (adi) bir insan sayırıq." ("Hud" surəsi, ayə 27). Başqa bir ayədə var ki, bir-birlərinə dedilər: "Bu sizin kimi yalnız adi bir insandır. (Peyğəmbərlik iddiası ilə) sizə böyüklük etmək istəyir. Əgər Allah (Ondan başqasına ibadət etməməyimizi) istəsəydi (bizə peyğəmbər olaraq insan deyil) mələklər göndərərdi." ("Mu'minun" surəsi, ayə 24). Bəlkə hədlərindən keçib Nuha və onun tabeçilərinə dəlilik, azgınlıq və yalan nisbəti verərək dedilər: "Bu adamda sadəcə olaraq bir dəlilik var." ("Mu'minun" surəsi, ayə 25). ya dedilər: "Biz səni (haqq yolundan) açıq-aydın azmış görürük!" ("Ə'raf" surəsi, ayə 60). ya da başqa bir ayədə deyirlər: "Biz sizi yalançı sanırıq." ("Hud" surəsi, ayə 27)

Yüngül fikirli tayfa başçıları öz vəzifələrini və maddi mənfəətlərinin Nuhun təbliğatı ilə əziləcəyini başa düşürdülər. Nuhun məntiqli, dəlili sözlərinə cavab tapmayıb məğlətə etməyə başlayırdılar. Əgər məsələyə bir az insafı yanaşsaq görərik ki, ələ Allahın peyğəmbərlərinin be'sətində sünnesi bu idi. Yə'ni hər bir tayfaya öz içərisindən peyğəmbər yollayır. Çünki öz tayfası onun əslini, nəslini və bütün xüsusiyyətlərini hamıdan yaxşı tanıyır. Bununla ondan yaxşı söz eşidər və də'vətini heç bir şübhə olmadan qəbul edirlər.

Çox təəssüflər olsun ki, Nuhun tayfası bu yersiz sözləri gələcək peyğəmbərlərin düşmənləri üçün yadigar qoydular.

Nuha tutulan iradlardan biri də bu idi ki, ona deyirdilər: "Elə ilk baxımda yalnız içimizdəki səfillər (cütcü, pinəçi, dəmirçi, dərdi və s.) sənə uyduğunu görürük." Fəziləti pulda, sərvətdə bildikləri üçün dedilər: "Eyni zamanda sizin bizdən (heç bir şeydə) üstün olduğunuzu da görmürük, əksinə biz sizi yalançı hesab edirik." ("Hud" surəsi, ayə 27). Başqa bir ayədə Nuha təəccüb edərək, ya ələ salmaq üçün deyirdilər: "Sənə ən rəzil adamlar tabe olmuşkən, biz sənə imanımı gətirəcəyik?" ("Şi'ərə" surəsi, ayə 111) Bu eynilə Rəsuli-Əkrəmə (s) Məkkə müşriklərinin tutduqları irada bənzəyir.

Nuh onların cavabını bir neçə cümlə ilə belə buyurdu: -“Mən (haqq yoldan) heç azmamışam, lakin mən aləmlərin Rəbbi tərəfindən göndərilmiş bir peyğəmbərəm!” (“Ə’raf” surəsi, ayə 61).

“Ey camaat, bir deyin görək əgər mən Rəbbimdən açıq-aşkar bir dəlilə (mö’cüzə) istinad etsəm Rəbbim mənə Özündən bir mərhəmət (peyğəmbərlik) bəxş etsə və o sizə gizli qalsa, istəmədiyiniz halda biz sizi ona (iman gətirməyə) məcburmu edə bilərik?” “Mən sizə Rəbbimin əmrini təbliğ edir və öyüd-nəsihət verirəm Allahdan (gələn vəhy ilə) sizin bilmədiklərinizi bilərəm!” “Yoxsa sizi (Allahın əzabı ilə) qorxutmaq, sizin də qorxmanız və (bunun nəticəsində) rəhm oluna bilinməyiniz üçün içərinizdən olan bir adam (peyğəmbər) vasitəsilə Rəbbinizdən sizə xəbərdarlıq gəlməsinə təəccüb edirsiniz?” (“Ə’raf” surəsi, ayə 62 və 63).

Bəzən də böyük sübutlara, özündə ya başqa məxluqatda olan Allahın nişanələrinə işarə edib deyirdi: -“(Tövbə edib) Rəbbinizdən bağışlanmağınızı diləyin. Çünki O, (tövbə edən bəndəsinin günahlarını) çox bağışlayandır. O, sizə göydən bol yağış göndərir, O, sizə mal-dövlət oğul-uşaq əta edir. O, sizin üçün bağlar-bağçalar yaradır və çaylar axıdır. Sizə nə olub ki, Allahın əzəmətindən çəkinmirsiniz (sizə nə olub ki, Allahın əzəmət və qüdrətindən qorxmur, Onu layiqincə uca saymırsınız? Yaxud iman gətirəcəyiniz təqdirdə Allahın axirətdə sizə mərhəmət əta edəcəyinə ümid bəsləmirsiniz?) Halbuki, O sizi cürbəcür xəlv etdi. Məgər görmürsünüz ki, Allah yeddi göyü qat-qat necə yaratdı. Orada ayı bir nur, günəşi də bir çırağ etdi və Allah sizi (atanız Adəmi) yerdən (torpaqdan) bir bitki kimi göyərti. Sonra sizi yenə ora qaytaracaq və (Qiyamət günü dirildib oradan da) çıxardacaqdır. Allah yeri sizin üçün xalı etdi (fərş kimi ayaqlarınızın altına döşədi) ki, onun geniş yollarında gəzəsiniz.” (“Nuh” surəsi, ayə 10-20).

Çox vaxt başqa peyğəmbərlər kimi bu cümləni də öz sözlərinə artırıb deyirdi: -“Ey camaat! Mən peyğəmbərliyi təbliğ etməyə görə sizdən bir mal, mükafat istəmirəm. Mənim mükafatımı vermək ancaq Allaha aiddir. (Bu ki, deyirsiniz mənə iman gətirənlər bir neçə səfil və yoxsul insanlardır. İstəyirsiniz mən onları qovum, bəlkə siz iman gətirəsiniz.) Mən iman gətirənləri qovan deyiləm.” (“Hud” surəsi, ayə 29).

“Əgər mən onları qovsam, (bu hərəkətimə görə) mənə Allahın əzabından kim qurtara bilər? Məgər (səhv etdiyinizi) düşünürsünüzmü?” (“Hud” surəsi, ayə 30).

Bundan əlavə mən onların batinlərindən agah deyiləm və bilmirəm hansı əməlin sahibidirlər. Mən onları özümdən qova bilmərəm.

Hər halda həzrətin o yüngül fikirli tayfa ilə bir çox mübahisələri oldu. Nuhun gözəl, məntiqli dəlilləri müqabilində sözləri olmadığından düşmənçiliyə və onu təhdid etməyə başladılar. Günlərin bir günü dedilər: -“Ey Nuh, bizimlə çənə-boğaz olub çox mübahisə etmə. Əgər doğrudanışanlardansansa, bizi təhdid etdiyiniz əzabı gətir görək.” (“Hud” surəsi, ayə 32). Yenə də dedilər: -“Ey Nuh, əgər (dediyiniz sözlərdən və bütələrimizi təhqir etməkdən) əl çəkməsən, mütləq daşqalaq ediləcəksən.” (“Şi’əra” surəsi, ayə 116).

Onlar Nuhla mübahisədən ayrılıb, daha çox inad və düşmənçiliklə camaata dedilər: -“(Nuhun sözlərinə görə) Öz tanrılarınızı tərk etməyin, (xüsusilə) Vəddi, Suvanı, Həğusu, Yəuqu və Nəsri atmayın.” (“Nuh” surəsi, ayə 23).

NUHUN ÖZ TAYFASINDAN ÇƏKDİYİ MÜSİBƏTLƏR

Nuhun uzun ömürlüyündən, hamıdan çox camaatın arasında qalmasından, çox az miqdarda bəndənin ona iman gətirməsindən və tayfasının bütperəstliyə olan bərk əlaqəsindən onun nə qədər müsibətlər çəkməsini dərk etmək olar. Bundan əlavə ona çoxlu söyüş söyür, dəli, azmış və cinvurmuş deyə çağırır və müxtəlif növdə cismi şikəncələr verirdilər.

Səduqun İmam Sadiq (ə)-dan rəvayət etdiyi hədisdə deyilir: -“Camaat həzrəti o qədər döyürdülər ki, üç gün huşu gedirdi, huşsuz halda qalır və qulağından qan açılırdı.”

Mərhum Təbəri demişdir ki, Həzrət Nuh 950 il gecə-gündüz dayanmadan camaatı Allaha tərəf dəvət etdi. Amma onun sözləri onlarda heç bir təsir qoymadı. Hərdən də camaat onu o qədər döyürdülər ki, huşu başından çıxırdı. Huşu başına gələn kimi deyirdi:

-“İlahi, mənim bu tayfamı hidayət elə ki, onlar (haqqı) bilmirlər.”

Vəhbədən nəql olunmuşdur: Nuh üç əsr təməmlə camaatı Allaha tərəf dəvət etdi. Hər əsr 300 il idi. Bu da 900 il olurdu. Aşkar və gizli öz təbliği ilə məşğul idi. Amma camaat ona qarşı çıxmaqdan başqa bir iş bacarmırdılar. Hər əsr keçəndə camaatın düşmənçiliyi daha da artırdı. Hətta camaat öz uşaqlarının əlindən tutub Nuhu göstərərək onlara tapşırırdılar:

-“Əgər məndən sonra yaşamalısınız, heç vaxt bu dəli insandan tabeçilik etmə!”

Sonra davam edərək deyir: -«Camaat ona hücum edib onu döyürdülər. O qədər döyürdülər ki, qulaqlarından qan açılırdı və huşunu itirirdi. Onu götürüb evinə atırdılar, ya da huşsuz halda qapının ağzında qoyub gedirdilər».

Qur’anın ayələrindən də bəllidir ki, ona verilən əzab-əziyyətlər çox şiddətli idi. Çünki, “Ənbiya” və “Saffat” surələrində buyurur: -“Biz onu və ailəsini böyük fəlakətdən qurtardıq.” (“Ənbiya” surəsi, ayə 76). Müfəssirlər deyirlər ki, fəlakətdən məqsəd camaatın ona verdiyi çoxlu əzab-əziyyətlərdir.

“Qəmər” surəsində gəlmişdir ki, Nuh dua edərək dedi: -“Mən (öz qövmümün içində) məğlub oldum, mənə kömək et.” (“Qəmər” surəsi, ayə 10).

“Şüəra” surəsində də Allahın rəhman olan dərğahından kömək istəyərək dedi: -“Ey Rəbbim! Həqiqətən qövmüm məni təkzib etdi. Artıq mənimlə onlar arasında Sən hökm ver, məni və mənimlə birlikdə olan mö’minləri (bu əzabdan) qurtar! Allah taala da öz peyğəmbərinin duasını qəbul etdi. Nuhu və ona iman gətirənləri zalım camaatın əzabından qurtardı.” (“Şüəra” surəsi, ayə 117 və 118).

NUHUN ÖZ QÖVMÜNƏ NİFRİNİ

Qur’ani-Kərimdə dəqiqliyi ilə gəlmiş kimi, Nuh düz 950 il öz qövmünü dinə təbliğ və Allaha ibadət etməyə dəvət etdi. Bu müqəddəs dinin inkişafı üçün aşkarda və gizləndə gecə-gündüz rahatlıq üzü görmürdü. Qısa desək, hər bir kiçik fürsətdə həqiqəti, Allaha imanı, cəza gününü, fəziləti, təqvanı camaata çatdırırdı. Amma uzun bir müddətin keçməsinə və camaatın düşmənçiliyinin günbəgün artmasını nəzərə alaraq yavaş-yavaş ümidini itirirdi. O, bir neçə iman gətirən şəxslərdən başqa hamıdan gözünü çəkmişdi. Xüsusilə, Allahın vəhyi də onun daha da ümitsiz olmasına kömək edirdi. Çünki Allah ona xəbər vermişdi: -“Əvvəlcə iman gətirənlərdən başqa tayfadan daha heç kəs iman gətirməyəcək. Onların etdikləri əməllərə görə kədərilmə! (Biz tezliklə onları məhv edər, səni kafirlərin zülmündən qurtararıq).”

Bir hədisdə deyilir ki, Nuhun dəvətindən 300 il keçmişdi. Nuh öz qövmünə nifrin etmək istəyirdi. Elə bu fikirlə sübh ibadətini edib oturmuşdu və nifrin etmək istəyirdi ki, yeddinci göydən bir neçə mələk gəlib ona dedilər:

-“Səndən bir xahişimiz var.” Nuh soruşdu:

-“Xahişiniz nədir?” Dedilər:

-“Öz nifrinini təxirə sal, çünki Allahın yer üzündə ilk əzabı olacaq. Nuh cavabda dedi ki, 300 il də onu təxirə saldım, (yəni əgər 300 il bundan sonra diri qalsam nifrin etməyəcəyəm). 300 il də keçdi və Nuh yenə də nifrin etmək istədi. Altıncı göydən bir dəstə mələk onun yanına gəlib yenə də nifrinini təxirə salmağını istədilər. Beləliklə 300 il də təxirə düşdü. Amma 900 il keçdikdən sonra Nuh və tabeçiləri düşmənlərin əzab-əziyyətindən tənə gəlmişdilər və ondan istədilər ki, Allahdan bir qurtuluş yolu tələb etsin. Nuh onların xahişini qəbul etdi. Namaz qıldıqdan sonra əllərini Allah dərğahına qaldırıb dua etdi. Cəbrail nazil olub Nuha dedi: -“Allah taala sənin duanı qəbul etdi. Get öz tərəfdarlarına de ki, xurma yeyib tumunu basdırsınlar. Hər vaxt xurma ağacı olub bəhər versə istəklərinə çatacaqlar.

Nuh Cəbrailin sözlərini mö’minlərə çatdırdı. Onlar hamısı sevincək Allahın fərmanına əməl etməyə başladılar. Ağaclar böyüyüb bəhər verdikdə Nuhun yanına gəlib dedilər: -“Xəbər verdiyin zaman gəlib yetişmişdir.” Nuh Allahdan istədi ki, öz vədəsinə əməl edib əzabı nazil etsin. Vəhy gəldi ki, onlara de: -“Xurmalarını yeyib tumunu basdırsınlar. Ağaclar bəhər verəndə xilas olacaqlar.” Bu sözdən sonra Nuha iman gətirənlərin üçdən bir hissəsi dindən əl çəkib mürtəd oldular. Amma qalan üçdən iki hissəsi isə xurma yeyib, tumunu əkdilər. Ağac böyüyünə qədər ona qulluq etdilər. Bəhər verdikdə Nuhun yanına gəlib Allahın vədəsinə vəfa etməsini istədilər. Yenə də vəhy oldu ki, onlara de: -Xurmasını yeyib tumunu əksinlər. Bu zaman digər üçdən bir hissə də dindən üz döndərdilər. Ancaq üçdən bir hissəsi qaldı. Allah tərəfindən yenə də əmr yetişdi. Tumu əkdilər, böyüdü və bəhər verdi. Nuhun yanına gəlib dedilər: -“Bu bir neçə nəfərdən başqa heç kəs qalmayıb. Əgər bu dəfə də təxirə düşsə biz də qorxuruq ki, dində həlak olanlardan və azmışlardan olaq.” Nuh namaz qıldı, dua etdi və duasında belə dedi: -“Pərvərdigara, bu bir neçə nəfərdən başqa heç kəs qalmayıb, qorxuram əgər bu dəfə də təxirə salsan onlar da getsinlər. Bu anda Allahdan vəhy gəldi. “Duanı qəbul etdik, indi isə gəmi düzəltməyə başla.”

Başqa bir hədisdə deyilir ki, imtahanlardan sonra 72 nəfərdən çox dindar qalmadı. Allah taala Nuha belə vəhy etdi: -“Bu ona görə idi ki, xalis, pak, əsl mö’min bəndələr qalsınlar və napak insanlar

sənin ətrafından təmizlənsinlər. İndi mən onlara dinlərində qüvvət verəcəyəm və qorxularını əmin-amanlıqla dəyişdirəcəyəm ki, mənə ixlasla ibadət etsinlər.

Beləliklə Nuh öz qövmindən tamamilə ümidini üzdü. Onların düşmənçiliyini, əzab-əziyyətlərini görüb onlara şiddətlə nifrən edərək dedi: -“Ey Rəbbim! Yer üzündə bir nəfər belə kafir qoyma. Çünki Sən onları (sağ) buraxsan, onlar Sənin bəndələrini yoldan çıxardacaq, ancaq pozğun və kafir (oğul-uşaq) doğub törədəcəkdir!” (“Nuh” surəsi, ayə 26 və 27).

Allah taala Nuhun duasını qəbul etdi və əzabı o zalım camaata qəti etdi. Hətta Nuha belə onlar üçün kömək istəməməsini əmr edərək buyurdu:

-“Zülm edənlər barəsində Mənə müraciət etmə (onların bağışlanmalarını Məndən xahiş etmə). Çünki onlar suda boğulacaqlar!” (“Hud” surəsi, ayə 37).

Bəli, nadan camaat onların hidayəti yolunda gecəsini gündüzünə qatan, heç bir təmənnası olmadan onları bədbəxtçilik, iki tirəlik yaradan, heç bir faydası olmayan cansız mücəssəmələrin ibadətindən xilas edən böyük şəxsiyyətə, Allahın peyğəmbərinə təşəkkür əvəzinə ona əzab-əziyyət verir və onun hikmətli, ürəyəyatan sözlərinə qulaq asmaq əvəzinə isə, necə ki, Nuh özü deyir, barmaqlarını qulaqlarına qoyur, paltarlarını başlarına çəkirlər. Bu cür camaat fəlakətdən başqa heç nəyə layiq deyildir. Gərək bu qövmin kökündən aradan qaldırılsın və yerinə yeni bir nəsəl gəlsin ki, peyğəmbərlərin sözlərini, Allahın həqiqətlərini dərk etməyə qabiliyyətləri olsun.

NUHUN GƏMİSİ

Allah taala Nuha xəbər verdi ki, bu bir neçə nəfərdən başqa daha heç kəs sənə iman gətirməyəcək. Onun ardınca gəmi düzəltməyi ona əmr etdi. Elə ki, Qur’an ayələrindən başa düşülür o zaman gəmi düzəltməyin misli olmamışdı. Buna görə də Nuha belə vəhy olundu: -“Nəzarətimiz altında və vəhyimiz üzrə (sənə öyrədəcəyimiz kimi) gəmini düzəlt, zülm edənlər barəsində mənə müraciət etmə (onların bağışlanmalarını Məndən xahiş etmə). Çünki onlar suda boğulacaqlar.” (“Hud” surəsi, ayə 37).

Nuh Allahın əmri ilə gəmini düzəltməyə başladı. Mələklərin nəzarəti altında hər tərəfdən taxta və mismar yığaraq onları bir-birinə birləşdirdi. Sür’ətlə taxtalar gəmi şəklinə düşürdü.

Zəif düşüncəli insanların Nuhun qarşısında düzgün məntiqləri olmadıqlarına görə hər bir şeylə ona əziyyət vermək istəyirdilər. Ona əzab vermək üçün yeni-yeni üsluba əl atırdılar və Şeyxul-ənbiyanı (peyğəmbərlərin ən yaşlısı) məsxərəyə qoymağa başladılar. Biri deyirdi ki, ey Nuh, peyğəmbərlikdən əl çəkib xərratlığa keçmişən? Başqası “Bu quru susuz yerdə bu uzunluqda gəmini niyə düzəldirsən? Quru səhrada gəmi sürmək istəyirsən?” -deyə söyləyirdi. Başqa birisi isə deyirdi: -“Bu gəmini quru yerdə düzəldirsən, bəs harda suya atacaqsan?”

Nuh onların cavabında ancaq bir cümləni təkrar edirdi: -«Əgər (indi) siz bizi məsxərəyə qoyursunuz, (vaxt gələcək) biz də sizi bizi məsxərəyə qoyduğunuz kimi məsxərəyə qoyacağıq. Onda rüsvayedicə əzabın kimə gələcəyini və kimin əbədi əzaba düşər olacağını biləcəksiniz». (“Hud” surəsi, 38 və 39).

Bir hədisdə gəlmişdir ki, o, ağac əkməyə başladı. Bə’zi onun yanından keçərək ona gülüb, məsxərəyə qoyaraq deyirdilər: -“Ağac əkməklə məşğul olursan?” Ağaclar böyüdü. Onları doğrayaraq yonmağa başladı. Yenə gəlib deyirdilər: -“İndi də xərratlığa keçmişən?”

Nuh böyük iradə ilə gəmi düzəltməyə başladı. Camaat ona gülür və bir-birlərinə deyirdilər: -İndi də deyəsən bu quraqlıq yerdə gəmi sürmək istəyirsən? Gəmiçi olmusan? Nuh bu dövrəni da arxada qoydu. Nəhayət gəmi düzəlib qurtardı.

Onun uzunluğu, eni və formasında müxtəlif fərziyyələr verilmişdir. Bə’ziləri demişlər ki, uzunluğu 1200 (1 dirsek təxminən 50 sm-ə bərabərdir) dirsek, eni 800 dirsek, hündürlüyü isə 80 dirsek olmuşdur. Bu fərziyyə İmam Sadiq (ə)-dan rəvayət olunan bir hədislə uyğundur.

Bə’ziləri isə uzununu 700 dirsek, eni 500 dirsek, hündürlüyünü isə 80 dirsek yazmışlar. Üçüncü fərziyyədə isə uzunluğu 300 dirsek, eni 800 dirsek, hündürlüyü isə 30 dirsek deyilir. Həqiqəti Allah yaxşı bilir.

İbni Abbasdan nəql olunur ki, gəminin üç mərtəbəsi var idi. Birinci mərtəbədə böyük və vəhşi heyvanları, ikincisində dördayaqlıları (dəvə, inək, qoyun və s.), üçüncü mərtəbədə isə insanların özü və bütün lazım olan yeməli, içməli şeyləri yerləşdirmişdi.

Beləliklə gəmi tamamilə hazır oldu və Nuh Allahın əmrinin intizarında durdu. Nəhayət əmr gəldi: -“Nəhayət, (onları məhv etmək barəsində) əmrimiz gəldiyi və təndir qaynadığı zaman dedi: -“Hər

heyvandan biri erkək, o biri dişi olmaqla bir cüt, həmçinin əleyhinə (ölümün) əvvəlcədən hökm verilmiş şəxslər istisna olmaqla, qalan ailə üzvlərini və iman gətirənləri gəmiyə mindir.” (“Hud” surəsi, ayə 40). “Zülm edənlər barədə mənə müraciət etmə (onların bağışlanmalarını məndən xahiş etmə). Çünki onlar suda boğulacaqlar.” (“Hud” surəsi, ayə 37).

TƏNDİR HARDA VƏ ONDAN MƏQSƏD NƏ İDİ?

Necə ki, ayədə gəlmişdir. Tufanın nişanəsi təndirdə suyun qaynaması idi. Təndir çörək bişirilən yere deyilir. Bir neçə hədisə, İbni Abbas və başqalarından nəql olunan sözlərə istinadla belə ələ gəlir ki, qeyd olunan təndir, ya Nuhun evində, ya da indiki Kufə məscidi olan bir mö'minə qadının evində idi və ondan çörək bişirmək üçün istifadə olunurdu. Nuhun arvadı ya mö'minə qadın çörək bişirməklə məşğul idi. Birdən təndirdə su qaynamağa başladı. Dərhal hadisəni Nuha xəbər verdilər. Nuh gəlib bir az torpaq götürüb onun üstünü qapadı. Sonra gəmiyə qayıdıb lazım olan adamları və heyvanları gəmiyə yığdı. Yenə də qayıdıb torpağı təndirin üstündən götürdü. Bu an su qaynadı. Göy, su tuluğunun ağız açılantək yağmağa, Fərat çayları və başqa bulaqlar daşmağa başladı. Yer üzünü su ilə doldu.

Təndirin mə'nası haqqında başqa fərziyyələr də verilmişdir. Məsələn: Bə'ziləri ondan məqsəd yer üzünü və suyun ondan qaynamasını, bə'ziləri isə günəşin çıxmasını və onun saçmasını biliblər. Amma Təbəri, Məclisi və başqa alimlərə uyğun olaraq birinci fərziyyə daha düzgün nəzərə çarpır.

Hər halda bulaqlar şiddətlə qaynadı, çaylar daşdı və göy guruldayıb dəhşətli yağış yağdı. Bir azdan bütün yer üzünü, çöllər, səhralar, meşələr su ilə doldu. Ancaq gəmidə olan Nuh, onun ailəsi və iman gətirənlər nicat tapdılar.

“Nuh (yoldaşlarına) dedi: -“Gedəndə, dayananda gəmiyə Allahın adını çəkərək minin. Həqiqətən, Rəbbim bağışlayandır, rəhm edəndir!” (“Hud” surəsi, ayə 41).

“Gəmi onları dağ kimi (yüksek) dalğaların içi ilə aparırdı.” (“Hud” surəsi, ayə 42). Zalım, qudurmuş camaatın necə qaynayan dalğaların arasında ölümlə üz bəüz olduqlarını, Allahın əzəmətli tufanı içərisində necə çabaladıqlarını və Allah tərəfindən öz itaətsilikləri üçün qəti cavab aldıqlarını müşahidə edirdilər.

Bəli, böyük Allah onların haqqında buyurur: -“Buna görə də Biz onu (Nuhu) və onunla birlikdə yüklü gəmidə olanları xilas etdik. Sonra yerdə qalanları suda boğduq! Şübhəsiz ki, bunda bir ibrət vardır. Halbuki onların əksəriyyəti iman gətirmədi.” (“Şü'əra” surəsi, ayə 119-121). Başqa bir surədə buyurur: -“Biz Nuha və onunla birlikdə olanlara nicat verdik, onları (yer üzünə) varislər (xəlifələr) etdik. Ayələrimizi yalan hesab edənləri isə suda batırıb boğduq. Bir gör qorxudulanların axırı necə oldu...” (“Yunis” surəsi, ayə 73). Necə günahkarlar öz günahlarına görə boğulub Duzəxə daxil oldular.”

XİLAS OLANLARIN SAYI

İndi görək Nuhun bu uzun müddət təbliğində neçə nəfər ona iman gətirmişdi və gəmi ilə əzəmətli tufandan xilas olmuşdu. Bu barədə dəqiq mə'lumat yoxdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz hədisdə iman gətirənlərin sayını 72 nəfər olduğu qeyd olunurdu. Qur'ani-Kərimdə qapalı şəkildə gəlmişdir: -“Çox az adam ona iman gətirdi.” (“Hud” surəsi, ayə 40). Müfəssirlərin bə'ziləri 80 nəfərin olduğunu yazırlar. Başqa bir hissəsi isə 78 nəfərin, 72 nəfəri öz qövmünün kişi və qadınları, 6 nəfər isə öz ailəsi, oğulları və qadınları olduğunu qeyd edirlər. İmam Sadiq (ə)-dan nəql olunan bir hədisdə onların cəmi 10 nəfər olduqları qeyd olunur. Başqa bir fərziyyədə isə 7 nəfər deyilir.

Hər halda çox az adam nicat tapdı. Onlardan Nuhun üç oğlu, Sam, Ham, Yafes və arvadları ki, indiki yer üzündə olan irqlər onlardandırlar.

NUHUN OĞLUNUN HEKAYƏSİ

Nuhun başqa oğlunun adı Kən'an idi və düşmənlərin zümrəsilə yaşayır, atasından uzaq gəzirdi. O, hələ də atasının dininə iman gətirməmişdi. Su bütün yer üzünü basanda Nuh və onunla birlikdə gəmidə olanlar o dəhşətli mənərəyə tamaşa edirdilər. Birdən Nuhun gözü, başqa zalımlar kimi özünü boğulmaqdan xilas etməyə cəhd edən oğluna sataşdı. Nuhda atalıq məhəbbəti coşaraq onu çağırır dedi: -“Oğlum, bizimlə birlikdə gəmiyə min, kafirlərdən olma!” (“Hud” surəsi, ayə 42). O bədbəxt o qədər təkəbbürün əsiri idi ki, bu iztirablı halda atasının sözlərinə qulaq asmadan ona belə cavab verdi: -“Mən bir dağa sığınaram, o da mənə sudan qoruyar.” Amma bundan qafil idi ki, bu sel kiçik, adi

seller kimi deyil, bəlkə Allahın tufan və sel şəklində düşən qəzəbidir və bu tufan qudurmuş, zalım insanları udur. Ondən qurtarmaq üçün heç bir çıxış yolu yoxdur. Nuh da bu məsələni ona başa saldı və ürəyi yanaraq dedi: -“Allahın iradə etdiklərindən başqa, bu gün heç kəs (insanları) Onun əzabından qoruya bilməz. Nəhayət, (onun sözləri qurtarıb-qurtarmamış) dalğa ata ilə oğlunun arasına girib onları bir-birindən ayırdı və o da suda boğulanlardan oldu.” (“Hud” surəsi, ayə 43).

Nuh qabaqcadan Allahdan və'də almışdı ki, öz ailəsini bu əzabdan xilas edəcək. Bu haləti görüb əllərini Onun dərğahına qaldırıb dedi: -“Ey Rəbbim! Oğlum (Kən'an) mənim ailə üzvlərimdəndir. Sənin və'din sözsüz ki, haqdır.” (“Hud” surəsi, ayə 45). Sən özün bu və'di vermişdin ki, mənim ailə üzvlərimi xilas edəcəksən. Allah Nuha belə cavab buyurdu: -“Ey Nuh, o sənin ailəndən deyildir. Çünki o (küfr etməklə) pis bir iş görmüşdür. Elə isə bilmədiyən şeyi Məndən istəmə. Sənə cahillərdən olmamağı tövsiyə edirəm (məsləhət görürəm).” (“Hud” surəsi, ayə 46).

Bir hədisdə İmam Rza (ə) bu ayənin təfsirində buyurur: -“O, Nuhun ögəy oğlu idi. Allaha itaətsizlik üzündən (atasına tabeçilik etmədi) onu atasından ayırıb Nuhun ailə üzvlərindən saymadı.” Yə'ni Allah dərğahında bəndələrin əməl və rəftarları tərəziyə qoyulur və Ona uzaq-yaxınlıq miqyası sayılır, nəinki onların əsl-nəcabətləri. Çünki əzab nazil olanda heç bir ailəvi əlaqələrin tə'siri olmayacaqdır.

Bu arada Salman Farsi kimilər də tapılır ki, öz itaətçiliyi nəticəsində Rəsuli Əkrəm (s) onu öz kəramətli ailə üzvlərindən sayıb “Əs-Səlmanu minna Əhləl-beyt” (Salman biz Əhli-beytdəndir) sözü ilə fəxri mənəbi (Əhli-beytdən olmağı) ona nəsiib etdi. Amma əksinə, Nuhun oğlu öz itaətsizliyinə görə Şeyxul-ənbiya olan Nuh kimi əzəmətli peyğəmbərin ailəsindən qovur və onun barəsində belə xitab olunur: -“İnnəhu leysə min əhlik” (O, sənin ailəndən deyil.)

Sə'di demişkən:

-”Pesərə Nuh ba bədan beneşəst,

Xandan nübüvvətəş qom şod.

Səge Əshabe-Kəhf ruzi çənd,

Peye mərdom gereft və adəm şod.

(Nuhun oğlu pis insanlarla oturub-durdu. Nübüvvət olan ailəni itirdi.

Amma Əshabi-Kəhf-in iti bir neçə gün insanlarla dolandı, adam oldu.)

Deməli, Nuhla Allah arasında gedən sual-cavabdan belə mə'lum olur ki, Nuh öz oğlunun batini küfründən xəbərdar deyildi. Əks halda yalvararaq onun xilas olmasını Allahdan istəməzdi. Çünki özü Allahdan istəmişdi: -“Ey Rəbbim! Yer üzündə bir nəfər belə kafir qoyma.” (“Nuh” surəsi, ayə 26). Bir tərəfdən bu cümlə ilə bütün yer üzündə olanların aradan getməsini istəmişdi. Başqa tərəfdən isə Allah taala kafirlər üçün vasitəçilik etməyi qadağan etmiş və açıq-aşkar demişdir: -“Zülm edənlər barəsində mənə müraciət etmə (onların bağışlanmalarını məndən xahiş etmə). Çünki onlar suda boğulacaqlar.” (“Hud” surəsi, ayə 37). Oğlunun kafirliyinə agah olan kimi bildi ki, atalıq məhəbbəti onu həyəcana gətirmiş və həqiqətindən xəbərdar olmadığı şeyi Allahdan istəməsinə peşman oldu. Bunu özü üçün böyük günah hesab edərək Allahdan üzr istədi və öz günahının bağışlanmasını xahiş edərək dedi: -“Ey Rəbbim! Bilmədiyim bir şeyi Səndən istəməkdən (belə bir işə cür'ət etməkdən) Sənə sığınırım. Əgər məni bağışlamasan rəhm etməsən ziyana uğrayanlardan olaram.” (“Hud” surəsi, ayə 47). Təbərsinin bu ayənin təfsirində dediyi sözlərə görə bu cümlələr Nuhun nəhayət təvazökarlığına açıq sübutdur. Çünki, heç bir günahın baş vermədiyi halda Allah dərğahına sığınaraq Ondən günahının bağışlanmasını istədi.

TUFAN BÜTÜN YER ÜZÜNÜ TUTDU

Bə'ziləri Nuhun tufanının müəyyən bir ərazidə, ya onun qövmü yerləşən yer kürəsinin bir hissəsində baş verdiyi və o müəyyən yerin İraqda Kufənin ətrafında olması üçün bir sıra sübutlar da gətirmişlər.

Amma, Qur'an ayələrində bu barədə olan rəvayətlərdən və sair göstəricilərdən belə başa düşülür ki, tufan ümumi olub və bütün yer üzünü tutmuşdur. Necə ki, onun çağırışı ümumi olub və yer kürəsinə göndərilən ən böyük peyğəmbərlərdən biridir. İslam terminologiyasında onlara “Ulul-əzm” peyğəmbərlər deyilir. Böyük təfsir alimlərindən biri deyir: -“Qur'an ayələrinin və rəvayətlərin bu barədə gəlməsinə baxmayaraq Nuhun (dinə) də'vətinin ümumiliyi tufanın (əzabın) ümumi olmasına aydın bir sübutdur.” Qur'an ayələrindən məs: Nuh bütün camaatı qarğış edərək deyirdi: -“Yer üzündə bir nəfər belə kafir qoyma” (“Nuh” surəsi, ayə 26), ya başqa bir ayədə öz oğlunu nəsihət edərək onun da gəmiyə minməsini istəyir və deyir: -“Allahın rəhm etdiklərindən başqa, bu gün heç kəs (insanları) Onun əzabından qoruya

bilməz.” (“Hud” surəsi, ayə 43)., ya Allah əzab nazil edəndə Nuha əmr edir: -“Hər heyvandan biri erkək biri dişi olmaqla bir cüt gəmiyə mindir.” (“Hud” surəsi, ayə 40). (Bu ayədən mə’lum olur ki, məqsəd bütün heyvanların gələcək nəslinin saxlanmasından yer üzünün suda qərç olmasıdır), ya da nəhayət Allah Nuh haqqında aydın buyurur: -“Məhz onun nəslini (Qiyamətə qədər yer üzündə) baqi etdik.” qeyd etmək olar. Necə ki, bir az öncə də işarə olundu, yer üzündə ancaq Nuhun nəsl qalır və indiki bəşəriyyətin ikinci atası sayılır. İndiki cəmiyyətdə irqlərin müxtəlifliyi bütünlüklə Nuhun övladları ilə əlaqədardır. Yə’ni hər bir irq onun övladlarından birinə yetişməlidir. Məsələn, Orta Asiya camaatının nəslı Sama yetişir. (Tİrk milləti isə Yafisə yetişir).

“E’lami-Qur’an” kitabında deyilir: -“Amur dövründə yetişən lövhələrdə tarixin iki dövrə bölünməsi, tufandan qabaqkı dövrü, ondan sonrakı dövr yazılır.” Qədim Yunan, İran və Hindistan dini-tarixi kitablarında tufanın bütün yer üzünü tutması haqqında dastanlar yazılmışdır. Əllamə Təbatəbai “Hud” surəsinin təfsirində bu kitablarda olan ifadələri eynilə gətirmişdir və bə’zi biologiya alimlərinin də fikirlərini qeyd edir ki, deyirlər: -Biz dağların zirvələrində araşdırmalar aparanda bə’zi heyvanların fosilləri ilə üzləşirik ki, adətən bu növ heyvanlar sudan kənarında yaşaya bilməzlər. Bunu da tufanın ümumiliyinin başqa bir göstəricisi kimi hesab etmək olar.

Həmçinin İbni Əsir və başqaları da tarixi nəzərdən tufanın ümumi olduğunu bilib və məcusilərin bunun əleyhinə olan sözlərini tarixlə inkar edir, yuxarıdakı ayədəki sözlərinə sübut gətirirlər. Məs’udi də öz tarix kitabı “Murucuz-zəhəb”də qeyd edir ki, tufan bütün yer üzünü basmışdır.

Ancaq bir ehtimala yer qalır ki, bə’ziləri ayələrin də bu mə’naya olmasını yazırlar. O ehtimal budur ki, mümkündür o zaman yer üzündə tək Nuhun qövmü olmuşdur və tənha Nuhun tayfası yaşayan yerləri su basmışdır. Yə’ni yer üzündə onlardan başqa insanlar, başqa canlı məxluq olmamışdır. Buna görə də tufan o zaman yaşayan bütün insanları və heyvanları məhv etmişdi. Nicat tapanlar ancaq gəmidə olanlar idi. İnsan nəslı Nuhun övladlarından və heyvanların nəslı isə gəmidə olan heyvanlardandırlar. Bu sözün sübutunu onu deyənə öhdəsində qoyuruq. Biz isə öz sözüümüzü burada başa çatdırırıq. Ən yaxşısını Allah bilir.

BİR SUALA CAVAB

Bu hadisədə bir sual irəli gəlir. O, da budur ki, niyə görə günahsız körpələr Nuhun qövmündə olan ata-anaları ilə birlikdə batmalıdırlar?

Amma bir məsələyə diqqət yetirmək lazımdır ki, Allahın əzabı ilə bütün insanların, həmçinin heyvanların həlak olması arasında heç bir tənəsüblük yoxdur. Elə deyil ki, dünyada baş verən bütün fəlakətlər Allahın o millətə, o yerə qarşı olan intiqamı, ya əzabı üzündəndir. Bəlkə, bütün bu hadisələr, fəlakətlər, zəlzələ, vəba, taun kimi ümumi bəlalər ki, yaxşı, pis, kiçik və böyüyü özü ilə bir yerdə aparır, təbiətin qanunudur. Çünki sel gələndə çör-çöpü də özü ilə aparır. Amma bu hadisələrin baş verməsinin əsas səbəbi nizamlı aləmin intizamının aradan getməsi ilə əlaqədardır. Yenə də bu nizamın aradan getməsi insanın özünə və onun pis əməllərinə qayıdır. Allah özü bir millətə verdiyi ne’mətləri geri alır. Bu insanların özüdür ki, öz əməlləri ilə onları əldən verirlər. Bu vaxtdır ki, aləmi nizam-intizamı qarışdıqda böyük-kiçik tanımır və hamını birlikdə özü ilə aparır.

Bə’ziləri isə, bu məsələnin zalımların uşaqlarının, heyvanlarının həlak olmasından aqahlıqlarının onlara daha çox əzab verdiyini söyləyirlər. Buna görə də zalım qövmün daha artıq işkəncə görmələri üçün onların övladlarını da tufan özü ilə aparır.

Bu barədə səkkizinci imamımız, İmam Rza (ə)-dan rəvayət edilmişdir. Əgər sənədi mö’təbər olsa, Nuhun qövmü haqqında yaranan şübhələri asanlıqla aradan qaldırırlar. Səduq bu rəvayəti “İləl və Üyun” kitablarından Əbüs-Səlmən Hərəvidən nəql edərək deyir: -“İmam Rza (ə)-a ərz etdim ki, niyə Allah taala Nuhun zamanında bütün dünyanı suda qərç etdi, halbuki onların arasında körpələr və günahsız insanlar da var idi. İmam Rza (ə) buyurdu: -“Onların arasında körpələr yox idi. Çünki, Allah taala qırx il əzab gəlməmişdən öncə qadın və kişiləri sonsuz etmişdi. Onlar övlad sahibi ola bilmirdilər, buna görə də nəsiləri kəsilmişdi. Nəticədə suda boğulanlar arasında uşaqlar yox idi. O ki, qaldı günahsızlara Allah heç bir zaman günahsızları əzaba düşürməz. Amma insanlar Allahın peyğəmbəri Nuhu təkzib etdiklərinə və başqaları isə onlarla razılaşıqlarına görə birlikdə suda boğularaq aradan getdilər.”

TUFANDAN SONRA

Nuhun və onun qövmünün salehlərinin nə qədər gəmidə həyat sürmələri barəsində müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bəziləri deyirlər ki, yeddi gün keçdikdən sonra su çəkildi və gəmi Cudi dağında (İraqda Musil şəhərində) yerə oturdu. Bəziləri bu müddəti bir ay qeyd edirlər. Bir hədisdə altı ay gəlmişdir. Yə'qubi öz tarixində Nuhun gəmiyə minməsindən düşənə qədər bir il on gün keçməsinə yazmışdır. Qur'anda bu müddətin gəlməsinə baxmayaraq suyun çəkilməsi və gəminin Cudi dağında oturması kiçik bir ayədə bəyan olunmuşdur. Bu kiçik ayə o qədər fəhəhət-bəlağəti baxımından yüksəkdir ki, o zamanın ərəb ədəbiyyatçıları və İslam düşmənlərini heyretə gətirmişdi. Onlar bu ayə kimisini gətirməkdə öz acizliklərini e'tiraf etdilər. Bu ayə "Hud" surəsində yerləşir.

"(Allahdan bir əmr olaraq) Ey yer, suyunu ud! Ey göy, (yağışını) saxla! deyildi. Su çəkildi. İş bitdi (Nuha iman gətirməyənlərin məhv edilməsi barədə Allahın əmri yerinə yetdi). Gəmi Cudi dağı üzərində oturdu və "zalımlar məhv olsun!"- deyildi." ("Hud" surəsi, ayə 44).

Mərhum Təbəri "Məcməul-bəyan" kitabında yazır ki, Qureyş tayfasının kafirləri Qur'anın ayələri kimi ayələr gətirmək üçün qırx gecə-gündüz yeməklərini ağ un çörək və quzu ətindən, içkilərini isə təmiz şərəbdən etdilər. Çünki, istəyirdilər zehinləri sakit və təmiz olsun. Elə ki, istədilər işə başlasınlar bu ayeni eşitdilər və bir-birlərinə dedilər: "Bu söz insan sözüne oxşamır. Heç kəs bunun kimisini yarada bilməz!" Tutduqları işdən peşman olaraq ümitsizcəsinə bir-birlərindən ayrıldılar.

Nəhayət Nuh və onun qövmü gəmidən yerə endilər və Yer kürəsində yeni həyat üçün fəaliyyətə başladılar. Yavaş-yavaş əkin sahələri yaratdılar və evlər tikdilər.

Əzəmətli tufandan sonra Nuhun ömrü haqqında fikir ayrılığı vardır. Bəzisi 60 il, Yə'qubi öz tarixində 360 il, Təbəri isə 348 il yazır. İmamlardan gələn bir neçə hədisdə isə 500 il qeyd olunur. Bir az öncə də deyildi ki, rəvayətlərdə Nuhun bütövlükdə ömrü 2500 il olmuşdur. Səduq "Əməli" kitabında bu barədə çox maraqlı bir hədis gətirmişdir. Biz əziz oxuculara onun tərcüməsini nəql edirik.

MARAQLI BİR HADİSƏ

Şeyx Səduq sənədi İmam Sadiq (ə)-a çatan bir hədisdə buyurur: "Nuh peyğəmbər ümumilikdə 2500 il ömr sürdü. Onun 850 ilinin peyğəmbərlik məqamına çatmazdan əvvəl, 950 ilinin peyğəmbərlik dövründə, 200 ilini gəmi düzəltməkdə və 500 il isə gəmidən yerə enəndən sonra yaşayaraq şəhərlər abad etdi. Öz övladlarını isə bu şəhərlərdə məskunlaşdırdı.

Nuh bir gün günəşin altında oturmuşdu. Əzrail onun yanına gəlib salam verdi. Nuh onun cavabında dedi:

-«Nə istəyirsən? (Yə'ni niyə görə gəlmisən?)» Əzrail dedi:

-«Gəlmişəm sənənin canını alım.» Nuh soruşdu:

-«Mənə fürsət verərsənmi günün altından kölgə bir yerə keçim?» Dedi:

-«Bəli.» Nuh qalxıb kölgə bir yerə keçdi və onunla üz bəüz durub dedi:

-«Ey Əzrail, mənim dünyada başıma gələnələr (və bu uzun ömr) günün altından kölgəyə keçməyim kimi idi. İndi isə öz mə'muriyyətinə əməl et.»

Əzrail o həzrətin canını aldı."

Məs'udi bir hədisdə nəql edir ki, Nuh həzrətləri 2800 il dünyada ömr sürdü. Əzrail onun canını almağa gələn zaman günün altından oturmuşdu. Əzrail salam verərək dedi:

-«Allah taala məni sənənin ruhunu aparmaq üçün göndərib.» Nuh buyurdu:

-«Mənə möhlət ver ora qədər gedim. (Bir ağacın kölgəsinə işarə etdi.) Həzrət ora getdi və orada yatdı.» Əzrailə də belə dedi:

-«Öz mə'muriyyətinə əməl et.» Əzrail irəli gələrək dedi:

-«Ey o şəxs ki, Adəmin övladlarının içində hamıdan çox ömr sürən, dünyanı necə gördün?» Nuh dedi:

-«İndicə günün altından kölgəyə keçdiyimdən savayı heç bir şey yadıma gəlmir.»

İbni Əsir "Kamil" kitabında yazır ki, Nuhun ömrü sona çatdıqda ona dedilər:

-«Dünyanı necə gördün?» Dedi:

-«İki qapılı bir ev kimi. Birindən daxil, o birindən isə xaric oldum.»

NUHUN ŞEYTANLA SÖHBƏTİ

Səduq İmam Baqir (ə)-dan rəvayət edir ki, buyurdu: -Nuh elə ki, öz qövmünə qarşı etdi və onlar suda boğuldular.

Şeytan onun yanına gəlib dedi:

-«Sənin mənim boynumda haqqın var, istəyirəm xəcalətindən çıxım.» Nuh buyurdu:

-«Çox təəssüfedici bir haldır ki, mənim sənin boynunda haqqım var. İndi de görüm o haqq nədir?»

Şeytan dedi:

-«Bəli, sən qarşı etdin. Allah taala da bu camaatı suda batırdı. Artıq mənim vəsvəsə edəcəyim bir kəs qalmamışdır və bir əsr gələcək nəslə qədər işim rahatdır.» Nuh dedi:

-«İndi bu haqqı necə ödəmək istəyirsən?»

Şeytan Nuhun boynunda olan haqqı ödəmək üçün ona bir neçə cümlə deyərək öz istəyini açıqladı:

-Üç yerdə məni xatırla (məni yaddan çıxartma). Bu üç yerdə mən insana hər şeydən yaxınam.

Birinci hirslənən zaman, ikincisi iki nəfərin arasında qəzavət edən zaman, üçüncüsü isə naməhrəm bir qadınla xəlvət bir yerdə olduqda və sizinlə heç bir kəs olmadıqda.

Başqa bir hədisdə deyilir ki, şeytan Nuhun yanına gəlib dedi:

-«Sənin mənim boynumda böyük haqqın var. Mən o haqqı ödəmək üçün sənə xeyirxahlıq etmək istəyirəm. Əmin ol ki, sənə (yalan danışmaz və) xəyanət etmərəm.»

Nuh onun sözündən çox narahat olub, onunla artıq danışmaq istəmirdi. Allah taala bu zaman Nuha belə vəhy etdi:

-«Onunla danış! Mən onun dilindən doğru və haqq sözlər çıxardacağam.» Nuh üzünü şeytana tutub dedi:

-«Danış!» Şeytan dedi:

-«Mən Adəm övladlarını paxıl, dünyapərəst, həsəd aparan və işlərində tələsən görsəm, tezliklə bizim caynaqlarımıza düşəcəklərini bilirəm. Biz onu top kimi əlimizdə oynadacağıq. Əgər bütün bu sifətlər onda toplansa onun adını Mərid Şeytan qoyarıq.» Nuh soruşdu:

-«İndi de görək mənim sənin boynunda olan haqqım nədir?» Dedi:

-«Sən qarşı etdin və bir saata hər yeri Duzəxə döndərdin. Mən də rahat oldum. Əgər sənin qarşı olmasaydı gerek günlərlə mən onlarla məşğul olaydım.»

İbni Abbasdan nəql olunan rəvayətdə deyilir ki, Şeytan Nuha nəsihət edərək belə dedi:

-«Məbada təkəbbürlük edəsən. Bu mənim Adəmə səcdə etməməyimə səbəb oldu və Allah dərgahından qovuldum. Məbada dünyapərəst olasan. Bir halda ki, bütün behişt Adəmə halal idi, təkəbbürlük bir ağacdən başqa, amma hərlik onu ondan yeməyə məcbur etdi. Məbada həsəd aparasan ki, çünki belə hal Adəmin övladının öz qardaşını öldürməsinə səbəb oldu.» Nuh ona dedi:

-«İndi de görüm sənin gücün Adəm övladına qarşı nə vaxt daha qüvvətlidir?» Dedi:

-«Hirslənən zaman.»

NUHUN QƏBRİ VƏ ONDAN SONRAKI PEYĞƏMBƏRLƏR

Qeyd olunduğu kimi tarix və rəvayətlərə əsasən Nuhun qəbri Nəcəfdə Əmirul-mö'minin Əli (ə)-in məzarının yanında yerləşir. Bu cümlə o həzrətin (Əli (ə)-in) ziyarətnaməsindən gəlmişdir ki, ziyarət edən şəxs deyir: -"Əssəlamu ələykə və əla zəciyəkə Adəmə və Nuh". (Salam olsun sənə və sənin yanında yatan Adəmə və Nuha!)

Nuhdan sonra Allahın fərmanı ilə övladı Sam canişin oldu. Peyğəmbərlərin mirasını qorudu və atasının vəsiyyətinə (peyğəmbərlik məqamına) nail oldu. Bəziləri onu "mürsəl" (risalət gətirən) peyğəmbərlərdən hesab edirlər. O, öz zamanında qardaşları Ham və Yafes, Qabilin övladları, Ovc ibni İnaq və başqalarının müxalifətçiliyi ilə üzbəüz oldu. Nəhayət 600 il ömründən keçdikdən sonra fəna aləmi ilə vidalaşdı və bəqa aləminə qovuşdu. Öz oğlu Ərəfxəşidi özünə canişin seçdi və peyğəmbərlərin mirasını ona tapşırı.

Tarixçilər Ərəfxəşidi "Əbul-ənbiya" (peyğəmbərlərin atası) adlandırırlar. Nuhdan sonrakı bütün peyğəmbərlərin nəslinin onunla tamamlandığını qeyd edirlər. Deyilənə görə o, peyğəmbərlik borcunu yerinə yetirmək (yəni camaatı paklığa çağırmaq və ilahi dinin təbliği) üçün çox əzab-əziyyətlə qatlaşdı. Beləliklə 460 yaşında dünyanı tərk etdi. Onun övladı Şalix peyğəmbərlik məqamına yetişdi. Deyilir ki, Şalix Hud peyğəmbərin atası olub. Allah onun (Hudun) adını Qur'anda gətirmiş və surələrindən birinə onun adını vermişdir.

Yə'qubi və başqaları yazırlar ki, Şalix 430 il bu dünyada yaşayaraq camaatı Allahın itaətinə də'vət etdi. Onların itaətsizlikdən çəkindirərək günahlarnın müqabilində olan axirət əzablarını onlara xatırladırdı. Elə ki, bu müddət (430 il) sona çatdı Şalix dünyanı tərk etdi və oğlu Hudu (ki, ona Abir də deyirlər) özünə canişin seçdi. O da ilahi təbliğə və peyğəmbərlərin mirasını qorumağa məşğul oldu.

Hud(ə)

İlahi peyğəmbərlərdən biri də Huddur. Yüksək mə'nəvi dərəcə və insana məxsus olan gözəl əxlaqdan əlavə nəslinin kökü və zahiri gözəlliyi onu zəmanəsinin insanlarından ayırırdı. Allah taala bütün zahiri və mə'nəvi üstünlüyü, kamilliyi onda toplamışdı.

Allah taalanın Qur'anda buyurduğu "Hud" və onun inadkar qövmünün arasında gedən söhbətlərdən başa düşmək olar ki, o, azğın, nadan və cahil qövmü düz yola hidayət etmək üçün nə qədər çətinliklərlə üzləşmiş və onlara dözərək səbr etmişdir. Deyilir ki, bunun misli ilahi peyğəmbərlər arasında görünməmişdir.

Hud qırx yaşına yetişdikdə Allah tərəfindən öz qövmünü tovhidə, yeganəpərəstliyə, rəzilə sifətlərdən çəkinməyə, pis adətləri tərək etməyə və axirətin dəhşətli əzabından qorxmağa də'vət etməyə əmr olundu.

Bə'zilərinin dediyinə görə Hudun qövmü on üç qəbilə idi ki, nəsilləri Ad ibni Ovs ibni İrəm ibni Sam ibni Nuha çatırdı (elə buna görə də Ad qövmü adını almışdı). Bu qövmün camaatı varlı, cismi qüvvəli və uzun ömürlü idilər ki, sərvətləri başlarından aşırı. Onların ölkələri Əhqaf idi və Ərəbistan yarımadasının cənub-qərbində Yəmən və Həzrəmutun, ya Yəmən və Möhrənin arasında yerləşirdi. Onların çoxlu münbit torpaqları, yaşıllıqlar və su ilə zəngin ölkələri var idi. Öz qonşuları arasında misli olmayan bir yer kimi tanınırdı. Yazılanlara görə onların bədənləri o qədər qüvvətli idi ki, çox böyük daş parçalarını dağlardan endirib, onu yerdə sütün kimi basdırıb üstündə evlər tikirdilər. Rəvayətlərdə onların boylarını xurma ağaclarına oxşadılır və adi ömürləri isə 400-500 il olması qeyd olunur.

Çoxlu sərvət, uzun ömür və qol gücü onların qəflət yuxusuna dalmağa və dünyadan xəbərsiz olmağa gətirib çıxarmışdı. Bəlkə də zülm və tüğyana səbəb olmuşdu. Qur'anın dediyinə görə özlərindən güclüsünü tanımırdılar "... və dedilər: -Bizdən daha qüvvətli kim ola bilər? Məgər onlar düşünmədilərmi ki, özlərini yaratmış olan Allah onlardan daha qüvvətlidir?!..." ("Füssilət" surəsi, ayə 15)

İctimai təbəqələr arasında fasilə çox idi. Hər kimin gücü və sərvəti çox olsaydı özündən zəifə zülm edirdi. Daha çox mal-dövlət toplamaq üçün onlardan alət kimi istifadə edirdilər. Bu qədər Allah inayət edən ne'mət və qüdrətə görə Allaha şükür və təşəkkür etmək, saleh bəndələrdən olmaq əvəzinə öz zülm, itaətsizlik, tüğyan və təkəbbürçülüklerini daha da artırırdılar.

Tədricən ən böyük günaha əl atdılar. Bütperəstlikdən qalmış zehni qalıqlara əsasən büt düzəltməyə başladılar və onlara ibadət etdilər. Beləliklə bəşəriyyətin ən böyük süqutuna səbəb oldular.

Elə bu zaman idi ki, Allah taala onların özlərindən mədəniyyət və ən'ənələrindən aqah olan Hudu düz yola hidayət etmək üçün onlara göndərdi. Bununla öz istək və risalətini onlara çatdırmış olsun.

Hud peyğəmbər sair peyğəmbərlər kimi, öz də'vətini yeganə Allaha pərəstiş və cansız bütərin müqabilində diz çökməkdən çəkirməklə başladı. Onlara dedi: -"Ey camaat, yeganə olan Allaha ibadət edin ki, Ondan başqa heç bir mə'bud yoxdur." Bu ilahi də'vətin ardınca sair peyğəmbərlər kimi onlara xatırlatdı: Mən sizdən bunun müqabilində heç bir əcr və maddə istəmirəm. Mənim mükafatım ancaq yaradan Allaha aiddir. Niyə təfəkkür etmirsiniz?! Bilin ki, mən mal-dövlət toplamaq, vəzifəyə sahibi olmaq və başqa-başqa maddi xeyirlərə nail olmaq üçün təbliğə məşğul deyiləm. Ancaq xeyirxahlıq və vəzifə üzündən sizi bütperəstlikdən çəkirdirəm, Allahı tanımağa də'vət edirəm. Mən Allahın risalətlərini sizə çatdıran və e'tibar olunması xeyirxah bir peyğəmbərəm.

"Ey camaat! Artıq Allahdan qorxun və mənə itaət edin (mənim sözlərimi eşidin). Qorxun o kəsdən ki, anlayıb bildiyiniz şeyləri (ne'mətləri) sizə əta etdi. Sizə heyvanlar, oğul-uşaq, bağlar və çeşmələr verdi. Mən böyük günün (Qiyamət gününün) sizə üz verəcək əzabından qorxuram!" ("Şüəra" surəsi, ayə 131-135)

Amma mütəkəbbir camaat Hudun xeyirxahcasına dediylə sözlərdən itaət etmək əvəzinə dedilər: -"Bizə öyüd-nəsihət versən də, verməsən də, bizim üçün eynidir (dinimizdən dönmə deyilik). Bu (bizdən) əvvəlkilərin adətindən (gördükləri işlərdən) başqa bir şey deyildir!" ("Şüəra surəsi, ayə 136-137) (Yaxud bizə dediylə bu sözlər qədimlərin uydurmalarından başqa bir şey deyildir.)

HUDUN CAMAATDAN ÇƏKDIYİ ƏZAB-ƏZİYYƏTLƏR

Hud ilk dəfə müşrik və bütperəst camaat arasında çıxış edib onları təkallahlığa də'vət edəndə ona dedilər:

-“Ey Hud, sən bizim yanımızda e'tibar olunası adamsan!” Hud dedi:

-“Mən Allahın peyğəmbəri və sizin üçün göndərilmişəm. Bütlərə ibadət edib, baş əyməkdən əl çəkin!” Bu sözləri ondan eşidəndən sonra durub ona tərəf hucum gətirdilər. Onu o qədər döydülər ki, huşsuz halda yerə yıxıldı və bir gecə-gündüz bu vəziyyətdə qaldı. Huşu gələrkən dedi:

-“Pərvədigara, mən öz vəzifəmi yerinə yetirdim və camaatın da mənle olan rəftarını gördün.” Bu an Cəbrail nazil olub ərz etdi: -“Ey Hud, Allah taala səni işinə davam etməyi əmr edir və yorğunluq bu işdə sənə qələbə çalmasın. Allah söz verib ki, onların qəlblərinə elə bir qorxu salsın ki, artıq sənə əziyyət etməyə və yaxud döyməyə qüdrətləri çatmasın.”

Hud ayağa qalxıb yenidən ikinci dəfə camaatın arasına gedib dedi:

-“Siz yer üzündə zülmə və Allaha qarşı üsyana əl atmısınız. Fitnə-fəsad hədsiz dərəcədə artmışdır. Camaat gördülər Hud yenə də onları öyüd-nəsihət edir.” Dedilər:

-“Ey Hud, sən gəl, bu işdən əl çək! Bu dəfə səni elə döyərək ki, birinci dəfə döyülməyini yaddan çıxararsan.” Hud dedi:

-“Siz bu sözlərdən əl çəkin! Allaha tərəf qayıdın və onun dərgahına tövbə edin. Camaat yenə də onu döymək istəyirdilər. Ondən qorxduqları üçün hamılıqla birlikdə onu döyməyə irəli gəldilər. Amma Hud elə fəryad çəkdi ki, hamı qaçmağa üz döndərdilər.” Hud onlara dedi:

-“Ey camaat, doğrudan da siz Nuhun tayfası kimi küfr və naşükürlükdə həddi aşmısınız. Siz Nuhun tayfası kimi qarğışa layiqsiniz. Mən də gerek sizə qarğış edəm.” Dedilər:

-“Ey Hud, Nuhun qövminin Allahları gücsüz və əllərindən heç bir iş gəlmirdi. Amma bizim Allahlar güclü, qüdrətlidirlər. Biz özümüz də çox qüvvəli insanlarıq. Sən bizi Nuhun qövmü ilə bir eləmə.”

Huda deyilən xoşagəlməz sözlərdən biri də bu idi: -“Biz səni səfeh adam bilirik və sənin sözlərinin yalan olduğunu zənn edirik.” Hud dedi:

-“Ey camaat, mən səfeh deyiləm, bəlkə ələmlərin Rəbbinin göndərdiyi peyğəmbərəm. Ey camaat, Rəbbinizdən bağışlan-mağınızı diləyin, sonra Ona tövbə edin ki, göydən sizə bollu yağış göndərsin, qüvvətinizin üstünə bir qüvvət də artırsın. (Mənim də'vətimdən və imandan) günahkar olaraq üz çevirməyin!” (“Hud” surəsi, ayə 5).

AD QÖVMÜNÜN TÖRƏTDİYİ ƏMƏLLƏR

Qur'an ayələri və Hudun onları danlamasından mə'lum olur ki, Ad qövmü nə qədər pis əməllərə sahib idilər. Məsələn: Hündür yerlərdə, dağların zirvələrində heç bir ehtiyacları olmadan binalar ucaldırdılar. Ancaq başqalarına iftixar etmək və ya əylənmək üçün tikirdilər. Buna görə də Hud onları danlayaraq deyirdi: -“Doğrudanmı siz hər tərəfdə bir köşk (ələmət) qurub (gəlib gedənləri məsxərəyə qoyaraq) əylənirsiniz?” (“Şüəra” surəsi, ayə 128)

“Məcməül-bəyan” təfsirində gəlmişdir ki, Ad qövmü göyərçinləri saxlamaq və onlarla əylənmək üçün hündür qüllələr tikirdilər. Buna görə də Hud onları pisləyirdi.

Bundan əlavə onlar heç vaxt ölüm fikrində olmurdular, çünki çox möhkəm hündür və bərk daşlardan saraylar tikirdilər.

Hud onlara deyirdi:

-“Siz çox möhkəm binalar tikirsiniz, elə bil ki, əbədi olaraq orada qalacaqsınız. Əgər bu az ölüm və yaşayışın axirəti barəsində fikirləşsəydiniz heç vaxt bu qədər möhkəm binalar tikməzdiniz.”

Başqa bir misal olaraq Hud onlara deyirdi: -“Və (birini) yaxaladıqda da zalımlar kimi yaxalayırınsınız! (Onu vəhşicəsinə döyüb öldürürsünüz).” (“Şüəra” surəsi, ayə 130) Yə'ni əgər istəyirsiniz bir nəfəri etdiyi günaha görə danlayasınız onu ölənə qədər döyüb əzab-əziyyət verirsiniz. Daha qısa desək, siz hər iki tərəfdən həm şəhvət, həm də qəzəb həddinizi aşmısınız və insanlıq xəttini tapdalayıb keçmişsiniz.

Onun ardınca Allahın onlara əta etdiyi ne'mətləri sadalayır, Bəlkə bu hədsiz ne'mətləri xatırlamaqla öz çirkin əməllərindən əl çəksinlər və Allahı, Onun böyük cəza vermə gününü (Qiyamət günü) yada salsınlar. Amma ilahi peyğəmbərin isti, ürəyəyatan, məhəbbətlə deyilən nəsihətləri o daşdan bərk

ürəklərə tə'sir edə bilmədi, əksinə onlar peyğəmbəri yalançı adlandıraraq dedilər: -(Biz əzab edilməyəcəyik.) "Bizə öyüd-nəsihət versən də, verməsən də bizim üçün eynidir (dinimizdən döən deyilik)." ("Şüəra" surəsi, ayə 13). Allah taala camaatın onu təkzib etməsi və faydalı öyüd-nəhisətlərini eşitməməsinin ardınca buyurur: -"Onu (Hudu) yalançı saydılar. Biz də onları məhv etdik, Şübəhsiz ki, bunda (Hudun bu hekayətində) bir ibrət vardır. Halbuki onların əksəriyyəti iman gətirmədilər." ("Şüəra" surəsi, ayə 139)

AD ÖLKƏSİNDƏ QƏHƏTLİK

Tarixçilər yazırlar ki, Ad qövmü Hudu təkzib etmə nəticəsində dörd il qəhətlə üzləşməli oldular. Bə'ziləri yüz il, ya yeddi il olmasını yazırlar.

Bulaqlar qurudu, göylər öz yağış rəhmətini kəsdilər. İnsanlar su əldə etmək üçün böyük çətinliklərə düşdülər və dərin quyular qazmağa məcbur oldular. Yenə də su kifayət qədər əldə edə bilmirdilər və yaşayış get-gedə çətinləşirdi. Bununla Hud haqq dini təbliğ etmək üçün yeni fürsət əldə etdi. (Yuxarıda işarə olundu) Onlara və'də verdi ki, əgər iman gətirsəniz Allah taala göyləri sizin üçün yağdıracaq və qüvvətinizi daha da artıracaq. Amma yenə də başa düşmədilər və küfr, şirk, bütperəstlikdən əl çəkmədilər.

Hudu öz istəyində həddən artıq israr etdiyini gördükdə dedilər: -"Ey Hud! Sən bizə aşkar bir mö'cüzə ilə (dəlillə) gəlmədin. Sənin sözünlə tanrılarımızı tərk edən deyilik. Biz sənə inanmırıq." ("Hud" surəsi, ayə 53) Yavaş-yavaş ona ihanət edib məsxərəyə qoymağa başladılar və dedilər: -"Biz ancaq bunu deyirik ki, bə'zi tanrılarımız (onları tanımağımızı qadağan etdiyinə görə) sənə sədəmə (xətər) toxundurmuşdur." ("Hud" surəsi, ayə 54) Sənin zəhnin zədələnmiş və aqlını əldən vermişən. Sonra daha da əlavə edərək dedilər: -"Sən bizə yalnız yeganə Allaha ibadət etməyimiz və atalarımızın tanıdıqları bütldərdən əl çəkməyimiz üçün mü gəldin? Əgər doğrudanışanlardan sənə bizi qorxutduğun (təhdid etdiyən əzabı) bir gətir görək. (Hud) onlara belə dedi: -Artıq Rəbbinizdən sizə bir əzab və qəzəb gəlməsi vacib oldu (artıq əzab və qəzəb gəldi). Sizin və atalarınızın (özlərindən uydurub) verdiyi adlar (bütldər) barəsində mənimlə mübahisəmi edirsiniz? Halbuki, Allah onlar (onlara ibadət edilməsi) barədə heç bir dəlil endirməmişdir. (Allahın əzabının gəlməsini) gözləyin. Doğrusu mən də sizinlə bərabər gözləyənlərdənəm." ("Ə'raf" surəsi, ayə 70 və 71)

"Əgər (imandan) üz çevirsəniz, bilin ki, mən (Allahın mənə lütf etdiyi peyğəmbərliyi, buyurduğu hökmləri) sizə təbliğ etdim. Rəbbim yerinizə başqa bir ümmət gətirər və siz Ona heç bir zərər yetirə bilməzsəniz. Həqiqətən, Rəbbim hər şeyi hişf edəndir!" ("Hud" surəsi, ayə 57) Özünüz-özünü zərər yetirmisiniz və səadət karvanından geri qalıb bədbəxt olmusunuz.

ƏZABIN BAŞLANMASI

Hud peyğəmbər uzun müddət öz qövmünün arasında qalaraq Allahın şəriətini təbliğ etdi. Bə'ziləri bu müddəti 760 il yazırlar. Halbuki bu fikir düz nəzərə çarpmır. Amma bunu demək olar ki, qövmündən çox az miqdarda iman gətirdilər. Onlar da Samın övladlarından idilər. Nəhayət əzaba düşər oldular və Allah taala Sərsər və Əqim küləklərinə onları məhv etməyi əmr etdi.

Bütün tayfa qəhətlə üz verdiyindən yağış gözləyirdilər. Bə'ziləri yazırlar ki, hətta bir qrupunu Məkkəyə Allahın evinin yanında yağış üçün dua etməyə göndərmişdilər. Amma bundan xəbərsiz idilər ki, qəhətlə Allahın qəzəbi onların bütperəstliyi, Onun işlərində şərik qoşmaları və haqq də'vəti qəbul etməmələrindən irəli gəlirdi. Bəli, qürur və təkəbbür bə'zən insanları elə bir bədbəxtçiliyə düşər edir ki, hətta Allahın göndərdiyi saleh bəndələrin sözlərini eşitmək belə istəmirlər. Eyni halda özlərini Allah dərgahının ən abırlı bəndələri sanırlar. Bunun kimi nümunələr tarixdə çoxdur. Beləliklə, günlərin bir günü gördülər ki, uzaqdan böyük qara buludlar onlara tərəf hərəkətdədir. Elə güman etdilər ki, bu yağışla dolu buludlardır, indicə onlara çoxlu yağış yağacaq və sevincək qışqırıraq dedilər:

-"Bu bizə çoxlu rəhmət, yağış gətirən buludlardır. Amma bilmirdilər ki, bulud şəklinə düşüb onlara tərəf gələn Allahın dəhşətli əzabıdır." Buna görə də Hud onlara xatırladaraq dedi:

-"Xeyr, bu sizin səbirsizliklə gözlədiyiniz əzabdır. Bu bir küləkdir ki, onun əzabı çox dərdlidir. Elə bir küləkdir ki, qabağına çıxanı məhv edib aparacaq."

Birdən külək əsməyə başladı. Qur'an bu küləyin bir neçə xasiyyətini zikr etmişdir:

1. "Əqim" külək, yə'ni sonsuz, doğmaz. Əqim (ərəb sözü olub, sonsuz qadına, ya nəslə artmayan kişiye deyilir) adlandırılmasının səbəbi bu idi ki, bu külək şər və əzabdan başqa bir şey özü ilə gətirmirdi.

Necə ki, dünyanı vəsf edəndə deyirlər: -“Əqim dünya”, yə’ni elə bir dünya ki, heç kəsə heç nə vermir. Mümkündür ərəb ədəbiyyatında “fəil” “fail” mə’nasına olsun, yə’ni əqim aqim mə’nasındadır. Yə’ni elə bir külək ki, nə ağacları tozlandırır, nə havanı saflaşdırır, nə də heyvanlara faydası var, bəlkə nəyə yetişsə onu qurudub məhv edir.

2. “Sərsər” küləyi. Onun üçün müxtəlif mə’nalar yazırlar. Məsələn, deyirlər soyuq külək mə’nasındadır və bir neçə hədisdə də bu mə’naya gəlmişdir. Amma lüğət əhlinin (lüğət yazanlar) bə’zisi şiddətlə əsən küləyə deyildiyini yazırlar.

3. “Atiyə” küləyi. Yə’ni tüğyan və fəğan edən külək. Rəvayətdə onun tüğyan və fəğan etməsi üçün zərif bir ifadə gəlmişdir. Orada deyilir ki, küləyin ixtiyarı (Allahın yer üzündə) mə’mur və onu qoruyanlarının əlindən çıxdı və həddən artıq bərk əsməyə başladı. Mə’murlar qorxuya düşərək Allaha ərz etdilər:

-“Biz, günahsız bəndələrin də həlak olmasından qorxuruq. Allah taala, Cəbraildən yerə enib onun artığını qaytarmasını istədi.”

Elə bir külək ki, onda dərddə əzab vardır. (“Ə’raf” surəsi, ayə 24)

Küləyin şiddəti həddən artıq idi. Elə ki, o qüvvətli, ucaboylu insanları yerindən qopardıb oyan bu yana atırdı. Həmçinin xurma ağaclarını da kökündən qoparıb o tərəf, bu tərəfə aparıb yerə çırpırdı. Qabağına çıxan hər bir şeyi məhv edirdi. Hər bir şeyə yetişsək onu çürümüş sümük kimi üyüdüb una döndərirdi. Nəhayət sağlam bir şey qoymadı. İnsan, heyvan, ağac və hündür-hündür binaları yerlə yeksan oldular.

Deylən külək yeddi gecə və səkkiz gündüz ardıcıl şəkildə həmən şiddət və soyuqluqla əsdi. Hamını cansız heykəllərə döndərmişdi.

Vəhb ibni Münəbbihdən nəql olunur ki, ərəblərin “Əyyamül-əcus” (qoca qarı günləri) dediyi günlər həmən bu yeddi gecə və səkkiz gündüzdür. Bu günlərə “Əcus” (qoca qarı) adı verilmişdir, çünki bir qoca qarı, küləyin şiddət və soyuğundan qorxaraq balaca bir mağarada gizlənmişdir. Amma külək və onun soyuğu onu da yaxaladı. Nəhayət səkkizinci gün canını əldən verdi.

Belə olan halda Hud və onun təcəlləri çox hündür olmayan divarla hasarlanmış bir yerdə toplaşmışdılar. Şiddətli külək o yerə yetişəndə öz sür’ətini azaldır və nəsim külək şəklinə düşürdü. Belə külək onların üz-gözlərini nəvaziş edir, havanı saflaşdırır və ruhlarına ləzzət bəxş edirdi.

Doğrudanda Hud qövmünün bütperəstləri və o həzrətin düşmənləri üçün çox dəhşətli günlər idi. Çox çəkmədi ki, düzəldikləri cansız heykəllər qurumuş ağacın gövdəsi tək yerə düşdü, evləri, abadlıqları xarabalıqlara çevrildi. Yaşıl bağlar, münbit torpaqlar və çox sayda əhalidən addan savayı bir şey qalmadı.

Rəvayətlərə əsasən sümükləri, anbara yığılmış malları, hətta qalmış xarabalıqlar belə yavaş-yavaş Əhqaf çölünün qumları altında dəfn olunurdu. İndi daha onlardan yer üzündə əsər-ələmət qalmamışdır.

Əlavə edək ki, bu ancaq Allahın onlara dadızdırdığı dünyanın xaredici əzabı idi. Amma axirət əzabı daha dəhşətli, daha qorxulu və daha çətindir. Beləliklə həyat səhifələri dünyanın lə’nəti və axirətin əzabı ilə bağlandı və əbədi olaraq ilahi rəhmətdən uzaq oldular.

Qur’an “Əhqaf” surəsində Ad qövmünün hekayətini söyləyəndən sonra Məkkənin müşriklərinə və Rəsuli Əkrəm (s)-in düşmənlərinə xitab edərək buyurur: -“And olsun ki, Biz onlara verdiyimiz imkanı (var-dövləti, qüdrəti) sizə verməmişdik. Biz onlara qulaq, göz və qəlb vermişdik, lakin nə qulaqları, nə də gözləri, nə də qəlbləri onlara heç bir fayda vermədi. Çünki onlar Allahın ayələrini (bilə-bilə) inkar edirdilər. Onlar istehza etdikləri (əzaba) düşər oldular.” (“Əhqaf” surəsi, ayə 26) “Fussilət” surəsində yenə də onlar haqqında buyurur: -“(Ey peyğəmbər!) Əgər (Məkkə müşrikləri sənə bu sözlərindən sonra haqdan, imandan) üz döndərsələr, de:

-“Mən sizi Ad və Səməd ildırımını kimi bir ildırımla (bu tayfaları məhv etmiş tükürpədicisi bir səsle, vahiməli bir əzabla qorxuduram!” (“Fussilət” surəsi, ayə 13)

HƏLAKƏTDƏN SONRA HUDUN SƏRGÜZƏŞTLƏRİ

Qeyd etdiyimiz kimi, Hud peyğəmbər həlakətdən sonra Həzrəmətə gəldi. Yaxınlıqda Teyrim adlı bir şəhərdə məskunlaşdı. Ömrünün qalan hissəsini orada keçirdi və 807 yaşında dünyanı tərk edərək Həzrəmətdə dəfn olundu. Başqa rəvayətə görə həlakətdən sonra öz səhəbələri ilə birlikdə Məkkəyə getdilər və orada fani dünyanı vida edərək Hicri-İsmaildə dəfn olundu. Amma birinci fikir həqiqətə

daha yaxındır. Əmirəl-mö'minin Əli (ə)-dan nəql olunan bir hədisdə deyilir ki, Hud həzrətlərinin qəbri Həzrəmutda qırmızı qumlardan olan təpədə yerləşir. Başqa bir hədisdə deyilir ki, orada bir mağara vardır və həzrətin nə'si o mağarada bir daşın arasındadır.

Təbərsi "İhticac" kitabında nəql edir ki, Mənsur Dəvanin "Qəsrül-ibadi" deyilən bir yerdə bir quyu qazılmasını əmr etdi və bu işi Yəqtinə (Əli ibni Yəqtinin atası) tapşırtdı. Yəqtin ora gedərək bir müddət quyu qazmaqla məşğul oldu. Amma bir damcı da su çıxmadı. Beləliklə Mənsur dari-fənanı vida etdi və Mehdi Abbasi iş başına keçdi. Yəqtin bu əhvalatı ona danışdı. Mehdi Abbasi o quyunu suya çatana qədər qazmağı əmr etdi. Yəqtin də bu işi öz qardaşı Əbu Musaya tapşırtdı. Yenə də quyunu qazmağa başladılar. Birdən quyuda bir dəlik əmələ gəldi və oradan külək əsməyə başladı. Bu xəbəri Əbu Musaya çatdırdılar. O, dedi: -Məni quyunun dibinə salın! Dibə çatanda oradan külək əsən bir dəlik gördü. Ora qulaq asıb gördü ki, dəlikdən daha bərk külək səsi gəlir. Dəliyi insan girə bilən qədər böyütməyi əmr etdi. Sonra iki nəfəri kəndirle dəliyin daxilinə göndərdilər. O iki nəfər aşağı endilər. Bir neçə saatdan sonra kəndiri tərptədilər. Onları yuxarı çəkdilər və onlardan nə gördüklərini soruşdular. Dedilər ki, çox əcib-qərib şeylər müşahidə etdik. Kişilər, qadınlar, evlər, qablar, ev əşyaları və s. şeylər hamılıqla birlikdə heykəllərə dönmüşdülər. Kişi və qadınlar bir yerə yığılıb oturmuşdular. Bə'ziləri isə yatmışdılar və əyinlərindəki paltarlar çürümüşdü. Onlara əl vurduqda un kimi üyüyüb tökülürdülər.

Əbu Musa əhvalatı Mehdiyə yazdı. O, da Mədinəyə bir məktub yollayaraq İmam Musa ibni Cəfər (ə)-dan Bağdada təşrif gətirməsini istədi. Mövzunu həzrətə çatdırdılar. İmam ağlayaraq buyurdu: - Buna Allahın qəzəb etdiyi və evlərini başlarına tökdüyü Ad qövmünün qalıqlarıdır. Onlar Əshabi-Əhqafdırlar. Mehdi soruşdu:

-“Əhqaf nədir?” İmam buyurdu:

-“Qumlar.”

Saleh(ə)

Saleh peyğəmbər Səməd qövmündə yaşayırdı, amma onlardan deyildi. Səməd qövmü Səməd ibni Amir ibni İrəm ibni Sam ibni Nuhun övladlarındandır. Bəziləri isə nəslinin Səməd ibni Ad ibni Ovs ibni İrəm ibni Sam ibni Nuha kimi yazırlar. Salehin nəslini də bəziləri Saleh ibni Übeyd ibni Əsəf ibni Maşix (ya Məsih) ibni Übeyd ibni Hazir ibni Səməda kimi yazırlar. Bəzisi isə Saleh ibni Übeyd ibni Cabir ibni Səməd kimi yazırlar.

Səməd qövmü Hicazla Şam arasında yerləşən Həcər adlı bir dövlətdə yaşayırdılar. Hələ də o yerdə evlərdən qalan əsər-əlamətlər mövcuddur. Keçmişdə insanlar Şamla Məkkə arasına dəvə ilə gedəndə yolları o yerdən keçirdi və deyilən xarabalıqları görürdülər.

Səməd qövmünün orada qalıb məskunlaşması barədə fikir ayrılığı mövcuddur. Bəziləri yazırlar ki, onlar yəhudilərdən olan bir tayfa idilər və Fələstin deyilən yerə gedib orada məskunlaşmışdılar. Başqaları deyirlər ki, onlar Fərat çayının qərbindən köçüb gələn Əmaqilə adlı tayfandırlar. Bəzisi isə Misirin Əmaqilə tayfasından olduqlarını, Misir sultanı Əhməs tərəfindən qovulduqlarını yazırlar. Tarixçilərdən bəzisi isə yazır ki, onlar Ad qövmünün qalıqları idi və dövlətləri də o qövmün istismar etdiyi dövlətlərdən idi. Bu axırıncı fikir Qur'an ayələrinə daha uyğundur. Çünki, Saleh peyğəmbərin dilindən hekayət edir ki, Allahın ne'mətlərini Səməd qövmünə sadalayaraq buyurur: -“(Allahın) sizi Ad tayfasından sonra onun yerinə gətirdiyi, düzlərində qəsrlər tikdiyiniz dağlarını ovub (yonub) evlər düzəltdiyiniz yer üzündə yerləşdiyi vaxtı xatırlayın.”

SƏMUD QÖVMÜNÜN MƏDƏNİYYƏTİ

Allah taalanın “Ə'raf” və “Şüəra” surələrində buyurduğundan belə başa düşülür ki, Səməd qövmü çox mədəni bir xalq idi. Onlar yaşayış üçün qəsrlər tikir və çox böyük hünərlə dağları yararaq onlarda evlər ovurdular. Habelə “Ə'raf” surəsində gəlmişdir: -“(Allah) sizi Ad tayfasından sonra onun yerinə gətirdiyi, düzlərində qəsrlər tikdiyiniz, dağlarını ovub evlər düzəltdiyiniz yer üzərində yerləşdiyi vaxtı xatırlayın. Allahın ne'mətlərini yada salın...” (“Ə'raf” surəsi, ayə 74)

“Şüəra” surəsində isə belə buyurur: -“Məgər siz elə burada onların içində arxayınılıqla qalacaqsınız? Bağlar və çeşmələr içində, əkinlər və lətif çiçəkli (gözəl meyvəli) xurmalıqlar içində (xatircəmliliklə) ömür sürəcəksiniz. Dağlardan (sanki dünyada əbədi yaşayacaqsınız deyə özünüzə) məharətlə (və ya təkəbbürlə) evlər yonub düzəldəcəksiniz?” (“Şüəra” surəsi, ayə 146-149).

Ayələrdən mə'lum olduğu kimi onların əsas məşğuliyyəti əkinçilik, çeşmələr çəkmək, xurma ağacları yetişdirmək idi. Hər halda xoş və rahat həyat sürürdülər.

UZUN ÖMÜR VƏ RAHATLIQ

Təbərsi “Şüəra” surəsinin bu ayəsinin təfsirində İbni Abbasdan nəql edir ki, Səməd qövmü yayda və hava mülayim olanda düzənliklərdə özlərinə evlər tikirdilər. Amma qış gəldikdə isə dağları yarıb evlər yonurdular ki, daha möhkəm və daha isti olsun.

Rəvayət edir ki, onlar uzun ömürlü bir xalq idilər. Buna görə də məcbur idilər daha möhkəm olmaq üçün dağların daşlarından evlər yonsunlar. Adətən öz evlərini dağlarda yaratdıqları dəlikdə düzəldirdilər. Çünki adi evlərin tavanı onların ömürləri qədər dözmürdü.

“Hud” surəsinin 61-ci ayəsinin təfsirində Zəhhakdan rəvayət olunur ki, Səmədluların ömrü 300-1000 arasında idi, yəni 300 ildən az yaşamırdılar.

SALEHİN DƏ'VƏTİNİN BAŞLANMASI

Səməd qövmü naz-ne'mət içində həyat sürürdülər. Yamyaşıl bağlardan, sərin bulaqlardan, münbit torpaqlardan və heyvanlardan bəhrələnirdilər. Elə ki, yavaş-yavaş fitnə-fəsad, büt-pərəstlik artdı. Allah taala hidayət üçün onların ən ehtiramlı və ən əsil-nəcabətlini - Salehi göndərdi. Onun nəslə elm və müdrikliklə şöhrət tapmışdır. O, qövmünə xitab edərək buyurdu:

-“Ey camaat! Allaha ibadət edin. Sizin Ondan başqa heç bir tanrınız yoxdur. O sizi yerdən (torpaqdan) yaradıb, orada sakin etdi (və ya uzun ömür verdi). (Allahdan) bağışlanmağınızı diləyin, sonra da Ona tövbə edin. Həqiqətən, Rəbbim (Öz elmi, qüdrəti, mərhəməti ilə yaratdıqlarına) yaxındır, (duaları) qəbul edəndir!” (“Hud” surəsi, ayə 65)

“Sizi Ad tayfasından sonra onun yerinə gətirdiyi düzlərindən qəsrlər tikdiyiniz, dağları ovub evlər düzəltdiyiniz yer üzündə yerləşdiyi vaxtı xatırlayın. Allahın ne’mətlərini yada salın, yer üzündə dolaşib fitnə-fəsad törətməyin!” (“Ə’raf” surəsi, ayə 74)

“Şübhəsiz ki, mən sizin üçün e’tibar olunan (bel bağlanmış) bir peyğəmbərəm. (Və’dimi pozmaz, əmanətə xəyanət etmərəm!) Artıq Allahdan qorxun (təqvalı olun) və mənə itaət edin.” (“Şİərə” surəsi, ayə 143 və 144)

Adətən böyük peyğəmbərlər öz xalqına bu məsələni xatırladırlar. Saleh də onlara buyurur: -“Mən bunun (Allahın hökmlərinin, risaləti təbliğ etməyin) müqabilində sizdən heç bir mizd (əvəz) istəmirəm. Mənim mükafatım ancaq aləmlərin Rəbbinə aiddir! Məgər siz elə burada onların (ne’mətlərin) içində (gələcəkdə hesab-kitab olmadan) arxayınlıqla qalacaqsınız.” (“Şİərə” surəsi, ayə 145 və 146)

Camaat onun cavabında dedilər:

-“Ey Saleh! Sən bundan əvvəl içərimizdə (böyüyümüz, ağsaqqalımız olmağa) ümid edilən bir adam idin.” (“Hud” surəsi, ayə 62)

Bu sözləri deməmişdən sənin haqqında ağıl, agahlıq cəhətdən çox yaxşı fikirdə idik və elə bildik ki, çətinliklər üz verəndə sənin müdrikliyindən istifadə edə bilərik. Amma indi gördük ki, səhv fikirdəyik və sənə qarşı olan bütün ümidlərimiz havaya sovruldu. Çünki, sən millətin qədim adət-ənənələrinə qarşı çıxdın və “bizi ata-babalarımızın ibadət etdiyi tanrılardan çəkindirirsən.” (“Hud” surəsi, ayə 62) Bu milli, müqəddəs dini batilmi sanırsan? “Doğrusu, biz sənin bizləri də’vət etdiyən (tövhid) barədə şəkk-şübhə içindəyik.” (“Hud” surəsi, ayə 62)

Saleh onlara buyurdu: -“Ey camaat! Bir deyin görək, əgər mənim Rəbbimdən aşkar bir mö’cüzəm olsa, O mənə Özündən bir mərhəmət (peyğəmbərlik) etsə, mən də Ona asi (günahkar) olsam, mənə Allahın əzabından kim qurtara bilər? Siz mənə ziyandan başqa bir şey artırmayacaqsınız!” (“Hud” surəsi, ayə 63)

Saleh yenə də onlara Allahın ne’mətlərini xatırlayaraq xeyirxahlıq və üreyiyənənlik üzündən onlara buyurdu: -“Artıq Allahdan qorxun və mənə itaət edin. İsrafedənlərin (həddi aşanların) əmrinə boyun əyməyin. O kəslər ki, yer üzündə fitnə-fəsad törədər və (pis işlərdən, günah əməllərdən əl çəkib özlərini) islah etməzlər.” (“Şİərə” surəsi, ayə 150-152) Bu dəfə onu təkzib etməyə daha cəsur olaraq dedilər: -“Həqiqətən sən (əməlli başlı) ovsunlanmışlardansan. (Divanənin birisən, sən hardan peyğəmbər oldun?) Sən də bizim kimi adi bir insansan! Əgər doğru danışarlarsansa (həqiqi peyğəmbərsənsə) bizə (Allahdan) bir mö’cüzə gətir!” (“Şİərə” surəsi, ayə 153 və 154) Axı sənə bizə nə kimi üstünlüyün var ki, özünü peyğəmbər sayırsan?

SALEHİN DƏVƏSİ

Əyyaşi öz təfsir kitabında İmam Baqir (ə)-dan rəvayət edir ki, Cəbrail Salehin tayfasının əhvalatını Rəsuli Əkrəm (s)-ə belə danışmışdır: -“Saleh on altı yaşında ikən peyğəmbərliyə seçildi və 120 yaşına kimi o tayfaya təbliğlə məşğul oldu. Amma onun sözlərini qəbul etmədilər. Onların yetmiş ədəd bütleri var idi və yeganə Allah qarşısında onlara ibadət edirdilər. Saleh vəziyyəti belə gördükdə onlara buyurdu:

-“Ey camaat, mən on altı yaşında ikən sizin üçün peyğəmbər seçildim. İndi isə 120 il ömrümdən keçir (və siz bu uzun müddətdə mənim də’vətimi qəbul etmədiniz). Mən sizin üçün iki təklif irəli sürürəm. Hansını qəbul etsəniz ona əməl edərik. Birincisi budur ki, əgər istəsəniz məndən bir şey istəyin. Mən də onu sizin üçün öz Allahımdan tələb edirəm və O da versin. İkincisi isə icazə verin mən sizin tanrılarınızdan bir şey istəyim. Əgər versə mən bu tayfadan çıxıb gedirəm. Çünki həm mən sizin əlinizdən, həm də siz mənim əlimdən tənqə gəlmisiniz.” Camaat hamılıqla dedilər:

-“Ey Saleh, doğrudanda, çox insafılı söz dedin.”

Bu iş üçün müəyyən bir gün tə’yin etdilər. Tə’yin olunmuş gün yetişdikdə bütleri çiyinlərinə alıb gətirdilər. Onlar özləri ilə yeyib-içmək gətirmişdilər, onu qurtardıqdan sonra Salehə dedilər:

-“Ey Saleh, istəyini dilə!”

Saleh onların ən böyük bütlerini çağırdı, amma o cavab vermədi. Saleh dedi:

-«Niyə cavab vermir?» Dedilər:

-“Başqasını çağır.” Saleh bir-bir hamısını çağırırdı. Heç biri ona cavab vermədi. Sonra üzünü camaata tutub dedi:

-“Gördünüz ki, mən sizin bütərin hamısını çağırırdım, lakin heç biri cavab vermədi. İndi isə siz istəyin və mən də öz Allahımdan istəyim. O da sizə cavab versin. Səməd qövmü yenə üzlerini bütələrinə tutaraq “Niyə Salehə cavab vermirsiniz?” -deyə söylədilər. Onlar yenə də cavab vermədilər. Salehə dedilər:

-«Kənara çəkil! Qoy biz öz bütələrimizlə təklikdə danışaq.»

Saleh kənara çəkildi. Onlar özləri ilə gətirdikləri xalça və yeyib-içməkləri yığışdırdılar və torpağa düşərək bütələre belə dedilər:

-«Əgər siz bu gün Salehə cavab verməsəniz biz rüsvay olacağıq.» Sonra Salehə dedilər:

-«İndi isə gəl, bunlardan istə. Saleh irəli gələrək onları səslədi, amma yenə də cavab eşitmədi.»

Bu haləti görən Saleh buyurdu:

-«Gün qurtardı, lakin sizin tanrıların cavab verə bilmədilər. İndi isə siz məndən istəyin, mən də öz böyük Allahımdan istəyim və həməən saat sizə cavab versin.»

Böyüklər və zadəganlardan yetmiş nəfəri irəli gələrək dedilər:

-«Ey Saleh, biz, səndən istəyirik.» Saleh buyurdu:

-«Hamı sizinlə razıdır mı?» Camaat fəryad edərək:

-”Bəli, əgər bu yetmiş nəfər sizin sözlünüzü qəbul etsələr, biz də qəbul edərək” -deyə cavab verdilər.

O yetmiş nəfər dedilər:

-«Ey Saleh, biz səndən bir şey istəyirik. Əgər Allahın cavab verdi, biz səndən itaət edirik və bütün dediklərinə hamı bir nəfər kimi əməl edərək.» Saleh buyurdu:

-«Hər nə istəyirsiniz istəyin.» Onlar dedilər:

-«Bizi bu dağın (yaxınlıqda olan dağa işarə etdilər) ətəyinə apar. Biz orada istəyimizi istəyək.»

Dağın ətəyinə çatanda dedilər:

-«Ey Saleh, indicə Allahından istə ki, bizim üçün bu dağdan dişi, qırmızı rəngdə, çox tüklü və on aylıq bir dəvə göndərsin.» Saleh buyurdu:

-«Məndən istədiyiniz şey mənim üçün çox çətindir. Amma Rəbbim üçün çox asan bir işdir.»

Saleh Allahdan istədi. Elə həmin vaxt dağdan dəhşətli bir səs gəldi və dağ tərپənərək ondan deyilən sifətlərdə bir dəvə xaric oldu. Camaat bu haləti görərək dedilər:

-«Ey Saleh! Doğrudan da Rəbbin nə tez duanı qəbul etdi. İndi isə bu dəvənin balasının da çıxmasını istə. Saleh Rəbbindən istədi. Dəvənin balası da dağdan çıxıb öz anasının ətrafında fırlanmağa başladı.»

Saleh buyurdu:

-«İstədiyiniz bir şey qalıbmı?» Dedilər:

-«Xeyr, biz indi camaatın yanına gedib gördüklərimizi onlara danışacağıq və sənə iman gətirəcəklər.

Saleh onlarla birlikdə camaata tərəf hərəkət etdilər. Hələ camaatın yanına çatmamış yetmiş nəfərdən altmış dörd nəfəri mürtəd (kafirin iman gətirib yenidən küfrə qayıtması) olaraq “Biz gördüyümüz şeylər sehr və cadudan başqa bir şey deyildir” -deyə söylədilər. Amma qalan altı nəfər öz sözlərinin üstündə duraraq: “Xeyir, haqq idi və sehr-cadu deyildi” -dedilər. Onlar camaatın yanına gəldilər. Söz-söhbət artmağa başladı. Nəticədə yenə də iman gətirmədilər. Ancaq o altı nəfər qalmışdı. Bir müddətdən sonra onlardan biri də dönərək dəvəni kəsib doğrayanlardan oldu.

Bu idi şərif hədisdə gələn Salehin dəvəsinin əhvalatı. Gördüyünüz kimi, Saleh onlar üçün açıq-aşkar mö’cüzə gətirməklə bərabər yenə də çox az sayda bəndə ona iman gətirdi. Camaatın qalanı isə Allahın əzəmətli peyğəmbərinin mö’cüzəsini sehr sanaraq, nəinki ona iman gətirmədilər, bəlkə iman gətirənlərə də mane olurdular.

Mümkündür Allahın nazil etdiyi ayədə müstəz’əflərdən (aciz və zəif insanlar) məqsəd az miqdarda iman gətirən şəxslər olsun. Allah taala “Ə’raf” surəsində buyurur: -“Saleh tayfasının (iman gətirməyi) özlərinə sığışdırmayan başqaları içərilərindən iman gətirən əlsiz-ayaqsız yoxsullara üz tutub: “Siz Salehin, doğrudan da Rəbbi tərəfindən göndərilmiş (bir peyğəmbər) olduğunu bilirsiniz mi?” -deyə soruşdular. Onlar: “Bəli, biz onunla göndərilən hər bir şeyə (bütün dini hökmlərə) inanırıq” -deyə cavab verdilər. (İman gətirməyi) özlərinə ar bilənlər: “Sizin inandığınıza biz inanmırıq” -dedilər.” (“Ə’raf” surəsi, ayə 75 və 76).

Ola bilsin deyilən az miqdarda iman gətirənlər Salehin dəvəsinin hekayəsindən qabaq iman gətirmişdilər. Necə ki, İbni Əsir öz “Kamil” kitabında yazır.

Gələcək səhifələrdə Salehin hekayəsinin davamını oxuduqda mə'lum olur ki, yavaş-yavaş daha çox insanlar ona iman gətirirdilər və Səməd qövmü arasında böyük şan-şöhrətə, əzəmətə yetişdi.

SALEHİN DƏVƏSİNİN HEKAYƏSİNİN DAVAMI

Mərhum Kuleyni öz "Rövzətül-kafi" kitabında İmam Sadiq (ə)-dan rəvayət edir ki, Səməd qövmündə böyük bir daş var idi və o daşa böyük hörmət edərək ona ibadət edirdilər. İldə bir dəfə onun ətrafına yığılıb qurban kəsirdilər. Salehin onlara göndərildiyini bildikdə ona dedilər: -«Əgər doğrudanışanlardansansa, Allahdan istə bu bərk daşdan on aylıq bir dəvə bizim üçün çıxartsın». Saleh də Allahdan istədi və daşdan istənilən xüsusiyyətlərə malik olan on aylıq dişi dəvə çıxdı.

Bu zaman Allah taala Salehə vəhy buyurdu: -Onlara de: -"Bu dişi bir dəvədir. Su içmək növbəsi, bir gün onun, bir gün də sizindir!" ("Şİərə" surəsi, ayə 155). (Bir gün çeşmədən o su içsin, bir gündə siz su için. Bir-birinizə mane olmayın.) Hər gün ki, dəvənin növbəsi olurdu və su içirdi, onun əvəzinə camaata süd verirdi. Bütün camaat balacası-böyüyü, qocası-cavanı elə bir gün olmurdu ki, o süddən içməsinlər. Başqa gün isə camaat sudan istifadə edirdilər.

Əli ibni İbrahim nəql edir ki, başqa gün olduqda (yə'ni dəvənin növbəsində) dişi dəvə gəlib qəbilənin mərkəzində dayanırdı və camaat istədikləri miqdarda ondan süd sağırdılar.

Təbəri yazır: Dəvənin növbəsi olduqda su kənarına gəlirdi və başını sudan qaldırmadan bütün suyu içirdi. Sonra başını qaldırıb, ayaqları arasında onu oynadırdı. Camaat da gəlib hər nə qədər su istəsələr içirdilər. Özləri ilə qab gətirib onları doldurub aparırdılar və heç bir boş qab qalmırdı.

Həqiqətən, çox qəribə mö'cüzə və sirli heyvan idi. Saleh isə onlara ancaq xatırladırdı: -"Ey camaat, Allahın bu dişi dəvəsi sizin üçün bir mö'cüzədir. Qoyun Allahın torpağında otlasın, ona bir pislik etməyin yoxsa şiddətli bir əzaba düçar olarsınız!" ("Hud" surəsi, ayə 64).

Saleh camaatı dəvəyə zərər yetirdirməkdən çəkəndirmək, gələcək əzabı onlara xəbər vermək, o heyvanı böyük ne'mət və qəribə mö'cüzə olması ilə yanaşı, yenə də Salehin düşmənlərinin qabağını ala bilmədilər. Nəticədə dəvəni öldürməklə ilahi əzaba düçar oldular.

DƏVƏNİN ÖLDÜRÜLMƏ SƏBƏBİ

Bu işin səbəbi nə olduğu haqda müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür. Kuleyni "Rövzətül-kafi" kitabında bir hədis nəql edir və biz də onun bir hissəsini sizin üçün burada zikr edirik. O həzrət buyurdu: -"Bir müddət vəziyyət belə davam etdi. Allaha qarşı üsyan edənə qədər dəvə onlarla yaşayırdı. Beləliklə, bir-birlərinə: "Gəlin bu dəvəni öldürək və şərrindən qurtaraq. Suyun bir gün onun, başqa gün isə bizim olmasını özümüzdə sığışdırma bilmirik" -dedilər. Buna görə qərara gəldilər ki, o heyvanı öldürsünlər.

Bir-birlərinə belə dedilər:

-"Hər kəs bu işi öhdəsinə götürsə, hər nə qədər zəhmət haqqı istəsə ona verərik. Belə olan halda, qırmızı sifətli, göygöz, zinadan törənən (atası mə'lum olmayan) Qəddar adlı bir kişi irəli gəlib bu iş üçün öz hazırlığını bildirdi. Onun üçün müəyyən maddə təyin edərək bu mühüm işi onun öhdəsinə qoydular."

İbni Əsir "Kamil"də yazır ki, Allah taala Salehə vəhy edib qövmünün dəvəni öldürmələrini ona xəbər verdi. Saleh bu məsələni soruşduqda onlar cavabında dedilər ki, biz heç vaxt belə bir işə əl bulaşdırmırıq.

Saleh buyurdu: -«Əgər siz də etməsəniz sizdən törənən övladlardan biri bu işi görəcək». Onlar onun nişanələri haqda soruşaraq: -"Sən bizə onun xüsusiyyətlərini de, biz onu tapıb qətlə yetirərik" -deyə söylədilər.

Saleh buyurdu: -«Qırmızı sifətli, göyqözlü və qırmızı rəngdə saçları olan bir oğlandır». Təsədüfən tayfanın böyüklərindən birinin subay oğlu, başqasının isə subay qızı var idi. Onlar övladlarının evləndirməyi qərara aldılar. Həmin ildə onlardan Salehin xəbər verdiyi oğlan dünyaya gəldi.

Başqa bir tərəfdən camaat belə bir övladın olmasının qarşısını almaq üçün xüsusi qəbilələr (mamalar) seçərək, onlara dövlət mə'murları qoşurdular. Belə bir övlad məhz bu ər-arvaddan dünyaya gəldi, qadınların səsi göyə qalxdı ki, bu uşaq Saleh peyğəmbərin xəbər verdiyi uşaqdır. Dövlət mə'murları uşağı öldürmək istəyirdilər, amma uşağın babaları bu işə maneçilik törətdilər və dedilər:

-«Hər zaman Saleh desə onu qətlə yetirərik».

Bu hadisədən əvvəl doqquz nəfər öz övladlarını öldürmüşdülər ki, məbada Salehin dəvəsini öldürən bu uşaqlardan olsun. Amma öldürükdən sonra peşman oldular. Bu səbəbdən ürəklərində Salehə qarşı kin-küdurət yarandı və fitnə-fəsada, zinaya, hətta onu öldürməyə belə əl atdılar.

Mərhum Təbərsi “Məcməul-bəyan” adlı təfsirində Südeydən nəql edir ki, Qəddar boya-başa çatdıqda, günlərin bir günü öz yoldaşları ilə bir yerdə toplaşib oturmuşdular. Şərab içmək fikrinə düşdülər. Şərabə qatmaq üçün bir az su lazım idi. Amma su yox idi, çünki su dəvənin növbəsi idi və o heyvan bütün suyu içmişdi. Bu vəziyyət onlara çox ağır təsir etdi. Qəddar “İstəyirsiniz mən bu dəvəni öldürüm” -dedi. “Bəli” -deyə cavab verdilər. Beləliklə qətlin müqəddiməsini hazırladılar.

Kə'b nəql edir ki, Salehin dəvəsinin ölmə səbəbi Səhud qövmündə Məlka adlı bir qadının olması idi. O, camaata başçılıq edirdi. Camaatın həzrət Salehə daha çox diqqət yetirmələri və ona həddən artıq ehtiram etmələri bu qadının ona qarşı nifrətini artırdı. O, peyğəmbəri və dəvəsinə öldürməyi qərara aldı.

Başqa tərəfdən Səhud qövmündən Qutam adlı çox gözəl bir qız var idi. O, Qəddar ibni Salifin mə'suqəsi idi. Qibal adlı başqa bir gözəl qız var idi ki, Məsdə' adlı bir şəxsin mə'suqəsi idi. Qəddarla Məsdə' hər gecə onların yanına gedib, şərab içib əyyaşlıqla məşğul olurdular.

Məlka bir gün Qutam və Qibala dedi:

-«Əgər Qəddar və Məsdə' sizin yanınıza gəlsələr, onları yaxın qoymayın və onların dediyinə əməl etməyin. Onlara deyin ki, Məlka Saleh və onun dəvəsinin əlindən narahatdır. O iki dəvəni öldürməyincə sizinlə şadlıq edib, sizi qane edə bilməyəcəyik. Buna görə də bu iki nəfər dəvəni öldürdülər».

Alusi öz təfsirinə yazır ki, Səhud qövmünün heyvanları bu dəvəni gördükdə qorxudan qaçmağa üz tuturdular Yay olduqda dəvə dərədən çıxırdı və başqa heyvanlar hamı gedib dərədə gizlənirdilər. Qışda isə dəvə dərəyə qayıdırdı, başqa heyvanlar da qorxudan dərədən çıxırdılar. Heyvanları rahat otlayıb, gəzişmələrini istədikləri üçün dəvəni öldürməyi qərara aldılar.

Tayfada iki dövlətli qadın yaşayırdı. Onlar çoxlu mal-dövlət və dəvə sahibi idilər. Birinin adı Səduq idi. O özünü, dəvəni öldürmək şərti ilə Məsdə' adlı bir şəxsin ixtiyarında qoydu. O birisinin adı isə Ənizə idi. Onun çox gözəl qızları var idi. O, da dəvəni öldürmək şərti ilə eys-ışrət üçün qızlarının birini Qəddar ibni Salifə verməyə razılaşıdı. Qəddar və Məsdə' qızlardan bəhrələnmək üçün dəvəni öldürməyi öz öhdələrinə götürdülər və yeddi nəfərlə əlbir olaraq dəvəni öldürdülər.

Bu yolla Allah taala onları imtahan etmək üçün bu hadisələri onların başına gətirdi və istədikləri xüsusiyyətdə dəvə göndərdi, amma bu imtahanın öhdəsindən gələ bilməyib onu öldürdülər. Allah taala “Qəmər” surəsində buyurur: -“Biz dəvəni onları imtahan etmək üçün göndərdik.”

Şiə və sünnü təriqəti ilə rəvayət olunur ki, Rəsuli Əkrəm (s) buyurdu: -“Keçmişdə ən şəqi, ən bədbəxt şəxs Salehin dəvəsinə öldürən və gələcəkdə isə Əli (ə)-ı qətlə yetirən şəxsdir!”

SALEHİN DƏVƏSİ ÖLDÜRÜLDÜKDƏN SONRA

Salehin dəvəsinin ölümü müxtəlif tərzdə nəql olunmuşdur. Biz onların bə'zisini burada zikr edirik.

Beləliklə Qəddarla Məsdə' və onlarla əlbir olanlar dəvəni öldürdülər. Millətlərin bədbəxtçiliyinin mənbəyi sayılan həsəd, paxıllıq və bu kimi çirkin insana xas olmayan sifətlər öz işini gördü. Əlavə cinsi şəhvət, bir və bir neçə qadına yetişmək eşqi yenidən yer üzündə daha böyük bir cinayətin törənməsinə səbəb oldu, bir neçə kişini bu ilahi nişanəni aradan götürməyə vadar etdi. Nəticədə əllərində olan zəmanənin ox, kaman, qılınc və s. kimi silahları ilə dəvənin pusqusunda durub su içməyə gələndə ona hücum edib, hər biri bir zərbə vuraraq dəvəni taqətdən saldılar. Sonra da nizə ilə hulqumundan vurub nəhr etdilər. Camaat da yığışaraq ətini bölüşdürdülər. Mərhum Kuleyninin etdiyi rəvayətə görə bütün camaat bu işdə Qəddarla birlikdə iştirak etdilər və hər biri heyvana zərbə endirdi. Sonra da ətini bölüşdürdülər. O ətdən yeməmiş heç bir kəs qalmadı. Böyüklü-kiçikli ətdən yedilər.

Bə'zi rəvayətlərə görə balasını da öldürərək ətini bölüşdürüb yedilər. Başqa bir dəstə rəvayətə görə isə balası, ananı qana qəltan olduğunu görüb, dağa sarı qaçdı. Dağın zirvəsinə çatcaq ah-nalə edərək qəlbləri kövrəltdi.

Bu zaman Həzrət Saleh peyda oldu. Bütün camaat ona sarı qaçaraq günahı bir-birinin boynuna qoymağa çalışdılar və hər biri günahı başqasına nisbət verməklə öz günahsızlığını sübut etmək istəyirdi.

SALEHİ ÖLDÜRMƏ PLANI

Salehlə öz tayfası arasında olan hadisələrdən biri də Allah taala onu qövmünün şərrindən qoruması idi. Şəhərin fitnə-fəsad törədənlərindən doqquz nəfəri (bəlkə həmənin dəvənin qatilləri idi), ya da Salehin çağırışı ilə şəxsi mənfəətləri uyğunlaşmayan zadəganlardan doqquz nəfəri (adətən bütün tarix boyu

bu növ insanlar ilahi peyğəmbərlərin hədəflərinin inkişafına maneçilik törədiblər) Salehin öldürmə planını çəkildilər və qərara gəldilər ki, hər nə olursa olsun biz gərək onu qətlə yetirək. Mümkündür bu yığıncaq dəvəni öldürdükdən sonra baş verib, amma bə'ziləri öncə olduğunu yazırlar.

Hər halda Qur'an qapalı şəkildə buyurur: -“(Səməd tayfasının yaşadığı Hicr adlı) şəhərdə yer üzündə fitnə-fəsad törədən əsla yaxşı iş görməyən doqquz kişi var idi. Onlar öz aralarında Allaha and içib belə dedilər: -“Biz gecə ona və ailəsinə (yaxud ona iman gətirənlərə) hücum edib (hamısını) öldürəcəkdir, sonra da onun (qanını almaq istəyən) qəyyumuna deyəcəyik ki, biz onun ailəsinin (kişilər tərəfindən) öldürüldüyünü görməmişik və biz həqiqətən doğru danışırıq. Onlar bir hiylə qurdular. Biz isə özləri də bilmədən (gözlənilməyən bir əzabla) hiylələrinin cəzasını verdik. (Ya Mühəmməd!) bir gör onların hiylələrinin axırı necə oldu. Biz onların (doqquz kişinin) özlərini də, tayfalarını da büsbütün yox etdik!” (“Həmi” surəsi, ayə 48-51).

Bu Qur'an ayələrində olan hadisənin icmalı idi. Amma İbni Əsir öz “Kamil” kitabında hadisəni geniş surətdə belə yazır: Tayfadan doqquz nəfəri qorxudan məbada Salehin dəvəsinin qatili olsun deyə öz övladlarını öldürdükdən (qabaqkı səhifədə keçdi) sonra öz əməllərindən bərk peşman oldular və qəlblərində Salehə qarşı kin yarandı. Birlikdə Salehi öldürmək üçün and içib dedilər:

-«Biz səfər adı ilə şəhərdən çıxıb, Salehin yolunun üstündə olan mağarada gizlənərik. Gecə olduqda Saleh məscidə gedəndə oradan keçəcəkdir və biz oradaca onu öldürərik. Sonra şəhərə gəlib camaata onun ölümündən xəbərsiz olduğumuzu deyərək».

Saleh adəti üzrə gecələri şəhərdə qalmırdı və şəhərdən kənarında yerləşən məscidə gedib bütün gecəni orada keçirirdi.

O doqquz nəfər içdikləri anda uyğun olaraq şəhərdən çıxıb deyilən mağarada gizləndilər. Böyük bir daş başlarına düşüb hamılıqla öldülər. Şəhərdə bir neçə nəfər onların çirkin niyyətlərindən agah idilər və işlərinin nəticəsini görmək niyyəti ilə onların dalınca şəhərdən xaric oldular. Mağaraya daxil olduqda hamısını ölmüş gördülər. Şəhərə qayıdıb “Saleh birinci onların övladlarını öldürməyi əmr etdi, sonra da özlərini qətlə yetirdi” -deyə hay-küy saldılar. Bu nəql olunan fikir planının dəvəni öldürməmişdən qabaq olması ilə uyğun gəlir.

Başqa bir fikirdə deyilir ki, camaat dəvəni öldürdükdən sonra Saleh onları Allahın qəti olan əzabı ilə qorxudaraq buyurdu: -“İndi ki, belə etdiniz, Allahın əzabı sizi bürüyəcəkdir.” Dəvəni öldürən doqquz nəfər Salehi öldürməyi də qərara aldılar və bir-birlərinə dedilər: -“Biz Salehi öldürək. Əgər düz desə və doğrudan da deyilən əzab gəlməli olsa biz əzab gəlməmiş onu öldürmüş oluruq və öz intiqamımızı ondan alırıq. Əgər yalan demiş olsa onu da öz dəvəsinin dalınca göndərmiş oluruq.” Bu niyyətlə gecə yarısı Salehi öldürmək istədilər. Allah ilahi mələklərin vasitəsi ilə onların şərrini uzaq edib, daşlarla o xəbis insanları həlak etdi. Camaat vəziyyəti belə gördükdə Salehə dedilər: -“Sən onları öldürməsən!” Onu öldürmək məqsədi ilə ona hücum etdilər. Başqa bir neçə nəfər onu müdafiə edərək dedilər:

-«O, sizə əgər doğrudan danışarlarsa Allahın qəzəbini daha da artırmayın və əgər yalan deyirsə onda biz özümüz onu sizə təslim edəcəyik».

Bununla da camaat onun ətrafından dağılıdılar.

İbni Əsir dediyi kimi, bu ikinci fikir daha düz və həqiqətə uyğundur.

Bütövlükdə Qur'an ayələri və rəvayətlərdən belə mə'lum olur ki, dəvəni öldürdükdən sonra etdikləri əməldən bərk peşman oldular və təşvişə düşdülər. Hər bir yolla olursa olsun və'd olunan əzabı özlərindən uzaqlaşdırmaq istəyirdilər. Yaxud özləri demişkən, əzab yetişməmişdən əvvəl Salehdən intiqam almaq istəyirdilər. Əlbəttə, öncə Salehi öldürmək niyyətləri yox idi. Bəlkə də və'də verilən əzabı uzaqlaşdırmaq istəyirdilər.

Buna görə də bir yerdə nəql olunur ki, dəvəni öldürdükdən sonra Salehin yanına gəlib üzrxahlıq etdilər. Hər biri bu işi başqasına nisbət verib günahı onun boynuna qoymağa çalışırdı. Qısaca, Salehdən bu işə çarə qılmasını istədilər.

Saleh onlara dedi: -«İndicə gedin axtarın! Heç olmasa balasını tapıb gətirin, bəlkə Allah taala əzabı sizdən uzaqlaşdırdı». Camaat dağlara düşüb dəvənin balasını nə qədər axtarıdılarsa tapa bilmədilər.

Beləliklə bu yoldan mə'yus oldular və ikinci yola onu qətlə yetirmək fikrinə düşdülər.

Mərhum Kuleyninin “Rövzətül-kafi” kitabında bir hədisdə belə nəql olunur ki, dəvəni öldürdükdən sonra Saleh onların yanına gəlib buyurdu:

-Hansı əmil sizi bu işə məcbur etdi və niyə Allaha qarşı itaətsizlik edirsiniz?

Allah taala Salehə vəhy etdi ki, sənin qövmün zülm etdilər. Mənim nişanə və höccət kimi göndərdiyim dəvəni öldürdülər. Bir halda ki, onların heç bir ziyanı dəyməmişdi, əksinə ondan faydalanıb böyük mənfəət tapırdılar. İndi isə onlara de: –“Mən onlara möhlət verərək, üç gün sonra öz əzabımı göndərəcəyəm. Əgər bu üç gündə tövbə edib mənə tərəf qayıtsalar, əzabı nazil etməyəcəyəm və əgər tövbə etməyib qayıtmırsalar üçüncü gün əzab nazil olacaqdır.”

Saleh camaatın qarşısında durub vəhy olunan sözləri onlara çatdırdı. Amma bu cəhətdən ki, bəşər heç vaxt ilahi peyğəmbərlərin məsləhətlərini və haqq sözü bu tezlilə qəbul etməyib, onlar tövbə etməyə razılaşmadılar, bəlkə üsyan edərək daha da şiddətlə dedilər:

–“Ey Saleh! Əgər düz deyirsənsə və'də verdiyin əzabı göndər!”

Bəli, bu üsyan, tüğyan, özbaşnalıq və təkəbbür nə qədər millətləri bədbəxt etmiş, nə qədər evləri yıxmış və nə qədər günahsız insanların həlakına səbəb olmuşdur.

Beləliklə belə üsyan və təkəbbürçülük onların tövbə edib qayıtmamasına və nəticədə ailələrinin, arvad-uşaqlarının, doğma şəhərlərinin əzaba düşməsinə səbəb oldu. Bununla bəşəriyyət yeni bir günaha əl ataraq peyğəmbərin ölüm planını çəkdilər.

Beyzavi öz təfsirində belə yazır: Rəvayətlərdə belə gəlmişdir ki, Saleh bir dərədə məscid tikmişdi və orada namaz qılırdı. Camaat bu üç gün söhbətini eşidəndə özlərinə dedilər: –“Saleh elə bilir ki, bu üç gün ərzində bizim əlmizdən rahat qalacaq. Biz üç gün keçməmişdən əvvəl özümüzü onun və ailəsinin əlindən rahat edəcəyik (ki, bu günə sağ qalması)”. Bu niyyətlə dərəyə tərəf yola düşdülər. Orada böyük bir daş onların yolunu tutdu və həlak olana qədər orada qaldılar. Camaatın qalanı isə asimanın nərilisinə düşərək olub hamılıqla nabad oldular.

Doğrudanda bu tərs və kobud bəşər nə qədər günah, nəfsin tüğyanı və özbaşnalıqdan zərər çəkmiş, nə qədər çirkin sifət olan təkəbbür və zülmədən xəsarətə uğramışdır. İnsanlar cəhl, nadanlıq və şeytani vəsvəsələr üzündən həqiqi mə'bud əvəzinə daşdan, taxtadan, ağacdan, nəhayət dəmir və qeyri dəmirdən öz əlləri ilə düzəltmiş cansız bütlərə, yaxud özlərindən zəif olan insanlara pərəstiş edirlər. Allah taala onları tənəzzül və bədbəxtlikdən xilas etmək üçün özlərindən yaxın qohumlarından və əsil, ehtiramlı nəsilərdən olan böyük bir şəxsiyyəti, ilahi peyğəmbəri onlara göndərdi ki, onları bu zillətdən nicat verib ələmlərin böyük Allahına tərəf hidayət etsin.

Ondan möcüzə istədilər. Onlar üçün Allah möcüzə gətirdi və həmin vaxt o ilahi nişanəni nabad etmək niyyətinə düşdülər. Yenə də Allah taala öz rəhmətini onlardan əsirgəmədi və öz peyğəmbərinin vasitəsi ilə onlara xəbərdarlıq etdi. Üç gün müddətində onlara fürsət verilir. Tövbə edib Allaha tərəf qayıtsınlar. Əgər onlar qayıtsalar əzaba giriftar olmayacaqlar...

Amma bu üsyankar, çaşqın (ya biçərə və bədbəxt) camaat yenə özlərinə gəlmədilər və tövbə, Allahın ethiyacsız dərəcəsinə qayıdış, dünyanın yaranışına diqqət yetirmək əvəzinə, ondan öz həlakətini istədilər. Həyasızcasına (ya bədbəxtlik üzündən) ilahi əzabı seçdilər.

Bu əhvalatdan sonra Saleh onlara buyurdu: –“Daha üç gün yurdunuzda yaşayıb keyf çəkin. Bu elə bir və'dədir ki, yalan çıxmaz!” (“Hud” surəsi, ayə 65)

Bir hədisdə deyilir ki, Saleh onlara əzabın əlamətini belə dedi: –“Birinci gün üzləri saralacaq, ikinci gün qizaracaq və üçüncü gün isə qaralacaqdır”.

Birinci gün olduqda üzlərinin saraldığını gördükdə bir-birlərinə dedilər ki, Saleh deyən kimi oldu. Tayfanın mütəkəbbir insanları dedilər ki, biz onun sözlərinə inanmırıq və qəbul da edə bilmərik. İkinci gün yetişdikdə rəngləri qızardı. Bir yerə toplaşaraq bir-birlərinə dedilər ki, Saleh necə demişdi, elə də oldu. Yenə də qəlblərində təkəbbür və qəsavət olanlar dedilər ki, əgər biz ölümlə üzləşsək belə Salehin sözlərini qəbul etməyəcəyik. Ata-babalarımızın pərəstiş etdiyi bütlərdən əl çəkməyəcəyik. Üçüncü gün yuxudan durmaq gördülər ki, üzləri qaralıb və bir yerə toplaşaraq dedilər. Ey camaat, Salehin dediyi kimi oldu, nə edək? Yenə də mütəkəbbir insanlar dedilər: –“Bəli, Saleh deyən kimi oldu”.

Gecə yarısı olduqda isə Cəbrail gəlib onların üstünə elə qışqırdı ki, qulaqları yırtıldı, ürəkləri dəridi, cigərləri paralandı və bir göz qırpmında hamı nabad oldu. Heç bir canlı, varlıq qalmadı. Ancaq cansız bədənər yurdlarında və evlərində qalmışdı ki, göydən alovla yanaraq hamılıqla oradan getdilər.

Bu, Kuleyninin “Rövzətül-kafi” kitabında gətirdiyi hədisin bir hissəsi idi. Diqqət yetirməli məsələlərdən biri də budur ki, (ola bilsin sual qarşıya çıxsın) dəfələrlə Səməd qövmünün həlak olması Qur'anda Saiqə (ildırım), ya Rəcfə (zəlzələ) ilə olması gəlmişdir. Bunun hədisdə qeyd olunan Cəbraili səhəsi (qışqırıq və fəryadı) ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur. Çünki, Cəbrail və sair mələklər hədisin törənməsində vasitə və ilahi fərmanları yerinə yetirməyə əmr olunmuşlardırlar. Mə'lum olduğu kimi, Allah taala öldürür, dirildir və ruzi verir. Bunun Əzrail, Mikail, İsrail və s. mələklərin öldürməsi, diriltməsi və ruzi verməsi ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur.

Nəhayət Qur'an Səməd qövmünün aqibətini belə buyurmuşdur: -"O zülm edənləri qorxunc (tükürpədic) bir səs bürüdü və evlərində diz üstə çöküb qaldılar. (Bir göz qırpmında həlak oldular). Sanki onlar heç yaşamamışdılar." ("Hud" surəsi, ayə 67 və 68)

Başqa bir surədə buyurur: -"Bu zülmələri üzündən onların bomboş (viran) qalmış evləridir. Həqiqətən, bunda anlayıb bilən bir qövm üçün bir ibrət vardır." ("Nəml" surəsi, ayə 52)

"Fussilət" surəsində isə buyurur: -"Biz onlara haqq yolu göstərdik, amma onlar korluğu (küfrü) doğru yoldan üstün tutdular. Beləliklə, onları qazandıqları günahların ucbatından zəliledici ildırım əzabı yaxaladı. İman gətirib (Allahdan) qorxanları isə xilas etdik." ("Fussilət" surəsi, ayə 17 və 18)

Ancaq Saleh və ona iman gətirənləri Allah taala öz rəhmətində saxlayıb, zəliledici əzabdan xilas etdi. Allah taala başqa bir surədə Səməd qövmünün həlak olmasını söylədikdən sonra buyurur: -"İman gətirib (Allaha şəriq qoşmaqdan, Ona asi olmaqdan) qorxanları isə xilas etdik." ("Həml" surəsi, ayə 52)

SƏMUD QÖVMÜNÜN HƏLAKINDAN SONRA

Salehə iman gətirənlərin sayı haqda müxtəlif fərziyələr verilmişdir. Mərhum Təbərsi "Məcməul-bəyan" kitabında yuxarıdakı ayənin təfsirində bir neçə nəfərdən rəvayət edir ki, onlar dörd nəfər idilər. Saleh Səməd qövmünün həlakından sonra onları özü ilə Həzrəmuta gətirdi.

Başqaları yazırlar ki, onlar yüz iyirmi nəfər idilər və Səməd yurdundan Fələstinin Qəşlə deyilən ərazisinə köçdülər. Başqa birisi yazır ki, elə oradaca qaldılar. Düzünü Allah bilir.

İbrahim(ə)

İbrahim Xəlil ən böyük peyğəmbərlərdən biridir. Allah taala sair peyğəmbərlərə nisbət daha çox onu əzəmətlə yad etmişdir. Onun həmidə (bəyənilmiş) əxlaqını və gözəl xüsusiyyətlərini Qur'anda buyurmuş və ona inayət etdiyi hədsiz lüflərini dəfələrlə vurğulamışdır.

Allah taala onu Hərif, Müslim, Həlim, Əvvah, Münib və Siddiq kimi ləqəblərlə xatırlamışdır. Yaxud ilahi nə'mətlərə şükür edən, qüdrətli Allaha tabe, sağlam ruha malik ilahi əmrlərə kamilliklə əməl edən, Allahın mö'min bəndəsi, xeyirxah, layiqli və ilahi dərğahın saleh bəndəsi kimi sifətlərlə tə'riflənmişdir. Allah taala imamət, insanların rəhbəri, iki dünyanın seçilmiş, layiqli bəndəsi kimi vəzifələri ona nəsib etmişdir. Ən başlıca Allahın xəlili və dostu məqamına yetişmişdir. Ona əta olunan lüflərdən bir neçəsini qeyd edirik:

1. Ülü-əzm peyğəmbərlərdən biridir,
2. Nübüvvət məqamını onun nəslində qoymuşdur,
3. Ona elm, hikmət, kitab və şəriət verilmişdir,
4. Öz hidayət etmə mənsəbini ona vermişdir,
5. Ona xüsusi salam və təhiyyət göndərmişdir,
6. Onu və nəslini öz rəhmət və bərəkəti ilə bürümüşdür,
7. Onu təklikdə vahid ümmət adlandırmışdır,
8. Kə'bəni onun əli ilə tikdirmiş və bütün insanların qibləsi qərar vermişdir,
9. Tovhid kəlməsinin ucalması üçün isti, yandırıcı ölkədə çəkdiyi əziyyətlər "Həcc mərasimi" öz şəklində şə'r'iyyət verərək əbədi olaraq unudulmaz xatirələrə çevrilmişdir.

Onun alovlanan sinəsi və imanla dolu qəlbində qalxan isti, aşıqçəsinə mə'nala dolu istəyini, o quru, susuz səhrada qəbul etdi və haqqsevər aşıqlərin qəblərini onun övladlarına tərəf yönəltdi. Bir çox başqa lüflər də onun haqqında olunmuşdur ki, gələcək səhifələrdə onlara toxunacağıq.

Bunlar Həzrət İbrahimin ləqəbləri, sifətləri və fəxri məqamları idi ki, Qur'an onlara sərəhətlə işarə etmişdir. Bunları böyük bir hissəsi isə rəvayətlərdə gəlmişdir.

İndi isə o həzrətin ləqəbləri və sifətlərini müxtəsər izah edək.

Həzrətin ləqəblərindən biri "Hərif"dir. Lüğət alimləri onu "düz olan, dində sabitqədəm", "haqq dini axtaran", "dində möhkəm" və s. buna oxşar mə'nalar etmişlər. Amma "Əvvah" o şəxsə deyilir ki, ah-nalə ilə özünün Allahdan olan qorxusunu izhar edər. Rəvayətlərdə çox dua edən və çox ağlayan şəxsə deyilir.

Təfsir alimləri "Tövbə" surəsinin 144-cü ayəsinin təfsirində "Əvvah" sözü üçün müxtəlif mə'nalar qeyd etmişlər, bəndələrlə mehriban, mö'min, yəqin əhli və onu axtaran, iffət sahibi, Allahdan qorxan (xəşə'), çoxlu təzərrüedən, çoxlu təsbih (sübhanallah) deyən, Allahı çox yad edən və s.

Təfsir və lüğət alimlərindən olan Əbu Übeydə "Əvvah" sözüə daha geniş mə'na vermişdir: Qorxudan ah-nalə çəkib, yəqin üzündən Allaha itaət etmək üçün təzərrü' və zarılıt edən şəxs kimi mə'na etmişdir.

"Münib" sözü inabə edən kimi mə'na olunur. Yə'ni əməlində olan ixlas üzündə Allah dərğahına müraciət edən şəxs.

"Siddiq" çox düz danışan şəxsə deyilir. Hər nə deyir ona özü də əməl edir, hər nəyə əməl edir, ancaq onu deyir. Bir sözlə sözü ilə əməli eyni olan şəxsə deyilir.

NİYƏ İBRAHİM ALLAHIN XƏLİLİ (DOSTU) OLDU?

Xəlil elə bir dosta deyilir ki, onun məhəbbətində heç bir nöqsan olmasın. Təbərsi "Nisa" surəsinin 125-ci ayəsində buyurur: -"Vəttəxəzəllahu İbrahimə xəlilə" (Allah taala İbrahimi özünə xəlil (dost) seçdi.) İbrahim Allahın xəlili olmasının mə'nası budur ki, o, Allahın dostlarını özünə dost, düşmənlərini isə düşmən bilsin. Amma Allahın İbrahimin dostu, xəlili olması budur ki, ona düşmənlərə qarşı mübarizədə kömək edirdi. Elə ki, onu Nəmrudun dəhşətli alovundan xilas edərək onun üçün alovu

sərin və soyuğa çevirdi. Əlavə Misirə daxilolma əhvalatında da (aşağıda təfəsilatla şərh olunacaq) onu Misir padşahından qorudu və onu camaatın imamı, rəhbəri seçdi.

Bə'ziləri bunun (xəlilin) mə'nasında yazırlar ki, Allah taala kamil surətdə onu sevirdi və İbrahimin də eləcə Allaha məhəbbəti var idi.

Hədislərdə buna çox maraqlı və nəsihətədgici illətlər gəlmişdir. Şeyx Səduq "İləlüş-şərai" və "Üyunul-əxbar" kitablarında İmam Sadiq (ə)-dan nəql edir ki, o həzrət belə buyurdu: -«Allah taala buna görə İbrahimə özünün dostu ləqəbi verdi ki, o heç kəsi qapısından əli boş qaytarmamış və Allahdan savayı heç kəsdən bir şey istəməmişdi».

Kumeylin İmam Sadiq (ə)-dan nəql etdiyi hədisdə deyilir: İbrahim çox qonaqsevər idi. (Qonaq olmayanda) qonaq tapmaq üçün qapının qıfıllayıb açarını özü ilə götürüb evdən çıxırdı. Bir gün qapıları bağlayıb evdən çıxdı. Qayıdanda qapıları açıq və evdə kişiyə oxşar bir şəxsi gördü.

Ona dedi:

-«Ey Allahın bəndəsi, kimin icazəsi ilə evə daxil olmusan? O, "Rəbbimin icazəsi ilə" -deyə cavab verdi. Bu cümləni üç dəfə təkrar etdi. İbrahim başa düşdü ki, Cəbraildir və Allaha şükür etdi.»

Sonra İbrahimə dedi:

-«Rəbbin məni özünün xəlili adlandırdığı bəndəsinin yanına göndərib.»

İbrahim soruşdu:

-«Mənə də görüm o bəndə kimdir ki, ölənə qədər onun xidmətində olum (ona qulluq edim)?»

Cəbrail dedi:

-«Allahın xəlili sənsən.»

İbrahim soruşdu:

-«Niyə mən?»

Dedi:

-«Çünki bu vaxta qədər heç kəsdən bir şey istəməmişən və hər kim səndən bir şey istədikdə cavabında "yox" sözü işlətməmişən.»

Doğrudan da dostun mə'nası elə budur ki, dostdan başqa heç kəsdən bir şey istəməyəsən.

Başqa bir hədisdə deyilir ki, bir nəfər İmam Sadiq (ə)-dan Allah taalanın niyə görə İbrahimi öz xəlili adlandırdığını soruşdu. Həzrət buyurdu: -«Torpağa etdiyi çoxlu səcdələrə görə.»

Daha başqa bir rəvayətdə belə gəlmişdir ki, Cabir Ənsari deyir: -«Rəsuli-Əkrəm (s)-dən eşitdim ki, belə buyurdu: -«Allah taala İbrahimi özünə dost etdi, ancaq buna görə ki, İbrahim kimsəsizlərin əlindən tutur, onlara yemək verir və bütün camaat yuxuda olanda Ona ibadət edib namaz qılırdı.»

Lut qövmünün əzabı üçün mələklərin yerənmə əhvalatında (Luta aid fəsildə təfəsilatı ilə deyiləcək) İmam Sadiq (ə)-ın belə buyurması rəvayət olunur: Mələklər İbrahimin evinə gəldi, həzrət onlar üçün qızardılmış bir buzov gətirdi və onlara "Yeyin" -deyə söylədi. Mələklər "bunun qiymətini deməyincə ondan yeməyəcəyik" -deyə cavab verdilər. İbrahim "yedikdə "Bismillah", qurtarandan sonra isə "Əl-həmdü lillah" deyən" dedi. Bu an Cəbrail öz yoldaşlarına üzünü döndərib "Allahın onu öz xəlili adlandırmasına haqqı vardır" dedi.

Əli ibni İbrahim öz təfsirində İmam Baqir (ə)-dan rəvayət edir ki, İbrahim ilk şəxs idi ki, onun üçün qum una çevrildi. Bir gün bir az yemək borc etmək üçün Misirdə olan dostunun yanına getdi. Amma o evdə yox idi. İbrahim boş xurcunla evə qayıtmaq istəmədi. Buna görə onu qumla doldurub evə qayıtdı. Saradan xəcalət çəkdiyinə görə (çünki istəmədi ona desin ki, dostum evdə yox idi və xurcunu qumla doldurdum) ulağı Saraya tərəf buraxdı və özü də evə daxil olub yatdı. Sara gəlib xurcunun ağzını açıb orada ən keyfiyyətli un gördü. Dərhal bir az xəmir yoğurub çörək bişirdi. Onunla bərabər ləzzətli bir yemək bişirib İbrahimin yanına gəldi.

İbrahim soruşdu:

-«Bu çörək və yeməyi haradan tapdın?»

Dedi:

-«Misirdə olan dostundan gətirdiyin unla.»

İbrahim dedi:

-«Bəli, o mənim dostumdur, amma Misirli deyil.»

Burada İbrahimə "Allahın xəlili" məqamı verildi. Sonra Allaha şükür edib yeməyə başladı.

İBRAHİMƏ VERİLƏN “İMAMƏT” MƏQAMI

Allah taala Qur'anın “Bəqərə” surəsində buyurur: -“Ya Məhəmməd, yadına sal ki, İbrahimi öz Rəbbi bir neçə sözlə (bə'zi əmrləri ilə) imtahana çəkdiyi zaman o, (Allahın əmrlərini) tamamilə yerinə yetirdi. (Belə olduqda Allah ona:) “Səni insanlara imam (dini rəhbər) tə'yin edəcəyəm” -dedi. (İbrahim isə:) “Nəslimdən necə?” deyər soruşdu. (Allah onun cavabında:) “(Sənin nəslindən olan) zalımlar mənim əhdimə (imamlığıma) nail olmazlar” -buyurdu.” (“Bəqərə” surəsi, ayə 124)

Bu ayənin təfsirində İmam Sadiq (ə)-dan belə məzmununda bir hədis yetişmişdir ki, Allah taala İbrahimi nübüvvətinə seçməzdən əvvəl onu özünün bəndəsi, rəsul etməzdən əvvəl nəbi, xəlil etməzdən əvvəl rəsul və imam etməzdən əvvəl xəlil etdi. Bütün bu məqam və mənşəblərə yetirdikdən sonra ona buyurdu: -“Mən sənə camaatın imamı (rəhbəri) məqamını verdim”. Bu mənşəbin İbrahimin nəzərində olan əzəmətinə görə soruşdu: -“Mənim nəslimdən necə?” Allah taala buyurdu: -“Zalımlar mənim əhdimə (imamət mənşəbinə) nail olmazlar.”

Ayədə qeyd olunan İbrahimin nəslə üçün də imamət mənşəbini istəməsindən mə'lum olur ki, bu mənşəb ona ömrünün axırlarında əta olunmuşdur. Çünki İsmail və İshaq kimi övladlara sahib olduqdan sonra bu mənşəbi öz övladları üçün istədi və cavabını da aldı.

Bu cəhətdən mə'lum olur ki, Allahın imamət mənşəbi nə qədər əzəmətli bir məqamdır və bu məqama yetişmək üçün özünəməxsus şərait tələb edir. Onlardan ən mühümünü budur ki, heç vaxt öz həyatında zülm (nə özünə, nə də başqalarına) etməsin. İslam terminologiyasında o şəxsə “mə'sum” yə'ni xəta və günahdan qorunmuş deyilir. Bu ayədən (“Bəqərə” surəsi, 124-cü ayə) bir çox başqa incəliklər də başa düşülür. Daha artıq mə'lumat üçün təfsir və rəvayət kitablarına müraciət edə bilərsiniz.

Bizim ustadımız Əllamə Seyid Məhəmməd Hüseyn Təbatəbai “Əl-mizan” adlı təfsirində bu ayədən aşağıdakı məsələləri istifadə edib sübuta yetirmişdir:

1. İmamət Allah tərəfindən bəşərin öhdəsinə qoyulan mənşəbdir və ancaq Allah tərəfindən verilməlidir.

2. İmam gərək ilahi ismətlə mə'sum olsun.

3. Yer üzündə heç vaxt haqq olan imamdan boş olmayacaqdır.

4. İmam gərək Allah tərəfindən tə'yid və kömək olunsun.

5. Bəndələrin əməlləri imamın elmindən gizlin deyildir.

6. İmam gərək bəşərin dünya və axirətdə olan bütün ehtiyaclarına alim olmalıdır.

7. Camaatın arasında mə'nəvi fəzilətlərdə imamdan üstün bir şəxsin olması qeyri-mümkündür.

Bu ayə və rəvayətlə bir çox başqa məsələlərə sübut gətirmək olar. Amma biz “imamət” sözünü başa düşməkdə bu miqdarla kifayətlənirik.

İbrahim özü təklidə bir ümmətə bərabər idi

Allahın İbrahimə əta etdiyi fəxrlərdən biri budur ki, onun özünü tək bir ümmət adlandırır və barəsində “Nəhl” surəsində belə buyurmuşdur: “Həqiqətən İbrahim tək bir ümmət olub Allaha tabe olaraq müşriklərdən uzaqlaşmışdır.”

Onun mə'nasında müxtəlif fərziyyələr irəli sürülmüşdür. O cümlədən deyilib: Ümmət -müəllim, müqtədə deməkdir, yaxud İbrahimə tək ümmət deyilməsinin səbəbi budur ki, onun zamanında ondan başqa Allaha ibadət edən olmayıb, odur ki, Allah onu tək bir ümmət adlandırır. Başqa bir fikir də budur ki, ümmət imam, doğru yola yönəldən deməkdir. Ona görə də o, ümmətin dayağı idi. Amma bəlkə də bütün bu mə'nalar arasında daha yaxşı olan mə'na Rağibin bu ayə üçün etdiyi mə'nadır. Rəvayət də buna şahiddir. Buna baxmayaraq ikinci mə'nada yaxşı mə'nadır və hədisdən də şahidi vardır. O, deyir: -“İnnə İbrahimə kanə ummətən qanitən lillah” (İbrahim Allaha ibadət etməkdə özü təklidə camaatın, bir böyük qrupun naibi idi.) (“Nəhl” surəsi, ayə 120). Necə ki, deyirlər: -“Filankəs təkbaşına bir qəbilədir”.

Bu mə'nanın xülasəsi budur ki, İbrahimin Allah dərğahına etdiyi ibadət elə əhəmiyyətli və elə qiymətli idi ki, sanki bir ümmətin, bir qrupun ibadəti idi. Şiə, sünni vasitəsilə həzrət Əlinin (ə) barəsində Peyğəmbərdən (səlləllahu ələyhi və alihi və səlləm) nəql olunan hədis kimidir ki, həzrət buyurmuşdur:

“Zərbətu Əliyyin “Yəvməl-Xəndək”, əfzəlu min ibadətis səqələyn.”

(Həzrət Əlinin (ə) ələyhis-salam) Xəndək müharibəsində vurduğu bir zərbə səqələynin (bütün insanlar və cinlərin) ibadətindən daha fəzilətli və üstündür.)

Bu həzrət İbrahimin (ələyhis-salam) bəzi ləqəbi və iftixarı barədə qeyd olması lazım olan izahat idi. İndi isə o həzrətin tərcümeyi-halına başlayırıq.

İbrahimin həyatının əvvəli və onun bütperəstliklə mübarizə etməsi

Bu fəsildə lazım olan mövzulardan biri İbrahimin soy-kökünü araşdırmaq məsələsidir. Çünki Qur'ani-Kərimdə Azərin (İbrahimin atası) adı zikr olmuş və onu bütperəst və bütlərə sitayiş edən bir kişi kimi tanıtdırılmışdır. Bir tərəfdən isə şiə və sünni rəvayətlərində nəql olunmuşdur ki, peyğəmbərin (ələyhis-salam) bütün ata-babaları müvəhhid -Allaha pərəstiş edən olub və onların arasında bir nəfər belə müşrik-Allaha şəriq qoşan olmamışdır. Həmçinin tarixçilər də İbrahimin atasının adını "Tarix" qeyd etmişlər. Hal-hazırda Tövratda da bu ad zikr olmuşdur. Odur ki, belə sual irəli gəlir ki, Azərin İbrahimlə nə nisbəti olub və onu öz atası adlandırır? Onu öz atası kimi çağırmasının (Qur'anda bir neçə yerdə nəql olunub) elə mə'nası nədir?

Əgər bütün alimlərin, təfsirçilərin bu barədə olan sözlərini təfsilatı ilə nəql etmək istəsək bu kitabın təlif üslubundan xaric olarıq, bundan əlavə də o bəhslərin bir çoxuna bizim ehtiyacımız yoxdur. Odur ki, onların icmalını xülasə olaraq burada bəyan edib, sonra isə o həzrətin şərhi-halına başlayırıq.

İBRAHİMİN (Ə) SOYKÖKÜ

Aşkarda soyköyazar alimlər və tarixçilərin arasında İbrahimin atasının adı Tarix olmasında heç bir ixtilaf yoxdur. O həzrətin soykökünü Nuh peyğəmbərə kimi belə yazıblar: İbrahim Tarixin oğlu, Tarix Nahurun oğlu, Nahur Surucun oğlu, Suruc Rəuvun oğlu, Rəuv Falicin oğlu, Falic Aberin oğlu, Aber Şalehin oğlu, Şaleh Ərfəşədin oğlu, Ərfəşəd Samın oğlu, Sam Nuhun oğlu.

Bə'zi tarixlərdə o həzrətin əcdadının adlarında ixtilaf gözə çarpsa da zahirdə atası Tarixin adında heç bir ixtilaf yoxdur. Necə ki, Zəccacdan nəql ediblər ki, o belə deyib: -"Soyköyazarlar arasında İbrahimin atasının adı Tarix olmasında heç bir ixtilaf yoxdur. Bu səbəbdən irəli gəlir: əvvəla, Azər Tarixin ləqəbi və ya sifətidir və ya hər ikisi bir nəfər olub, ya da onlar iki nəfər olublar? İkincisi, budur ki, İbrahim ona xitab edərək dedi: -"... Sən bütləri tanrıları qəbul edirsən? Həqiqətən mən səni və sənin tayfanı açıq-aydın zəlalət içində görürəm" («Ən'am» surəsi, ayə 74). (və ya Allah onun barəsində buyurur: -"İbrahim atasına və tayfasına: "Sizin ibadət etdiyiniz bu heykəllər nədir?" -dedi." ("Ənbiya" surəsi, ayə 52). Başqa bir ayədə də buyurur: "İbrahim atasına belə demişdi: Atacan! Nə üçün eşitməyən, görməyən və sənin çətinliklərini aradan qaldıra bilməyən bütlərə ibadət edirsən? ("Məryəm" surəsi, ayə 42). Atacan şeytana ibadət etmə, həqiqətən, şeytan Rəhman Allaha çox asi (günahkar) olmuşdur! Atacan! Qorxuram ki, Rəhman Allahdan sənə bir əzab toxunsun və beləcə (cəhənnəmdə) şeytana yoldaş olasan!" ("Məryəm" surəsi, ayə 44 və 45). Şəxs sözsüz Tarix olub və bu müşrik, bütperəst şəxsin İbrahimin doğma atası olub-olmamasında və İbrahimin onu ata adlandıraraq çağırmasında fikir ayrılığı mövcuddur.

Bu mübahisə bizim üçün o qədər də əhəmiyyətli deyil. Amma Qur'an ayəsinin: "İbrahim atası Azərə dedi" zahiri ilə bütün soyköyazar alimlərin onun atasını Tarix adlandırmasında açıq-aşkar ziddiyyət görüldüyünə görə bu barədə mübahisə etməyə dəyər. Bizim yuxarıda qeyd etdiyimiz bəzi sözlərlə məs: Azər, Tarixin ləqəbi olub, ya İbrahimin onu məzəmmət etmək üçün verdiyi sifət olub, çünki Azər lüğətdə "Ərəc" (pis səliqəsi olan) və "Muxti" (günahkar, səhv edən) və bu kimi mə'nalara olub, bir az ziddiyyəti aradan qaldırmaq olar. Ya da belə yozmaq olar ki, bə'zi qiraətlərdə (Qur'anın orfoqrafik oxunuşunda) Azər sözü başqa cür "əzərən" kimi oxunub. Burada həmzə "ə" sözün (əzərən) əvvəlindən düşüb "əzər" ərəb dilində qüvvə, kömək, yardım edici qüvvə və bu kimi mə'nalarda işlənir. Buna əsasən ayənin mə'nası belə olur: "İbrahim atasına belə: "Bütlərə özünə kömək və qüvvə almaq üçün sitayiş edirsənmi?" -deyən zaman".

Başqaları isə ayəni yozaraq Azəri müqəddər fe'lin üçün tamamlığı hesab edirlər. Necə ki, bəziləri Azəri bütlərdən birinin adı bilir. Belə olan halda ayənin mə'nası dəyişir: "İbrahim öz atasına dedi: "Sən Azəri (bütü) öz Allahın və mə'budun hesab edirsən?!" Bunlardan başqa məntiqə uyğun olmayan yazmalar da mövcuddur.

Zəccacın iddia etdiyi icmaya (alimlər birliyinə) irad olunub. Razi onu əsassız bilir.

Amma bizim nəzərimizdə əhəmiyyətli olan mövzu haqqında danışmaq lazımdır. Şiənin böyük mühəddislərindən peyğəmbərin ata-babalarının arasında heç bir şəxs bütperəst olmayıb, hamısı müvəhhid və Allahpərəst olması nəql olunur. Odur ki, İbrahimin ata adlandırdığı bütperəst şəxsin kim olduğunu bilməliyik.

Aydın məsələdir ki, biz istər Azəri Tarixin ləqəbi hesab edək, istərsə də bütün adı, yaxud Tarixin sifəti və ya güc, kömək və bunlara oxşar məna edək, necə ki, bəziləri belə məna etməyə çalışıblar. Bu, məsələni həll etmir, odur ki, başqa bir həll yolu tapmalıyıq. Əhli-beytin (ələhimus-səlam), həqiqi Qur'an təfsirçilərinin sözlərində diqqət yetirsək bu ziddiyyəti həll edə bilərik. Bu ünvana varid olan rəvayətlərdən və barəsində qeyd olmuş böyüklərinizin mülahizələrindən belə başa düşülür ki, ərəb lüğətində və həmçinin başqa lüğətlərdə insanın doğma atasına ata deyildiyi kimi ananın ikinci ərinə, əmiyə, qayınataya və hətta insanı öz himayəsinə götürən şəxsə də ata deyilir. Həmçinin, bu, əks tərəfdən də belədir. Qardaşın övladına və qız tərəfdən olan nəvəyə də övladım deyilir. Bu sözün ən gözəl şahidi Qur'ani-Kərimdir. "Bəqərə" surəsində Yə'qubun barəsində belə buyrulur: "Yəqubun ölümü yetişdikdə siz onun yanında idiniz? O: "Məndən sonra nəyə ibadət edəcəksiniz?"- deyə oğlanlarından soruşduğu zaman, onlar: "Sənin Allahına və ataların –İbrahimin, İsmailin və İshaqın Allahı olan tək Allaha təslim olacağıq!"- dedilər." ("Bəqərə" surəsi, ayə 133). Buna baxmayaraq ki, İsmail Yə'qubun əmisi idi, amma ayədə isə Yə'qubun atası adlanıb. Həmçinin, Yusifin əhvalatında da o həzrətin dilindən nəql edir ki, öz zindandakı yoldaşlarına belə dedi: -"Mən atalarım İbrahim, İshaq və Yə'qubun dininə tabe oldum..." ("Yusif" surəsi, ayə 38). İbrahim atasının babası və İshaq isə öz babası idi, bununla belə hər ikisini ata adlandırıb.

Həmçinin Qur'anın müxtəlif yerlərində müşahidə olunur ki, əmiyə və atanın babasına da ata sözü və qızdan olan nəvəyə övlad sözü işlənib. Necə ki, Allah taala "Ənam" surəsində ana tərəfindən həzrət İbrahimə çatan həzrət İsanı öz zürriyyəsi və övladı hesab edib: "Biz İshaqı və Yə'qubu ona ata etdik. Onların hər birini hidayət etdik. Bundan əvvəl Nuhu və onun nəslindən olan Davudu, Süleymanı, Əyyubu, Yusifi, Musanı və Harunu da hidayətə qovuşdurduq. Biz yaxşı iş görənləri belə mükafatlandırırıq. Zəkəriyyəni, Yəhyanı, İsanı, İlyası da (hidayət etdik). Onların hamısı əməlisalehlərdən idi." ("Ənam" surəsi, ayə 84 və 85)

Burada da rəvayətlərdə buyurduqları kimi Azər İbrahimin ana babası və yaxud da o həzrətin əmisidir. Çünki Tarix İbrahim uşaq ikən dünyadan köçüb. İbrahim uşaqlıqdan Azərin himayəsi altında olduğu üçün ona ata deyərək xitab etmişdir.

Məsudi "İsbatul-vəsiyyə"-də deyir: -"Bizə yetişən rəvayətə əsasən Azər İbrahimin ana tərəfindən olan babasıdır və Nəmrudun xüsusi münəccimlərindən olub. Tarix dünyasını dəyişərkən İbrahim kiçik bir uşaq idi."

Ravəndinin "Qisəsül-ənbiya" kitabında imam Sadiqdən (ələhis-salam) belə nəql edir: "Azər İbrahimin əmisi və Nəmrudun xüsusi münəccimlərindən olub."

Əvvəldə dediyimiz kimi bu məsələnin ərəb ədəbiyyatına ixtisası yoxdur. Əksinə, başqa dillərdə də söz öz həqiqi mənasından əlavə başqa mənalarda da işlənir. Bu dediklərimizə əsasən Azər sözünü məna etdikdə artıq çətin və əyri yollarla olunan mübahisələrə ehtiyac qalmır. Azər hər kim və hər nədirsə İbrahimin doğma atası olmayan bir şəxsin adı, ləqəbi və ya sifətidir. Həzrət İbrahim (ələhis-salam) onun himayəsi altında olduğu üçün və ya başqa bir səbəbə görə ona ata deyərək xitab edərək onunla mübahisə etmişdir. Onların mübahisələrinin bir hissəsi Qur'ani-Kərimdə zikr olmuşdur və gələn səhifələrdə oxucuların nəzərinə çatdırılacaq.

İbrahimin (ələhissalam) mövludu

Rəvayətlərdə və tarixdə İbrahimin (ələhis-salam) dünyayagəlmə əhvalatı belə bəyan olunmuşdur. Azər Nəmrudun xüsusi münəccimi idi. Nücum mühasibələri nəticəsində əldə etmişdir ki, bir uşaq dünyaya gələcək və bütün Nəmrud əhlinin dinini viran edəcək. O, bu məsələni bildikdən sonra Nəmrudu ondan agah etdi. Nəmrud: "Bu uşaq hansı vilayətdə dünyaya gələcək?" -deyə ondan soruşduqda: "Bu vilayətdə" -deyə ona cavab verdi.

Bə'zi təfsirlərdə belə nəql olunub; Nəmrud yuxuda bir ulduzun çıxmasını və onun nuru Ayın, Günəşin nurunu aradan aparmasını gördü. Yuxu yozarlardan onun yozmasını soruşduqda: "Dünyaya sənin hakimiyyətini aradan aparan bir uşaq gələcək" -deyə bildirmişlər. Bə'zilərinin əqidəsinə görə Nəmrud bunu keçmişdəkilərin dediyindən və peyğəmbərlərin kitablarından əldə etmişdi.

Hər halda Nəmrud bundan agah idi. Odur ki, dünyaya gələn oğlanların həmin ildə öldürülməsinə, kişilərin qadınlardan ayrılmasına, hamilə qadınların uşaqları dünyaya gətirənədək həbsdə, nəzarət altında olunmasına və dünyaya gətirdikləri oğlan uşaqlarının qətlinə fərman verdi. Amma bütün bu yaratdığı çətinliklərin əksinə olaraq İbrahimin nütfəsi anasının bətnində qərar tutdu, bununla da o zamanın qaranlıq dünyası o həzrətin gəlişi ilə nurlandı. Şeyx Səduq "İkmalud-din" kitabında imam

Sadiqdən (ələyhis-salam) rəvayət edir ki, İbrahimin anası hamilə olan zaman Nəmrud qabilə (mama) qadınları onun yanına yolladı ki, onu yoxlayıb və hamilə olub-olmamasından ona bir xəbər gətirsinlər. Qabilə qadınlar öz işlərində məharətli olsalar da belə, amma Allah taala onların bəsirətinin qabağını alaraq, onlar onun qarınında hamiləlikdən bir əsər-əlamət belə bilmədilər. Odur ki, Nəmrudun yanına gəlib: “Biz onun qarınında heç bir şey görmədik” –deyə izhar etdilər.

İbrahim anasının qarınında böyüdü və təcridən dünyaya gəlmək vaxtı gəlib yetişdi. Əli ibni İbrahim öz təfsirində nəql edir ki, mövlud zamanı gəlib yetişdikdə İbrahimin anası öz ərinə dedi: “Mən xəstəyəm və bir kənara çəkilmək istəyirəm.” Beləliklə də İbrahimin anası bir mağaraya gedib və İbrahimi də həmin mağarada dünyaya gətirdi. Uşaq dünyaya gəldikdə onu bir parçaya büküb mağarada qoydu və mağaranın ağzına daş düzüb şəhərə qayıtdı.

Amma Səduq və başqalarının rəvayətinə əsasən İbrahim öz atasının evində dünyaya gəldi və atası Nəmruddan qorxduğu üçün uşağı aparıb ona təhvil vermək istədi. Amma anası buna mane olub və oğlunu öldürmək üçün öz əlilə Nəmrudun yanına aparmağa imkan vermədi. Anası: “Onu mənim öhdəmə qoy ki, onu aparıb dağlarda olan mağaralardan birində qoyum. Əgər ölümü çatsada, qoy belə ölsün. Artıq sən onun qatili olmayasan.” –dedi. Atası da bununla razılaşaraq icazə verdi. Ana övladını öz qucağına alaraq mağaraya tərəf yollandı. Ona süd verdikdən sonra onu orada qoyub və mağaranın ağzına daş düzərək geri qayıtdı.

İbrahim qeyri-təbii olaraq böyüyürdü. Rəvayətlərə əsasən onun bir günlük inkişafı başqa uşaqların bir həftədə olan inkişafına bərabər idi. Onun ruzisini də Allah taala onun öz barmağında qərar vermişdi. Belə ki, o öz barmağını sovuraraq qidalanırdı. Anası da hər neçə gündən bir müxtəlif bəhanələrlə ərindən icazə alıb və onun yanına gəlib ona süd verib, qucağına alır, bağrına basıb öpdükdən sonra yenidən onu mağarada qoyub şəhərə qayıdırdı. Bu minval İbrahimin böyüyüb boya-başa çatanadək və mağaradan çıxıb şəhərə gələnədək davam etdi.

Məsudi “İsbatul-vəsiyyə”də deyir: –“Sair peyğəm-bərlərdə, imamlarda olduğu kimi Allah İbrahimin məhəbbətini anasının ürəyinə salmışdı. İbrahim anadan olduğu vaxtdan mağarada yaşayırdı. Bir gün anası həmişə olduğu kimi onun yanına gəlib və gözlərinin ulduz kimi parladığını görüb onu qucağına alıb sinəsinə yaxınlaşdıraraq süd verdi və geri qayıtdı. İkinci gündə anası onun yanına gəlib və qayıtmaq istədikdə İbrahim anasının ətəyindən tutub “Məni də özünə apar” –dedi. Anası: “Eybi yoxdur qoy atandan icazə alım, sonra səni onun yanına apararam”- deyə cavab verdi. Sonra şəhərə gəlib onun istəyini atasına çatdırdı. Atası cavabında dedi: –“O, tanınmasın deyə onu yolun kənarında oturd, qardaşları gəlib yanından keçəndə onlarla birlikdə evə gəlsin.” İbrahimin anası belə edib və onu evə gətirdi. Azər onu gördükdə, Allah İbrahimin məhəbbətini onun ürəyinə saldı (və həddən ziyadə onu sevdi). Günlərin birində camaat büt düzəldikləri zaman İbrahim də bir tikə taxta götürüb, onu balta ilə yonub və o günədək misli olmayan bir büt düzəltdi. Azər belə gördükdə anasına dedi:

–“Ümid edirəm ki, sən bu oğlunun sayəsində bizə çoxlu bərəkət, ruzi yetişsin.”

Amma Azər qəfildən İbrahimin balta götürüb bütü sındırmağını görüb ona acıqlandı. İbrahim dedi:

–“Məgər siz bu bütə nə etmək istəyirsiniz?”

–“Ona sitayiş etmək istəyirik” –dedilər.

İbrahim təəccüblə yenidən soruşdu:

–“Öz əllərinizlə yonub düzəltdiyinizə sitayiş edirsiniz?”

Bu vaxt İbrahimin babası Azər dedi:

–“O şəxs ki, bu hakimiyyətin səltənətin aradan getməsinə səbəb olacaq, həmin uşaqdır!”

İbrahimin anadan olduğu vilayət

Müxtəlif rəvayətlərdən istifadə olunur ki, İbrahim “Kusa Rəbi” adlı bir vilayətdə anadan olub. Bu barədə Yaqut Həməvi deyir: “Kusa -İraqda Babil məntəqəsində Nuh ibni Sam ibni Ərfəxşədin övladlarından olan Kusanın adı ilə adlanmış çayın adıdır. Kusa çayı Furat çayından ayrılmış ilk çaydır və Kusa İraqda iki yerdədir. Biri “Kusa təriq” və digəri isə “Kusa Rəbi”dir ki, İbrahimin anadan olduğu və oda atıldığı yerdir. Bu iki çay Babil məntəqəsində yerləşir. Sə’d ibni Vəqqas (İraq ölkəsini fəth edən) Qadisiyyəni fəth etdikdən sonra ora gedib oranı da fəth etmişdir.

Bə’zi tarixlərdə isə Babil şəhərindən olan “Ura” şəhəri İbrahimin anadan olduğu yer kimi tanınmışdı.

“Ədəb və ülumül-müncid” kitabında deyir: “Ura” İraqda yerləşir və Kəldanilərin şəhəridir.

Amma Nəccarın “Qisəsul-ənbiya” kitabında belədir; İbrahim Xəlil İraq vilayətində olan “Fidanaram” əhlindən olan bir cavan idi. O, məntəqənin əhli bütperəst idi. İbrahimin atası dülğər olduğu üçün taxtadan büt düzəldib bütperəstlərə satırdı (necə ki, Bernaba incilində də belədir). İbrahim Allahın

hidayəti nəticəsində bütllərlə mübarizəyə başladı. Sonra bir neçə səhifədən sonra deyir: -"İbrahim belə gördükdə atasının və qövmünün yanında yoruldu. Odur ki, kəldanilərin "Ura" şəhərinə tərəf yola düşdü. Oradan da "Haran"a getdi.

Bu dediklərimizdən belə çıxır ki, İbrahimin anadan olduğu yer İraq və Babil vilayəti olub. Əvvəldə bir hissəsini nəql etdiyimiz Əli ibni İbrahimin rəvayətində imam Sadiq (əleyhis-salam) buyurmuşdur: -"Nəmrudun evi də həmin "Kusa Rəbi" vilayətində idi. İbrahim özünün ilk mübarizəsinə elə oradan başlamışdı.

İbrahimlə (əleyhissalam) Azərin mübahisəsi

İbrahim (əleyhis-salam) təkamül həddinə çatdıqdan və camaat arasına çıxdıqdan sonra Azəri və başqa insanları bütllərə, öz əllərilə yontub düzəldikləri və onlara heç bir xeyri-zərəri olmayanlara ibadət etdiklərini gördü. O, ilk addımlarında məntiqə müvafiq sübutlarla, gözəl bəyanla onları düz yola yönəltməyə başladı, ola bilsin ki, onlara öz böyük səhflərini başa salıb və onları bütə sitayiş etməkdən çəkindirsin.

Allah taala "Məryəm" surəsinin bir hissəsində onunla Azərin mübahisəsini belə nəql edir: -"Bu kitabda İbrahimi xatırla ki, sadiq peyğəmbərlərdən idi. O zaman ki, atasına [Azərə] dedi:

-"Ey ata, niyə səni eşitməyən, səni görməyən və sənin üçün bir iş görməyə qadir olmayana ibadət edirsən? Ey ata, sənə verilməyən elm mənə verilib, elə isə mənə tabe ol ki, sənə düz yolu göstərim. Ey ata, şeytana sitayiş etmə ki, şeytan Rəhman Allaha asi olmuşdur. Ey ata, mən qorxuram ki, Rəhman Allahdan sənə bir əzab gəlsin və nəticədə şeytanın dostu olasan." (Azər) ona dedi:

-"Ey İbrahim! Olmaya sən mənim Allahımdan üz döndərmisən? Əgər qurtarmasan (bu sözlərindən əl çəkməsən) səni daşqalaq edəcəyəm və gerek uzun bir müddət məndən uzaqlaşasan! (İbrahim dedi:)

-"Salam olsun sənə. Öz Rəbbimdən sənin tezliklə bağışlanmağın istəyəcəyəm çünki, o mənə qarşı mehriban və mərhəmətlidir. Sizdən və sizin Allahı qoyub başqa şeylərə ibadət etdiklərinizdən uzaqlaşırım. Mən öz Rəbbimi səsləyirəm və ümid edirəm ki, Rəbbimi səslədikdə bədbəxt olmayam." ("Məryəm" surəsi, ayə 41-48).

"Ənbiya" surəsində də belədir: "Biz əvvəlcədən İbrahime onun təkamülünü verib və onun halından agah idik. O zaman ki, öz atasına və onun qövmünə dedi:

-"Bu mücəssəmələr nədir ki, siz onlara ibadət edirsiniz?"

Onlar dedilər:

-"Biz ata-babalarımızı onlara ibadət edən görmüşük."

İbrahim dedi:

-"Siz də ata-babalarınız da açıq-aydın azğınlıqda olmusunuz."

Onlar: "Sən haqq olaraq bizim yanımıza gəlmisən, yoxsa sən hoqqabazlardansan?" -deyə soruşdular.

İbrahim: "Bəlkə sizin Rəbbiniz göylərin və yerin Rəbbidir ki, onları yaradıb və mən buna şəhadət verirəm." -deyə cavab verdi. ("Ənbiya" surəsi, ayə 51-56).

Allah taala "Şuəra" surəsində buyurur:

-"Onlara İbrahimin hekayətini söylə! O zaman ki, o öz atasına və tayfasına demişdi:

-"Nəyə ibadət edirsiniz?"

Onlar: "Bütllərə ibadət edir və onlara tapınmaqda davam edirik!" -deyə cavab vermişdilər.

İbrahim demişdi:

-"Onları çağırduğunuz zaman sizi eşidirmi? Yaxud sizə bir xeyir və zərər veririmi?"

Onlar: "Biz ata-babalarımızın belə ibadət etdiklərini görmüşük!" -deyə cavab vermişdilər.

İbrahim dedi:

-"Sizin və ata-babalarınızın nəyə ibadət etdiyinizi görürsünüzmü? Aləmlərin Rəbbindən başqa onların hamısı mənim düşmənimdir. Elə bir Allah ki, məni yaradıb və məni doğru yola yönəldib. Elə bir Allah ki, yedirdir-içirdir və xəstələndiyim zaman mənə yalnız o şəfa verir. Elə bir Allah ki, məni öldürəcək, sonra (yenidən) dirildəcək. Elə bir Allah ki, Qiyamət günü xətarımı bağışlayacağına ümid edirəm". Nəhayət, axırda belə dedi: -"İlahi! Atamı bağışla! Şübhəsiz ki, o, (haqq yolu) azanlardan oldu!" ("Şuəra" surəsi, ayə 68-84).

"Saffat", "Zuxruf" və "Mumtəhinə" surələrində bu məzmununda olan digər ayələr də nazil olmuşdur.

Diqqət

İbrahimin atası üçün Allahdan bağışlanmasını istəməsini bəyan edən bu ayələrdən və başqa ayələrdən ələ gələn məsələ budur ki, İbrahim Azər və onun qövmü ilə mübahisə etdikdən sonra Allahdan onun bağışlanmasını diləyəcəyini və'də verib və bu və'dəsinə əməl etdikdən sonra onun Allahla düşmən olduğunu və islah olmadığını bilib, ondan uzaqlaşaraq özünün ondan bizar olduğunu bildirdi. Amma ömrünün axırında görürük ki, özü, atası, anası və mö'minlər üçün bağışlanmalarını istəyir. Bundan mə'lum olur ki, öz atası adlandırdığı, onunla mübahisə etdiyi bağışlanmasını istəyib sonra Allahın düşməni olduğunu bilib ondan uzaqlaşdığı və ömrünün axırlarında bağışlanmasını istədiyi şəxs doğma atası deyil.

İbrahimin və'dəsi oxuduğunuz "Məryəm" surəsinin ayələrində bəyan oldu və və'dəsinə əməl etməsi "Şüəra" surəsində belə deyilir: -"İlahi! Atamı bağışla! Şübhəsiz ki, o, yolunu azanlardandır." ("Şüəra" surəsi, ayə 86). Ona nifrət edərək uzaqlaşdığını Allah taala "Tövbə" surəsində belə açıqlayır: -"Müşriklərin cəhənnəmlilik olduqları (müsəlmanlara) bəlli olduğdan sonra qohum olsalar belə, peyğəmbərə və iman gətirənlərə onlar üçün bağışlanmaq diləməməlidirlər. İbrahimin öz atası üçün bağışlanma diləməsi isə ancaq ona verdiyi bu və'dəsinə görə idi. Atasının Allaha düşmən olması İbrahimə aydın olduqda, o, öz atasından uzaqlaşdı." ("Tyvbə" surəsi, ayə 114-113).

Bu əhvalat burada sona çatır. İbrahim onun iman gətirmədiyindən mə'yus olduqda onun bağışlanmasını istəməkdən sərfinəzər edib ondan və onun bütperəst qövmündən uzaqlaşdı. Allah taala da ona övlad əta etdi. Bu hadisə "Məryəm" surəsində belə bəyan olmuşdur:

"İbrahim müşrikləri və onların Allahdan başqa tanıdığınız bütleri tərk edib getdiyi zaman biz ona İshaqla Yə'qubu bəxş etdik və onların hər ikisini peyğəmbər seçdik." ("Məryəm" surəsi, ayə 49).

Allah İsmail və İshaqı ona bəxş etdi. Onlar boya-başa çatdıqda İbrahim ömrünün axırında "İbrahim" surəsində bəyan olan bu duanı etdi:

"Rəbbənəğfir li və livalidəyye və lilmu`minine yəvmə yəqumul hesab"

(Ey Rəbbim! Haqq-hesab çəkilən gün (Qiyamət günü) məni, ata-anamı və mö'minləri bağışla!) ("İbrahim" surəsi, ayə 41).

Aydın məsələdir ki, bu ayədə Qiyamət günü özü və mö'minlərlə birlikdə Allahdan bağışlanmağını istədiyi ata, keçmiş ayələrdə bağışlanmasını istədiyini atadan fərqlidir. Çünki, o ayələrdə ata adlandırdığı şəxsin Allahın düşməni olduğunu bildikdə ondan uzaqlaşdı. Alimlərin birinin dediyi kimi məsələnin incəliyi buradadır ki, Allah İbrahimin ata adlandırdığı şəxs barəsində Qur'anın bütün yerlərində "Əb" kəlməsindən istifadə edib və dediyimiz kimi (əb) kəlməsi doğma atadan əlavə başqalarının barəsində də işlənir, amma bu ayədə isə «validəyye» kəlməsindən istifadə olub və «valid» kəlməsi də yalnız doğma ataya deyilir.

Hər halda İbrahimplə Azərin mübahisəsini, İbrahimin onun üçün istiğfar etməsini bəyan edən Qur'anın bu ayələri əvvəldə dediklərimizi təsdiq edir və şüənin bu haqda dediklərinə daha başqa bir sübutdur ki, bu şəxs -"Tarix" İbrahimin doğma atası olmayıb.

İbrahim bütleri sındırmaq niyyətinə düşdü

Dediyimiz kimi, İbrahim əvvəldə ədəblə, məntiqi sübutlarla və öyüd-nəsihətlə Azəri və öz şəhərinin bütperəst camaatını də'vət etməyə başladı. Amma ələ ki, gördü onun məntiqə müvafiq sübutları aldanmış camaatın ürəyində heç bir tə'sir etmir, məntiq və sübut əvəzinə puç, əsası olmayan sözlərə qapınır və öyüd-nəsihətlə özlərinin nalayiq yolda olduqlarını dərk etmə qüvvəsinə malik deyillər. Odur ki, onların yatmış fitrətləri məntiqi sübutlarla deyil, bəlkə öz rəftar və əməli ilə onların ölmüş fitrətlərini oyatmağa və cansız bütlərə ibadət etməyin səhv olduğunu onlara başa salmağa çalışdı.

Bu məqsədlə də taxtadan, daşdan və demirdən düzəldilmiş, camaatın bədbəxtçiliyinə səbəb olmuş heykəlləri sındırmaq qərarına gəldi. Əməldə onlara göstərmək istədi ki, onlar heç bir şeyə malik deyillər, heç kəsə xeyir verə bilmirlər və hətta özlərindən müdafiə etməyə belə qadir deyillər. Bunu öz söhbətlərində onlara eşitdirib və bütleri sındıracağını bildirib onları hədələyərək demişdir: -"Allaha and olsun, əgər mənim sözlərimə qulaq asmayıb getsəniz sizin bütler barədə bir tədbir tökəcəyəm". Bu məqsədi həyata keçirmək üçün bir balta hazırlayıb hədəfinə çatmaq üçün münasib bir fürsət axtarırdı.

Bu fürsət İbrahimin o zaman əlinə düşdü ki, camaat özlərinə xas olan bayramlarını (Məclisinin nəql etdiyi rəvayətə əsasən Novruz bayramı idi) qeyd etmək üçün dəstə-dəstə şəhərdən çıxdılar.

Bu əhvalatı Qur'ani-Kərim, "Saffat" surəsində belə nəql edir: -"İbrahim ulduzlara bir nəzər salıb və "Mən xəstəyəm" -dedi. Camaat da ondan üz çevirərək (onu şəhərdə tək qoyub) özləri şəhərdən getdilər. İbrahim xəlvətçə onların tanrılarının yanına gedib (istehza ilə) dedi: -"Niyə bir şey yemirsiniz?"

Sizə nə olub ki, danışmırsınız?” Sonra (irəli gəlib) onlara möhkəm bir zərbə endirdi.” («Saffat» surəsi, ayə 87-92).

Bu ayələrdən ələ gələn məsələ camaatın İbrahimin yanına gəlib onun da camaatla gedib bayramı şəhərin kənarında qeyd etməyini istəməkləri idi. İbrahim isə ulduzlara bir nəzər salaraq “Mən xəstəyəm və sizinlə gedə bilməyəcəyəm” -deyə cavab verdi. İbrahim bu cavabdan məqsədi onu öz başına buraxmaları idi. Bununla da bütlər üçün gördüyü tədbiri şəhərin sakitliyində çox rahat həyata keçirə bilərdi.

Lakin bu sual irəli gəlir ki, İbrahim doğrudan xəstə idi, yoxsa başqa bir mə'nəni qəsd edərək bu cavabı verdi və niyə ulduzlara baxdıqdan sonra belə cavabı verdi?

Bu sualın qarşısında bir çox cavablar verilmişdir. Lakin onların hamısını nəql etmək mövzumuzdan kənara çıxırıq və hörmətli oxucunun yorulmasına səbəb olar. Ola bilsin, verilən cavabların arasında ən yaxşı cavab budur ki, İbrahimin o zaman cismani baxımında heç bir xəstəliyi olmayıb, amma ruhu baxımdan çox solğun və xəstə idi. Çünki Allahdan xəbərsiz və öz şəxsi mənfəətini güdənələr, camaatı istismar edərək özlərinin daşdan, ağacdan yontub düzəltdikləri bütleri Allah hesab edərək, onlara ibadət etməyi məcbur etdiklərini görürdü. Puç və əsassız təbliğat nəticəsində onları nadan, cahil saxlayaraq onlara hökmranlıq edirlər. Nadan camaat da onlara aldanaraq haqq məntiqindən üz döndərərək özlərinə gəlməyə, həqiqəti dərk etməyə hazır deyildilər. Bəli, belə vəziyyət, ilahi insanları və camaatın, millətin halına yananları solğun edib kədərləndirir, ruhlarını xəstə və narahat edir. Amma ulduzlara baxıb “Mən xəstəyəm” deməsinin səbəbi bu idi ki, ucu-bucağı bilinməyən dəryada özünü nümayiş etdirən böyük-küçük almaz parçaları tək asimanda parlaq, gözəl ulduzları müşahidə etdikdə fikri onların böyük yaradanına yönəldi. Həqiqətən Xəliq necə də əzəmətli və böyükdür ki, bütün bu ulduzları sonsuz fəzada xələq etmişdir. Digər tərəfdən isə o nadan camaatın nə dərəcədə dar düşüncəli olduqlarını və nə həddə özlərini alçaltdıqlarını müşahidə etdi. Ulu tanrını ibadət etmək, ona yaxın olmaq əvəzinə bütə üz tutub onun müqabilində özlərini zəlif edir və onu özlərinə tanrı hesab edirlər.

Ola bilsin ki, onun ulduzlara saldıdığı bu baxış, fikrə dalmağa və onun ardınca qəm-qüssəyə, ürək ağrısına düşməyə səbəb oldu və “Mən xəstəyəm” -buyurdu.

Bu ayələrdən ələ gələn daha başqa bir məsələ də budur ki, bu nadan camaat şəhərin kənarına çıxan zaman öz bütleri üçün müxtəlif çeşiddə yeməklər hazırlayıb, onların qabağına qoymuşdular. Şübhəsiz bu əməldən məqsədləri bütlerin acıqda o yeməklərdən yeməkləri və yaxud yeməklərin mütəbərrik olması və axşamçağı geri qayıtdıqda o təbərrüklü yeməklərdən qidalanmaları idi. Mümkündür, həzrət İbrahim (ələyhis-salam) özü də istehza etmək məqsədilə bütlerin yanına yemək aparıb və onlara yemək təklif edib.

Hər halda camaat şəhərdən çıxdılar və İbrahimi şəhərdə tək qoydular. Əli ibni İbrahimin rəvayətinə əsasən Nəmrud bütخانanın açarlarını İbrahime verib bütخانanı ona tapşırırdı ki, onların şəhərdə olmadıqları müddətdə bütleri qorusun! Elə bil ki, onlar İbrahimin bütlərə qarşı ən qəti düşməni olduğunu bilmirdilər! Bu da İbrahimin məqsədini həyata keçirmək üçün digər bir müvəffəqiyyət idi.

Bütün camaat şəhərdən çıxanadək İbrahim səbr etdi. Sonra gedib əvvəlcədən hazırladığı baltanı götürüb və bütخانaya gəldi. Qapıları açdı. Yeməkləri bütlerin qarşısında görüb istehza ilə onlara xitabən dedi:

-“Niyə yemək yemirsiniz?”

Onların danışmadıqlarını görüb yenidən dedi:

-“Sizə nə olub ki, danışmırsınız?”

Bu zaman Şeyxul-ənbiyanın qeyrəti cuşa gəlib baltanı qaldırıb bütlerin başına endirdi. Çox çəkmədi ki, ruhsuz, nifaq və bədbəxtçiliyə səbəb olmuş bütlər həzrətin qəzəbinə mə'ruz qaldı. Böyük bütədən başqa bütün bütlər o ilahi şəxsin əlindən özünə layiq cəzalarını alaraq sınıb taxta ovuntularına çevrildilər. Yalnız böyük büt o həzrətin zərbəsindən amanda qaldı və həzrət də baltanı onun boynundan asıb getdi. Bu da ona görə idi ki, istəyirdi öz sübutunu bu əməl üzrə nizamlasın. Ola bilsin ki, bu əməl onların yatmış fitrətlərini oyadıb onları öz səhvlərinə vaqif etsin. Bu zaman həzrət İbrahim dərinədən rahat bir nəfəs çəkib ürək dolu sevinclə bütxanadan çıxdı. Çünki bura qədər öz vəzifəsini yaxşı yerinə yetirmişdi. İndi camaat bu əməlin müqabilində nə edəcəklər. Onun başına nə gətirəcəklər və öz allahlarının intiqamını ondan necə alacaqlar. Bunların heç biri İbrahimi maraqlandırmır və bəlkə də heç İbrahimin fikrinə belə gəlmirdi və onlardan heç bir qorxusu yox idi.

Nəhayət, camaat bayram mərasimini qeyd edib günbatan vaxtı dəstə-dəstə şəhərə qayıtdılar. Bütlərlə əhd-peymanlarını təzələmək üçün və yaxud gündəlik ibadətlərini yerinə yetirmək məqsədilə

bütəxanəyə tərəf getdilər. Elə ki, bütəxanaya daxil oldular, elə bir mənzərə ilə üzləşdilər ki, bir müddət mat qalıb bir-birlərinin üzlərinə baxdılar. Gördülər ki, min bir zəhmətlə yontub düzəldikləri, alınmasına və qorunub saxlanmasına pullar xərclədikləri, kiçik hörmətsizliyi belə rəva bilmədikləri bütələrin hamısı sınıb, tikə-tikə yerə tökülüblər. Böyük bütədən başqa heç bir büt salamat qalmayıb. Bu mənzərəni gördükdə təəccüb və nigarançılıq üzündən bir-birindən: “Kim tanrılarımızı belə edib? Şübhəsiz ki, O, zalimlərdəndir!” -deyə bir-birindən soruşdular. (“Ənbiya” surəsi, ayə 59-60). Az da olsa İbrahimin təzi-təfəkküründən agah idilər və onun bütələri hədələməsinə eşitmişdilər. Ona görə də fəryad etdilər:

-“İbrahim deyilən bir gəncin onları pislədiyini eşitmişik!” (“Ənbiya” surəsi, ayə 59-60).

Bu, onun işidir, bizi də onlara ibadət etməkdən çəkindirir, bütələri istehza edir və onlara kiçik gözlə baxıb təhqir edirdi. Başqa adamın bu işə cür’əti çatmazdı və onları sındırmaq fikrinə düşməzdi.

İbrahimin məhkəməsi

Bu hadisədən sonra camaat: “Bunların şahidlik edə bilmələri üçün onu (tapıb) camaatın gözü qabağına gətirin!” -dedilər.

İbrahim əvvəlcədən bu hadisənin irəli gəlməsini bildirdi. Odur ki, onların yolunu gözləyirdi ki, gəlib onu mühakimə etməyə camaatın hüzuruna aparsınlar və camaatın qarşısında bütperəstliyə qarşı öz sübutunu bəyan edib və onları öz səhvlərinə vaqif etsin. Əvvəlcədən böyük bütü salamat saxlamaqla öz cavabı üçün şərait yaratmışdı.

Elə ki, onu camaatın hüzuruna gətirdilər. İstintaq ünvanında ondan soruşdular:

-“Ey İbrahim! Tanrılarımızı sənmi bu günə saldın?” (“Ənbiya” surəsi, ayə 63-62). İbrahim sındırmadığı bildirib, əli ilə iri bütü göstərib:

-“Bəlkə, onların bu böyüyü bunu etmişdir. Əgər danışa bilərsə, özündən soruşun!” -deyə cavab verdi. (“Ənbiya” surəsi, ayə 63-62).

İbrahim bu cavabı ilə həm onlara əvvəldə dediklərinə sübut gətirir və onları başa salmaq istəyirdi ki, məgər mən sizə demədimmi bu bütələri nə tənha özlərindən zərərin qarşısını ala bilmir, hətta danışa da bilmirlər, həm də sonrakı dəlili üçün şərait yaratdı və onları məlamət edərək buyurdu: “Siz Allahı qoyub sizə heç bir xeyri-zıyanı olmayanlara ibadət edirsinizmi?..”

Burada İbrahim bir çox sünnilərin etdiyi xəyalın əksinə olaraq heç bir yalan kimi günaha mürtəki olmamışdı. Odur ki, Əli ibni İbrahimin və digərlərinin nəql etdikləri hədisdə imam Sadiq (ələyhis-salam) buyurub: “Allaha and olsun nə bütələri bu işi görmüşdülər və nə də İbrahim (ələyhis-salam) yalan demişdi”.

“Elə isə necə olmuşdu?” -deyə həzrətdən soruşduqda həzrət cavabında buyurdu: “İbrahim dedi ki, əgər danışdırlarsa onların böyüyü edib. Deməli, əgər danışdırlarsa onların böyüyü bu işi etməyib”.

Hər halda dediyimiz kimi, İbrahim bu cavabla istəyirdi onları neçə illik səhvlərinə və əsrlər boyu bütperəstlik vasitəsilə bədbəxtçiliyə düçar olduqlarına vaqif etsin. Belə də etdi, çünki Allah taala buyurur ki, bu cavabdan sonra onlar fikrə dalıb özlərinə müraciə edərək: “Həqiqətən siz (bütələri sitayiş etməkdə) zülmkarsınız” -dedilər. Sonra başlarını aşağı salaraq İbrahimə dedilər:

-“Sən özün bilirsən ki, bunlar danışa bilmirlər.”

İbrahim elə bil, bu sözü gözləyirdi və öz sözünü deməkdən məqsədi onlardan bu sözü eşitmək idi. Odur ki, qəzəbli sima ilə onları danlayaraq dedi: “Elə isə nə üçün Allahı qoyub sizə heç bir xeyir və zərər verə bilməyən bütələrə ibadət edirsiniz? Vay olsun sizə və Allahdan başqa ibadət etdiyiniz bütələrə! Əcaba, başa düşürsünüz?” (“Ənbiya” surəsi, ayə 66-67).

İbrahimin məntiqi elə güclü və elə qüvvətli idi ki, camaatdan cavab vermək fürsətini aldı, onlar üçün heç bir söz yeri qoymadı. Hamısını heyran və məbhut etdi. Hamısını aciz edib cavab verməkdən sakit etdi. Amma bu qürurlanmış dikbaş bəşər öz səhvini e’tiraf etməyə, öz xürafata uğramış səhv əqidəsindən (xüsusən əgər ata-babaları bu əqidədə olsa) əl çəkməyə hazırımı? Üstəlik əgər iste’marın qüvvətli əlləri pərdə arxasından onlara kömək etsə belə. Çünki bəşər əgər məntiq, ağıl baxımından aciz olsa haqq sözü ayaq altına qoyub əzmək üçün gücə, mal-dövlətə əl atır. Necə ki, Nəmrud əhli nəhayətdə bu işə əl atdılar. İbrahimi (ələyhis-salam) ən ağır işgəncələrlə həlak etmək fikrinə düşdülər. Odur ki, fəryad edib: “Əgər (tanrılarınıza yardım göstərmək, onları xilas etmək üçün) bir iş görə bilərsinizsə, onu (İbrahimi) yandırın və tanrılarınıza kömək edin!” -dedilər. (“Ənbiya” surəsi, ayə 68).

İBRAHİM NƏMRUDLULARIN TONQALINDA

İbrahimi yandırmaq hökmü Nəmrudun məhkəməsindən verilir. İbrahimin haqqa tabe olub bütperəstliklə mübarizə etdiyinə görə onu ən ağır əzabla həlak etmək qərarına gəlirlər. Onu başqalarına ibrət olsun və heç vaxt bütləri sındırmaq fikrinə, camaatın fikrini aydınlaşdırıb və onları Nəmrud əhli kimi zülmkarların əsarətindən azad etmək fikrinə düşməsinlər deyə, diri-diri yandırmaq nəticəsinə gəldilər

Nadan camaat hər nə çəkirdisə bilməməzlik, dərk etməməzlik əlindən çəkirdi. Bəlkə də Nəmrudun sarayının böyükləri onların düşüncəli, dərrakəli və elmi olmaqlarını istəmirdilər. Məhkəmənin bu hökmü e'lan olduqda onlar sevinərək odun yığmaq qərarına gəldilər. İş o yerə çatmışdır ki, bə'zi tarixçilər və təfsirçilər deyirlər: "Necə ki, bu gün camaat ölüm ayağında vəsiyyət edir ki, mənim malımın filan miqdarını xeyrixah işlərdə xərc edərsiniz, o günlərdə də əgər bir nəfər ölüm halında olsaydı vəsiyyət edirdi ki, mən öləndən sonra filan miqdar mənim malımdan İbrahimi yandırmaq üçün odun alırsınız və ya bir qadın səhərdən axşamədək yun, pambıq əyirib axşamçağı onun muzduna odun alıb İbrahimi yandırmaq üçün toplanmış odunlara əlavə edirdi. Qadınlar xəstəliklərdən şəfa tapmaq üçün öz hacətlərini almaq üçün odun yığımında iştirak edirdilər.

Aydın məsələdir ki, bu cür fitnələrə kömək və rəhbərlik etməkdə hakimiyyət başçıları mühüm rolları öz öhdələrinə almadılar. Öz təbliğatı vasitəsilə camaatı alqışlayıb və öz işlərində daha ciddi olmağa sövq edirdilər ki, bəlkə bir neçə il artıq onlardan istifadə etsinlər. Üstəlik onların çəkdiyi istismar edici planlarını necə də sədaqət və imanla icra etdiklərini görüb onların axmaqlığından ləzzət olaraq qəlblərində onlara gülürdülər.

Əllərindən gələn qədər odun yığdılar. Bu işə dini, məzhəbi forma verdiklərinə görə camaat müqəddəs bir əməl kimi odun yığma mərasimində iştirak edirdilər. Odur ki, yığdıqları odunun nə həddə çox olduğunu təxmin etmək olar.

Məhkumu zindandan çıxartmağı və camaatın gözləri önündə odunları yandırıb onu alova atmağın vaxtı gəlib çatdı. Amma bu fikrə düşdülər ki, əgər bu dağ boyda yığılmış odun alovansa yanğın və onun ətrafa sirayət etmə təhlükəsi vardır. Buna görə də onun ətrafına divar çəkərək təhlükənin qarşısını almaq lazımdır. Digər tərəfdən isə belə bir alovun hərəkətindən İbrahimi ora atmaq üçün onun yüz metrliyinə belə yaxın düşmək qeyri mümkündür. Birinci təhlükəni, çətinliyi aradan qaldırmaq üçün (İbni Abbasın dediyinə əsaslanaraq) geniş bir açıqlıq tapıb və onun ətrafını otuz dirsek hündürlüyündə divar çəkdilər və yığdıqları odunlardan mümkün qədərini ora tökdülər.

Amma ikinci çətinliyi aradan qaldırmaq üçün bu fikirdə idilər ki, hansı bir vasitə ilə İbrahimi uzaq bir məsafədən alovun içinə atsınlar. (Bə'zi rəvayətlərə əsasən) Şeytan insan surətində zahir olub və mancanaq düzəltməyi onlara öyrətdi. Mancanaq düzəldikdən sonra odunları yandıraraq, qorxunc bir alov hazırladılar. Alovun şö'ləsi neçə kilometrədən gözə çarpırdı. Quş quşluğuyla istər havadan, istərsə də yerdən o ətrafa yaxınlaşa bilmirdi. Elə bu zaman İbrahimi əli-qolu bağlı gətirib mancanağa qoyub alova tərəf atdılar.

Səs-küy qopdu. Camaat tamaşa üçün yaxın-uzaq şəhərlərdən gəlmişdilər. Şadlıq, sevinc səsləri bütün fəzanı bürümüşdü. Rəvayətlərə əsasən mələklər arasında da səs-küy qalxmışdı. Hamılıqla xüzu'-xüşu'la Allah dərgahına üz tutub: "İlahi! Sənin dostun İbrahim alova atılıb yanacaq mı?" -deyə yalvarıb-yaxarırdılar. Cəbrail Allah taalaya ərz etdi: "İlahi! Yer üzündə dostun İbrahimdən başqa sənə ibadət edən yoxdur, onu da düşmənlərə tapşırımsan yandırınlar?"

Hətta bə'zi rəvayətlərdə vardır ki, yer və bütün canlılar ahu-nalə edərək hərəsi öz aləmində və öz diliylə Allah taaladan yer üzünün yeganə müvəhhidi İbrahim Xəlilin xilas olmasını diləyirdilər.

Cəbrail İbrahimin yanında

Əhli-beytin (ələhimus-səlam) hədislərinin bir neçəsində kiçik ixtilaf bu məsələ bəyan olmuşdur: "Elə ki, İbrahimi mancanağa qoydular və yaxud onu alova atdıqdan sonra yerlə göy arasında üzü alova tərəf fəzada Cəbrail həzrətin yanına gəlib dedi: -"İstəyin varmı?" İbrahim -"Səndən heç bir istəyim yoxdur!"- deyə cavab verdi.

Beləliklə də təvəkkülün, təslimin və öz Xəlilinin hüzurunda öz razılığının son dərəcəsini nümayiş etdirərək ilahi mələklərin ən böyüyünü öz əməli ilə valeh və heyran etdi.

İbrahim bir daha iman dolu qəlblə, mütməin nəfslə və gülər üzle heç bir qorxusu olmadan özünü alova təslim etdi. Həqiqətdə haqq rızasına təslim olub, hətta Cəbrail Əminə, yə'ni Allah dərgahında ən böyük, ən yüksək məqama malik olan mələyə belə ehtiyac əlini açmadı. Beləliklə də Adəm övladlarına azadlıq, təvəkkül və izzəti-nəfs dərəsini verdi. Təəccüblüsü burdadır ki, bə'zi nəqlərə əsasən o zaman İbrahimin on altı yaşı var idi, yə'ni yeniyetmə bir cavan idi.

Nəmrud və Azər nə gördülər?

Tarixlərdə və rəvayətlərdə gəlmişdir ki, Nəmrud İbrahimin necə yanmağına tamaşa etmək üçün göstəriş vermişdi. Onun üçün uca bir bina tiksinlər, İbrahimi alova tərəf göyə atdıqda Azəri də özü ilə götürüb binaya çıxmışdı. Birdən intizarlarının əksinə olaraq gördülər ki, İbrahim sağ-salamat alovun içində oturub, ətrafı güllü-çiçəkli bir bostana çevrilib və İbrahim yanındakı bir kişi ilə söhbət edir.

Nəmrud üzünü Azərə tutub dedi:

–"Ey Azər! Gör sənin bu oğlun necə də öz Rəbbi yanında əzizdir."

Başqa bir nəqldə isə Nəmrud o mənzərəni gördükdə fəryad etdi:

–"Hər kim özü üçün tanrı seçmək istəyirsə gerek İbrahimin tanrısı kimi tanrı seçsin."

Haqq söz ixtiyarsız dilinə cari oldu! Allah taala bu mövzunu belə bəyan edir:

–"Biz də atəşə: Ey atəş! İbrahime qarşı sərin və zərərsiz ol! –deyə buyurduq. Onlar İbrahime hiylə qurmaq istəyirdilər, lakin biz onları daha çox ziyana uğratdıq." ("Ənbiya" surəsi, ayə 69-70).

"Saffat" surəsində buyurur:

–"Onlar onun üçün hiylə qurmaq istədilər, biz isə onları çox səfil (zəlil) bir vəziyyətə saldıq."

Canlı bütllərlə mübarizə

Bura qədər İbrahim cansız bütllərlə mübarizə etməyə və onları sındırmağa məşğul idi. Bu yolda da bir çox təhlükələrlə üzləşdi, Allah da onu qorudu. Amma çətinlik yalnız bu deyildi ki, taxtadan, daşdan düzəlmiş heykəlləri yolunun üstündən götürüb və onları sındırsın, bəlkə canlı, daha böyük və daha güclü büt tapılmışdı. Allahın neçə günlük qüdrətindən qüvvə alıb qürurlanaraq özünü tədricən camaatın Allahı adlandırıb və camaatın ibadət etdiyi, tanrılardan özünü üstün hesab edirdi. Bu büt Nəmrudun özü idi.

Bəlkə də məntiqi bu idi ki, əgər camaat öz əllərlə düzəltdiyi cansız bütllərə təzim və ibadət edirlərsə, mənim kimi güclü, canlı şəxsə ibadət etmək daha yaxşıdır. Əvvəldə işarə etdiyimiz kimi, canlı bütllərə ibadət etmə yolu hamar olmaq üçün, camaatı bütllərə ibadət etməyə, onun özü və yaxud onun yaxın adamları, məsləhətçiləri özləri kənardan rəhbərlik edirdilər.

Buna baxmayaraq ki, İbrahimin bütperəstlikdən, Allahı qoyub başqasına ibadət edənlərdən olan danlağı bütün səhv olan pərəstislərə aid idi. O cümlədən Nəmrudun sitayiş etmək də bu səhv pərəstislərdən idi. Amma İbrahim açıq-aydın ona bir söz deyə bilmirdi. Taxtadan, daşdan düzəlmiş bütllərin sındırmasından və İbrahimi alova atma macərasından sonra İbrahimin əlinə fürsət düşdü ki, Nəmrudla üzləşsin və bu bütün də sınımasının növbəsi gəlib çıxsın.

Tarixlərdə, rəvayətlərdə İbrahim ilə Nəmrudun necə üzləşdiyi barədə heç bir yerdə bəhs olmayıb. Mə'lum deyil harada və necə bu şərait yarandı ki, İbrahim bir neçə kiçik cümlə ilə Nəmrudu məhkum etdi, Qur'anın ifadəsilə desək onu məbhut və aciz etdi.

Nəmrud istəmirdi ki, İbrahimin adı belə onun yanında çəkilsin, onu böyük bir cinayət törətmiş şəxs kimi camaat arasında tanıtdırılmışdı və onu hətta kölgəsini belə öz şəhərində, vilayətində görmək istəmirdi. O, İbrahimlə üz bəüz oturub və onun Allahşünasi məsələlərinə dair sübutlarına cavab verməyə və o cür rüsvay, başı aşağı olmağa hazır deyildi. Hansı əhəmiyyətli bir məsələ onu bu işə vadar etdi? Mə'lum deyil, mümkündür bunun əsas səbəbi İbrahimin alovdan xilas olduqdan sonra əldə etdiyi şöhrət və həddən ziyadə olan məhbubiyyəti idi. Onun adı bütperəstliklə mübarizə edən bir qəhrəman, fəvqəladə bir insan kimi bütün ölkəyə səs salmışdı. Dünyada misli görünməyən bu hadisə böyük bir ilahi mö'cüzəyə çevrilərək, dillər əzbəri olmuşdu. Yə'ni, bu hadisə səbəb oldu ki, Nəmrud özünə gəlsin və öz hakimiyyəti, öz allahlığı əleyhinə təhlükənin əmələ gəldiyini duyub, onu öz sarayına dəvət etmək fikrinə düşdü. O, görüş üçün başqa bir yer təyin etməklə həm istədi İbrahimi yaxından görsün və həm də məğlətə etməklə onu məhkum edib öz təbliğatı nəticəsində onun şəxsiyyətini aradan qaldıra bilsin.

Hər halda Allah istədi bu şərait yaransın və bu bütündə təkəbbürü sınıb, iqtidarı aradan getsin.

Qur'ani-Kərim "Bəqərə" surəsində İbrahim ilə Nəmrudun mübahisəsini belə nəql edir: "Allahın verdiyi hökmlər üçün (azğınlaşaraq) İbrahim ilə Rəbbi barəsində mübahisə aparan şəxsi (Nəmrudu) görmədinmi? İbrahim: "Mənim tanrım həm dirildir, həm də öldürür" -dediyi zaman, o (Nəmrud): "Mən də həm dirildir, həm də öldürürəm" -demişdi. İbrahim ona: "Allah günəşi şərqdən doğdurur, bacarırsansa sən onu qərbdən doğdur!" -dedikdə, o kafir donub qalmışdı." ("Bəqərə" surəsi, ayə 258).

Bu ayədə deyilir ki, Nəmrud əvvəldə məğlətə etmək fikrinə düşdü və özünü camaatın gözündə hakim cilvələndirərək o zamanənin dala qalmış camaatının sadə fikrindən öz xeyrinə istifadə etmək

istədi. Odur ki, İbrahimin bu dünyanın xaliqini tanıtdırmaq niyyətilə: “Mənim Rəbbim can verib, can alandır və öldürüb-dirildəndir.” -dedikdə O, dərhal: “Mən də həm öldürür və həm də dirildirəm” -deyə cavab verdi. Rəvayətlərə əsasən, öz iddiasını sübuta yetirmək üçün əmr etdi, iki nəfər zindandan gətirdilər. Birini azad digərini isə öldürdü, məclisdə hazır olanların fikir səviyyəsi aşağı olduğundan Nəmrudun dəlili qəbul etdilər.

Amma Allah taala öz Xəlilini güclü məntiqə hazırlamışdı ki, düşmənlərini möhkəm, qüvvətli sübutlarla, dəlillərlə məhkum etsin və “Ən’am” surəsində o həzrətin bə’zi sübutlarını bəyan etdikdən sonra həzrət İbrahimin başqalarına olan üstünlüyünü açıqlayaraq buyurur:

“Bu bizim İbrahimə öz tayfasına qarşı verdiyimiz dəlildir. Biz istədiyimiz şəxsi dərəcə-dərəcə yüksəldərik.” (“Ən’am” surəsi, ayə 83).

Bütləri sındırmaq və digər əhvalatdan mə’lum olduğu kimi İbrahim bir neçə kiçik cümləyə cavab vermək fürsətini düşmənin əlindən alırdı. Burada da İbrahim elə bir məsələyə toxundu ki, artıq Nəmrudun üzünə bütün məğlətə qapıları bağlandı, tam xəcalətli olaraq mat-məətəl qaldı və əmələn İbrahimin müqabilində öz acizliyini sübuta yetirdi.

İbrahim istəmədi ölüm və həyatı izah etməklə və Nəmrudun məcazi ölüm və həyatı, həqiqi həyatın yerinə qoyaraq etdiyi məğlətəni etməklə onun dəliliyin batil olmasını aşkar etsin. Çünki gördü bu məsələni sübuta yetirmək üçün elmi mübahisəyə ehtiyac vardır, qısa müddətdə və nadan camaat arasında bu çətin və bəlkə də qeyri-mümkün bir işdir. Odur ki, o məsələdən keçib başqa bir məsələni irəli çəkdi. Günəşin şərqdən doğmasını və qərbdə batmasını bəyan etdi. Bu ilahi nişanələri zikr etməklə Nəmrudun əlindən məğlətə etmə fürsəti alındı, artıq Nəmrud hazır olan camaatı çaşdırma bilmədi. Necə ki, günəşin hərəkəti və şərqdən doğması yüzlərlə, bəlkə də milyonlarla il Nəmrudun dünyaya gəlməsindən əvvəl bu nəzmlə idi. Odur ki, “Mən bu işi görə bilərəm”, yaxud “Mən onun əksini etməyə qadirəm” -deyə bilməzdi. Beləliklə də mat-məətəl olub qaldı.

İbrahimin ulduza sitayiş edənlərlə mübahisəsi

İbrahim Xəlilin Allah tovhid yolunu hamar etməkdə çətinliyi bir-iki deyildi. Yeganə Allaha pərəstiş etmə məktəbinin düşmənləri təkəcə o zamanənin bütperəstləri deyil, bir çoxları ulduzların, günəşin və ayın Allah olmasına əqidə bəsləmişdilər və yeganə Allahın əvəzinə onlara ibadət edir və ona şəriq qoşurdular. Tarixlərdən məlum olduğu kimi Babil və Haranda bu növ yollarını azmışlardan çox idi. Ulduzlar naminə mə’bedlər, heykəllər düzəldib onlara ibadət edirdilər.

İbrahim bunların hamısı ilə mübarizə etməyi özünə vəzifə bilirdi. Hər yerdə mümkün qədər camaatı səhv ibadətlərdən, pis əqidələrdən çəkəndirməyə çalışırdı. Onun bu yolda ən əsas vasitəsi Allah taalanın ona verdiyi qüvvətli məntiqi idi. Hər yerdə qılinc tək itti məntiqindən istifadə edərək düşməni öz dəlilləri müqabilində məğlub edirdi. İbrahim Xəlil ulduzperəstlik əleyhinə mübarizəsini də çox qısa bir yolla həll etdi. Çox gözəl surətdə öz dəliliyi bəyan edərək başqa yerlərdə olduğu kimi burada da düşməni ən kiçik fasilədə və bir neçə kiçik cümlə deməklə məğlub edərək bütün qapıları onların üzünə bağladı.

İbrahim əvvəlcə açıq-aydın surətdə onların batil əqidələrini üzlərinə vurmada və səhv fikirlərini açıqlamada onların üreyini özünə qarşı yumşaltmaq üçün və sübutlarına yaxşı qulaq assınlar deyə özünü zahirdə onlarla həməqidə göstərərək və öz batini əqidəsini onlardan gizlətdi. Odur ki, onların arasına girib və özünü onlardan biri kimi qələmə verdi.

“Gecəni qaranlıq bürüyəndə bir ulduz görüb” -bə’zilərinin dediyinə görə Zöhrə ulduzu idi- onların batil əqidələrinin əleyhinə olan sübutunu eşitməyə onları hazırlamaq üçün onların əqidəsinə təzahür edib və əqidələrinə müvafiq olaraq: “Budur mənim Rəbbim” -deyə ucadan qışqırdı. (“Ənbiya” surəsi, ayə 76).

Bu cümləni dedikdən sonra o ulduz batana qədər bir söz demədi. Ulduz batdıqdan sonra İbrahim camaatın gözü qabağında səmanın bu tərəf, o tərəfinə baxaraq ulduz axtarmağa başladı. Ulduzun batdığını bildikdən sonra yenidən uca səslə: “Mən batan tanrıları sevmirəm” -dedi. (“Ənbiya” surəsi, ayə 76). İbrahim bundan artıq bir söz demədi və bu bir cümlə ilə -”Mən batan tanrıları sevmirəm” kifayətləndi.

Onun ardınca Ay doğdu. “Aydın doğduğunu görüb” yenidən özünü onlarla eyni əqidədə göstərmək üçün: “Budur mənim Rəbbim” -dedi. Ay batdıqda isə: “Doğrudan da, əgər Rəbbim məni doğru yola yönəltməsə, mən zəlalətə düşənlərdən olacağam” -söylədi. (“Ən’am” surəsi, ayə 77).

Burada İbrahim bir az aydın formada onların əqidələrinin batil olmasını bəyan edir. Doğru yola hidayət olmasını Allahdan istədiyi halda, Aya və ulduza ibadət etməyi zəlalət adlandıraraq, bu yolla camaatın zəlalətdə olduqlarını onlara eşitdirdi.

Gecə keçib hava yavaş-yavaş işıqlandı. Günəş şərqdən doğdu. İbrahim günəşin doğduğunu görüb: "Budur mənim Rəbbim! Bu daha böyükdür" -dedi. Günəş batdıqda isə: "Ey camaatım, mən, həqiqətən sizin Allaha şərik qoşduqlarınızdan bizaram" -dedi. ("Ən'am" surəsi, ayə 78).

Burada İbrahim artıq pərdəni kənara çəkib və açıq-aydın camaata xitab edərək onların əməlini şirk adlandırır və özünün də o batıl əqidələrindən uzaq olduğunu izhar edir və ardınca öz həqiqi, batini əqidəsini aşkar edərək: "Mən, həqiqətən, batıldən haqqa tapınaraq üzümü göyləri və yeri yaradana çevirdim. Mən Allaha şərik qoşanlardan deyiləm." ("Ən'am" surəsi, ayə 79).

Bu zaman camaat İbrahim ilə mübahisəyə başladılar. Başa düşüb bildilər ki, İbrahimin ulduza, Aya və Günəşə heç bir əqidəsi olmayıb. Əgər bu vaxta kimi bir söz deyibse özünü onlarla həməqədə göstərmək istəyib və öz həqiqi əqidəsini izhar etmək istəyirmiş. Camaat onu bir yolla tövhidə bəslədiyi əqidəsindən döndərmək istədilər. İbrahim onların cavabında dedi: "Allah məni doğru yola saldığı halda, siz onun barəsində mənimlə mübahisə edirsiniz? Rəbbimin istədiyi hər hansı bir şey istisna olmaqla, mən sizin ona şərik qoşduğunuz bütərdən qorxmuram." ("Ənbiya" surəsi, ayə 80).

Buna baxmayaraq ki, Qur'ani-Kərim onların İbrahimi ulduza, bütə sitayiş etməyinə görə hədələmələrini bəyan etməyib, lakin onlar İbrahimin onlarla eyni əqidədə olmadığına və bütə, ulduza, Aya, Günəşə ibadət etməkdən bizar olduğunu bildilər. İbrahimi öz allahlarının qəzəbindən çəkindirib və: "Onlarla müxalifətçilik etməkdən çəkin ki, sənə əzab-əziyyət edərlər."-dedilər. İbrahim bu əməllə onlara başa salıb demək istəyirdi ki, özünüz üçün seçdiyiniz bu tanrılardan mənim heç bir qorxum yoxdur. Çünki, bunlar heç bir kimsəyə xeyir-zərər verməyə qadir deyillər. Həqiqətdə gərək siz ələmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxmalısınız ki, onun öz məxluqlarını Ona şərik qoşursunuz!

İbrahim (ə və Qiyamət gününün nişanəsi

İbrahim Xəlilin həyatında baş vermiş və Qur'ani-Kərimdə zikr olmuş hadisələrdən də biri budur:

İbrahim Allah taaladan ölümlərin yenidən necə dirildəcəyini ona göstərməyini istədi. Allah ona dörd quşu tutub başını kəsib və bədənələrini bir yerdə döyüb bir-birinə qatdıqdan sonra bir neçə dağın üstünə bir az qoyub səsləməsini və onların necə dirilib hər hissəsinin öz bədəninə qayıtmasına tamaşa etməsini vəhy etdi. İbrahim (ələyhis-salam) da bu işi gördü və açıq-aydın ölümlərin necə dirilməsini yaxından müşahidə etdi.

Dastanın özü "Bəqərə" surəsində belə bəyan olunmuşdur: (Ya Muhəmməd!) Xatırla ki, İbrahim: "Ey Rəbbim, ölümləri necə diriltiyini mənə göstər!" -dedikdə (Allah): "Məgər ölümləri diriltməyimə inanmırsan?" -buyurmuşdu: (İbrahim) "Bəli, inanıram, lakin ürəyim sakit (xatircəm) olmaq üçün (soruşdum)" -deyə cavab vermişdir. (Bu zaman Allah ona) buyurmuşdu: "Dörd növ quş götürüb (səhv salmamaq üçün) onlara diqqətlə bax, (onların başını kəsib parçalayaraq bir-birinə qatandan) sonra hər dağın başına onlardan bir parça at, sonra onları çağır, tez yanına gələcəklər. Bil ki, Allah yenilməz qüvvət, hikmət sahibidir!" ("Bəqərə" surəsi, ayə 260).

Mərhum Səduqun "Məanil-əxbar" kitabında imam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etdiyi hədisə əsasən və ayədən zahir olur ki, İbrahimin istəyi ilahi qüdrətlə ölümlərin necə dirilməsi və onların dirilməsinin necəliyi idi. Qiyamət gününün dirilmələrini yox, bəlkə yaxından ölümlərin necə dirilmələrini görmək istəyirdi. Bu barədə ürəyi daha artıq sakitləşsin, xatircəm olsun.

Buna baxmayaraq ki, Qiyamət günündə ölümlərin yenidən dirilmələri barədə heç bir şəkk-şübhəsi yox idi. O haqda imanı və yəqini kamil idi. Allah bu işi görməklə ürəyini daha da möhkəmlətdi. Bu barədə bəsirəti daha da artdı. İmam Sadiqin (ələyhis-salam) dediyi kimi bu sual, sual verənin eybinə və onun tövhidində nöqsan tapılmasına səbəb olmaz.

İndi bu sualdan hədəf nə olduğu haqda təfsirçilər arasında ixtilaf vardır, bu barədə imamlardan da rəvayətlər nəql olmuşdur.

O cümlədən Səduqun və Əli ibni İbrahimin imam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etdikləri rəvayətdir ki, həzrət buyurub: "İbrahim dəniz sahilində bir leşin ətrafına toplaşmış və ondan yeyən yırtıcı heyvanları, sonra onların bir-birinə hücum edib bir-birini yediyini gördü. İbrahim bu mənzərəni gördükdə bu fikrə düşdü ki, görəsən bədən üzvləri bir-birinə qarışmış ölümlər necə yenidən diriləcəklər" -deyə təəccübləndi. Odur ki, Allah taaladan ölümləri necə dirildəcəyini ona göstərməsini istədi.

Bu sözü Həsən, Zəhhak və Qütadə də ayənin təfsirində nəql etmişlər.

İbni Abbas, Səid ibni Cübeyr və Süddey kimi bir qrup təfsirçilərdən isə nəql olmuşdu; -azca ixtilaf səkkizinci imamdan da nəql olmuşdur- Allah taala vəhy etdi ki, mən öz bəndələrimin arasında

özümə bir dost seçmişəm. Əgər məndən istəsə ölüləri də onun üçün dirildərəm. İbrahimin ürəyinə gəldi ki, o dost onun özüdür. İbni Abbasın və başqalarının rəvayətində isə belədir; Bir mələk ona müjdə verdi ki, Allah onu özünə dost seçib, dualarını müstəcab edəcək və ölüləri onun duası sayəsində dirildəcək. İbrahim bu müjdəyə arxayın olsun deyə və yəqin etsin ki, Allah onu özünə dost seçib və duasını müstəcab edib duasının nəticəsində ölünü dirildəcək. Odur ki, Allahdan bu diləyi istədi. Bu cümlənin “Bəla və lakin liyətməinnə qəlbi” mənası budur ki: “İstəyirəm qəlbim xatircəm olsun ki, o dost mənəm.”

Məhəmməd ibni İshaq ibni Yəsardan nəql olmuş üçüncü fərziyyə budur ki, İbrahim Nəmrud ilə mübahisəsinin nəticəsində Allahdan belə bir sual etdi. Çünki Nəmrud: “Mən də həm öldürür və həm də dirildirəm” -deyib həbsdə olan bir şəxsi azad, digər günahsız şəxsi isə qətlə yetirdi. İbrahim: “Bu diriltmək deyil” -deyib və Allahdan ölüləri necə diriltiyini ona göstərməsini istədi ki, Nəmrud da ölülərin həqiqətən necə dirilməsini görsün.

Dördüncü fərziyyə budur ki, İbrahim (ələyhis-salam) elm və sübut üzündən ölülərin yenidən dirilməsindən agah idi, lakin əyani olaraq bu mənzərəni görmək və şeytani vəsvəşləri özündən uzaqlaşdırmaq istəyirdi. Buna görə də bu sualı Allah taaladan etdi.

Mərhum Təbərsi (rəhmətullah) deyib: “Verilmiş fərziyyələr arasında ən qüvvətli budur.” Mümkündür yuxarıda Səduqdan və Əli ibni İbrahimdən nəql etdiyimiz rəvayət də bu mə'naya işarədir. Ayədən də belə istifadə olunur ki, İbrahim daha çox xatircəm olsun deyə və yaxud ölülərin dirilməsini görməklə yəqin etsin ki, ondan başqa heç bir kəs Allahın dostu deyil. Odur ki, bu istəyi Allahdan dilədi. Bu sualdan məqsəd yalnız yəqinə çatmaq və xatircəmlik idi.

Rəvayətlərdə gözə çarpan ixtilafardan biri də budur ki, o quşlar hansı növ quşlar idi?

Bir hədisdə budur ki, o quşlar tovuz quşu, xoruz, göyərçin və qarğa idi.

Başqa rəvayətdə isə tovuz quşu, qartal, ördək və xoruz idi. Bir qrup təfsirçilər də bunu ixtiyar etmişlər.

Əyyaşinin Təfsirində nəql olunan rəvayətdə onlar tovuz quşu, şanapipik, qarğa və sürəd idilər.

Başqa bir rəvayətdə isə dəvəquşu, tovuzquşu, ördək və xoruz idi.

Sünnilərin rəvayətlərində də dörd quş barədə ixtilaf vardır, amma hamısında tovuz quşunun adı gəlmişdir.

Başqa bir ixtilafı mövzu dağların sayıdır. İbrahim quşların döyülüb bir-birinə qarışmış ətlərini neçə dağın üstünə qoymuşdu. Rəvayətlərdə o dağların ədədi on dörd zikr olub. Bə'zi təfsirçilər yeddi və digərləri isə dörd ədəd zikr ediblər. Mücahid və Zəhhak da deyib ki, dağların müəyyən ədədi yoxdur və dağdan məqsəd müəyyən bir dağ deyil.

Bə'zi təfsirçilərin bəyan etdiyi mövzu budur ki, İbrahimin (ələyhis-salam) bu əhvalatı Babil vilayətindən hicrət edib Şam şəhərinə daxil olduqdan sonra baş vermişdir. Çünki Babil vilayətində dağ yox idi, Şam və Suriya ölkəsində uca və hündür dağlar mövcuddur.

Əyyaşi imam Baqirdən (ələyhis-salam) rəvayət nəql edir ki, dağlar İordaniya ölkəsində (o zaman Şam Fələstinlə eyni idi və hamısına birlikdə Şamat deyirdilər) və on ədəd idi.

Hər halda dastanın davamı belə oldu ki, İbrahim aldığı göstərişə əsasən dörd ədəd quşu kəşib bədənələrini parçalayıb bir-birinə qatdıqdan sonra on hissəyə bölüb və hər bir hissəsini bir dağın üstünə qoydu. Sonra Allahın göstərişilə onların hər birini öz adı ilə çağırdı. Bu zaman qarışmış, pərakəndə tikələr Allahın qüdrətilə hər biri sür'ətlə gəlib öz yerini tutub və ruhlanaraq İbrahimə tərəf uçub gəldilər. Bu zaman idi ki, İbrahim: “Həqiqətən, Allah yenilməz qüvvə və hikmət sahibidir.” -dedi. (“Bəqərə” surəsi, ayə 260).

İbrahim (ə) Şamda

İbrahimin ulduza sitayiş edənlərlə mübahisəsini bə'zi tarixçilər İbrahimin öz doğma vətəninə baş verməsini yazırlar. Bə'zi tarixçilər isə onu Şama və Fələstinə hicrət etdikdən sonra qeyd ediblər. Belə ki, İbrahim Şama tərəf gedərkən yolda Hərran (və yaxud Haran) şəhərində bir müddət qaldı. Bu müddətdə o məntəqənin camatının ulduza ibadət etdiyindən agah oldu və yuxarıda qeyd olduğu kimi onlarla mübahisə edərək onların əleyhinə sübutlar gətirdi.

Mübahisə olunmuş başqa bir mövzu budur ki, bütün tarixçilər İbrahim üçün üç hicrət -səfər nəql ediblər. Biri Babildən Şama, ikincisi Şamdan Misirə, üçüncüsü Misirdən Şama qayıtması. Qur'ani-

Kərimdə İbrahimin öz vətənindən hicrət edib Şama gəlməsi bir neçə yerdə zikr olunmuşdur. Biri “Ənbiya” surəsində İbrahimin Nəmrudluların alovundan xilas olmasını nəql etdikdən sonra buyurur: - “Biz İbrahimi də, Lutu da aləmlər üçün mübarək etdiyimiz yerə qovuşdurduq.” (“Ənbiya” surəsi, ayə 71). Bu ayədə yerdən məqsəd Şamdır. Digər bir yerdə isə “Ənkəbut” surəsində yuxarıdakı əhvalatın ardınca buyurur: -“Lut ona iman gətirdi. (İbrahim) dedi: -“Mən Rəbbimin əmr etdiyi yerə hicrət edəcəyəm. Həqiqətən, yenilməz qüvvə və hikmət sahibi odur!” (“Ənkəbut” surəsi, ayə 26).

Bütün təfsirçilər ilk hicrət etdiyi yer Şam olduğunu yazırlar.

Daha başqası isə “Saffat” surəsindədir. O əhvalatı nəql etdikdən sonra buyurur: “İbrahim dedi: - “Mən Rəbbimə doğru (Allahın mənə buyurduğu yerə) gedirəm. O, mənə doğru yolu mütləq göstərəcəkdir!” (“Saffat” surəsi, ayə 99).

Amma İbrahimin Misirə getməsindən bir şey zikr olmayıb. Lakin əvvəldə qeyd olduğu kimi bütün tarixçilər yazıblar ki, İbrahim bir müddət Şamda qaldıqdan sonra qıtlıq, quraqlıq düşdü və ərzaq tapmaq çox çətin oldu. Odur ki, İbrahim Misirə getməyə məcbur oldu. Misirdə bir müddət qalıb mal-dövlət əldə etdikdən sonra camaatın həsədinə məruz qaldı. Odur ki, yenidən Şama qayıtdı və orada qaldı. Bir çox tarixçilər də Saranın padşah əlinə düşməsinə Misirə etdiyi bu səfərdə baş verməsini yazıblar. Necə ki, Tövratda da zikr olmuşdur. Bu, Qur’anda bəyan olmayan mövzulardandır. Amma Tövratda, tarix kitablarında, sünnilərin rəvayətlərində və şiənin bə’zi rəvayətlərində müxtəlif surətlərlə nəql olunmuşdur. Saranın ələ düşməsi belə baş vermişdir: Saranın gözəlliyi Misir və yaxud Şam padşahının nəzərini cəlb edir. Onu öz sarayına dəvət edir, hər nə qədər ona əl vurmaq istəyirsə baş tutmur. Hacı Saraya bağışlayır və onu İbrahimə qaytarmağa məcbur olur.

Əlbəttə burada sünni rəvayətlərində və Səhihi Buxaridə bə’zi mövzularda toxunulub ki, peyğəmbərlərin, xüsusilə Xəlilur-Rəhman İbrahimin məqamına münasib deyil. Məsələn, İbrahimdən: “Bu qadının sənənlə nə əlaqəsi var?” -soruşduqları zaman İbrahim: “Bacımdır...” -deyə cavab vermişdir. Bu cavabı yalan hesab edib və onu yozmağa başlayıblar. Bunu da xatırlatmaq lazımdır ki, şiə rəvayətlərində bu kimi rəvayətlərdən heç bir əsər-əlamət yoxdur.

Əhvalatın oxunu atıb yayını gizlətməyə dəyər, mərhum Kuleyninin “Rovzətul-Kafi kitabında imam Sadiqdən (əleyhis-salam) nəql olunması hədisi zikr edir, sonra isə öz əsas mövzumuza qayıdacağıq.

Hədisi nəql etməzdən əvvəl əziz oxucular yuxarıda deyilən ayələrdən ələ gələn iki məsələni yadda saxlamalıdır ki, əsas söhbətə qayıdıqda heç bir qaranlıq qalmasın.

Birinci İbrahim Şama hicrət etdi, ikinci İbrahim Babildə qaldığı və bütperəstlər ilə mübarizəsi zamanı bə’ziləri ona iman gətirdilər, o cümlədən də Lut peyğəmbər. Bə’zilərinin dediyinə görə İbrahimin xalası oğlu, bə’zi digərinin sözüə əsasən isə əmisi oğlu idi.

Rəvzətul-Kafinin hədisi

Rəvayətin tərcüməsi belədir ki, İbrahim ibni Əbi Ziyad Kərxi deyir: -“İmam Sadiqdən (əleyhis-salam) eşitdim ki, həzrət buyurdu: -“İbrahim Kuvsarbi şəhərində anadan olmuşdur. Atası da oralı idi. İbrahimin Sara adlanan anası Lutun Vərəqə (və bə’zi nüsxələrə əsasən Rūqəyyə) adlanan anası ilə bacı və hər ikisi Lahicin qızları idilər. Lahic münzir (camaatı Qiyamət günündən qorxudan) peyğəmbərlərdən idi, amma risalət məqamı yox idi. İbrahim cavanlıq dövründə öz fitrətinə müvafiq tovhid əqidəsilə yaşayırdı. Sonralar Allah öz dininə hidayət edərək onu seçdi.

İbrahim öz xalası qızı (Lahicin qızı) Sara ilə evləndi. Saranın çoxlu qoyun sürüləri və geniş torpaq sahələri var idi ki, İbrahimlə evləndikdən sonra hamısını onun ixtiyarında qoydu. İbrahim də onları idarə edərək onun mal-dövlətini daha da artırdı. Elə bir həddə yetişdi ki, Kursarbidə İbrahimdən yaxşı yaşayan yox idi.

İbrahim bütləri sındırandan sonra Nəmrud onun əl-qolunu bağlatdırıb bir quyu qazdıdıraraq atəş qaladı İbrahimi əli-qolu bağlı atəşə atdırdı. Sonra oturub atəşin sönməsini gözlədilər. Elə ki, atəş söndü onu görməyə getdilər. Onun sağ-salamat quyuda oturduğunu gördülər. Bu hadisəni Nəmruda çatdırdılar. Nəmrud İbrahimin mal-dövlətini aldıqdan sonra özünün sürgün olmasına hökm etdi.

İbrahim onlarla: “Əgər mənim mal-dövlətimi, qoyun sürülərimi alırsınızsa gərək sizin vilayətdə yaşadığım ömrümü mənə geri qaytarasınız.” -deyərək müxalifətçilik etdi. Bu ixtilafı həll etmək üçün hakimin yanına gəldilər. Hakim hökm etdi ki, İbrahim əldə etdiyi mal-dövləti, qoyun sürülərini onlara – onlar isə İbrahimin bu müddətdə yaşadığı ömrünü ona qaytarmalıdır. Onlar bu məsələni Nəmruda çatdırdılar. Nəmrud göstəriş verdi ki, İbrahimi azad buraxsınlar, öz mal-dövlətini, qoyun sürülərini də götürüb onların ölkəsindən çıxıb getsin və camaata da dedi ki, əgər bu kişi sizin ölkədə qalsa dininizi aradan aparıb tanrılarınıza zərər vuracaq. Onlar da Nəmrudun göstərişilə İbrahim ilə (ona iman gətirmiş) Lutu Şama tərəf yola saldılar. Onlar da İbrahimin zövcəsi Sara ilə birlikdə oradan çıxıb getdilər. Bu

vaxt idi ki, İbrahim onlara dedi: -"Mən Rəbbimə doğru gedirəm. O, mənə doğru yolu mütləq göstərəcəkdir!"

Məqsəd Beytül-Müqəddəsə səfər etmək idi. Beləliklə də İbrahim öz mal-dövlətini, qoyun sürülərini götürüb Şama tərəf yollandı. Öz namusuna qarşı qeyrəti üzündən bir sandıq düzəldib Saranı naməhərlərin gözündən uzaq olsun deyə o sandıqda oturdu. Beləliklə də Nəmrudun ölkəsindən çıxıb qibtilərin padşahlarından olan Ərarə adlı padşahın hökmrənliyi etdiyi ölkəyə gəlib yetişdilər.

İbrahim sərhəddə yetişdikdə sərhəd mə'murları onun qabağını kəsərək ondan mal-dövlətinin onda bir hissəsini gömrük haqqı alaraq tələb etdilər. Sandığı gördükdə onun ağzını açıb və içində olanın onda bir hissəsini tələb etdilər. Amma İbrahim imtina edərək onlar isə israr etdilər. İbrahim buyurdu: "Siz fərz edin ki, bu sandıq qızıl-gümüş ilə doludur, mən onun onda bir hissəsini sizə verməyə hazırım. Amma onun ağzını açmayacağam. Mə'murlar qəbul etməyib: "Sən məcbursan!" -deyə cavab verdilər. Nəhayət İbrahimi sandığın ağzını açmağa məcbur etdilər. Sandığı açdıqda mə'murun gözü gözəl simalı olan Saraya düşüb: "Bu qadınla sənə nə əlaqən var?" -deyə İbrahimdən soruşdu.

İbrahim dedi: "Bu mənim zövcəm və xalam qızıdır."

Mə'mur yenidən: "Bəs nə üçün onu sandıqda gizlətmisən?" -deyə soruşdu.

İbrahim dedi: "Zövcəm olduğu üçün, istəmədim camaat onu görsün."

Mə'mur: "Mən bu məsələni şaha çatdırmayanadək sənə buraxmayacağam." -deyib bir nəfəri şahın yanına göndərərək onu bu məsələdən agah etdi. Şah da sandığı olduğu kimi hüzuruna gəlməsini istədi. İbrahim belə gördükdə dedi: -"Hər nə qədər mən sağam heç vaxt bu sandıqdan ayrılmayacağam!" bu sözü də şaha çatdırdılar. Şah onun da sandıqla birlikdə hüzuruna gəlməsinə icazə verdi. Beləliklə də İbrahimi bütün mal-dövlətilə birlikdə götürüb şahın hüzuruna apardılar. Şah dedi: -"Sandığın ağzını aç!"

İbrahim dedi: -"Ey şah! Mənim zövcəm, xalam qızı bu sandıqdadır. Mən bütün mal-dövlətimi onun yerinə sənə verməyə hazırım." -deyə cavab verdi.

Şah İbrahimi sandığın ağzını açmağa məcbur etdi. Sandığın ağzı açıldıqda Şah Saranı görüb ona əl uzatmaq istədi. İbrahim asimana üzünü tutub dedi: -"İlahi! Zövcəmi, xalam qızını onun əlindən xilas et."

İbrahimin duası qəbul oldu. Şahın əli quruyub qaldı. Əlini nə Saraya çatdıra bildi və nə də öz yanına sala bildi. Şah belə gördükdə üzünü İbrahime tutub dedi: -"Doğrudanmı sənə Rəbbin belə etdi?"

İbrahim dedi: -"Bəli, mənim Rəbbim çox qeyrətlidir və haram (nalayiq) işdən xoşu gəlməz!". Odur, sənə ilə qəsd etdiyən haram işin arasına fasilə saldı.

Şah dedi: -"Rəbbindən istə mənim əlimi öz əvvəlki vəziyyətinə qaytarsın. Mən sənə zövcəyə toxunmamam." İbrahim dua edərək: -"İlahi! Onun əlini geri qaytar ki, mənim əhli-əyalıma toxunmasın." -dedi. Allah onun əlini öz adı vəziyyətinə qaytardı. O, isə yenidən əlini Saraya tərəf uzatmaq istədi. İbrahim də yenidən onu nifrən etdi. Əli birinci dəfə olduğu kimi quruyub qalır. İbrahimdən dua etsin və Allah onun əlinin öz əvvəlki halına qaytarmasını istəyib deyir: -"Həqiqətən sənə Rəbbin çox qeyrətli və sən də qeyrət çəkən bir kişisən, öz Rəbbindən istə ki, mənim əlimi öz vəziyyətinə qaytarsın. Mən daha belə iş görmərəm." İbrahim buyurdu: -"Mən bu şərtlə dua edirəm ki, əlin yaxşı olduqda əgər yenidən belə etsən mənə dua etməyimi istəməyəsən?" Şah: -"Qəbul edirəm." -deyə cavab verdi. İbrahim dua etdikdə onun əli öz əvvəlki vəziyyətinə qayıtdı. Bu mö'cüzə şahın nəzərində çox əhəmiyyətli cümlənib, İbrahim onun gözündə böyük görsəndi və heybəti qəlbində özünə yer aldı. Odur ki, İbrahime dedi: -"Sən amandasan, mal-dövlətin sənə ixtiyarındadır, hara istəsən gedə bilərsən. Amma mənim səndən bir istəyim vardır." İbrahim: "İstəyin nədir?" -deyə soruşdu. Şah dedi: -"Ürəyim istəyir ki, icazə verəsən qibtilərdən olan kənizimi bu xanımın qulluğunda dursun deyə ona bağışlayın."

İbrahim onun istəyilə razılaşıb, Şah Həcər (İsmayılın anasını) adlı kənizini Saraya bağışladı. İbrahim Saranı və Həcəri mal-dövləti ilə birlikdə götürüb yola düşdü.

Hədisin davamında deyilir ki, İbrahim Şama gəlib yuxarı tərəfində özü və cənub tərəfində isə Lutu sakın etdi. Sonralar Saradan övladı olmadığına görə Saraya dedi: -"Yaxşı olar ki, Həcəri mənə satasan, ola bilsin ki, Allah ondan mənə övlad nəsib etdi." Hədisin ardı vardır ki, gələn səhifələrdə oxuyacaqsınız.

Bu, İbrahimin öz doğma vətənidən Şama gəlməsinin səbəbini, Saranın şah əlində giriftar, sonradan xilas olmasını və necə Həcərin İbrahimin həyatına daxil olmasını izah edən hədisin əsas hissəsidir. Bu barədə yazılmış tarix kitablarından məlumatı olan hər bir şəxs bilir ki, bu hədis ən ətraflı və ən

e'tibarlı hədisdir ki, imam Sadiqdən (əleyhis-salam) nəql olmuşdur. Biz də bu hədisi nəql etməklə başqa fərziyyələri nəql etməkdən imtina edirik.

İbrahim ilə bir abidin əhvalatı

İbrahimin tərcümeyi-halında işarə etdiyimiz kimi, həzrətin həyatı qoyunçuluq və damdarlıqla idarə olunurdu. Həzrət damdarlıqla məşğul olan zamandan tarixdə dastanlar nəql olub ki, o həzrətin özünə xas olan nuraniyyətini, imanla dolu olan qəlbini aşkar edir. Aşağıda nəql etdiyimiz əhvalat o cümlədənədir. Mərhum Səduq bir balaca ixtilafı "Əmali" və "İkmalud-din" kitablarında imam Baqir (əleyhis-salam) və imam Sadiqdən (əleyhis-salam) nəql etmiş və Ravəndi "Qisəsül-ənbiya" kitabında sənədini zikr etmədən geniş surətdə bəyan etmişdir.

"Əmali" kitabında imam Sadiqdən (əleyhis-salam) nəql etdiyinin tərcüməsi belədir ki, həzrət buyurub:

- "İbrahim Beytul-Müqəddəsə dağında öz qoyunları üçün otlaq axtardığı zaman qulağına bir səs deydi. Baxıb gördü ki, bir kişi durub namaz qılır. Ravəndinin "Qisəsül-ənbiya" kitabında adı Marya ibni Ovs deyilib. İbrahim ona dedi: - "Ey Allahın bəndəsi kimin üçün namaz qılırsan?" "Allah üçün" - deyə cavab verdi. İbrahim yenidən soruşdu: - "Sənin tayfandan səndən başqa qalan varmı?" "Xeyir" - deyə cavab verdi. İbrahim: - "Elə isə yeməyin haradandır?" - deyə üçüncü dəfə soruşdu. O kişi bir ağaca işarə edərək dedi: - "Yayda bu ağacın meyvəsindən yığır bir miqdarını yeyir, bir miqdarını da qurudub qışa saxlayıram." İbrahim soruşdu: - "Evin haradadır?" Kişi bir dağı göstərüb "Oradadır" - dedi. İbrahim dedi: - "Mümkündürmü məni də özünlə aparasan bu gecəni səninlə qalım?" Abid dedi: - "Yolumuz üstə su vardır ki, onu keçmək olmur." İbrahim soruşdu: - "Bəs sən necə keçirsən?" O, dedi: - "Mən suyun üstüylə gedirəm." İbrahim dedi: - "Məni də özünlə apar bəlkə Allah sənə əta etdiyini mənə də əta etdi."

Abid həzrətin əlindən tutub hər ikisi yola düşdü. Suya çatdıqda abid suyun üstündən keçdi. İbrahim də onunla birlikdə suyun üzündən keçib getdi. Evə yetişdikdə İbrahim ondan soruşdu: - "Günlərin hansı biri ən böyükdür?" Abid dedi: - "Qiyamət günü. Çünki o gün camaat bir-birindən öz haqqını tələb edəcəklər." İbrahim dedi: - "Gəl Allahdan dua edib istəyəm ki, bizi o günün şərrindən qorusun." Abid: - "Mənim duamla işin olmasın. Allaha and olsun otuz ildir, Allah dərgahına dua edirəm, amma qəbul olmayıb." - deyə cavab verdi. İbrahim dedi: - "İstəyirsən deyəm nə üçün duan qəbul olmayıb?" "Nə üçün?" - deyə abid soruşdu. İbrahim dedi: - "Əgər Allah bir bəndəsini sevsə duasını saxlayar ki, onunla daha çox razı-niyaz etsin və əgər bəndəsini sevməsə duasını tez qəbul edər və yaxud ürəyində ümitsizlik yaradar." Sonra dedi: - "İndi de görüm duan nə idi?" Abid dedi: - "Bir gün bir qoyun sürüsü yanımdan keçdi və sürünün yanında uzun saçlı bir oğlan var idi. ("Qisəsül-ənbiya"da nəql olunub ki, həməm oğlan İbrahimin (əleyhis-salam) oğlu İshaq (əleyhis-salam) imiş.) Ondən soruşdum: - "Bu qoyunlar kimindir?" Dedi: - "Xəlilur-Rəhman olan İbrahimin." Mən də dua etdim ki, ilahi əgər yer üzündə Xəlilin (dostun) vardırsa mənə göstər!" İbrahim buyurdu: - "Allah sənin duanı qəbul edib. Mən Xəlilur-rəhman olan İbrahiməm."

İbrahimin həyatında olan başqa əhvalatlar

İbrahimin həyatında başqa əhvalatlar da vardır ki, hamısı dini təlim-tərbiyə, yeganə Allaha sitayiş etməyə və şirk, büt-pərəstliklə mübarizəyə dəvət edir. Hamısı o həzrətin Allaha qarşı olan eşqindən və imanla dolu olan qəlbindən hekayət edir. Xüsusilə çətinliklərdə və düçar olduğu bir çox imtahanlarda fəvqəladə iman gücü sayəsində ixtilafı, ağır və bel bükən bəla yüklərini öz həqiqi mə'suqu uğrunda çiyinə alıb apardı. Elə ki, onun imanı asimani dinlər və məzhəblər arasında məsələ çevrildi və hamısı onun vücudu ilə fəxr etdi.

Mincümlə əhvalatlarından oğlu İsmailin dünyaya gəlməsi, onun və anası Həcərin Məkkə və Hicaz torpaqlarında qalmaları üçün çəkdiyi zəhmətlər, İsmailin qurban olması, sonra da Allahın onu xilas etməsi və nəhayətən Kə'bə evini tikməsi idi. O zaman Hicaz, Babil və başqa yerlərdə tövhidə zidd yaranmış büt-xanalar, atəş-kədələr müqabilində tövhid və allah-pərəstlik təməlini qoydu.

Başqa-başqa əhvalatlar ki, hər biri o həzrət üçün böyük fəxrdir. Amma bu əhvalatın həzrətin zövcələri və övladları ilə əlaqəsi olduğu üçün onlar da həzrətlə bu fəxrdə şərikdirlər. Odur ki, bu əhvalatları həzrətin zövcələri və övladları barədə olan bölmədə gətirəcəyik. İndi isə İbrahimin Sühufu

(Allah tərəfindən ona nazil olan səhifələr), ömrünün müddəti və vəfatı barədə izah verib bu fəslə xitam verirəm.

İbrahimin Sühufu

Allah taala "Ə'la" surəsində İbrahimin (ələyhis-salam) Sühufundan ad çəkib. Təfsirçilər arasında Sühufun necəliyi və miqdarı haqda ixtilaf vardır.

Əvvəldə işarə olduğu kimi peyğəmbərdən (səlləllahu ələyhi və alihi və səlləm) sünni və şiə rəvayətlərinə əsasən ümumilikdə Allah taalanın öz peyğəmbərlərinə nazil etdiyi kitablar 104 ədəddir. Başqa bir hədisə əsasən Adəmə 10 səhifə, Şeyse 50 səhifə, İdrisə 30 səhifə və İbrahimə 10 səhifə nazil olmuşdur ki, birlikdə 100 səhifə edir. Dördü də ibarətdir Tovratdan, İncildən, Zəburdan və Qur'andan.

Başqa rəvayətə əsasən isə Səduq Əbuzərdən və o da peyğəmbərdən (səlləllahu ələyhi və alihi və səlləm) nəql edir ki, həzrət buyurmuşdur: İbrahimin Sühufu 20 səhifə olub və Adəmin 10 səhifəsindən ad aparmayıb.

Bir çox rəvayətlərdə imamlarlardan (ələyhimus-salam) belə buyurduğu nəql olunub: -"İbrahimin Sühufu bizdədir. Onlar lövhələrdir ki, peyğəmbərlərdən bizə miras qalıb." Xisal və Kamil kimi şiə və sünni kitablarında kiçik ixtilafı nəql olmuş Əbuzər Qəffarinin hədisində gəlmişdir ki, peyğəmbər (səlləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurub: -"İbrahimin Sühufu məsəllər idi. Bu məzmununda "Ey səltənəti olan məğrur şah! Mən səni ucaltmadım ki, mal-dövlət yığıb saxlayasan. Əksinə səni ucaltım ki, məzlumların duasını məndən qaytarasan (qoymayasan məzlumlar mənim dərgahıma üz tutsunlar) ki, mən məzlumların duasını kafir olsa belə geri qaytarmaram (qəbul edəmə). Ağıllı insan əgər giriftar olmasa və eyləyə bilsə gerek vaxtını üç yerə bölsün. Bir hissəsini Rəbbi ilə raz-niyaz etməyə, bir hissəsini özündən hesab-kitab çəkməyə ixtisas versin (ki, keçmişdə nə edib) və üçüncü hissəsini isə Allahın işində təfəkkürə ixtisas versin. Fəxr etsin ki, Allah taala onun barəsində nə etmişdir. Müəyyən saatda nəfsini halal şeylərdən istifadə edib bəhrələnmək üçün azad burax. Çünki bu saat o biri saatlara köməkdir. Ürəyi şad və rahat edir."

"Ağıllı şəxs gerek öz zəmanəsinə agah olsun və öz mövqeyini nəzərə alıb dinini qorusun. Çünki söhbətini öz əməlindən hesab edən şəxs lazımlı yerlərdən başqa sözünü azaldar." "Ağıllı şəxs bu üç şeydən birini tələb etsin; məişəti və ruzini, Qiyamət günü üçün əməl yığmaq və qeyri-haram, halal ləzzətlərdən bəhrələnmək."

İbrahimin (ə) vəfatı, ömrünün müddəti və dəfn olunduğu yer

İbrahimin vəfatı və vəfatının səbəbi sünni kitablarının və bə'zi şiə rəvayətlərində demək olar ki, bir məzmununda zikr olmuşdur. Lakin sünni kitablarında elə zikr olmuşdur ki, eyb-nöqsandan uzaq deyil. Rəvayətləri nəql edənlərin özü onlara irad ediblər. Amma şiə rəvayətləri bu növ iradlardan uzaqdır.

Məsələn, Təbəri və İbni Əsir nəql edirlər ki, Allah taala İbrahimin ruhunu qəbz etmək istədikdə Mələkul-movtu (ölüm mələyi) -Əzraili qoca, əldən düşmüş bir kişi surətində İbrahimin yanına göndərdi. İbrahim qonaqpərvər idi və camaata hörmət etməkdən xoşu gəlirdi. O, kişini qızmar günəş altında gördü. Bir ulaq yolladı ki, ona mindirib yanına gətirsinlər. Qoca yemək yeyərkən zəiflik, qocalıq nəticəsindən tikəni götürüb ağzına qoymaq əvəzinə qulağına və gözünə aparırdı. Ağzına qoyub udduqda isə məxrəcindən xaric olurdu.

İbrahim də Allahdan istəmişdi ki, onun ömrünü öz ixtiyarına qoysun, özü istəməyənədək ruhunu almasın.

Bu zaman İbrahim o qoca kişiye dedi: -"Ey qoca bu nə işdir ki, görürsən?" Qoca: -"Səbəbi qocalıq və ömrün uzunluğudur!" -deyə cavab verdi.

İbrahim soruşdu: -"Məgər neçə yaşın var?" Qoca öz yaşını dedi. İbrahim gördü ki, o kişi iki il İbrahimdən böyükdür. Odur ki, dedi: -"Mən də artıq iki ildən sonra bu hala düşəcəyəm." Bu səbəb oldu ki, Allaha ərz etdi: -"İlahi canımı al!" Bir də onu gördü ki, bu qoca kişi Mələkul-mövət (Əzrail) oldu və ayağa qalxıb onun canını aldı.

İbni Əsir bu hədisi nəql etdikdən sonra deyir: -"Bu hədis mənim yanımda iradsız deyil. Çünki İbrahim o günədək bə'zi rəvayətlərə əsasən iki yüz il yaşamışdı. Necə ola bilər ki, o günədək iki yaş özündən böyük olanı görməmişdi və bu mənzərəni gördəndən sonra öz ölümünü istədi. Bundan əlavə

məgər İbrahimin Nuhun uzun ömr etdiyindən xəbəri yox idi? Bilmirdi ki, Nuh uzun ömr etsə də heç bir xəstəliyə düşməmişdi?

Amma şiə rəvayətlərində, Səduq (rəhmətullah ələyh) “İləlüş-şəraye” və “Əmali” kitablarında həzrət Əmirəl-mö'minindən nəql edir ki, həzrət buyurub: “Elə ki, Allah taala İbrahimin ruhunu almaq istədi Mələkul-movtu (Əzraili) onun yanına göndərdi. Həzrətin hüzuruna gəldikdə salam cavabı eşitdikdən sonra İbrahim ona dedi: -“Ey Mələkul-movt! Məni də'vət etmək üçün gəlmisən, yoxsa müsibət üçün?” Dedi: -“Səni də'vət etmək üçün gəlmişəm ki, haqqın də'vətinə ləbbeyk deyib qəbul edəsən!” İbrahim dedi: -“Heç görmüsən ki, bir dost öz dostunu ruhunu alıb öldürsün?”

Mələkul-movt bunu eşitcək vəzifəsini aydınlaşdırmaq üçün Allah taalanın dərğahına qayıdıb ərz etdi: -“Dostun İbrahimin sözünü eşitdin?” Allah dərğahından xitab yetişdi: -“Ey Mələkul-movt, qayıt onun yanına və de: -“Heç görmüsənmi bir dost öz dostunun görüşündən imtina etsin! Hər dost öz dostunun görüşünü arzulayır.”

Həmin “İləlüş-şəraye” kitabında başqa bir hədisdə İmam Sadiqdən (ələhis-salam) nəql edir ki, məzmunu belədir; Sonra İbrahimə dedi: -“Ömrün çoxalıb və ölümün yaxınlaşıb, yaxşı olardı ki, Allahdan istəyəsən ömrünü uzatsın və bir neçə il də bizim yanımızda qalıb gözüümüzü daha çox öz vücudunun nuruyla aydın edəsən!” İbrahim də bunu Allahdan istədi. Allah da onun duasını qəbul edib vəhy göndərdi ki, hər nə qədər istəyirsən ömrünü uzadım. İbrahim də Sara ilə məsləhətləşdikdən sonra Allahdan istədi ki, onu İbrahimin öz ixtiyarına qoysun, hər vaxt özü istəsə ömrünü tamamlasın. Allah da qəbul etdi. İbrahim bunu Saraya çatdırdıqda Sara dedi: -“Yaxşı olar ki, bu ne'mətin şükürünü yerinə yetirmək üçün yemək hazırlayıb kasıblara, ehtiyacı olanlara it'am edəsən.” İbrahim də bu işi gördü. Yemək hazırlayıb ehtiyacı olanları, kasıbları də'vət etdi. Camaat da onun də'vətini qəbul edib gəldilər. İbrahim onların arasında zəif, kor qoca bir kişini gördü ki, bir nəfər onun əlindən tutub və süfrənin kənarında əyləşirdi. Bu vaxt İbrahim baxıb gördü ki, bu qoca kişi bir tikə götürüb ağzına apardıqda zəiflik nəticəsində əli əsib sağa-sola getdi və tikəni ağzına qoya bilmədi, yanındakı köməkçisi əlindən alıb ağzına qoydu. İkinci tikəni götürdü yenə də yeyə bilmədi, yanındakı həmin şəxs kömək etdi. İbrahim baxıb təəccüblənərək o şəxsdən bunun səbəbini soruşdu. Cavabında dedi ki, bu onun zəifliyinin, qocalığının nəticəsidir. İbrahim özü-özlüyündə fikirləşib dedi: -“Belə deyilmi ki, mən də qocaldıqda bu kişi kimi olacağam?” Bu səbəb oldu ki, Allahdan öz ölümünü istəsin. Odur ki, Allaha ərz etdi: -“İlahi! Mənim üçün müqəddər etdiyən ölümü yetir, bundan artıq yaşamaq istəmirəm.”

Amma həzrətin ömrünün müddəti ixtilaflıdır. Təbəri və İbni Əsir bir nəzəriyyəyə əsasən həzrətin vəfatı zamanı 200 yaşı olduğunu yazırlar. Başqa rəvayətə əsasən həzrətin 175 yaşı var idi. Bu Tovratdan da nəql olub. Səduq (ərhmətullah ələyh) “İkmalud-din” kitabında peyğəmbərdən (ələhis-salam) nəql etdiyi rəvayət də bu rəvayəti təsdiq edir. Başqa bir nəzəriyyə də budur ki, həzrətin 120 yaşı olub.

Həzrət Fələstinin Hebrun şəhərində dəfn olunub. Hal-hazırda İbrahim Əl-Xəlil şəhəri adlanır. Məsudi yazır: -“İbrahimi (ələhis-salam) əvvəlcədən özü aldığı yerdə dəfn etdilər.”

İbrahim(ə) övladları və zövcələri

İsmail və Hacər

Qabaqki səhifələrdə işarə olduğu kimi, Hacər Şamın qibtilərin şahı (yaxud bir çoxlarının dediyi kimi Misirin şahı) tərəfindən Saraya bağışladığı kənz idi. Hacər həmişə Saranın qulluğunda hazır və onun evində yaşayırdı. İbrahim öz vətənindən hicrət etdikdən sonra Şamda yaşayırdı. Tarixçilər İbrahim üçün başqa bir hicrət də yazıblar ki, İbrahim Şamdan Misirə və Misirdən yenidən Şama qayıtdı. Hər halda İbrahimin Hacərlə əlaqədə olması, İsmailin dünyaya gəlməsi, mələklərin həzrətə qonaq olub və həzrəti İshaq adlı başqa bir uşaqla müjdələmələri və bundan sonra oxuyacağınız digər əhvalatların hamısı Şamda, İbrahimin bu vilayətdə yaşadığı zaman baş vermişdir.

Dediyimiz kimi Sara İbrahimin xalası qızı idi. İbrahim onu istəyib və onunla evlənmişdi. Amma üstündən bir neçə il keçsə belə onların övladı olmurdu.

Bu zaman İbrahim Saraya Hacəri ona satmağını təklif etdi ki, onunla evlənsin və bəlkə Allah ona bir övlad mərhəmət etdi.

Bə'zi rəvayətlərə əsasən bu məsləhəti Saranın özü etdi. Çünki bir tərəfdən həyat yoldaşının övlad arzusunda olduğunu və digər tərəfdən də özünün hamilə ola bilmədiyini görüb, İbrahimə bu təklifi etdi ki, mən Hacəri sənə bağışlayıram, onunla evlən, bəlkə Allah taala sənə bir övlad nəсіб etdi və sən təklidən xilas olub öz arzuna çatdın.

İbrahim Hacər ilə evləndi. Allah taala ona Hacərdən bir oğul nəсіб etdi. Adını İsmail qoydu.

Bu hadisə Şamda baş verdi. Amma çox çəkmədi ki, İbrahim Hacəri və oğlu İsmaili götürüb Məkkəyə gəldi və orada onları sakit etdi.

İbrahim niyə və nə zaman belə etdi? Rəvayətlərdə ixtilaf gözə dəyir.

Biz burada nisbətən başqa rəvayətlərdən daha ətraflı söhbət açmış Əli ibni İbrahimin təfsirində imam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etmiş rəvayəti seçir və bu mövzuya aid olan hissəsini sizin üçün aşağıda nəql edirik.

İmam Sadiq (ələyhis-salam) buyurub: -“İbrahim Şamda Badiyə adlanan bir yerdə sakit oldu. İsmail dünyaya gəldikdə Sara Hacərin əliuşaqlı olduğunu və özünün uşaqsız olduğunu görüb çox kədərənib, qəm-qüssələndi. Bu, İbrahimin narahatçılığına, əzab-əziyyətinə səbəb oldu. İbrahim Allahdan bu çətinliyin aradan qalxmasını istədi. Allah taala ona vəhy edərək buyurdu: -“Qadının məsəli əyilmiş bir sümüyə bənzəyir. Əgər onu öz başına buraxsan bəhrələnəcəksən, yox əgər onu düzəltəsən sınaqdır. Bunun ardınca ona vəhy edib göstəriş verdi ki, Hacər ilə İsmaili Saranın yanından götürüb başqa bir yerə aparsın. İbrahim soruşdu: -“İlahi! Onları hara aparım?” Allah taaladan xitab yetişdi: -“Əmin-amanlıq olan hərəmə, məkana və elə bir yerə ki, yer üzündə oranı birinci yaratmışam (yə'ni Məkkəyə).”

Bunun ardınca Allah taala Cəbrailə də göstəriş verdi ki, İbrahimi müşayət edib ona yol göstərsin və Bürraq adlanan miniyi də onun üçün aparsın.

İbrahim Hacər ilə İsmaili götürüb yola düşdü. Yolda hər bir yaşıllıq, gözəl mənzərəli suyu, çəmənliyi, ağacı olan yerə yetişəndə İbrahim Cəbrailə deyirdi: -“Ey Cəbrail! Bu yerdə onları düşürdümü?” Cəbrail: “Yox, irəli get.” -deyə cavab verirdi. Nəhayət, Məkkə vilayətinə yetişdilər və onları Kə'bə evinin yerində düşürtdülər.

Digər tərəfdən də İbrahim Saraya söz vermişdi ki, Minikdən düşməmiş onun yanına geri qayıdacaq. Hacər ilə İsmaili düşürtdüyü yerdə bir ağac var idi. Hacər özü ilə gətirdiyi çadırı özünün və uşağını günün yandırıcı şüasından qorumaq üçün ağacın üstünə atdı ki, onun kölgəsində otursunlar.

Hacər elə ki, İbrahimin geri qayıtmaq istədiyini gördükdə ayağa qalxıb İbrahimə dedi: -“Ey İbrahim! Necə bizi heç bir munisi, heç bir suyu, otu olmayan yerdə qoyub gedirsən?” İbrahim: “O şəxs ki, sizi bura gətirməyi mənə əmr edib özü sizin qayğınıza qalacaq.” -deyə cavab verdi. İbrahim bunu deyib yola düşdü. “Zi Tuva”da yerləşən “Kədi” dağına yetişdikdə

dönüb onlara baxaraq Allaha ərz etdi: -“Ey Rəbbimiz! Mən əhli-əyalımdan bə'zisini (İsmaili və anası Hacəri) sənin Beytül-həramının (Kə'bənin) yaxınlığında, əkin bitməz bir vadidə (dərədə) sakin etdim. Ey Rəbbim! Onlar namaz qılsınlar deyə elə et ki, insanların bir hissəsinin qəbləri onlara (Kə'bəni ziyarətinə, əhli-əyalıma mərhəmət göstərməyə) meyl etsinlər. Onlara (bu yerin ağaclarının) meyvələrindən ruzi ver ki, ola bilsin (nə'mətinə şükür etsinlər!)” Bu duanı edib dağı aşıb getdi.

Hacər İsmail ilə orada qaldı. Günəş səmaya qalxdıqda İsmail susayaraq su istədi. Hacər ayağa qalxıb hal-hazırda Məkkədə hacıların indi “Sə'y” adlanan əməli etdikləri yerdə su axtarmağa başlayıb fəryad etdi: -“Bu vadidə bir insan varmı?” Amma səsine səs verən olmadı. İsmail gözündən itənə qədər suyun ardınca gedib uzaqlaşdı. Səfa dağının üstünə çıxdı göz gəzdirib biyabanda ilğim gözüne dəydi. Elə bildi sudur. Odur ki, yenidən dərəyə düşdü. Eləcə də irəli gedib Mərvəyə çatdı. Yenidən oğlu İsmail gözündən itdi. Yenə də göz gəzdirib Səfa tərəfdə olan ilğim yenidən nəzərini cəlb etdi. Su üçün ikinci dəfə Səfaya tərəf qayıtdı. Suyun olmadığını bilib yenidən gəldiyi yolu geri qayıtdı. Yeddi dəfə bu Mərvə dağının üstündə olanda İsmailə baxıb gördü ki, su ayaqlarının altında zahir olub.

Hacər irəli qaçıb suyun axdığını gördü. Ətrafına torpaq yığıb suyun cərəyanının qabağını aldı. O su sonralar Zənzəm bulağı adlandı.

Oranın yaxınlığında yə'ni Ərəfat və Zil-məcaz çölündə Cərhüm qəbiləsi yaşayırdı. Zənzəm bulağı orada tapılandan sonra o günədək ora uçmayan quşlar, o çölə uçmağa, get-gələ başladılar. Cərhüm qəbiləsi quşların get-gəlini görüb onları tə'qib edərək o vadiyə gəlib gördülər ki, bir qadın ilə bir uşaq ağacın altında özlərinə kölgəlik düzəldib yanlarında zahir olmuş bulağın kənarında yaşayırlar. Onlar Hacərə üz tutub soruşdular: -“Sən kimsən? Sənin və bu uşağın macərası nədir?” Hacər dedi: -“Mən İbrahim Xəlilin kənizi və bu uşağın anasıyam. Allah İbrahimə göstəriş verdi ki, bizi bu vilayətdə sakin etsin.” Onlar: -“Bizə öz yanınızda yaşamağı icazə verirsinizmi?” -deyə soruşdular. Hacər: “Qoyun İbrahim gəlsin sizin burada yaşamağınız üçün ondan icazə alaram” -deyə cavab verdi.

İbrahim onları görməyə gəldikdə Hacər ona dedi: -“Ey Allahın dostu! Burada Cərhüm adlı bir qəbilə yaşayır. Səndən istəyirlər onlara bizim yanımızda mənzil düzəldib yaşamaqlarına icazə verəsən?” İbrahim: “Eybi yoxdur” -deyə cavab verdi. Beləliklə də onların Hacər ilə İsmailin kənarında qalıb yaşamaqlarına icazə verdi. Hacər bunu Cərhüm qəbiləsinə xəbər verdi. Onlar da dəstə-dəstə ora gəlib Hacər ilə İsmailin kənarında sakin oldular. Beləliklə də Hacər tənhalıq dəhşətindən xilas olub onlarla ünsiyyət tapdı. İbrahim üçüncü dəfə öz zövcəsini, oğlunu görməyə gəldikdə o ətrafda camaatın toplandığını görüb çox sevinib şad oldu.”

İSMAİLİN QURBAN OLUNMASI

Yuxarıdakı hədisdə işarə olunduğu kimi İbrahim (əlləyhis-salam) hər bir neçə vaxtdan bir Hacər ilə İsmailə baş çəkməyə gəlirdi. Nəhayət bu səfərlərin birində İsmaili qurbangaha aparıb öz əllərilə oğlunun başını kəsməsi ona əmr olundu.

İmamın (əlləyhis-salam) sözüne əsaslanaraq – Səduqun “Xisal” kitabındakı rəvayətinə istinadən – bu əhvalat İbrahimin (əlləyhis-salam) Allah fərmanı qarşısında dözümünün, səbrinin nə həddə olmasını imtahan edib sınamasını və ona verilən nemətlərə nə qədər layiq olduğunu bildirsən. Bundan əlavə başqaları da bu peyğəmbərdən ibrət olaraq Allahın hökmləri qarşısında təslim olub itaət etsinlər.

Düzdür, bu, İbrahim (əlləyhis-salam) kimi bir şəxs üçün çox böyük və ağır imtahan idi. İllər boyu övladsız qalmış, indi isə Allah ona bir övlad əta etmişdir. Bunun üstündən bir neçə il keçmiş və övladı boya-başa çatdığı zaman əmr olunur ki, onu qurban etməli və öz gözlərinlə al qanına boyanmasını görməlisən.

Amma İbrahimin (əlləyhis-salam) ürəyi Allah eşqilə ləbrizdir və hər bir şeyi Allaha görə istəyir. Heç bir tərəddüd etmədən Allahın hökmünə əməl etmək qərarına gəldi. Lakin bu hökmü icra etmədən əvvəl məsələnin nə yerdə olduğunu oğluna çatdırmaq və onu da haqdan itaət etməyə hazırlamaq üçün öz məmuriyyətini ona belə izah etdi: -“Oğul can! Mən yuxuda gördüm ki, səni qurban edirəm. Bax gör bu barədə sən nə fikirləşirsən?” (“Saffat” surəsi, ayə 102).

Belə ki, peyğəmbərlərin yuxusu düz, doğru və şeytanın vəsvəsesindən pak və uzaqdır. Bu yuxu İbrahimə verilən məmuriyyət idi. İbrahim də bu məmuriyyətini oğlunun nəzərinə çatdırdı.

İsmailin o zaman sən deyən yaşda yox idi. Tarixçilərin çoxunun dediyinə görə İsmailin yaşı on üçü hələ ötməmişdi. Amma İsmail təslim, iman məqamını və haqqa olan eşqi, əlaqəni atasından irs aparmış və elə bir ananın ətəyində tərbiyə almışdı ki, Allahın hökmünü icra etmək üçün o susuz, quraqlıq biyabanda neçə il çətinliklərə dözüb qalmışdı. Odur ki, yubanmadan öz hazırlığını bildirərək ədəblə atasına dedi: "Atacan! Sənə əmr olunanı icra et, inşallah məni səbr edənlərdən görəcəksən". ("Saffat" surəsi, ayə 102).

Bu cümləni dedikdə öz hazırlığını bildirməklə yanaşı atasının da əmri icra edərkən dözümlü, səbirli olub və işin atası üçün daha da ağırlıq etməməsini təmin etdi.

Xüsusilə "İnşallah" kəlməsini dedikdə özünün səfali, xalis niyyətli olduğunu atasının nəzərinə çatdırdı. Yəni mənim: "Məni səbr edənlərdən görəcəksən." – deməyim Allahın istək və iradəsinə bağlılığımı bildirir. Əgər səbr edə bilsəm Allah taala bu gücü mənə vermiş və belə bir böyük nemətə məni sahib etmişdir. Əks halda mən özüm bu işin öhdəsindən gələ bilməzdim.

Təbərsi, İbn Əsir və Təbəri kimi başqalarının nəqlinə əsasən İsmail bu işin tez yerinə yetirilməsi üçün üzünü atasına tutub dedi: "İndi ki, məni qurban etmək qərarına gəlmisən, başımı kəsdiyin zaman əl-ayağımı möhkəm bağla ki, bıçaq boğazıma yetişdikdə əl-qol atıb əcrimi azaltmayım. Çünki ölüm çox çətinidir. Onu hiss etdikdə özümü itirməyimdən qorxuram.

İkincisi budur ki, tez və asanlıqla ölüm deyə bıçağı iti et və sürətlə boğazıma çək. Üçüncüsü budur ki, məni üzün üstə yerə uzandır və üzümün bir tərəfini yerə qoyma çünki qorxuram üzümə baxıb ürəyin yumşalsın və Allahın hökmünü icra etməyə mane olsun.

Dördüncüsü budur ki, işə başladıqda mənim qanımdan ona dəyməsin və anam onu görməsin deyə libasını çıxart. Beşincisi budur ki, əgər heç bir maneə olmasa köynəyimi anam üçün apar. Ola bilsin, onunla özünə təskinlik versin.

Bu sözlərdən sonra İbrahim ona belə dedi: "Həqiqətən sən ey oğlum, Allahın fərmanını icra etməkdə ən gözəl köməkçisən". Bunun ardınca övladını Minaya gətirib bıçağı itilədi və İsmailin əl-ayağını bağlayıb üzünü torpağa qoydu. Amma onun üzünə baxmaqdan imtina edib başını göyə qaldıraraq bıçağı onun boğazına qoyub çəkmək istədi, lakin gördü ki, bıçağın ağzı döndü. Əhli-beytin (ələyhis-salam) rəvayətlərində nəql olmuşdur ki, bıçağın ağzını Cəbrail döndərirdi. İkinci dəfə bıçağın ağzını düzəltdi, amma yenə bıçaq dolandı və bu bir neçə dəfə təkrar olundu. Bu vaxt "Xif" məscidindən nida gəldi: "Ey İbrahim, həqiqətən sən öz yuxunu təsdiq etdin (həqiqətə çevirdin)". ("Saffat" surəsi, ayə 104-105). Öz məmuriyyətini layiqincə yerinə yetirdin. Bunun ardınca Cəbrail bir qoyun gətirdi. İbrahim onu İsmailin əvəzinə qurban kəsdi və bu sünne olaraq hacıların əməllərinə artırıldı. Onlar hər il Minada qurban edirlər. Əli ibni İbrahimin hədisində nəql olunur ki, elə ki, İbrahim oğlunu götürüb Minaya tərəf getdi bir qoca kişi onun yolunu kəsib dedi:

- "Ey İbrahim, bu uşaqdan nə istəyirsən?" Buyurdu:

- "İstəyirəm onu qurban edim!" Qoca dedi:

- "Subhanəllah, bir göz qırpımı belə Allaha qarşı üsyan etməmiş uşağımı öldürmək istəyirsən?!" İbrahim: "Allah mənə bu işi əmr etmişdir." – deyə cavab verdi. Qoca dedi:

- "Bu sənə verilən Şeytanın əmridir." İbrahim: "Vay olsun sənə, məni bu məqama çatdıran bu göstərişi mənə vermişdir." – dedi. Qoca:

- "Yox, Allaha and olsun, Şeytandan başqası səni bu işə əmr etməmişdir."

İbrahim: "Allaha and olsun daha səninlə danışmayacağam." – deyib öz məmuriyyətinin ardınca getdi. Qoca isə davam edib dedi: "Ey İbrahim! Sən camaatın rəhbərisən, əgər sən belə etsən camaat da öz övladlarını qurban edəcəklər!" Amma İbrahim onun sözlərinə əhəmiyyət verməyib öz işinin dalınca getdi.

Təbərinin nəqlində belədir: "İbrahim öz yuxusunu İsmailə deməzdən əvvəl ona buyurdu: "Oğlum ip və bıçaq götür gedək bu dərəyə bir miqdar odun yıғаq. Yola düşdükdə, şeytan bir kişi simasında İbrahimin yolunu kəsdi ki, bəlkə İbrahimi Allahın hökmünü icra etməkdən saxlasın. O, İbrahimə üz tutub dedi: "Ey yaşlı qoca buradan nə istəyirsən?"

İbrahim: "Bu dərədə işim vardır, onun üçün gedirəm."

Şeytan: "Allaha and olsun, mən elə görürəm ki, şeytan sənə yuxuna girib və sənə bu uşağı qurban etməyi o göstəriş vermişdir. Sən onu öldürmək istəyirsən?"

İbrahim şeytanı tanıyıb onu özündən uzaq edərək dedi: -“Ey Allahın düşməni məndən uzaq ol. Allaha and olsun ki, öz Rəbbimin verdiyi məmuriyyət dalınca gedib onu yerinə yetirəcəyəm.”

Şeytan İbrahimdən məyus olub atasının ardınca gedən İsmailə yaxınlaşıb dedi:

-“Ey oğlan, heç bilirsənmi atan səni hara aparır?” İsmail:

-“Məni aparır ki, bu dərədən odun yığağ.” Şeytan:

-“Allaha and olsun, səni öldürmək istəyir.” İsmail:

-“Niyə?” Şeytan:

-“Belə fikir edir ki, Rəbbi ona bu göstərişi verib.” İsmail təbəssüm edərək dedi:

-“Hər nə Rəbbi göstəriş veribsə gerek yerinə yetirsin və mən də canla-başla ona təslim olacağam.”

Şeytan ondan da məyus olub öz evində –Məkkədə– qalmış Hacərin yanına gəlib ona dedi:

-“Heç bilirsənmi İbrahim oğlun İsmaili hara apardı?” Hacər:

-“Onu apardı ki, dərədən odun yığsın!” Şeytan:

-“Xeyr, onu apardı ki, qurban etsin.” Hacər:

-“Heç vaxt o bu işi görməz. Çünki İbrahimin ona olan məhəbbəti bu işə yol verməz.” Şeytan:

-“Axı İbrahim belə hesab edir ki, ona Allah bu işi əmr etmişdir!” Hacər:

-“Əgər ona Rəbbi bu işi əmr etmişdirsə, onda biz hamımız ona təslim oluruq!”

Şeytan qəzəbli, narahat olub oradan uzaqlaşdı və İbrahim xanidanından heç bir şey əldə edə bilmədi.

Səduqun İmam Musa ibni Cəfərdən (ələyhis-salam) nəql etdiyi hədisdə həzrət belə buyurub: -“Hacıların Minada cəməreyə daş atmaqlarının səbəbi budur ki, şeytan orada İbrahimin gözünə görünüb və İbrahim (ələyhis-salam) də onu daşla qovmuşdur və o gündən bu sünnə olaraq qalmışdır.

İsmailin Məkkədə evlənməsi və anası Hacərin ölümü

Bu əhvalata son qoyuldu. İsmail böyüyüb boya-başa çatdı. Məkkədə sakinləşmiş Cərhüm qəbiləsindən bir qız ilə evləndi. Yavaş-yavaş İsmailin həyatı sevincə, xoşbəxtçiliyə doğru gedirdi, amma qəfildən İsmailə böyük bir hadisə üz verərək onu qəm-qüssədə qərq etdi. O hadisə anası Hacərin ölümü idi. İsmailin həyatına böyük bir zərbə vuraraq müsibətə çevrildi.

İsmail böyük kədərlə anasının cəsədini götürüb və o zamanın özünə müvafiq mərasimini yerinə yetirdikdən sonra Kəbə evinin yanında –hazırda “Hicri İsmail” adlanan yerdə– torpağa tapşırı. İbrahim həmişə olduğu kimi hər neçə vaxtdan bir Hacəri, İsmaili görməyə gəlirdi bu dəfə də Məkkəyə gəlməyə hazırlaşdı.

Sara İbrahimi belə gördükdə irəli gəlib ondan əhd-peyman aldı ki, Məkkəyə daxil olduqda miniyindən düşməyib öz zövcəsini və oğlunu görüb yenidən geri qayıtsın.

İbrahim (ələyhis-salam) Məkkəyə daxil olub və İsmailin evinə gəldi. Amma İsmail evdə yox idi. İbrahimi tanımayan zövcəsindən soruşdu:

-“Ərin hardadır?” Dedi:

-“Ov etməyə səhraya gedib?” İbrahim soruşdu:

-“Halınız necədir?” Dedi:

-“Halımız çox pis və yaşayışımız çox ağırdır. Beləliklə də öz yaşayışlarının ağır olmasından İbrahimə şikayətlənib və həzrətə heç bir qonaqpərvərlik göstərmədi.”

İbrahim (ələyhis-salam) ona buyurdu: -“Ərin gəlsə ona belə deyərsən: -“Uca bir kişi bura gəlmişdi və sənə göstəriş verib dedi ki, evinin qapısının kandarını dəyişsin.”

Bu sözü deyib (və Saraya söz verdiyi kimi) geri qayıtdı. Elə ki, İsmail səhradan qayıtdı atasının Məkkəyə gəlməsini hiss etdi. Odur ki, zövcəsinin yanına gəlib soruşdu:

-“Bir kəs sənin yanına gəlmişdimi?” Dedi:

-“Bəli, bir qoca kişi gəlmişdi və səni istəyirdi.” Soruşdu:

-“Sənə bir göstəriş verməyibmi?” Dedi:

-“Bəli, mənə dedi ki, ərin evə gəlsə ona belə deyərsən:

-“Bir uca boylu qoca kişi gəlmişdi və sənə göstəriş verir ki, evinin qapısının kandarını dəyişəsən.” İsmail dedi:

-“O kişi mənim atam idi və mənə göstəriş verib ki, sənə tələq verib və səndən ayrılıram. İndi isə qalx öz ailənin yanına get.” Beləliklə də o qadına tələq verib və onlardan başqa bir qız aldı.

Bu hadisədən bir az sovuşdu. İbrahim (ələyhis-salam) yenidən Məkkəyə gəlib İsmaili görmək fikrinə düşdü. Sara yenidən həmin istəyi İbrahimdən istədi. İbrahim də qəbul etdi ki, minikdən yerə düşməyib geri qayıdacaq. İbrahim Məkkəyə gəlib oğlu İsmailin evinə getdi. Keçən dəfə olduğu kimi İsmail yenə də səhrada idi. İbrahim (ələyhis-salam) zövcəsi ilə üzləşib ondan soruşdu:

-“Ərin hardadır?” Dedi:

-“Allah salamat etsin o, səhraya şikar üçün gedib, inşallah tezliklə gələr, indi isə siz atdan düşün, evə gəlin.” İbrahim:

-“Haliniz necədir?” Dedi:

-«Salamatçılıqdır, yaxşı dolanıyıq. Allah köməyiniz olsun, düşünüz o, da bu saat gələr.» Amma İbrahim düşməyib qadın isə israr edərək onu düşürdü evə qonaq aparmaq istəyirdi. İbrahim isə qəbul etmədi. Qadın belə görüb dedi: -“Başınızı qabağa götürün yuyum, bütün toz-torpaqdır!” Sonra qadın bir daş gətirdi ki, İbrahim ayağını onu üstünə qoysun. Elə ki, İbrahim ayağını onun üstünə qoydu ayağının izi daşın üstündə qaldı. İsmailin zövcəsi su gətirib başının bir tərəfini yudu. Sonra o biri ayağını daşın üstünə qoydu başının o biri tərəfini də yudu.

İbrahim o qadınla xudahafızlaşmış ona dedi:

-“Ərin gəlsə ona deyərsən:

-“Bir qoca kişi gəlmişdi və sənə sifariş etdi ki, evinin qapısının kandarını qoruyub saxlayasan.”

İsmail səhradan qayıtdıqda atasının gəldiyini hiss edib zövcəsindən soruşdu:

-“Sənin yanına kimsə gəlmişdimi?” Dedi:

-“Bəli, bir qoca xoş üzlü və xoş iyli kişi gəlmişdi, bu da onun ayağının izi.” İsmail üzünü qabağa gətirib və atasının ayağının izini öpdü və soruşdu:

-“O kişi sənə bir vəsiyyə, sifariş etmədimi?” Dedi:

-“Bəli, mənə dedi ki, sənə deyim:

-“Evinin qapısının kandarını qoruyasan.” İsmail dedi:

-“O, mənim atam idi və mənə sifariş edib ki, səni qoruyub saxlayım.”

İsmail və Kəbənin tikilməsi

Əvvəldə dediyimiz kimi İbrahim hər bir neçə vaxtdan oğlu İsmaili görməyə gəlirdi və hər gəlişində bir macərə baş verirdi. Onların bəzisi ilə tanış oldunuz. Bu səfərlərinin birində İbrahimə İsmailin köməyi ilə Kəbə evini tikməyi əmr olundu.

Rəvayətlərə əsasən Kəbə evini tikib və həcc əməlini yerinə yetirən ilk şəxs həzrət Adəm (ələyhis-salam) olub. Sonra Nuhun tufanı zamanı Allah taala onun təməlini asimana qaldırıb sonra yenidən yerə endirmişdir. İbrahim (ələyhis-salam) yenidən onun binasını təzələmək istədikdə Cəbrail nazil olaraq xə, çəkib onun yerini İbrahimə (ələyhis-salam) göstərdi.

Hər halda İbrahim öz məmuriyyətini oğluna bildirdi. İsmail onun yerini soruşdu. İbrahim ona səhrada olan bir təpəni göstərərək dedi: -“Gərək bu təpəni götürüb yerinə Kəbə evini tikək. İbrahim evi tikməyə başladı İsmail də daş, gil və başqa lazım olan şeyləri hazırlayıb atasına verirdi. Beləliklə də evin divarları ucaldı. Səduqun nəql etdiyi hədisə əsasən mələklər də bu işdə, daşları daşımaqda onlara kömək edirdi. Nəhayət, ev tikilib qurtardıqdan sonra Əbu Tubeyns dağında yerləşən “Həcərə-Əsvəd” adlı qara daşı Allahın göstərişi ilə gətirib özünə xas olan yerə qoydular.

Allah taala “Bəqərə” surəsində hekayət edir ki, İbrahim və İsmail evi tikdikləri zaman Allah dərğahına bəzi dualar etdilər. Bu hekayətdən məlum olur ki, Allah taala da onların duasını qəbul etdi. Necə ki, İbrahimin (ələyhis-salam) İsmail və Həcəri Məkkəyə gətirdikdə etdiyi duanı, Suriyaya hicrət edərkən etdiyi duanı, ata-anasını bağışlanması üçün etdiyi duanı, Məkkə camaatı üçün etdiyi duanı və başqa dualarını qəbul etmişdi.

Kəbə evini tikdikləri zaman mincümlə etdikləri dualardan biri də budur ki, Allah taala dərğahına üz tutub ərz etdilər:

-“İlahi, bu əməli bizdən qəbul et! Həqiqətən sən eşidən və bilənsən. İlahi! Bizi öz fərmanına təslim et və bizim zuriyyəməzdən sənə fərmanına təslim olan ümməti (yarat), necə ibadət

etməyimizi bizə öyrət və tövbəmizi qəbul et, həqiqətən, sən tövbəni qəbul edən və mərhəmətlimsən. İlahi! Onlara özlərindən olan, sənin ayələrini onlara oxuyan, onlara kitab, hikmət öyrədən və onları pakizə edən bir peyğəmbər göndər. Həqiqətən, sən yenilməz qüvvə və hikmət sahibisən (və bu işə qadirsən)". ("Bəqərə" surəsi, ayə 27-29).

Allah taala da əməllərini qəbul, övladlarını müsəlman, həcc və sair ibadət qayda-qanunlarını onlara öyrədib özlərindən olan ilahi ayələri onlara oxuyub, kitab və hikmət elmini onlara öyrədən bir peyğəmbər göndərdi. Hədisdə vardır ki, peyğəmbər (səlləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurub: "Ənə də`vətu əbi İbrahim" (Mən atam İbrahimin duası və istəyiyəm.)

Beləliklə də Allahın tövhid evi, tövhid qəhramanı və onun oğlunun vasitəsilə Məkkə şəhərində tikilib qurtardı. İbrahim (ələyhis-salam) əmr olundu ki, camaatı evi təvaf və ziyarət etməyə dəvət etsin. Bu barədə Allah fərmanı belə idi: "Camaatı həcc əməllərini yerinə yetirməyə çağır. Piyadə, miniklə hər uzaq bir yerdən sənə tərəf gəlsinlər, orada onlar öz xeyirlərinin şahidi olsunlar, Allahı müəyyən günlərdə yad etsinlər. Biz dili bağlı heyvanlardan onlara ruzi verdik. Elə isə onlardan həm özləri yesinlər və həm də kasıblara yedirtsinlər. Sonra ehramdan çıxıb öz nəzirlərinə, əhd-peymanlarına vəfa edib, Kəbə evini təvaf etsinlər".

İbrahim (ələyhis-salam) də Allahın hökmünü camaata çatdırıb onlara həcc qayda-qanunlarını öyrətdi. İslam zühur edənədək camaat həcc əməllərini yerinə yetirirdilər. Amma zaman ötdükcə ərəblər özlərindən bəzi olmayan əməlləri ona əlavə etmişdilər. İslam gəlib onları aradan apardı və yenidən ilk dəfə olaraq İbrahimin (ələyhis-salam) cammata çatdırdığı ilahi hökümləri bərqərar edib həcc əməllərini başqa dini vaciblər kimi vacib etdi.

Bu əhvalatın davamı və Kəbə evinin örtülməsi

Şeyx Kuleyni və Səduq kiçik ixtilafı bu əhvalatın ardını İmam Sadiqdən (ələyhis-salam) belə nəql edirlər: Evi tikib qurtardılar. Onun üçün iki qapı düzəldilər, biri giriş qapısı, digəri isə çıxış qapısı və qapılar üçün kandar düzəldib halqa asdılar, amma qapıların və evin pərdəsi yox idi.

Sonra İsmail Humeyr qəbiləsindən olan ağıllı-kamallı bir qadınla evləndi. İsmail azuqə almaq üçün Taifə getdiyi zaman zövcəsini Məkkədə qoydu. Günlərin birində bir qoca kişi baş-gözü toz-torpaq içində gəlib yetişdiyini gördü. O qadından bir neçə sual etdi, sual əsnasında onların hal-əhvalından xəbər aldı. Qadın hal-əhvallarının yaxşı olmasını onun nəzərinə çatdırdı. Sonra qadının xüsusi halını soruşdu. Qadın həmin cavabı yenidən verdi. Sonra soruşdu: "Sən hansı qəbilədən sən?"

Qadın: "Mən Humeyr qəbiləsindənəm! -deyə cavab verdi. Qoca kişi bir məktub qadına verib dedi:

-“Ərin gəlsə bu məktubu ona ver!”

Sonra xudahafizləşib Məkkədən çıxıb getdi. İsmail Taifdən qayıtdıqda qadın məktubu ona verdi. İsmail məktubu oxuyub ona dedi:

-“Bildinmi o qoca kişi kim idi?” Dedi:

-“Yox, xoş simalı və sənə oxşar biri kişi idi.” İsmail dedi:

-“O, mənim atam idi.” Qadın bu sözü eşitdikdə: “Vay mənim halıma –deyə təəssüfləndi.” İsmail dedi:

-“Niyə belə deyirsən, qorxursan bədəninin bir yerini görmüş olar?” Qadın dedi:

-“Yox, qorxuram onun haqqını əda etməmiş olam.”

Bu əhvalatdan da bir müddət keçdi. Bir gün qadın İsmailə dedi: -“Kəbənin qapılarına pərdə asmayaq mı?” İsmail dedi: -“Bəli, yaxşı olar.” Bu məsləhətdən sonra iki ədəd pərdə alıb Kəbənin qapılarına saldı. Bunu belə gördükdə qadın məsləhət verdi ki, başqa bir pərdə də alıb Kəbənin bütün divarlarını örtək. Çünki bu daşların görkəmi yaxşı deyil. İsmail bu məsləhətlə də müvafiq oldu. Qadın öz qəbiləsindən çoxlu yun aldı. Qəbilənin qadınlarının köməyi ilə yunu əyirib pərdə toxudular. Pərdə hazır olduqca onu Kəbənin bir tərəfindən asdılar. Həcc zamanı camaat Məkkəyə gəldikləri vaxt Kəbənin çox hissəsi artıq ötrülmüşdü, amma hələdə bir hissəsi açıq qalmışdı.

Qadın İsmailə dedi: -“Yaxşı olar ki bu hissəni həsirlə örtək. Elə bu işi də gördülər. Ərəblər ziyarətə gəlib bu hissəni görüb dedilər: -“Yeri vardır ki, bu evin təmiri üçün buraya hədiyyə gətirək. Ondan sonra Kəbə evinə hədiyyə gətirmək bir adət-ənənəyə çevrildi. Bu niyyətə çoxlu pul və başqa əşya yığıldıqdan sonra həsiri yığb yerinə pərdə alıb saldılar. Beləliklədə

Kəbə evinin hər tərəfi örtüldü. Kəbə evinin tavanı yox idi. İsmail ağac yağıb onun üstünü örtüb və üstünə gil tökdü.

İsmail və Məkkə camaatı su baxımından çətinlikdə idilər. Bunu İbrahimə çatdırdı. İbrahim də Allahın göstərişi ilə müəyyən yerləri qazdırıb su çıxartdı və bu cəhətdən də rahatlaşdılar.

İsmailin bu arvaddan bir övladı oldu. Amma o uşağdan heç bir övlad olmadı. O qadından sonra daha dörd qadın aldı və hər birindən Allah taala ona dörd oğul əta etdi, ümumilikdə dörd qadından on iki, ya on altı oğul sahibi oldu. Lakin bu hədisdə övladlarının adı qeyd olunmamışdır. Amma tarix kitablarında İsmailin övladlarının adı belə deyilmişdir. 1- Nabit. 2- Qeydar. 3- İdbil. 4- Mibsam. 5- Mişma. 6- Duməh. 7- Məsa. 8- Hidar. 9- Tima. 10- Yətur. 11- Nafiş. 12- Qədəmə.

Təbərinin tarixində bu adlarda ixtilaf edərək deyir: -"Bu on iki oğlun anası "Səyyidə" Məzaz ibni Əmr Cərhuminin qızıdır və ərəbin nəsli Nabitlə Qeydara çatır."

"İsbatul-vəsiyyə"də deyir ki, İsmailin (ələyhis-salam) on üç oğlu olub və ən böyüyü "Qeydar" idi.

"Biharul-ənvar"da "Qisəsul-ənbiya" kitabından nəql edir ki, İbrahim anasının vəfatından sonra Cərhüm qəbiləsindən Zələ və yaxud İmadə adlı bir qız ilə evləndi, amma ondan heç bir övladı olmadı. Sonra ona talaq verib Haris ibni Məzazın qızı Səyyidə ilə evləndi və ondan uşaqları oldu.

Sələbi deyir: -"Səyyidə, Məzaz ibn Əmr Cərhuminin qızıdır." Necə ki, Təbəri bu nəzəri qəbul etmişdir. Yəqubi isə bu qızın adını Heyfə qeyd etmişdir. Allah daha düzünü bilir.

Sadiqul-vəd ləqəbli İsmail kimdir?

İsmailin (ələyhis-salam) tarixinin sonunda yaxşı olardı ki, Sadiqul-vəd (vədəsinə sadıq olan) ləqəbli İsmailin barəsində bir neçə cümlə danışaq. Çünki bir çox təfsirçilər xüsusilə əhli sünne təfsirçiləri və onları bütün tarixçiləri bu əqidədədirlər ki, o, İbrahimin oğlu İsmaildir. Məsudi də "İsbatul-vəsiyyə"də bu nəzəriyyəni qəbul etmişdir. Amma şiənin bir neçə rəvayətində onu başqa bir peyğəmbərin Hezqelin oğlu İsmail olduğunu biliblər.

Sadiqəl-vəd ləqəbli İsmailin əhvalatı təkcə iki ayədə "Məryəm" surəsində gəlmişdir və ayənin tərcüməsi belədir:

"Bu kitabda vədəsinə sadıq olan İsmaili xatırla. O, Allahın göndərdiyi peyğəmbər idi. Daima öz xanidanını namaza, zəkata əmr edərdi, Rəbbinin yanında sevimli idi".("Məryəm" surəsi, 54-55-Nəi ayələr).

Bu ayələrdən əvvəl Allah taala İbrahimin və İshaqın əhvalatını qeyd edib və sonra Musa və Harunun və daha sonra isə bu iki ayəni bəyan edib. Bu özü şahiddir buna ki, sadiqul-vəd olan İsmail İbrahimin oğlu deyil. Əgər onun oğlu olsaydı yaxşı olardı ki, onun adı İbrahimdən sonra və Musadan əvvəl deyilsin halbuki, Musadan sonra deyilib.

Hər halda Səduqun və başqalarının İmam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etdiyi rəvayətdə həzrət buyurmuşdur: -"Bu surədə Allah taala adını çəkdiyi sadiqul-vəd olan İsmail, İbrahimin oğlu İsmail deyil. Hezqilin oğlu İsmaildir və onun sadiqul-vəd adlanmasının səbəbi budur ki, bir kişiye onu gözləməyə vədə vermişdi və bir il tamam vədəgahında o kişinin intizarında oturmuşdu."

Başqa bir hədisdə nəql olunmuşdur ki, Allah taala onu qövmünü hidayət etmək üçün peyğəmbərliyə məbus etdi. Qövmü isə onu əzab-əziyyət edib başının və üzünün dərisini soydular. Allah onun köməyinə bir mələk göndərdi. Mələk onun yanına gəlib dedi:

-"Allah taala məni sənə köməyinə göndərib, indi de görüm bu camaatla nə edim?" İsmail buyurdu:

-"Mənim sənə köməyinə ehtiyacım yoxdur. Mən bu müsibətdə başqa peyğəmbərləri özümə örnək tutub səbr edəcəyəm."

Başqa hədisdə belə buyurduğu deyilir: -"Axirəz-zəman peyğəmbərin oğlunu özümə örnək tuturam."

İsmailin vəfatı və onun dəfn olduğu yer

İsmailin ölüm zamanı yaşının nə qədər olması və harada dəfn edilməsi barədə rəvayətlərdə ixtilaf nəzərə çarpır. Sünnilərin əksəriyyəti həzrətin ömrünü 137 il yazıblar. Necə ki, Tövratdan da belə nəql olub. Nəql olunduğuna görə həzrətin vəfat olduğu yer Fələstindir. Amma ərəb tarixçiləri isə həzrətin vəfat etdiyi yeri Məkkə və dəfn etdiyi yeri isə "Hicri-İsmail" qeyd ediblər.

İbni Əsir yazır: “Necə ki, deyirlər İsmail 137-ci il ömr edib, Allah taala ərəbi İsmailin iki oğlu “Qeydar” və “Nabit”dən əmələ gətirib. Elə ki, İsmail ölüm yatağına düşdü, qardaşı İshaqa qızını oğlu İysu (İshaqın oğlu) ilə evləndirməyi vəsiyyəət etdi. Digər vəsiyyəti isə belə idi: - “Məni, anam Hacərin məzarının yanında “Hicr”-də dəfn edərsən”.

Rəvayətlərin bəzisində 137, bəzisində 130 və Səduqun peyğəmbərdən nəql etdiyi rəvayətdə 120 il qeyd olunmuşdur. Məsudi “İsbatul-vəsiyyə”də bu nəzəriyyəni (120 il) qəbul etmişdir və ümumilikdə həzrətin dəfn olunduğu yeri “Hicri-İsmail” qeyd etmişdirlər.

İshaq(ə)

İshaqın viladətine müjdə

İbrahimin (ələyhis-salam) Qur'ani-Kərimdə qeyd olunmuş başqa bir oğlunun adı İshaqdır. Rəvayətlərə əsasən İshaq beş il İsmaildən kiçik və Şamda dünyaya gəlmişdir. Anası Sara İbrahimin rəsmi zövcəsi və xalası qızı olub.

İshaqın təvəllüdünün müjdəsi mələklərin vasitəsi ilə Sara və İbrahimə verilib. Bu əhvalat Qur'anın üç yerində bəyan olmuşdur. Biri "Hud" surəsində, digəri "Hicr", üçüncüsü isə "Zariyat" surəsində. "Ənkəbut" surəsində də ona işarə olunmuşdur. Qeyd olunan yerlərin hamısında bu müjdə mələklərin Lut qövmünü həlak etmək üçün gəldikləri əhvalatın əsnasında zikr olunmuşdur. Buna baxmayaraq ki, dünyaya gəlməsini Allah taala müjdə vermişdir, onda ixtilaf olmuşdur. Bəzi rəvayətlərdə deyilir ki, Allah taala İsmailin gəlişini, bəzi digərində isə İshaqın gəlişini müjdələmişdir. Odur ki, bəziləri belə nəticəyə gəliblər ki, bu müjdə iki dəfə baş vermişdir, bir dəfə İsmail üçün ikinci dəfə isə İshaq üçün. Bəzi rəvayətlərdə nəql olunduğu kimi, ola bilsin bunun səbəbi budur ki, Allah taala bu müjdəni Lut qövmünün həlak olması xəbərinin əsnasında verib. Çünki İbrahim (ələyhis-salam) üçün onların fəlakəti ağır-acınacaq olduğu üçün bu müjdə ilə təsəlli tapıb rahatlaşsın. Lakin "Hud" surəsində bu müjdə nisbətən geniş surətdə nəql olmuşdur. O ayələrin tərcüməsi belədir:

"Həqiqətən bizim elçilərimiz müjdə ilə İbrahimin yanına gəlib ona salam verdilər. O, da onlara salam verdi. Çox çəkmədi ki, onlar üçün buzov ətindən bişmiş kabab gətirdi. Onların yeməyə əl uzatmadıqlarını görüb onları qərribə hesab edərək xovflandı. Elçilər ona dedilər: -"Qorxma. Biz Lut qövmü üçün göndərilmişik. (Bu vaxt sevincindən) ayaq üstə durmuş zövcəsi güldü. Biz (elə bu göndərdiyimizlərlə) o qadını İshaqla və onun ardınca Yəqubla müjdələdik. Qadın təəccüblə dedi: -"Vay mənim halıma. Mənmi uşaq dünyaya gətirəcəyəm, halbuki, mən də, ərim də qocalmışıq. Doğurdanda bu təəccüblü bir işdir".

Ona dedilər: "Allahın işindənmi təəccüb edirsən? Bu Allahın sizin ailəyə olan rəhmət və bərəkətidir. Həqiqətən, Allah bəyənilmiş və ucadır". ("Hud" surəsi, ayə 69-73).

Bu hadisənin ətraflı məlumatı belədir:

Allah taala bir neçə mələyi, o cümlədən Cəbraili, Mikaili və İsraili Lut qövmünü həlak etməyə məmur etdi. –Bəzi təfsirçilər onların ədədini doqquz və on birə qədər deyiblər. –Lakin onlara göstəriş verilmişdir ki, əvvəl İbrahimin yanına gedib və onu İshaqın dünyaya gəlməsilə müjdələyib sonra öz məmuriyyətinin ardınca getsinlər.

Bu göstərişin səbəbi – bəzi tarixçilərin dediyi kimi – bu idi ki, İbrahim (ələyhis-salam) qonağı çox sevirdi. Bundan əvvəl Kuleyninin hədisində keçdi ki, hər vaxt qonağı olmasaydı özü gedib qonaq tapıb gətirərdi və çox vaxt qonaqla yemək yeyərdi. O vaxt isə on beş gecə idi ki, İbrahimin qonağı yox idi və bu hadisə İbrahimə çox ağır gəlirdi. Elə bu vaxt xoş simalı və çox yaraşlıq qonaqların gəlməsinin şahidi oldu. İbrahim sevincək oldu və öz-özünə dedi: -"Bu qonaqların qulluğunda özüm duracağam. Odur ki, durub heyətində olan – bəzi hədislərə əsasən - aman-zaman buzovunu kəsib kabab edib qonaqlar üçün gətirdi. Özü də onlarla oturub yeməyə başladı. Amma yeyərkən onların yeməyə əl uzatmadıqlarını görüb ürəyində xovflandı. Bəzilərinin dediyinə və bir rəvayətə əsasən İbrahim qorxdu ki, olmaya bu qüvvətli cavanlar ona xətər vurmağa və yaxud oğurluq üçün gecə vaxtı onun evinə gəliblər və yaxud onların yemək yemədiklərini görüb onların mələk olduğunu bilib qorxdu ki, olmaya onun qövmünü əzab etməyə gəliblər. Hər halda İbrahim öz qorxusunu onlardan gizlədə bilməyib biruzə verdi.

Mələklər İbrahimin qorxduğunu görüb özlərini ona tanıtdırdılar. Beləliklə də onun qorxusunu götürüb və öz məmuriyyətini ona bildirdilər. Sonra Saradan olan İshaqın dünyaya gəlməsini ona müjdə verdilər.

İbrahim təəccüblə soruşdu: -"Mən qoca olduğundanmi sonra?" ("HiNər" surəsi, ayə 54). Artıq məndə övlad ümidi qalmamışdır. "Məni övladla müjdələyirsinizmi? Bu nə müjdədir belə?" ("HiNər" surəsi, ayə 54).

Mələklər dedilər: "Biz sənə haqq olaraq bəşarət veririk". ("HiNər" surəsi, ayə 55). Bu müjdə həyata keçəcək və sən naümid olanlardan olma..."

Sara da ayaq üstə durmuşdu. Bu müjdəni eşidib güldü. İmam Baqirdən (ələyhis-salam) nəql olmuş hədisdə bəzi təfsirçilərin dediyinə əsasən Saranın gülüşü bu müjdədən təəccüblənməsinə görə idi. Necə ola bilər ki, cavanlıqda uşaq olmağa ümidləri olan zaman uşaqları olmayıb indi ki, hər ikisi qocalıblar Allah taala bu vaxtlarında onlara övlad əta etsin, çünki o zaman Saranın - rəvayətlərdə olan ixtilafa əsasən - 98 və yaxud 99, İbrahimin isə 100 və ya 120 yaşı var idi.

Amma mələklər İshaqın dünyaya gəlməsindən əlavə İshaqın oğlu Yəqubun dünyaya gəlməsi müjdəsini də verdilər. Beləliklə də rəşid övladın olub və böyüyüb oğul-uşaq, nəsil sahibi olacağına müjdə verdilər.

Sara da İbrahim kimi təəccüb edib dedi: "Vay mənim halıma! Mənim necə övladım ola bilər", halbuki, mən də, ərim də qocalmışıq..." tərcümə olunan ayələrin sonunadək.

Hər halda Sara bu müjdədən sonra hamilə oldu. Hamiləlik dövrü keçdikdən sonra İshaq dünyaya gəldi. Zaman keçdikdə yavaş-yavaş böyüyüb başa çatdı. Şeyxul-ənbiya və onun zövcəsi Saranın həyatına yenidən rəvnəq verdi.

Bundan sonra bu kitabda bizim əsas mənbəyimiz Qur'ani-Kərimdə və Əhli-beytin (ələyhis-salam) rəvayətlərində İshaqın həyatı və evlənməsi barədə heç bir şey deyilməyib. Amma "Təbəri tarixi" və "Kamil" kimi bəzi tarix kitablarında və indiki Tövratda bəzi mətləblər deyilmişdir ki, onlarda olan gözə çarpan ixtilaflardan əlavə peyğəmbərlərin məqamından uzaq məsələlər də deyilmişdir. Bizim nəzərimizdə onların heç bir etibarı olmadığı üçün onları müfəssəl nəql etməkdən yan keçdik. Qısaca olaraq bizim gələcək mövzularımızda lazımlı, gələcək əhvalatlarla rəbitəsi olan və eyni halda bütün tarixçilərin qəbul etdiklərinin bir hissəsinə işarə edəcəyik.

Hər halda belə yazırlar: -"İbrahim qocaldıqda onun xanidanının başçılığını öhdəsinə almış "Luazer" adlı kişiye sifariş etdi ki, Fələstində yaşayan Kənan əhlindən, öz qohum-qardaşlarında oğlu İshaq üçün qız alıb onu evləndirsin. Luazer də İbrahimin vəsiyyətinə əməl edib "Bətül ibn Nahur"un qızı "Rəfəqə"ni İshaq üçün alıb onu evləndirdi. Allah taala İshaqa bu xanımdan iki əkiz "Yəqub" və "Eys" adlı oğul əta etdi. İshaq Eysi Yəqubdan çox, Rəfəqə isə Yəqubu çox istəyirdi.

Eys böyüdükdən sonra əmisi İsmailin yanına gedib qızı "Bəsmə" ilə evləndi. Yəqub isə dayısı "Liyan ibn Bətül"un yanına gedib qızı "Liya" ilə evləndi. Yəqub dayısı qızından yeddi övlad sahibi olduqdan sonra Liya dünyasını dəyişdi. Yəqub onun bacısı "Rahil" ilə evləndi, Yusif və qardaşı Benyamin ondan dünyaya gəldi. Bu barədə ətraflı söhbət açacağıq.

İshaqın və anası Saranın ömürlərinin müddəti və dəfn olunduqları yer

İshaqın ömrünü 180 il yazırlar. ("Hud" surəsi, ayə75). Yalnız İbn Əsir "Əl-Kamil" kitabında 160 il yazıb. Dəfn olduğu yer isə anası Saranın dəfn olduğu "Hebrun" hal-hazırda isə "Xəlilur-rəhman" (Əl-Xəlil) adlı şəhərdir. Anası Sara vəfat edərkən 127 yaşı var idi.

İbrahimin başqa zövcə və övladları

Qur'ani-Kərimdə İbrahimin başqa övladlarının adı çəkilməyib. Əhli-beytin (ələyhis-salam) rəvayətlərində də o yerəcən ki, mən təhqiqat aparmışam, bir şey tapmamışam. Amma Təbərinin tarixində və İbn Əsirin "Əl-Kamil" kitabında İbrahimin başqa iki zövcəsinin və övladlarının adı çəkilib. Biri "Yəqtan"ın və ya "Yəqtin"ın qızı "Qətura" - və ya "Quturə" - adlıdır. Yazırlar ki, İbrahim (ələyhis-salam) Saranın ölümündən sonra onunla evlənib və bu qadından İbrahim altı övlad sahibi olub:

1. Zəmran. 2. Yəqsan. 3. Mədyan 4. Mədan. 5. Yəsbiq. 6. Sərh.

Bu qadının və övladlarının adı Tövratda da nəql olmuşdur.

Təbəri və İbn Əsir deyirlər: -"Mədyən əhli və Şüeyb (ələyhis-salam) peyğəmbərin qövmü İbrahimin oğlu Mədyənin övladlarıdır.

Təbərinin və İbni Əsirin nəql etdikləri İbrahimin ikinci zövcəsi "Ərhir" və ya "Əhur"un qızı "Həcur" və ya "Həcun" olub. Təbəri nəql edir ki, bəzilərinin yazdığına görə Allah taala bu qadından da beş oğul İbrahimə əta etmişdir:

1-Keysan. 2-Şurox. 3-Əmim. 4-Lutan. 5-Nafis.

Lut(ə)

İbrahimin doğma vətənindən - Urkildə - mühacirət etməsini nəql edəndə Lutun (ələyhis-salam) İbrahimə iman gətirib və onunla birlikdə Fələstinə mühacirət etməsini də qeyd etdik.

Lutun soykökü və onun İbrahimlə nə kimi nisbəti olmasında ixtilaf vardır. Bəzisi onun İbrahimin qardaşı oğlu, yəni Harun ibn Tarixin oğlu bilir. Bəzisi isə İbrahimin xalası oğlu və Saranın qardaşı olmasını qeyd edir. Bəzisini əvvəldə bir neçə hədisdə nəql etdiyimiz bu nəzəriyyə qəbul olunur. Bəziləri isə - Məsudi kimi - Lutu İbrahimin bacısı oğlu, İbrahimi isə onun dayısı hesab edir.

Lutun risalət, peyğəmbərlik məqamına seçilməsi, Sədu və onun ətrafındakı şəhərlərin camaatını təbliğ etmək məmuriyyətini almadan əvvəlki həyatı, məişəti barədə Qur'ani-Kərimdə və rəvayətlərdə geniş surətdə bir söz deyilməmişdir. Ancaq Ravəndinin nəvədir rəvayətində Lutun rumluların əlində əsir düşməsinə işarə olunmuşdur. İmam Rzadan (ələyhis-salam), o, da öz babalarından, onlar da Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu nəql edirlər: -"İlk dəfə Allah yolunda cihad edən İbrahim Xəlil (ələyhis-salam) olmuşdur. Çünki Lut rumluların əlində əsir idi. İbrahim (ələyhis-salam) Şamdan çıxıb Lutu əsirlikdən xilas etdi."

Amma bu barədə Tövratda isə belə deyilir; Lut Harunun oğlu və İbrahimin qardaşı oğludur. O həzrətlə Urkildədən çıxıb Kənana və Misirə səfər etdi. Misirdən qayıtdıqdan sonra İbrahimlə onun çobanları arasında dava-dalaş düşdü. Lut həzrət İbrahimdən ayrıldı. Bir az ondan sonra mühacirlərin əlində əsir düşdü və həzrət İbrahim onu əsirlikdən xilas etdi.

Lut qövmünün şəhərləri və onların əməlləri

Lutun adı Qur'ani-Kərimin on dörd surəsində zikr olunub. Bu on dörd surənin on birində onun qövmünün adı və qövmü ilə mübahisəsindən qısa və ətraflı söhbət açılıb.

On dörd surə bunlardır: "Əraf", "Hud", "Ənam", "Həcc", "Şüəra", "Hicr", "Nəml", "Ənkəbut", "Sad", "Qaf", "Qəmər", "Təhrim", "Ənbiya" və "Saffat". "Təhrim" və "Ənam" surələrindən başqa qalan surələrin hamısında Lutla birlikdə qövmünün adı da çəkilmişdir. Bu barədə Qur'ani-Kərimdə olan ayələri, rəvayətləri və həmçinin həzrətin öz qövmü ilə necə mübahisə etməsini dərk edib başa düşmək üçün o camaatın icmali vəziyyətini və onların əməl və rəftarlarını bilməliyik. Odur ki, əvvəlcə lazımdır Lut qövmünün həyatı, şəhərləri və Lut peyğəmbərin onlar arasında mövqeyi barədə söhbət açaq, sonra ayə və rəvayət üzündən həzrətin camaatla mübahisəsi və sair baş vermiş hadisələr haqda danışaq.

Lut qövmünün şəhəri, məskəni barədə tarixdə və həmçinin rəvayətlərdə ixtilaf vardır. Məşhur tarixə əsasən onlar Fələstin vilayətində və Mədinə ilə Şam arasında yerləşmiş Sədu adlı şəhərdə yaşayırdılar. Lut peyğəmbər də orada yaşayırdı. Amma Kuleyninin "Kafi" və Səduqun "İləluş-şəraye" kitabında İmam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etdikləri rəvayətdə həzrət buyurub: -"Onların Sədu, Sudeym, Lədna və Umeyra adlı dörd şəhərləri var idi."

Təbərsi "Məcməul-bəyan" kitabında nəql edir ki, Lut qövmünün dörd şəhəri var idi və onlara "Mötəfikat" da deyirdilər. O dörd şəhər ibarət idi: Sədu, Amura, Duma və Səbueym, bunların ən böyüyü "Sədu" idi və Lutda o şəhərdə qalırdı.

Məsudi "Murucuz-zəhəb" də deyir: Onlar beş şəhər idi: Sədu, Əmura, Əduma, Saura və Sabura.

İbn Əsir də "Əl-Kamil" kitabında bu nəzəri qəbul edib amma adlarını belə deyir: Sədu, Subrə, Umrə, Duma, Səvə.

Təbərsi Qətatədən nəql edir ki, onlar üç şəhər idi və hamısına "Sədu" deyilirdi. Başqa yerdə isə deyir: -"Onlar beş şəhər idi: Sub'ə, Sur'ə, Umrə, Duma və onların ən böyüyü Sədu."

Amma onların pis əməlləri çoxdur. Qur'ani-Kərim bəzisini açıq-aydın, bəzisində isə işarə edib. Mincümlə onların pis əməllərindən biri ləvat (həmcinsbazlıq, homoseksualizm) idi ki, çox geniş yayılmışdı. Rəvayətlərə əsasən dünyada onlardan əvvəl bu əməlin misli olmayıb və ilk dəfə onlara bu əməli şeytan öyrədib. Bu barədə geniş söhbət edəcəyik.

Mincümlə əməllərindən bu idi ki, o şəhərdən keçən müsafirlərin yolunu kəsib mallarını alıb paltarlarını soyundurub, lüt edib başlarına müxtəlif əzab-əziyyət və rüsvayçılıqlar gətirirdilər. Təbərsi "Ənkəbut"

surəsinin “Və təqtəunəs səbil” (“Ənkəbut” surəsi, ayə 29). (Yolu kəsirdilər) - ayəsinin təfsirində deyir ki, Lut qövmü öz pis ləvat əməli ilə camaatın ayağını öz şəhərindən kəsdilər. Çünki hər kəs onların şəhərindən keçsəydi Lut qövmü onu hədəf edərək hər biri ona bir daş atardı və hər kimin daşı ona dəysəydi o kişi daşı atanın qisməti imiş və onun malını da o götürərmiş. Onunla ləvat edərdi və üç dirhəm keçid pulu ondan alardı. Bu onların qazilərinin hökmü idi və heç də həya etmirdilər.

Onların etdiyi pis əməllərindən biri də “Ənkəbut” surəsində “Və tə`tunə fi nadiykumul munkər” - cümləsilə kinayə olaraq ona işarə edilir. Amma təfsirçilər və tarixçilər onu açıqlayıblar, onlar ləvat və başqa iffətə zidd olan pis əməlləri aydınlıqda, camaatın gözünün müqabilində edirdilər və bir-birindən də heç həya etmirdilər.

Xülasə növbənöv pis, nalayiq əməllərə açıqlıqda və gizləndə mürtekib olurdular və heç də həya etmirdilər. Təbərsi “Məcməul-bəyan” kitabında nəql edir ki, onların ictimaiyyəti, məclisləri bir-birinə söyüş söymək, qapaz vurmaq, qumar oynamaq, şallaq vurmaq, daş atmaq, tar və tütək çalmaq, kəşfi-övrət və ləvat etmək kimi pis əməllərlə keçərdi.

Təbəri və digər tarixçilər nəql ediblər və həmçinin rəvayətlərdə də varid olub ki, bir-birinin yanında məclislərdə öz mədə havalarını xaric edirdilər.

Səduq “Xisal” kitabında Əmirəl-möminindən (ələyhis-salam) nəql edir ki, həzrət buyurub: -“Bu ümmətdə altı əməl vardır ki, Lut qövmünün əxlaqındandır: Daşlarla (şaşkiyə oxşar) oyun oynamaq, çırtma vurmaq (və ya barmaqlarının ucunda bir-birinə daş atmaq) saqqız çeynəmək, özünü böyük göstərmək və təkəbbür üzündən geyimlərinin ətəyini qalxızmaq, köynək və qəbanın düymələrini açmaq.”

“İləluş-şəraye” kitabında İmam Baqirdən (ələyhis-salam), o da həzrət peyğəmbərdən (s) nəql edir ki, həzrət buyurub: -“Lut qövmü özlərini qaitdən təthir etməz (özlərini yumazlar) və cənabətdən pak olmazdılar (cənabət quslu etməzdilər). Yemək-içməkdə xəsis və paxıl camaat idilər.

Əbdül-Vəhhab Nəccar öz “Qisəsul-ənbiya” kitabında Lutun qövmündən bir əhvalat nəql edir ki, bu əhvalatda onların müxtəlif təbəqələri arasında zülmün hökmranlıq etməsi açıq-aydın məlumdur. O deyir: -“Oxuduğum İbri kitablarının birində Lut qövmünün vəsfində deyilir ki, zövcəsi Sara İbrahimin qullarının böyüyü Luazeri Lutun salamatçılığından onun üçün xəbər gətirsin deyə Səduq şəhərinə göndərdi. Luazer Saranın göstərişilə Səduq şəhərinə gəldi. Elə ki, şəhərə daxil oldu bir nəfər kişi qabağa gəlib heç bir söz demədən Liazerin başına bir daş vurub başını partlatdı. Sonra o kişi Luazerin yaxasından yapışib bu əməlinin mizdunu istəyərək dedi: -“Əgər bu qanlar sənə bədənində qalsaydı sənə ziyan vuracaqdı və mən ona görə ki, bu zərəri səndən uzaqlaşdırdım mənə mükafatlandırılmalısan. Çox danışdıqdan sonra nəhayət bu qərara gəldilər ki, Səduq şəhərinin qazisinin yanına getsinlər. Qazinin yanına getdikdə qazidə o kişinin xeyrinə hökm edib Luazerə dedi: -“Gərək bu kişinin müzdünü verəsən, çünki o, səndən zərərin uzaq olmasına, qanın yerə tökülməsinə səbəb olub.”

Luazer qazinin zülmçəsinə etdiyi hökmü və kişinin bu zülmünü görüb qəzəblənərək yubanmadan bir daş götürüb qazinin başını vurub partladaraq qaziyə dedi: -“İndi ki, sənə qanını tökdüyümə görə mənə boruclusan onu ver bu məndən öz haqqını istəyən Səduqlu kişiye.”

Bu əhvalatı nəql etdikdən sonra deyir: -“Mən bu əhvalatı oxumazdan əvvəl Müərranın bu şərini oxumuşdum.”

Amma bilmirdim “Səduq”dan məqsəd nədir? Bu əhvalatı oxuduqdan sonra onun mə`nasını başa düşdüm. Hər halda Səduq hakimləri zülmkarlıqda şöhrət qazanıblar. Ərəbin məsələlərində də gəlib (filankəs Səduq qazisindən daha zalimdir). Onlardan nəql olan zülmçəsinə olunan hökümlərdən biri də budur ki, əgər bir şəxsə zülm olsaydı qazi hökm edirdi ki, zülm olunan şəxsdən dörd dirhəm cərimə olaraq alsınlar. Əgər bir şəxs Səduq qazisinə şikayət etsəydi ki, filan kəs ulağımın qulağını kəsib, qazi belə hökm edirdi; ulağını ona ver o qədər saxlasın ki, ulağının yeni bir qulağı çıxsın. Əgər bir kişi şikayət etsəydi ki, filan kəs arvadımı vurub uşağını salıb. Qazi deyirdi: Arvadını ona ver, onun yanında qalsın və onun xərcini versin. O kişidən uşağı olsun və sənə uşağının yerinə o uşağı sənə versin.

Hər halda oranın camaatı müxtəlif zümlərə, azğınlıqlara, zülmçəsinə olunan hökümlərə pis əməllərə, günahlara və bihudə işlərə mübtəla idilər. O zamanadək ki, Lut peyğəmbər onların arasına gəlib və təbliğ edib düz yolu onlara göstərərək öz ağır və çətin risalətini onlara çatdırdı.

Lut Səduq şəhərinin camaatının arasında

Lut peyğəmbər bu camaat arasına niyə gəldi və ya həzrət o şəhərə öz camaatının yaxud ətraf şəhərlərin camaatının istəyi ilə gəlməsində və ya Allah taalanın və İbrahimin (ələyhis-salam) tərəfindən

Sədum şəhərinin camaatını düz yola yönəltmək üçün bu şəhərə gəlməsində ixtilaf var. Əli ibn İbrahim öz təfsirində rəvayət edir ki, İbrahim Xəlil (ələyhis-salam) Şam vilayətində qalib oranın camaatını Allaha ibadət etməyə, haqq dinə dəvət etdi. Onun yeddi fərsəxində yaşillığı çox olan xeyir-bərəkətli və camaatın yolunun üstündə olan şəhərlər var idi. Karvanlar oradan keçib gedir və oranın ağaclarından, əkinindən istifadə edirdilər.

Bu, şəhər camaatına çox ağır gəlirdi. Buna bir çarə etmək fikrinə düşdülər. Bu vaxt şeytan bir qoca kişi simasında onların yanına gəlib dedi: -“Sizə elə bir iş öyrədərəm ki, sizin şəhərinizə heç kim gəlməz.” Camaat soruşdu: -“Nə iş?” Dedi: -“Buradan keçib gedənlə ləvat edib paltarlarını çıxardın.”

Bu göstərişdən sonra özü gözəl simalı bir cavan surətində onların yanına gəldi. Onlar da onunla ləvat edib və bu işdən xoşları gəldi. Sonra başqa kişi və oğlanlarla bu işi gördülər, ged-gedə bu pis iş onların arasında rəvac tapdı və kişilər kişilərlə, qadınlar da qadınlarla kifayətləndilər.

Başqa camaat və ya elə o camaatın başqa yerdə olan qohum-qardaşı İbrahimə şikayət etdilər. İbrahim onları ilahi əzabdan qorxudub, öyüd-nəsihət vermək üçün Lutun yanına göndərdi.

Lutu gördükdə soruşdular: -“Sən kimsən?” Dedi: -“Mən padşahın oda atdığı amma odun onda təsir etmədiyi, Allah onun üçün odu sərini və salamat edən İbrahimin xalası oğluyam. O, sizin yaxınlığınızda yaşayır. Elə isə Allahdan qorxun və bu işləri etməyin ki, Allah sizi həlak edər.

Lutun qövmü onun sözlərini eşidib və ona əzab-əziyyət etməyə cürət etmədilər, ondan qorxub əzab etməkdən çəkildilər. Lut onların arasında yaşamağa başladı, hər vaxt bir əcnəbi oradan keçəndə Lut onu camaatın əlindən alıb xilas edirdi. Sonralar Lut onlardan olan bir xanımla evləndi və bir neçə qız sahibi oldu. Bu rəvayətdən məlum olur ki, Lutun ora getməsi camaatın istəyi və ya şikayəti ilə olub.

Kuleyninin “Rovzə” kitabında nəql etdiyi rəvayətdən - çox hissəsini həzrət İbrahimin əhvalatında sizin üçün nəql etdik - məlum olur ki, Lut Şama daxil olanda Sədum şəhərində və öz qövmünün arasında yaşayıb və camaatın o pis əməllərə düçar olduqlarını görüb onları öyüd-nəsihət etməyə başladı, onlar həlak olanadək bu işini davam etdirdi.

Hər halda məlum olan odur ki, həzrət Lut o camaatla heç bir qohum-qardaşlığı yox idi. Yalnız orada yaşayandan sonra onlardan birini alıb və onunla evləndi. Lut camaatın istəyi ilə və ya orada yaşamaq niyyəti ilə ora gəlmişdi. Odur ki, peyğəmbər(s) Səduqun nəql etdiyi rəvayətdə buyurur: -“Lut o camaatdan deyil idi, sonradan onların yanına gəldi və onların arasında heç bir qohum-qardaşlığı yox idi. (camaatın pis əməlini görüb) onları Allaha tərəf, Ona iman gətirməyə dəvət edib və pis əməllərdən çəkirdi, amma camaat ona iman gətirməyib və sözünü qəbul etmədilər.

Ləvatın Lut qövmünün arasında yayılmasının səbəbi

Bu pis ləvat əməlinin necə onların arasında yayılması - buna baxmayaraq ki, rəvayətlərə və tarixə əsasən o günədək dünyada belə əməlin misli görünməmişdi - və onun səbəbi barədə ixtilaf vardır. Kuleyni və başqaları İmam Baqirdən (ələyhis-salam) nəql ediblər ki, həzrət buyurub: -“Lut qövmü Allahın ən gözəl məxluqatı idilər. Şeytan onları yoldan çıxartmaq üçün çox zəhmət çəkib və yol axtarırdı. Onların gözəl əməllərindən biri bu idi ki, onlar iş görmək istədikdə qadınları evdə qoyub özləri toplantı ilə gedərdilər. Şeytan onları yoldan çıxartmaq üçün ilk gördüyü iş bu idi ki, camaat evlərinə qayıdan kimi onların düzəldikləri şeyləri xarab edib onlara külli miqdarda ziyan vururdu.

Camaat belə görüb bir-birinə dedilər: -“Gəlin gizlənək görək bizim zəhmətlərimizi heç edən kimdir. Elə ki, gizləndilər gördülər ki, gözəl simalı bir cavan oğlandır. Ondən soruşdular: -“Sən bizim məhsulları, etdiyimiz işləri korlayırsan?” Dedi: -“Bəli.” Camaat belə gördükdə onu öldürmək fikrinə düşdü. O gecə onu bir kişinin evində həbs etdilər ki, sabahı gün öldürsünlər.

Elə o gecə şeytan ləvat əməlini o kişiye öyrədib səhər onların arasından çıxıb getdi. Kişidə o əməli başqalarına öyrətdi. Beləliklə də bu əməl onların arasında rəvac tapdı. İş o yerə gəlib çatdı ki, kişilər kişilərlə kifayətlənirdi, tədricən bu şəhərdən gəlib keçib gedənlərlə də bu işi gördülər. Bu əməl səbəb oldu ki, daha oradan heç kim gəlib keçməsin.

Nəhayət işləri o yerə gəlib çatdı ki, artıq qadınlardan üz döndərib oğlanlara üz tutdular. Şeytan kişilər üçün çəkdiyi planın baş tutmasını görüb qadınların sorağına gəlib onlara dedi: -“İndi ki, kişiləriniz bir-birləri ilə cinsi əlaqədə olurlar (və sizi yaddan çıxardıblar) siz də bir-birinizlə cinsi əlaqədə olun və beləliklə də onlara müsahiqəni (qadının qadınla cinsi əlaqəsi) öyrətdi.

Səduqun imam Baqirdən (ələyhis-salam) nəql etdiyi başqa hədisdə imam onların arasında yayılmış bu əməlin səbəbini bəyanılmaz paxillıq xasiyyəti olduğunu bəyan etmişdir. Həzrətin səhabəsindən

olan və bu hədisi nəql edən Əbu Bəsirə belə buyurmuşdur: -“Ey Əba Muhəmməd! Peyğəmbər(s) hər səhər və axşam paxılıqdan Allaha sığınır, biz də bu sifətdən Allaha sığınırıq. Allah taala buyurub: -“Öz nəfslərini paxılıqdan qoruyanlar xoşbəxtirlər. İndi sənin üçün paxılığın (uğursuz) aqibətini danışacağam.” Sonra Lut qövmünün əhvalatını Əbu Bəsir üçün qeyd edərək buyurub: -“Lut qövmü elə bir kənddə idilər ki, paxıllıq edirdilər. Elə bu paxıllıq onları əlacsız cinsi xəstəliyə düçar etdi.”

Əbu Bəsir deyir: -“Hansı xəstəliyə düçar etdi?” Buyurdu: -“Lut qövmünün kəndi Şama, Misirə səfərə gedən camaatın yolunun üstündə yerləşirdi. Karvan onların kəndindən keçərkən onları qonaq kimi qarşılayırdılar. Bu əməl davam edirdi. Onlar paxıllıq üzündən bu işdən narahat olub və tədbir tökməyə başladılar. Bu paxıllıq səbəb oldu ki, onlara qonaq gəldikdə istəkləri olmasa belə, onunla ləvat edirdilər. Bu əməli gələn camaatla edirdilər ki, heç kəs onların vilayətinə gəlməsin. Bu iş səbəb oldu ki, müsafirlərin ayağı oradan kəsilsin və artıq heç kim ora getməsin. Amma bu əməl onların arasında rəvac tapdı və nəhayət onların fəlakətinə səbəb oldu.”

Bundan əvvəl Əli ibni İbrahim təfsirindən nəql etdiyimiz hədisdə belə idi ki, onlar karvan əhlinin gəlib-gətməsindən narahat olub tədbir görməyə başladılar. Şeytan qoca bir kişi simasında onların yanına gəlib dedi: -“Əgər istəyirsinizsə bundan bu yana sizin şəhərinizə heç kim gəlməsin onlarla bu əməli edin. Sonra özü gözəl simalı bir cavan surətində onların yanına gəldi. Onlar da onunla ləvat etdilər və bu iş onların xoşuna gəldi. Get-gedə onların arasında bu iş rəvac tapdı və kişi kişi ilə, qadın qadınla kifayətlənirdi.

Başqa hədislərdə də bunun kimin səbəblər qeyd olmuşdur.

Hər halda bəyənilməz bir pis əməl şeytanın əlində bir vasitə olaraq və onları belə bir pis işə və böyük bir günaha məcbur edib, o, bədbəxt camaatın həlakına səbəb oldu.

Lutun öz qövmü ilə mübahisəsi

Lut o camaatın arasına gəldikdən sonra və ya bir müddət onların arasında yaşadığıda və o pis əməl onların arasında rəvac tapdıqdan sonra Allahın göstərişi ilə onları moizə, öyüd-nəsihət verməyə başlayıb onlara etdikləri əməlin nə qədər pis olduğunu başa salaraq ilahi əzabdan çəkirdi.

Başqa peyğəmbərlər ilk dövətlərində öz qövmünə dedikləri sözü Lut da ilk dövətində öz qövmünə dedi: -“... Cammat niyə pəhriz etmirsiniz? Mən sizin yaxşılığınızı istəyən peyğəmbərim. Allahdan qorxun və ona itaət edin”. Camaat onun bu dövətdən maddi xeyrini güdməsini fikirləşməsinlər deyərək dedi: -“Mən bu işim üçün sizdən heç bir mizd istəmirəm. Mənim mizdum yalnız Allah taalanın öhdəsinədir”. Sonra onların pis əməllərini xatırlayaraq dedi: -“Niyə zamanənin kişilərinə üz tutmusunuz” və onların vasitəsilə şəhvətinizi yatırırsınız “və Allah taalanın sizin üçün yatardığı zövcələrdən” ki, fitrət və təbiət qanununa müvafiq olaraq yaratmışdı “üz döndərsiniz?! Həqiqətən siz həddini aşmış zalım camaatsınız”. Həddinizi aşmış, təcavüzkar və israfkarsınız. Əksinə özünüzü nadanlığa vurub və Allahın əzabından və əməllərinizin cəzasından cəhalətdəsiniz”.

Siz elə bir pis işə əl atmısınız ki, sizdən əvvəl heç kəs belə bir iş görməmişdi. Siz kişilərin yanına gedirsiniz, yolları kəşirsiniz öz məclisinizdə (bir-birini yanında) nalayiq işlər görürsünüz...”. Bu nə pis yaramaz əxlaqsızlıqdır ki, edirsiniz?! (“Ənkəbut” surəsi, ayə 28).

Amma o qaba xüsusiyyətli camaat Lutun xeyirxah sözlərini cani-dildən qəbul edib qəflət yuxusundan ayılmaq və nalayiq əməllərdən əl çəkmək əvəzinə öz azgınlığına davam edib həzrəti hədələdilər ki, bəlkə onun haqq deyən dilini bağlayıb və öz pis işlərini rahat görə bilsinlər.

Onlar Lutun cavabında dedilər: “Ey Lut! Əgər bu sözlərdən əl çəkməsən sürgün olacaqsan” (“Şərə” surəsi, ayə 167). və bu şəhərdən qovlanacaqsan. Öz-özlərinə dedilər: -“Lutun xanidanını şəhərdən çıxartmaq lazımdır, çünki onlar pakizə insanlardır” və bizim əməllərimizi nalayiq hesab edirlər. (“Nəml” surəsi, ayə 56).

Hədlərini elə aşmışdılar ki, Luta dedilər: “Əgər doğru deyirsənsə Allahın əzabını gətir”. (“Ənkəbut” surəsi, ayə 29).

Lut belə gördükdə o fitnə-fəsadla məşğul olan camaatın müqabilində Allahdan kömək istəyib özü və xanidanının xilas olmasını və onlara əzab nazil olmasını dilədi. Allah taala da öz peyğəmbərinin duasını qəbul etdi. Bir neçə böyük mələyi onları həlak etməyə, o camaatı öz nalayiq əməllərinin cəzasına çatdırıb Lutu və xanidanını xilas etməyə məmur etdi.

Lut qövmünü əzab etmək üçün mələklərin gəlməsi

Hədislərdən istifadə olunur ki, hər vaxt Allah taala Lut qövmünü əzab etmək istədikdə İbrahim və Lutun məhəbbəti bu işin qabağını alırdı. Yəni İbrahim və Luta görə tənqirə salırdı, nəhayət əzab onlara vacib olanda əzabı göndərməzdən əvvəl bu barədə İbrahimə təsəlli verib könlünü almaq üçün

mələkləri Sədu m şəhərinə getməzdən əvvəl İbrahimin evinə gedib onu övlad sahibi olacağına müjdə verməyə məmur etdi.

Gələn mələklərin ədədində ixtilaf vardır. Çox rəvayətlərdə onların sayı dörd deyilib; Cəbrail, Mikail, İsrafil, Kərubil. Bəzi rəvayətlərdə isə üç ədəd zikr olub və Kərubil onların arasında deyil. Bəzi təfsirçilər isə doqquz və on bir ədədədək bəyan etmişlər ki, əvvəldə buna işarə etmişik. Hamısı gözəl simalı və gözəl libaslı cavanlara çevirildilər.

İbrahim onlarla ilk görüşündə və xüsusilə də onların yeməyə əl uzatmadıqlarını gördükdə - İshaqın əhvalatında geniş şəkildə dediyimiz kimi - onlardan xovlandı. Amma çox çəkmədi ki, İbrahimi bu vəziyyətdən çıxarıb özlərini ona tanıtdırdılar və ona bilikli bir oğul sahibi olacağına müjdə verdilər.

İbrahim soruşdu: -“Bu müjdədən sonra daha nə məmuriyyətiniz var və nə üçün gəlmisiniz?” Dedilər: -“Fisq, fitnə-fəsadla məşğul olmuş Lut qövmünü əzab etməyə gəlmişik. Gəlmişik ki, əzab daşlarını onlara yağdıraq. O daşlar Rəbbin yanında əlamət qoyulmuş və israfkarlar üçün hazırlanmışdır”. Bu vaxt İbrahimin ürəyi o bədbəxt camaatın halına yandı və mehribanlıq üzündən onlara dedi: -“Onların arasında Lut var!” Allahın peyğəmbəri Lut ola-ola siz onları necə əzab edəcəksiniz?”

Bu sualla istəyirdi bilsin ki, onların bu əzabdan xilas olmağa çıxış yolu var, ya yox? Bəzi rəvayətlərdə vardır ki, Cəbraildən (gələn mələklərin başçısından) soruşdu: -“Əgər onların şəhərində yüz nəfər imanlı şəxs olsa siz onları da həlak edəcəksinizmi?” Cəbrail dedi:

-“Xeyr.” Soruşdu:

-“Əgər əlli nəfər olsa necə?” Cavab verdi:

-“Yox.” Yənə soruşdu:

-“Əgər otuz nəfər olsa necə?” Dedi:

-“Yox.” İbrahim:

-“Əgər iyirmi nəfər olsa?” Cəbrail:

-“Yox.” İbrahim:

-“Əgər on nəfər olsa?” Dedi:

-“Yox.” İbrahim:

-“Əgər beş nəfər olsa?” Dedi:

-“Yox.” İbrahim:

-“Əgər bir nəfər olsa?” Cəbrail yənə də yox cavabını verdikdə İbrahim dedi:

-“Lut onların arasındadır.” Yəni, Lutun onların arasında olmasıyla şübhəsiz bir nəfər imanlı onların arasında var. Onda necə onları əzab edirsiniz. Amma Cəbrail və onunla gələnələr onu bu cəhətdən xatircəm edib və digər tərəfdən də əzabın qəti olmasını bildirərək dedilər: -“Biz özümüz daha yaxşı bilirik ki, onların arasında kim var. Biz Lut və bütün xanidanını zövcəsi istisna olmaqla xilas edəcəyik”. (“Ənkəbut surəsi”, ayə 32). Davam edərək dedi: -“Ey İbrahim, bu məsələdən vaz keç”. (“Hud” surəsi, ayə 76). Bu camaatın əzabı barədə bizimlə mübahisə etmə, onların bağışlanmalarını, xilas olmalarını istəmə! “Onların qəti əzabı gəlmiş və geri qayıtmayacaqdır”.

Mələklər İbrahimin evindən çıxıb Lut qövmünə tərəf yollandılar. Lut şəhərin kənarında əkinçiliklə məşğul idi. Onun yanına gəlib ona salam verdilər. Lutun gözü o gözəl simalara düşdü və digər tərəfdən də əxlaqsız şəhər camaatını da tanıyırdı və özlüyündə fikirləşirdi ki, əgər bunlar şəhərə daxil olsalar əxlaqsız camaatın əlindən xilas olmayacaqlar. Odur ki, onları camaatın şerrindən qorumaq fikrinə düşüb onları öz evinə aparmaq niyyətilə öz evinə dəvət etdi. Bir rəvayətə əsasən onlar özləri Luta məsləhət verdilər ki, bu gecə bizi öz evində qonaq saxla. Lut da qəbul etdi.

Hər halda Lut qabağa düşüb qonaqlar da onun ardınca Lutun evinə sarı yola düşdülər. Bir neçə qədəm getdikdən sonra Lut peşiman olub öz-özlüyündə dedi: -“Bu nə işdir ki, mən edirəm? Mən bunları elə bir camaatın yanına aparıram ki, onların vəziyyətinə mən daha agaham!” Tədriclə bu pərişan fikirlər öz ehtivasına alıb verdiyi bu məsləhətdən çox peşman oldu. Allah taala onun bu ağır halını belə bəyan edərək buyurdu: “Onların gelişindən çox narahat olub ürəyi sıxıldı. Özlüyündə dedi: -“Bu gün mənim üçün ən ağır və ən şerr olan bir gündür?”

Bu fikirlərin nəticəsində qayıdıb onlara üzünü tutub dedi: -“Bunu bilin ki, siz çox alçaq və şerr insanların yanına gedirsiniz.”

Cəbrail dedi: -“Bu biri.”

Cəbrailin belə deməsinin səbəbi bu idi ki, Allah taala ona Lut qövmünü əzab etməyə tələsməməyi göstəriş vermişdi.. Lut özü qövmünün pisliliyinə üç dəfə şəhadət verməyincə onları əzab etməyin. Odur ki, Cəbrail dedi: -“Bu biri.”

Sonra bir miqdar yol gedəndən sonra ikinci dəfə onlara üzünü tutub dedi: -“Həqiqətən, siz pis camaatın yanına gedirsiniz!”

Cəbrail dedi: -“Bu ikincisi.”

Sonra yenə yola düşüb şəhərin darvazasına yetişdikdə dönüb onlara üçüncü dəfə dedi: -“Həqiqətən, siz pis camaatın yanına gəlmirsiniz!” Cəbrail bu sözü eşitdikdə dedi: -“Bu da üçüncüsü!” Sonra şəhərə daxil oldu, qonaqlar da onun ardınca daxil oldular.

Elə ki, evə gəldilər Lutun zövcəsi - ki, özü Lut qövmünün qohumlarından və onlarla həməqədə idi və Qur'anda, rəvayətlərdə onun adı pis insanlarla birlikdə xatırlanıb - onları gözəl simada və gözəl libaslarda görüb evin üstünə çıxıb fəryad etdi. Rəvayətdə deyilir ki, fit çaldı amma camaat eşitmədi, məcbur olub tonqal qaladı. Camaat tüstünü görüb Lutun evinə qonaq gəldiyini başa düşdülər. Sevinib tələsik Lutun evinə gəldilər.

Hədəsdə deyilənə görə o qadınla Lut qövmünün arasında olan əlamət bu idi ki, əgər gündüz Lutun qonağı olsaydı, o qadın evin üstündə tonqal qalayıb tüstüsü ilə camaatı başa salırdı və əgər gecə qonaq gəlsəydi tonqal yandırıb alovunun işığı ilə onları başa salırdı. Alov yandırıldı, camaat başa düşüb yubanmadan Lutun evini dövrəyə aldılar.

Lut belə gördükdə çox narahat olub və onlardan xahiş edərək dedi: -“Allahdan qorxun, mənə qonaqlarımın yanında rüsvay etməyin, sizin aranızda rəşid bir kişi yoxdurmu?”

Camaat Allahdan qorxub o ilahi kişidən həya etmək əvəzinə öz azgınlıqlarını üstələyərək dedilər: -“Məgər biz səni camaatı himayə etməkdən çəkəndirmədikmi?” (“HiNər” surəsi, ayə 70). və demədikmi bu şəhərə gələn camaatdan himayə etmə və heç kəsi öz evinə aparma?

Hədəsdə vardır ki, həyasızcasına Luta dedilər: -“Ey Lut, sən də bizim işimizə əl atmısan!”

Lut onları şəhvətlənmiş məst olduqlarını görüb onun qarşısını almaq üçün onları şəriətə müvafiq təbii yolla qadınlardan, öz zövcələrindən kam almağa hidayət etdi. Son dərəcədə bunların bu işindən narahat olduğu üçün onlara öz qızları ilə evlənmələrini təklif edib xatırlatdı ki, bu iş sizin üçün daha pakizədir. Amma o bihəya camaat yenə də dil açıb o ilahi peyğəmbərə dedilər: -“Sən özün bilirsen ki, bizim sənin qızlarına heç bir ehtiyacımız yoxdur. Sən bizim istəyimizi daha yaxşı bilirsen!” (“Hud” surəsi, ayə 78).

Bəzilərinin dediyinə əsasən həzrətin məqsədi öz doğma qızları deyildi, bəlkə fikri onların öz zövcələri idi. Çünki hər peyğəmbər ümmətinin qadınları onun qızı, kişiləri isə oğlanları hökmündədir.

(Lutun (ə) «Bunlar mənim qızlarımdır və bunlar sizin İçin daha pakizədir» syzİnİn mənasında bir neçə diğər ehtimal da nəql ediblər. Bəziləri deyib: -“Lutun məqsədi bu deyildi ki, qızlarını bİtİn o Nəamaata versin. Çİnki min nəfərdən çox olan o Nəamaat İç nəfər qona“ı yzİ İçİn istəmirdilər. Onların arasında iki nəfər kİNəlİ var idi ki, Lut qyvmlİnə başçılıq edirdilər. əamaat istəyirdi qonaqları alıb onlar İçİn aparsınlar.

Bundan əvvəldə Lutun qızları İçİn elçiliyə kəlmişdilər, amma həzrət onların kafir olduqları İçİn mİxalifətçilik edərək qızlarını verməmişdi. Bu vaxt Nəamaatın yİrİşİnə məruz qalıb yz abır-həyasını təhlİkədə kYrİb razılıq vermək kimi bu syzİ dedi.

Başqa bir Nəavab belədir; Əbdİl-Vəhhab NəNəNəar Fəxr Razidən nəql edib və qəbul etmişdir, budur ki, Lut bu syzİ Nəiddi deməmişdir, bəlkə bunu onlar həya edib və qonaqlarını rİsvay etməkdən əl çəksinlər deyə demişdir. Elə bil ki, bir nəfərin dyyİlməsini kYrİb və onun qarşısını almaq İçİn vurana deyirsən onu vurma məni vur. Bu syzdən şİbhəsiz ki, məqsədin yalnız onun dyyİlməsinə mane olmaqdır.

Bizim mətində qeyd etdiyimiz Nəavaba irad tutub deyiblər: -“Bu Nəavab dİz deyil, çİnki neNəə mİmkİndİr Lut pey“əmbər kafir kişi və qadınlara atası olsun? NeNəə onları yz qızları adlandırır? Halbuki onlar onun pey“əbmərliyini inkar edir və risalətini qəbul etmirdilər?...”

Yazıçı deyir: Əkər bu Nəavabın iradı yalnız budursa, bunun Nəavabı aydındır. Çİnki pey“əmbərlərin yz İmmətlərinin atası olmaq onların iman kətirib və kətirməmələri İzİndən deyil və belə deyil ki, yalnız iman kətirənlərə ata hesab olunsun. Əksinə pey“əmbərlərin yz İmmətlərinə nisbət İstİnİlyİnə kYrədir.)

Hər halda o camaat Lutun sözünü eşitməyib hədlərini aşaraq Lutun evinə hücum etdilər. Lut belə gördükdə əllərini qapıya qoyub qapını möhkəm tutdu. Amma camaat qapını sındırıb Lutu kənara vurub evə daxil oldular.

Həqiqətən şəhvət insanı necə də alçaldır, qulağını kar və gözünü kor edir! Allah taala Lut qövmünü məst bir camaata oxşadır ki, ağılları başdan çıxıb çaşğın və heyran, sağa-sola aşırlar. “Hicr” surəsində buyurur: “Sənin canına and olsun (ey Məhəmməd) ki, onlar o halda -məst və çaşğın vəziyyətdə idilər”.

Lut qəm-qüssə içində ruhu əzab çəkirdi və heç bir çıxış yolu görmürdü, ürəkdən bir ah çəkib dedi: “Ey kaş mənim qüvvəm olaydı, qohum-qardaşım olaydı, onların köməyi ilə qonaqlarımı müdafiə edəydim və yaxud möhkəm bir sığınacaq yerinə aparaydım”.

Beləliklə qərib və kimsəsiz Lutun naləsi ərşə qalxdı. Rəvayətdə yazılıb ki, Lutdan sonra Allah taala göndərdiyi bütün peyğəmbərləri qövm-qəbilə arasında güclü edərək peyğəmbərliyə məbus etdi. İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurub: -“Lut bu sözü dedikdə Cəbrail dedi: -“Ey kaş biləydi ki, indi necə qüvvəsi var evində?”

Nəhayət camaat hücum edərək evə daxil oldular. Lut hər mümkün vasitə ilə onları uzaqlaşdırırdı. Mələklər o həzrətin pərişan olduğunu görüb və qonaqlardan müdafiə etmək üçün necə əzab-əziyyət çəkdiyini müşahidə edib ona ürək-dirək vermək üçün özlərini tanıtdırıb dedilər: “Ey Lut, qorxma, biz Rəbbinin göndərdiklərimiz. Bu qövmü həlak etmək üçün gəlmişik. (“Ənkəbut” surəsi, ayə 33). və bunlar heç vaxt sənə zərər vura bilməzlər bu cəhətdən xatircəm ol. Biz səni və xanidanını xilas edəcəyik. Zövcəndən başqa ki, o, qalanlardandır. Biz bu kəndin camaatına etdikləri cinayət, günaha görə səmavi əzab nazil edəcəyik.” (“Ənkəbut” surəsi, ayə 33-34). və ardınca dedilər: -“Özünə əziyyət etmə, camaatı qoy evə daxil olsunlar.

Bu sözlər ona görə idi ki, o qövmün həyasızlığından əziyyət çəkən, öz qonaqlarından müdafiə etməyə heç bir qüvvəsi olmayan və öz abır-həyasını təhlükədə görüb ruhu əzab çəkən Lutun pərişan halını sakitləşdirsinlər. Bu sözləri eşidən Lut özünə gəlib sakitləşərək bir tərəfə çəkildi. Camaat evə daxil oldular. Amma Cəbrailin barmağının bir işarəsilə hamı geri çəkilib və öz görmə qabiliyyətlərini əldən verdilər. Evdən bayıra çıxmaq üçün əlləri ilə evin divarından tutmağa məcbur oldular və evin qapısını tapıb evdən çıxdılar.

Camaat bu vəziyyəti görüb xovflanıb dəhşətə gəlib geri qayıtdılar, amma Lutun hədələyərək dedilər: -“Səhər sənin bu işinin cəzasını verəcəyik və bir-biri ilə əhd-peyman bağladılar ki, səhər Lutun xanidanından bir nəfər də diri qoymayacağıq.”

Təbərinin tarixində belədir ki, bir-birinə dedilər: -“Lut bizi sehrbaz və cadugər insanlarla üzləşdirdi və Lutun təhdid edərək dedilər: -“Sən bizim üçün sehrbaz gətirirsən ki, bizi ovsunlasınlar, eybi yoxdur qoy səhər olsun onda görərsən!”

Nigaranlığı aradan getmiş Lut daha onların hədəsinə əhəmiyyət verməyib özünü qonaqlara çatdırdı. O camaatın əlindən hövsələsi qurtarmış, səbir kasası dolmuş Lut onların əlindən tez bir zamanda xilas olub gələcək acınacaqlı əzabı öz gözülərlə görmək istəyirdi. Odur ki, xahiş edərək üzünü Cəbrailə tutub dedi: -“İndi ki, bu qövmü əzab etmək üçün gəlmisiniz, elə isə tələsin hər nə qədər bilirsinizsə tez onları həlak edin.”

Cəbrail onun cavabında dedi: -“Onların həlak olacaqları vaxt sübhdir.” (“Hud” surəsi, ayə 84). Sonra onun könlünü almaq üçün dedi: -“Məgər səhər yaxın deyilmi?” (“Hud” surəsi, ayə 84).

Sonra ona göstəriş verdilər ki, gecədən bir miqdar keçəndən sonra sən və sənin xanidanın şəhərdən çıxıb gedin ki, ilahi əzaba düşməyiniz. Xanidanının arasında yalnız sənin zövcəndir ki, əzaba düşməyib bu qövmün uğursuz taleyində şərik olacaq.

Lut öz xanidanı ilə gecənin əvvəllərində şəhərdən çıxdılar. Şəhərin günahkar camaatı çox ağır gecəni keçirdilər, səhər olduqda Allahın əzabı gəlib yetişdi. İlahi mələklər o şəhəri alt-üst etdilər, sonra kiçik daşlar yağmağa başladı. Gündüz olduqda Sədum şəhəri, o camaatın vilayəti bir təpə və yaxud düzənlik bir səhraya çevrilmişdi və artıq o camaatdan bəzilərinin dediyinə görə dörd min nəfər idilər, heç bir əsər-əlamət qalmamışdı.

Bu əhvalatın ardınca Allah taala buyurur: “Bu bir əzabdır ki, zülmkarlardan heç də uzaq deyil”.

Bu ayənin təfsirində imam Sadiqdən (ələyhissalam) nəql olmuşdur ki, həzrət buyurub: -“Hər kim Lut qövmünün əməlini halal hesab edərsə dünyadan köçdükdən sonra həmin əzaba düşməyəcək və həmin kiçik daşlar arasında yanacaq. Amma camaat görmürlər.

Bəli bu idi Allahın müxtəlif nemətləri və bütün maddi-mənəvi xoşbəxtliyi əldə etməyə vasitə verdiyi millətin taleyi. Amma onlar bu nemətlərin qədrini bilməyib və onu günah, bədbəxtçilikdə sərf edib əzab və fəlakətə layiq oldular və belə bir uğursuz günə düşməyib oldular. Bir dəfəlik Allah rəhmətindən uzaq oldular. Nəticədə başqalarına ibrət oldular, necə ki, Allah taala buyurur: “Bu əhvalatdan ağıllı sahibləri üçün açıq-aydın nişanə qoyduq.” (“Ənkəbut” surəsi, ayə 35).

Yəqubun (ələyhis-salam) adı Qur'ani-Kərimdə İbrahim Xəlilin əhvalatından əlavə daha çox Yusif surəsində və o həzrətin əhvalatı əsnasında qeyd olunmuşdur. Ayrılıqda o həzrətdən az ad aparılmışdı, xüsusilə də onun "Labanın" qızları ilə evlənməsi barədə ki, tarixdə icmalən, bəzi yerlərdə təfsilatı ilə gəlmişdir, heç bir şey deyilməmişdir. Yalnız bəzi təfsirçilər "Nisa" surəsinin 23-cü ayəsində iki bacı ilə eyni zamanda evlənmənin haram olması barədədir və bu hökm İslamda nazil olub İslamdan əvvəl caiz olduğunu bildirir və bu Yəqubun "Labanın" qızları ilə evlənməsinə işarə etdiyini deyiblər. Bunun şərhini gələcək.

Peyğəmbərin (s) və imamların (ələyhis-salam) rəvayətlərində də bu barədə bir söz deyilməyib və yaxud bizim əlimizə yetişməyib. Odur ki, bu xüsusiyyətdə qeyd olunanları bizim yanımızda möhkəm sənədi və etibarı yoxdur.

Amma Qur'ani-Kərimdə Yəqubun barəsində deyilənlərin biri Yəqubun bir sıra yeyintiləri özünə haram etməsidir və bu əsnada Allah taala İsrail ləqəbini ona verdi. Digəri isə həzrətin ölüm yatağında olarkən öz oğlanlarına etdiyi vəsiyyətdir. Başqa bir yerdə isə onun adı ya İbrahim və İshaqın ardınca, ya öz oğlanları ilə birlikdə və yaxud Yusif və onun qardaşlarının əhvalatında deyilib.

YƏQUBUN ÖZÜNƏ HARAM ETDİYİ ŞEYLƏR VƏ İSRAILİN MƏ'NASI

İlk mövzu "Ali-İmran" surəsinin 93-cü ayəsində belə bəyan olmuşdur:

"Tövrət nazil olmazdan əvvəl İsrailin özü özünə haram etdiyindən başqa bütün yeyintilər İsrail övladlarına halal idi."

Yəqubun özü haram etdiyi və sonra Tövrətin halal etdiyi şeyin nə olduğu barədə ixtilaf vardır. Təfsirçilərin çoxu demişdir: -"Yəqub (ələyhis-salam) "İrqun-nisa" xəstəliyinə mübtəla olmuşdu, bundan şəfa tapmaq üçün nəzir etdi ki, əgər Allah ona şəfa versə ən sevimli yeməklərindən biri olan dəvə etini daha yeməsin.

Kuleyninin "Kafi" kitabında, Əli ibni İbrahim və Əyyaşın öz təfsirlərində İmam Sadiqdən (ələyhis-salam) rəvayət nəql etmişdilər ki, həzrət belə buyurub: -"İsrail hər vaxt dəvə eti yeyirdisə qabırğa və bel ağrısına mübtəla olurdular. Odur ki, dəvə etini özünə haram etdi."

Yəqubun ləqəbi "İsrailin" mə'nasında da ixtilaf vardır. Təbəri bir fərziyyə nəql edərək onu "seyr" sözündən tutulduğunu bildirib demişdir: -"Yəqub qardaşı Eys ilə ixtilaf etdikdən sonra Fələstindən qaçıb Fidan Aram şəhərinə tərəfə yola düşdü. Odur ki, gecələr yol gedib, gündüzlər gizləndiyi üçün "İsrail" adlandı."

Mərhum Səduq "İləluş-şəraye" kitabında Kəbul-Əhbardan nəql edərək demişdir: -"Yəqubun İsrail adlanmasının səbəbi budur ki, Yəqub Beytul-Müqəddəsə xidmət edirdi. Hamıdan əvvəl ora daxil olur və hamıdan sonra oradan çıxardı. Oranın işığını o yandırardı. Amma səhər gəldikdə işıqların söndüyünü görürdü. Nəhayət bir gecə Beytul-Müqəddəs məscidində gecələdiyi zaman bir də onu gördü ki, cinlərdən biri gəlib işığı söndürdü. Yəqub qalxıb cini tutdu. Cin belə gördükdə onu tutub məscidin sütununa bağlayıb əsir etdi. Səhər olduqda camaat onu əsir və bağlı gördülər. O cinin adı "İl" olduğu üçün onun adını "İsrail" (İli əsir edən) qoydular."

Amma o kitabda İmam Sadiqdən (ələyhis-salam) nəql etmişdir ki, həzrət buyurub: -"İsrailin mə'nası Əbdullahdır (Allahın bəndəsi), çünki "İsra" "əbd" (bəndə), "İl" isə Allah taalanın adıdır."

Başqa rəvayətdə isə buyurur: -"İsra" "qüvvə" deməkdir. "İl" də Allahın adıdır və "İsrail" yeni "Allahın qüvvəsi". "Mənil-əxbar" kitabında da bu iki mə'na qeyd olunmuşdur. Mərhum Təbərsi "Məcməul-bəyan" təfsirində deyir: "İsrailul-İlah" yeni Allahın xalis bəndəsi.

YƏQUBUN ÖLÜM ZAMANI ÖZ OĞLANLARI İLƏSÖHBƏTİ

Yəqubun xüsusi həyatına dair Qur'ani-Kərimdə gəlmiş daha bir başqa mövzu onun öz oğlanlarına ölüm ayağında etdiyi vəsiyyətidir. "Bəqərə" surəsində buyurur: -"İbrahim öz oğlanlarına vəsiyyət etdi. Yəqub da öz oğlanlarına vəsiyyət edərək (dedi:) Ey oğlanlarım! Allah bu dini sizin üçün seçdi. Odur ki, yalnız müsəlman halında ölün." Məgər siz o zaman var idiniz ki, Yəqubun ölümü yetişdikdə öz oğlanlarına dedi: -"Məndən sonra nəyə ibadət edəcəksiniz?" Dedilər: -"Sənin Allahına və ataların İbrahim, İsmail və İshaqın Allahına. Yegane Allaha ibadət edib və onun fərmanına təslim olacağıq". ("Bəqərə" surəsi, ayə 132-133).

Təfsirçilərin dediyinə əsaslanaraq bu ayələrdən belə məlum olur ki, İbrahimin və övladlarının gətirdiyi haqq və doğru din İslam dini idi. Odur ki, yəhudilərin həzrət Yəquba nisbət verib oğlanlarına həmişə yəhud dinində qalması vəsiyyət etməsini lazım bilməsini demələri yalnız bir töhmətdir. Həzrət belə bir sözü öz oğlanlarına deməmişdir.

Amma həzrət Yusifin ayrılığı və digər övladlarının həsəd etməsi ilə üzləşməsi və bunun ardınca baş vermiş əhvalat bundan sonrakı bölmədə, Yusif peyğəmbərə aid fəsildə gələcək.

Amma tarixdə və Tövratda Yəqubun xüsusi həyatına dair və bəzi rəvayətlərdə də gəlmiş mövzular bunlardır:

1- Yəqub adlanmasının səbəbi

Təbəri, İbn Əsir və bəzi təfsirçilər Sudey və İbni Abbas və başqalarından nəql edirlər ki, Yəqub və qardaşı Eys əkiz dünyaya gəlmişdilər. Bununla belə ki, Yəqub Eysdən böyük idi, amma Eys ondan tez dünyaya gəlib. Səbəbi də bu olub ki, onlar ana bətnindən çıxarkən bir-biri ilə müzakirə edərək hər biri, digərindən tez çıxmaq istədi. Nəhayət Eys Yəquba dedi: -"Allaha and olsun əgər sən məndən tez çıxsan ananın bətnində qalıb onu həlak edəcəyəm. Odur ki, Yəqub dala çəkildi və Eys birinci çıxdı. Yəqubdan qabaq çıxdı, Yəquba da Yəqub dedilər, çünki dünyaya gələrkən Eysin dabanını (ərəbcə ona "əqəb" deyilir) tutmuşdu.

Bu hədisi onlar yazıb, Tövratda da bu məzmunə yaxın nəql olmuşdur.

Amma şianin rəvayətlərində Səduq "İləluş-şəraye" və "Məanil-əxbar" kitablarında imam Sadiqdən (ələhis-salam) bir hədis nəql edib, amma onların ana bətnində müzakirələri Yəqubun Eysin dabanından tutması və Eysin ona dediyi sözlərdən heç bir əsər-ələmət yoxdur. Ancaq Yəqubun Yəqub adlanmasının səbəbi barədə buyurur: "Yəqub və Eys əkiz idilər və birinci Eys dünyaya gəlmişdir. Sonra Yəqub və buna görə də Yəqub (arxadan gələn) adlandırıldı, çünki qardaşı Eysin ardınca dünyaya gəldi".

Zahirən bunu deməyə ehtiyac yoxdur ki, Səduqun rəvayəti bu barədə hər cəhətdən üstün və qəbul etməyə daha ləyaqətlidir, onların nəql etdiyi rəvayətdə olan nöqsanlardan, eyiblərdən xalidir. Burada Eysin adı bir çox tarixdə sin hərfi ilə qeyd olunub, bəzilərində isə "Eysu" yəni sin hərfindən sonra vav hərfi də vardır. Bu da Təbərinin və İbn Əsirin Eysin Eys adlanması üçün nəql etdikləri səbəblə uyğun gəlmir. Allah daha yaxşısını bilir.

2-Yəqubla Eysin ixtilafı

Yuxarıda qeyd olunan kitablarda icmal-təfsillə daha başqa bir məsələ budur:

Yəqub anası "Rəfəqənin" yanında Eysdən daha sevimli idi. Rəfəqə onu Eysdən daha çox sevirdi. İshaq isə Eysi Yəqubdan çox istəyirdi. Eys ovçu idi, çöldə yaşayan heyvanları övləyirdi. İshaq ömrünün axırında gözlərinin görmə qabiliyyətini əldən vermişdi. Bir gün bədəni tükü olan oğlu Eysə dedi: -"Mənim üçün ov etdiyini ətdən bir yemək hazırla gətir, mənim haqqımda atamın elədiyi duanı sənin üçün edirəm. Eys ov etmək üçün evdən çıxıb getdi. İshaqın sözünü eşitmiş anası Rəfəqə, Yəqubu çox istədiyi üçün İshaqın duasının onun halına şamil olmasını istədi. Odur ki, Yəqubun yanına gəlib Eysin əksinə olaraq onun bədənində tük olmadığına görə ona dedi: -"Qalx bir qoyun kəs, ətinə kabab edərək dərisini də geyinib apar atanın yanına və de ki, mən oğlun Eysəm! Yəqub da belə etdi, İshaqın yanına gəlib dedi: -"Atacan ye!" İshaq soruşdu: -"Sən kimsən?" Yəqub dedi: -"Mən oğlun Eysəm." İshaq əlini onun başına, bədənini çəkib dedi: -"Bədən Eysin bədənidir, amma sənin qoxun Yəqubun qoxusudur. Yanında dayanmış anası dərhal dedi: -"Oğlun Eysdir, onun üçün dua et." İshaq dedi: -"Yeməyi yaxın gətir." Yəqub yeməyi İshaqın yanına apardı. Yeməyi yedikdən sonra ona dedi: -"İrəli gəl." Yəqub irəli gəldi. İshaq onun barəsində dua edib Allahdan peyğəmbərləri, padşahları onun nütfəsində qərar verməsini dilədi. Bu duadan sonra Yəqub atasının yanından çıxdı. Çox çəkmədi ki,

Eys gəlib atasına dedi: -“İstədiyən ovu sənün üçün gətirmişəm!” İshaq dedi: -“Oğlum! Qardaşın Yəqub səndən qabağa düşdü.”

Bu hadisə səbəb oldu ki, Eys ona qəzəblənsin və onu öldürəcəyinə and içdi. İshaq ona dedi: -“Oğlum! Bir dua da sənün üçün qalib. İrəli gəl onu da sənün haqqında edim.” Eys irəli gəldikdə İshaq onun barəsində dua edib istədi ki, onun nəslini çoxalsın və özlərindən başqası onlara hökmüdar olmasın.

Bu da bir hadisədir ki, onlar Yəqubla Eysin bir-birləri ilə ixtilafı barədə nəql ediblər. Amma belə bir məsələyə rast gəlməmişəm və belə nəzərə çarpır ki, bu məsələ yəhud alimlərinin qoşub düzəldikləri israiliyyatdandır (əfsanələrindən). Onların və hal-hazırda olan Tövratin vasitəsilə tarixçilərin əlinə düşüb. Çünki İshaq və Yəqub kimi peyğəmbərlərdən belə bir nalayiq iş uzaqdır. Qur’ani-Kərim onların müqəddəs məqamlarını belə məsələlərdən pak bilib şahid olaraq tək cə “Sad” surəsində buyurduğu kifayətdir.

“Bizim bəndələrimiz İbrahim, İshaq və Yəqubu yad et ki, qüdrət və bəsirət sahibi idilər. Biz axirət evini xatırlamağı onlara xas etdik, həqiqətən onlar bizim yanımızda seçilmiş və xeyirxahlardır”. (“Sad” surəsi, ayə 45-47).

3- Yəqubun Labanın qızları ilə evlənməsi

Yuxarıda qeyd olunan kitablarda Yəqubun (ələyhis-salam) dayısı Labanın qızları “Liya” (ya “Liyəh”) və “Rahil” ilə evlənməsini belə nəql edirlər;

Yuxarıda deyildiyi tədbir nəticəsində Yəqub atasının duasını öz halına aid etdi. Eys də and içdi ki, onu bu işinə görə öldürsün. Anası Rəfəqə Yəqubun Eysin əliylə qətlə yetməsindən qorxub Yəquba dedi: -“Dayın Labanın yanına get!” Yəqub anasının bu göstərişini yerinə yetirmək və dayısı Labanı görmək üçün “Fidan Aram” şəhərinə tərəfə yola düşdü. Yəqub Eysin qorxusundan gecələr yol gedib gündüzlər gizlənərək, gəlib “Fidan Arama” yetişdi. Yəqub Labanın qızı ilə evlənmək istəyirdi. Labanın “Liya” və “Rahil” adlı iki qızı var idi. Liya Rahildən böyük idi. Amma Yəqub Rahili istəyirdi. Dayısı Labanın yanına elçiliyə gətdikdə müəyyən bir zamanadək qoyunlarını otarmaq şərti ilə onunla razılaşdı.

Müəyyən zaman gəlib yetişdikdən sonra öz böyük qızı Liyanı ona verdikdə Yəqub ona dedi: -“Mən Rahili istəyirdim.” Laban cavabında dedi: -“Bizim adət-ənənəmiz belədir ki, böyük qız qala-qala kiçik qızı ərə vermərik. İndi etdiyən qədər bizim üçün çobanlıq et, Rahili də verim sənə.”

Yəqub yenidən müəyyən qədər Laban üçün çobanlıq etdi ki, Rahili də ona versin.

Təbəri, İbn Əsir və bəzi təfsirçilər deyiblər: -“Eyni zamanda iki bacı ilə evlənmək o zamanda caiz və halal idi. “Nisa” surəsindəki;

“İki bacını bir yerə yığmayın (eyni zamanda ikisi ilə evlənməyin) keçmişdə olan müstəsnaadır” ayəsi Yəqubun bu əhvalatına aiddir.

Yəqubi öz tarixində bu əhvalatı belə nəql edir: İshaq Yəquba dedi: -“Allah səni öz peyğəmbəri edib, sənün övladlarını da peyğəmbər edəcək və xeyir-bərəkəti səndə qərar vermişdir. Sonra ona göstəriş verdi ki, Şamda yerləşən “Fidan Aram” şəhərinə getsin. Yəqub atasının göstərişi ilə “Fidan Aram” şəhərinə gəldi. Orada qoyunlarla quyu başında dayanıb qoyunlara su vermək istəyən bir qadını gördü. Amma quyunun ağızında bir böyük daş var idi ki, bir neçə kişi gücü lazım idi. Yəqub o qadından soruşdu: -“Sən kimsən?” Dedi: “Mən “Liya” Labanın qızıyam”. Laban Yəqubun dayısı idi.

Yəqub bunu eşitdikdə irəli gəlib daşı quyunun ağızından çəkib Liyanın qoyunlarını suvardı. Sonra dayısının yanına getdi. Laban həmin qızını Yəquba ərə verdi. Yəqub dedi: -“Mənim nişanım onun bacısı Rahil idi?” Laban dedi: -“Bu böyük idi, mən Rahili də sənə ərə verəcəyəm.” Sonra hər ikisini də ona verdi.

Bunların sözünün müqabilində bir dəstənin əqidəsi budur ki, Yəqub Rahili Liya dünyadan köçəndən sonra almışdı və iki bacını bir yerə yığmamışdı. Bu nəzəri şienin böyük təfsirçisi Təbərsi “Məcməul-bəyan” təfsirində bəyənmişdir və “Nisa” surəsinin ayəsini cahiliyyət zamanının camaatına aid bilməmişdir ki, eyni zamanda iki bacı ilə evləndirildilər. Bu fərziyyə daha düz nəzərə çarpır. Allah daha yaxşısını bilir.

Hər halda tarixçilər Liyanın da, Rahilin də kənizi var idi ki, onları da Yəquba bağışladığını yazırlar. Liyanın kənizinin adı “Zülfa” və Rahilin kənizinin adı “Bülha” idi. Yəqub bu dörd qadından on iki oğul atası oldu.

Liyadan olan uşaqlar; 1. Rubil - bəzilərinin dediyinə əsasən Rubin. 2. Şəm’un. 3. Lavi. 4. Yəhuda. 5. Yəşcər-Yəyşakir. 6. Riyalun – (ya Zebolun).

Rahildən olanlar; 7. Yusif. 8. Benyamin.

Bülhadan olanlar; 9. Dan. 10. Nəftali.

Zülfadan olanlar; 11. Cad. 12 Əşir.

Benyamindən başqa Yəqubun bütün övladları Fidan Aram şəhərində anadan olmuşdur. Təkcə Benyamin Yəqub Fələstinə gəldikdən sonra dünyaya gəlmişdir. Bunların müqabilində Məs'udi "İsbatul-vəsiyyə"də Yəqubun on iki oğlunun Liya və Rahildən olduqlarını bildirib və onların kənzilərindən heç bir söz deməyib.

Yəqub bir neçə il Fidan Aramda dayısının yanında qalıb qoyunçuluqla məşğul olub çoxlu qoyun, mal-dövlət sahibi olub Şama, Fələstinə qayıtmaq istədi. Amma qardaşı Eysdən qorxurdu ki, onu öldürüb, əzab-əziyyət edər. Odur ki, Məs'udin dediyinə əsasən, əvvəlcədən Eys üçün hədiyyə göndərdi. "Murucuz-zəhəb" kitabında deyir: -"Yəqubun 5500 baş qoyunu var idi. Bu niyyətlə onların onda bir hissəsini qardaşı üçün göndərdi və qardaşına bir məktub da yazdı. O məktubun bir cümləsi bu idi: -"Əbdükə Yə`qub" – "Sənin qulun Yəqubdan." Təbəri deyir: -"Öz çobanlarına tapşırı ki, əgər biri gəlib sizdən soruşsa ki, siz kimsiniz? Deyin: -"Biz Eysin bəndəsi olan Yəqubun çobanlarıyıq."

O tərəfdən də Eys öz qoşunu ilə Yəqubu qətlə yetirmək niyyətilə Şamdan çıxmışdı. Amma elə ki, naməni oxudu və Yəqubun hədiyyəsi ona yetişdi, onu öldürməkdən yan keçərək qardaşını çox gözəl surətdə qarşıladı. Yəqub Kənanda olduğu müddətdə ona heç bir əzab-əziyyət vermədi.

Amma Yəqubun şərhi-halının davamını gələn bölmədə oğlu Yusifin əhvalatında oxuyacaqsınız.

YƏQUBUN VƏFATI

Yəqub bundan sonra gələn şərhlə həyatda çəkdiyi bir çox əzab-əziyyət, qəm-qüssədən sonra 140 yaşında və ya bəzilərinin dediyinə əsasən 147 yaşında Misirdə dünyasını dəyişdi. Ölüm zamanı Yusif vəsiyyət etdi ki, cənazəsini Fələstinə aparıb atası və cəddi İshaqın (ələhis-salam) və İbrahimin (ələhis-salam) yanında dəfn etsin. Yusif də vəsiyyətinə əməl edib onun vəfatından sonra cənazəsini Şama aparıb İbrahimin, İshaqın məzarının kənarında dəfn etdi.

Təbərsi Məcməul-bəyan təfsirində İbni İshaqdan rəvayət edir ki, Yəqubun cənazəsini abnüs-sac ağacından düzəldilmiş tabuta qoyub Beytul-Müqəddəsə apardılar və tabutu Beytul-Müqəddəsə daxil olan gün Eysin dünyadan gedən gününə təsadüf etmişdir. Odur ki, onların hər ikisini bir qəbrə qoydular. Elə buna görə də yəhudilər öz ölümlərini Beytul-Müqəddəsə aparırlar.

Çünki Yəqubla Eys bir dünyaya gəlib və bir də dünyadan köçüblər, odur ki, onların dünyada ömrü eyni olub. Sonra deyir: -"Onlar dünyadan köçərkən 147 yaşları olub."

Məsudi "İsbatul-vəsiyyə" kitabında deyib: -"Yəqub vəfat etdikdən sonra Yusif qırx gün əzadarlıq etdi. Bu müddətdə Yəqubun oğlanları, Misirin böyükləri cənazəni Fələstinə aparmaq tədarükünü görürdülər. Qırx gündən sonra onu Fələstinə apardılar. Onu İbrahimin məzarının yanında dəfn etmək istədikdə Eys gəlib Yəqubun cənazəsini dəfn etməyə mane oldu. Bu vaxt onun güclü, qüvvəli oğlu Şəm'un irəli gəlib Eysə hücum edərək onu qətlə yetirdi. Bu səbəb oldu ki, Yəqubla Eys birlikdə, bir-birinin kənarında dəfn olunsunlar.

Tarixçilərin dediyi kimi və Təbərsi də bu əhvalatın ardınca yazır: "Yusif öz atasını dəfn etmək üçün Fələstinə gəldi və onu Beytul-Müqəddəsədə dəfn etdikdən sonra yenidən Misirə qayıtdı."

Yəqubi deyir: -"Yəqubun ölümü gəlib yetişdikdə oğlanlarını və nəvələrini bir yere toplayıb onların barəsində dua edib hər tək-təkinə xüsusi sifariş etdi. Özünə xas olan qılıncını, kamanını Yusifə bağışlayıb ona sifariş etdi ki, onun cənazəsini Beytul-Müqəddəsə aparıb İbrahim və İshaqın məzarlarının kənarında dəfn etsin. Yəqub dünyasını dəyişdikdən sonra yetmiş gün onun üçün əzadarlıq etdilər. Sonra Yusif və onun Misirdəki nöqərləri cənazəsini Fələstinə aparıb İbrahim və İshaqın məzarının kənarında dəfn edib yenidən Misirə qayıtdılar."

Yusif(ə)

Keçən fəsildə dediyimiz kimi, Yəqubun on iki oğlu var idi. Onların adlarını sizin üçün bəyan etdik. Yəqub bu on iki oğul arasında Yusiflə qardaşı Benyamini hamıdan çox istəyirdi. Xüsusi ilə də Yusifə qarşı olan məhəbbəti daha çox idi. İndi bu məhəbbətin səbəbi nə idi? Qur'ani-Kərimdə bu barədə bir şey deyilməmişdir. Rəvayətlərdə də bir şey gözə dəyməyib, amma təfsirçilər bəzi səbəblər qeyd ediblər:

- Səbəbi onun kiçik olması idi. Adətən belədir ki, hər kimin bir neçə övladı olsa onların ən kiçiyini başqalarına nisbət daha çox istəyir və daha artıq ona məhəbbət bəsləyir. Çünki uşağın kiçik yaşlarında ata-ana məhəbbətinə daha çox ehtiyacı vardır. Yəqub (ələyhis-salam) öz məhəbbətini iki kiçik övladından əsirgəmirdi. Xüsusilə anaları - Rahilə - onlar kiçik yaşlarda olarkən dünyasını dəyişmişdi. Bu da onlara məhəbbət bəsləmənin başqa bir səbəbi idi. Bəlkədə o, bu yolla onların qəribçiliyi və anasızlıq hissini azaldırdı.

Bəziləri deyir:

Yəqubun Yusifi və onun qardaşını çox istəməsinin səbəbi onlarda müşahidə etdiyi istə'dad, təkamül və ilahi təqvaları idi. Xüsusilə də Yusifin simasında onun zahiri və mənəvi kamalını, parlaq gələcəyini duyurdu və özündən sonra nübuvvət, ismət məqamını ona verilməsini bilirdi. Yusifin gördüyü yuxu və onu atası üçün danışması bu hissi daha da gücləndirir. Odur ki, atası onu daha çox istəyirdi və ona daha çox məhəbbət bəsləyirdi.

Hər halda Yəqubun (ələyhis-salam) onlara qarşı məhəbbəti, onlara verdiyi üstünlük və bu iki qardaşı xüsusilə də Yusifi digər qardaşlarından çox istəməsinin səbəbini onun nəfsani istəyi deyil, bəlkə onların imanı və ilahi təqvası idi. Bir sözlə onları Allaha görə və Allah yolunda sevirdi.

Amma Yusifin qardaşları bu üstün tutmanın əsas səbəbini tapmaq və atalarının əməlini doğru yerə yozmaq əvəzinə, öz şeytani və xoş fikirlərinə əsaslanaraq atanın bu işini səhv, azğınlıq adlandırıb onu övladlar arasında ədalətsizliyə ittiham etdilər. İş, o yerə gəlib çıxdı ki, açıq-aşkar dedilər: -"Yusif və qardaşı atanın yanında bizdən daha sevimlidir. Bununla belə ki, biz güclü bir dəstəyik (və daha yaxşı atamıza kömək edə bilərik), həqiqətən də atamız açıq-aydın azğınlıqdadır." ("Yusif" surəsi, ayə 8).

Qısaca demək istəyirdilər: -"Atamız Yusifə eşq-məhəbbətdə ifrata uğrayıb və ədalət həddindən çıxıb, artıq onda nə bir öyüd-nəsihət təsir edir və nə də bir mələmətin faydası var, çarəsiz gərək bu məsələni həll etmək üçün başqa bir yol tapaq. Yusifi ondan uzaqlaşdırmaqla onda ədaləti yenidən bərpa etmək olar. Çünki yaxşı deyiblər: -"Gözdən gedən ürəkdən gedər".

Yusifin yuxusu

Onları bu zülmkar plana, şeytani fikrə əməl etməyə vadar edən Yusifin həmin zamanda görüb atası üçün danışdığı yuxu idi. Yəqub o yuxudan başa düşdü ki, Allah taala Yusifin məqamını ucaldıb və onu ülvə bir məqama çatdıracaq və əgər bu yuxu qardaşlarının qulağına çatsa onun yozmasından xəbərdar olub Yusifin üstün olmasından narahat olacaqlarını və bu onları Yusifə qarşı əvvəlki həsədlərini daha da artıracağını, onu həlak etmək, əzab-əziyyət vermək üçün qəti qərara gələcəklərini hiss etdi. Odur ki, onu yuxunu onlara danışmaqdan çəkindirib qadağan etdi. Amma Yusifin qardaşlarının ona əzab-əziyyət vermələri, ata məhəbbətindən uzaqlaşması və bütün o bəlalara düçar olması kimi taleyi var idi. Odur ki, yuxudan xəbərdar oldular və Yəqubun yuxudan başa düşdüyünü onlar da başa düşdülər. Bununla da Yusifi Yəqubdan ayırmaq fikrinə düşdülər.

Əlbətdə bu yuxu Yəqubun oğlanlarının qulağına necə çatması barədə kitablarda ixtilaf vardır. Səduqun və Əyyaşını İmam Səccaddan (ələyhis-salam) nəql etdikləri rəvayətə əsasən Yusif onu gizlədə bilmədi, gec-tez onu qardaşlarına dedi.

İbni Əsirin "Kamilut-təvarix" kitabına əsasən yuxunu danışarkən Yəqubun zövcəsi orada idi. Buna baxmayaraq ki, Yəqub onu öz oğlanlarına nəql etməkdən çəkindirmişdi, amma o, yuxunu öz övladlarına danışdı. Amma Yusifin özü yuxunu danışmasına qəbul etmək istəməyənlər, elə bil, Yusifin kiçik və uşaq olmasını nəzərdən qaçıırıblar. O yaşda - bəzilərin dediyinə əsasən yeddi yaşında - Yusifdən bu

iş heç də uzaq deyildi. Bəzi tarixçilər, təfsirçilər yuxarıda nəql etdiyimiz rəvayət kimi, yuxunun aşkara çıxmasını Yusifin özünə nisbət verirlər.

Tövratda nəql olub ki, Yusif iki dəfə yuxu görüb, birinci dəfə yuxusunu ancaq qardaşlarına danışıb, ikinci dəfə başqa yuxu görüb - bu yuxu Qur'ani-Kərimdə nəql olub - və bunu atasına və qardaşlarına danışıb. Atası bu yuxunu eşitdikdə ona acıqlanıb dedi: -“Bu nə yuxudur ki, görmüsən? Mən, anan və qardaşların sənə səcdə etməyə sənənin yanına gələcəyikmi?”

Tövratda nəql olan bu hadisə həqiqətdən uzaq və Qur'ani-Kərimin ayələri ilə də müvafiq deyil.

Hər halda Yusif bu yuxunu Yəquba nəql etdikdə Yəqub yuxudan onun parlaq gələcəyini başa düşüb, icmalən onun yozumundan onu agah edərək gələcəkdə Allah taalanın ona olan mərhəməti və inayətini ona çatdırdı. Yuxunu yozmazdan əvvəl ona xəbərdarlıq verib dedi:

“Əziz oğlum, öz yuxunu qardaşlarına demə ki, sənənin üçün hiylə edib tələ qurarlar. Həqiqətən şeytan insanın açıq-aydın düşmənidir.” (“Yusuf” surəsi, ayə 5).

Yuxu nə idi?

Qur'ani-Kərim Yusifin yuxusunu və ardınca Yəqubun ona verdiyi göstərişi və yuxunun yozmasını belə nəql edir: “Yusif atasına: “Mən yuxuda on bir ulduzu, günəşi və ayı gördüm ki, mənə səcdə edirdilər.” -deyən zaman...”. (“Yusuf” surəsi, ayə 4). Bu yuxunu bəyan etdikdən sonra Yəqub yuxarıda deyilən göstərişi ona verdi, sonra Yusifin barəsində yuxudan başa düşdüyünü ona izah edib dedi: -“Belə Rəbbin səni seçəcək, yuxu yozmanı sənə öyrədəcək, öz nemətini sənə və Yəqubun ailəsinə kamil şəkildə verəcək, necə ki, bundan əvvəl ataların İbrahim və İshaqa kamil etmişdir. Şübhəsiz ki, Rəbbin bilik və hikmət sahibidir”. (“Yusuf” surəsi, ayə 6). İbni Abbas ayənin təfsirində demişdir: -“Yusif Qədr gecəsinə təsadüf etmiş cümə axşamı yuxuda on bir ulduzun, həmçinin günəşlə ayın göydən yerə enib ona səcdə etməsini gördü. Günəşlə ay ata-anası, ulduzlar isə qardaşları idi.” Südəy deyir: -Günəş atası ay isə xalası idi, çünki o zaman anası dünyasını dəyişmişdi.”

Bəzi təfsirlərdə, peyğəmbərdən (s) olan rəvayətlərdə ulduzların adı da nəql olunmuşdur. İxtilafli olduğundan və onların adlarını çəkməyə bir ehtiyac duyulmadığından onları nəql etməkdən yan keçirik.

Səduq “İləluş-şəraye”də və Əyyaşi öz təfsirində bu barədə İmam Səccaddan (ələhis-salam) rəvayət nəql edir. Məzmunu belədir ki, həzrət buyurur: -“Yəqub öz adəti üzrə hər gün bir qoyun kəsərdi və bir miqdarını sədəqə verərdi, qalanını isə öz ailəsinə sərf edərdi. Bir gün cümə axşamı bir imanlı və oruc tutmuş yolçu onların evinə gəlib onlardan yemək istədi. Yəqubun ailəsi onun səsini eşitsələr də onun sözüne inanmadılar, ona bir şey vermədilər. Bu şəxs onlardan məyus olub gecənin qaranlığı onu bürüdükdə öz aclığından Allaha şikayət edib gecəni ac yatdı, səhəri gün yenidən oruc tutdu. Amma o gecə Yəqubun ailəsi qarınları tox yatdılar, üstəlik gecədən bir miqdar yeməkləri də əlavə qaldı. Bu hadisə səbəb oldu ki, Allah taala Yəqubu Yusifdən ayırsın. Yəquba vəhy etdi ki, özünü mənim beləmə hazırla və mənim qəza və qədərimə razı ol. Səni və sənənin övladlarını beləyə, müsibətə düçar edəcəyəm... Bu əhvalatın ardınca imam buyurur: -“O gecə Yusif o yuxunu gördü”. Bu hədisə oxşar İbni Abbasdan da nəql olub.

Əyyaşinin təfsirində İmam Sadiqdən (ələhis-salam) rəvayət olunub ki, o gündən sonra hər gün səhər Yəqubun carçısı car çəkib deyirdi: -“Hər kim oruc tutmayıbsa Yəqubun nahar süfrəsində hazır olsun.” Axşam isə car çəkib deyirdi: -“Hər kim orucdursa Yəqubun şam süfrəsində hazır olsun.”

Bəli, belə qəflətlərin bizim üçün gündə onlarla, bəlkə də yüzlərə baş verməsi mümkündür. Bir çox insanlar bizimlə üzleşdikdə əxlaqımızdan, rəftarımızdan inciyib narahat olsunlar, onların qarşısında öz vəzifəmizə əməl etməyək. Ola bilsin, bizim həyatımızda heç bir təsiri olmasın və tez cəzasına düçar olmağa. Amma ilahi peyğəmbərlərin, müqərrəb insanların hesab-kitabı bizlərlə çox fərqlidir. Öz işimizi ilahi, məsum insanlarla bir edə bilmərik. Çünki əvvəla, Allahın onlardan olan intizarı bizim kimi adi insanlardan yoxdur. İkinci budur ki, Allah taala onları öz vəzifəsini yerinə yetirməkdə hər kiçik bir qafilliyə görə tənbiş edib ədəbləndirir ki, başqalarına rəhbərlik etmək üçün yüksək ləyaqətə və kamala çatsınlar və belə qəflətlər onlardan ömürlərinin axırınadək baş verməsin. Buna baxmayaraq ki, onların qəfləti çox kiçik və gözə görünməzdir. Bu barədə peyğəmbərlərin isməti bəhsində geniş bəhs olmuşdur. Yaxşısını Allah bilir.

Yusifin yuxusu Yəqubun ailəsinin həyatında əsaslı dəyişikliyə səbəb oldu və ardında çoxlu hadisələr törəndi. Dediymiz kimi öncə qardaşlarında təsir edərək, Yusifə qarşı həsədlərini təhrik etdi və yaxud onların həsədini artırdı və onları öz çəkdiqləri planlarını - Yusifi Yəqubdan ayırmaq - həyata keçirtməyə vadar etdi.

Məşvərət məclisi

Qur'ani-Kərim o məclisdə Yusifin qardaşlarının danışığını icmalən belə bəyan edir:

“... Yusifi öldürün və yaxud onu uzaq bir vilayətə atın ki, atanın nəzəri (ondan kəsilib və məhəbbəti) sizə aid olsun. Ondən sonra yaxşı insanlar olarsınız. Onlardan biri dedi: -“Yusifini öldürməyin, quyunun dibinə atın ki, yoldan keçən onu götürüb aparsın...” (“Yusuf” surəsi, ayə 10-11).

Bu ayələrdən, tarix və rəvayətdən ələ gəlir ki, onlar əvvəlcə Yusifi öldürmək fikrində idilər.

Amma onlardan biri (məlum olur ki, onlara nisbətən daha ağıllı idi və yaxud həddini aşmış hissiyata qapanma nəticəsində öz aqlını təmamilə əldən verməmişdi) onlara başqa bir məsləhət verdi ki, həm onların dedikləri kimi pis deyildi və həm də onların istəyi yerinə yetirdi. O, (bəzilərin dediyinə əsasən onların böyük qardaşları Yəhuda idi) onlara üz tutub dedi: -“Məgər sizin istəyiniz Yusifi atanın nəzərindən uzaqlaşdırmaq deyilmi? Məgər Yusifi atadan uzaqlaşdırmaqla onun məhəbbətini ata üreyindən çıxarıb öz məhəbbətinizi ata üreyinə salmaq deyilmi? Bu hədəfə başqa yolla da çatmaq olar, belə ki, sizin əliniz günahsız kiçik, özü də öz qardaşınızın qanına batmasın və bu biyabırçılığı öz adınıza həmişəlik olaraq çıxartmayın.”

O yol budur ki, Yusifi bir quyuya atın, yoldan keçənlər quyudan su çəkərkən onu tapıb özü ilə başqa vilayətlərə aparsınlar, beləliklə siz də öz hədəfinizə çatarsınız.

Ayədən ələ gələn başqa məsələ və təfsirçilərin çoxu da ayəni bu mə'naya yozmuşdular, budur ki, onlar öz vücudlarında cuşa gəlmiş həsədin təsiri altında məsum, günahsız Yusifi öldürmək və ya sürgün etmək fikrinə gəlmişdilər. Adətən belə hallarda insanı sorğu-suala tutan, günahkara günahın təhlükəli aqibətini xatırladıb onu əzab-əziyyət içində saxlayan vicdan qarşısında cavabları yox idi. Odur ki, gəzib özləri üçün bu narahatçılıqdan və bu cinayətin cəzasından xilas olmaq üçün çıxış yolu axtarırdılar. Fikirləri bura yetişdi ki, bir-birinə dedilər: -“Bu işdən sonra tövbə edərsiniz.” Qur'ani-Kərim onların bu sözlərini belə bəyan edir: “Və dedilər: -“Ondən sonra xeyirxah insanlardan olarsınız...!” (“Yusuf” surəsi, ayə 9).

“Bu ələ bir fikirdir ki, dinlə bir balaca rabitəsi və Allaha, peyğəmbərə əqidəsi olanın günah edərkən aqlına gəlir, və özünü tövbə müjdəsilə rahatlaşdırır. Amma bilmirdilər ki, tövbənin özü üçün insanda müvəffəqiyyət lazımdır və tövbəyə qədər insanın sağ qalması və ya tövbə etməyə müvəffəq olması məlum deyil. Bundən əlavə görkəmli alimlərin birinin dediyinə əsasən belə bir tövbə Allah dərgahında məqbul deyil və heç bir faydası yoxdur. Çünki etdiyi əməlin günah, məsiyyət olduğunu bilib günahdan sonrakı tövbəyə özünü təskinlik verən şəxsin hədəfi Allaha doğru qayıtmaq və onun qarşısında baş əymək deyil. Əksinə, həqiqətdə Allaha qarşı hiylə etməkdir və istəyir hiyləsilə Allahın əzabını, cəzasını özündən uzaqlaşdırın. Qısa sözlə günahın həqiqətindən (ki, mə`nası günahdan peşimançılıqdır) onda heç bir əsər-əlamət görünmür və belə bir tövbə məqbul deyil. Heç kimə faydası yoxdur. “Nisa” surəsinin 17-ci ayəsi də bu məsələyə şahiddir”.

Hər halda Yusifi sürgün etməyi qəti qərara aldılar. Verilən məsləhətlə hamı razılaşdı. Bu planı həyata keçirməkdə bir balaca çətinliklə üzləşdilər, amma onu da həll edib aradan qaldırdılar.

Çətinliyin həlli

Yuxuda qeyd olunan çətinlik bu idi ki, bir tərəfdən ataları Yusifi çox istəyirdi, digər tərəfdən də onun qardaşlarına bədgüman idi və Yusifi onlara etibar etmirdi. Yusifi oğurlamaq da mümkün deyil. Çünki o, təmamilə Yəqubun nəzarəti altındadır və çox az vaxtlarda Yəqub onu özündən ayırırdı. Odur ki, öz istəklərini həyata keçirmək üçün başqa bir yol tapmaq fikrinə düşdülər ki, həm planlarını istədikləri kimi yerinə yetirsinlər, həm də atanın öz razılığı ilə Yusifi ondan alsınlar və Yəqubun nəzərini cəlb edib onun bədgümanlığını müsbət gümana çevirsinlər.

Yalan danışmaqla özlərini xeyirxah simasına salıb münafiq cildində atalarının yanına gəlib Yusifə qarşı olan öz məhəbbətlərindən danışmaqdan başqa bir çarə görmədilər. Bu yolla Yusifi Yəqubdan alıb səhraya yarış keçirtmək və əylənmək niyyətilə özlərilə aparmaq istədilər.

Bu məqsədlə də Yəqubun yanına gəlib dedilər:

-“Atacan! Biz Yusifə qarşı xeyirxah olsaq da belə, niyə onun barəsində bizə etibar etmirsən? Sabah onu bizimlə göndər, gəzib dolansız. Biz onu qoruyacağıq”. (“Yusuf” surəsi, ayə 11-12).

Yəqubun övladları bu sözlərlə öz problemlərini həll etdilər və öz uğursuz planlarını həyata keçirməkdə yollarını hamar etdilər. Amma Yəqubu çox ağır bir çətinliyə düşürdülər. Çünki Yəqub onların batinində olan Yusifə qarşı kin, həsəddən xəbərdar idi. Lakin mümkün qədər bunu onların üzünə vurmayıb öz bədgümanlığını gizlədirdi və onların vasitəsiz Yusiflə əlaqədə olmalarına çalışırdı. İndi isə övladlarının bu məsləhətilə çıxılmaz bir vəziyyətə düşdü. Bir tərəfdən də istəmirdi onlara qarşı öz bədgümanlığını açıq-aşkar izhar etsin, çünki bu onların düşmənçiliklərinin daha da artmasına səbəb

olardı. Digər tərəfdən də Yusifi onlara vermək istəmirdi. Çarəsiz gərək öz işi üçün bir bəhanə gətirməlidir. Odur ki, fikrə gedib Yusifi onlara verməməsini belə bəyan etdi: Onu aparmağınız məni kədərləndirir, qorxuram ki, ondan qəflət edəsiniz və canavar onu yesin". ("Yusuf" surəsi, ayə 13).

Yəqubun övladları özlərini hədəfə yaxınlaşdıqlarını görüb və elə bil bu sözün cavabını hazırlamışdılar. Atanın cavabında dedilər: "Biz güclü dəstə olduğumuz halda əgər onu canavar yesə biz ziyankarlardan olarıq (və bu qeyri-mümkündür)." ("Yusuf" surəsi, ayə 14).

Yəqub peyğəmbər həqiqəti onlara deyirdi. Çünki Yəqubun Yusiflə əlaqəsi, məhəbbəti aydın məsələ idi və Yusifin ayrılığı ona çox ağır gəlirdi. Digər tərəfdən də Kənanın yaşıl qoyun-quzu otağı olan səhrası canavar və digər yırtıcı heyvanlarla dolu idi. Yusifin kiçik yaşlı olması öz böyük və güclü qardaşları ilə bir yerdə olması bunu göstərirdi ki, onlar özləri ilə oynayıb əylənəcək Yusifi isə tək qoyacaqlar və bu da onun heyvanların hücumuna məruz qalmasına səbəb ola bilər.

Amma Yəqubun övladları öz uğursuz planlarını həyata keçirmək üçün ağıllarına gələni edirdilər və heç bir yalan, nifaq və töhmətdən çəkinmirdilər. Açıq-aşkar və qəti həqiqətlə müvafiq olmayan sözü dilə gətirib təəccüblə bu cümləni izhar edib atalarını müttəhim edərək demək istədilər ki, bu nə fikirdir ki, sən edirsən? Necə mümkündür bizim kimi güclü qardaşları olduğu halda canavar onu yesin?

"Kamilut-təvarix"ın sahibi kimi bəziləri deyir: -"Yəqubun: "Qorxuram ki, onu canavar yesin" - deməsinin səbəbi bu idi ki, Yəqub Yusifin barəsində yuxu görmüşdü. O yuxu belə idi: -"Yuxuda gördü ki, canavarlar Yusifə hücum edib onu öldürmək istəyirlər. Onların arasında bir canavar Yusifdən himayə edib onu öldürməyə mane oldu və bu vaxt yerin yarılıb Yusifi öz qucağına aldığı gördü. Bəziləri deyirlər: -"Yəqubun gördüyü canavar Yusifin qardaşları idi. Onların həsədindən qorxduğu üçün kinayə ilə onlara başa salmaq istəyirdi ki, onu aradan aparmağınızdan qorxuram.

Hər halda dastanın ardından məlum olur ki, Yəqubun sözü onların sonrakı yalanının təməlini qoydu və Yusifin itməsi üçün onların əlinə bəhanə verdi. Yoxsa bəlkədə onların ağına canavarın insanı yeməsi gəlməzdi və ya da Yusifin itməsi üçün bir bəhanə gətirə bilməzdilər. Yəqubun bu sözü onların Yusifi quyuya atmasına və gəlib: "Onu canavar yedi." - deməsinə səbəb oldu.

Yusif qardaşlarının əlində

Yəqubun övladları bu sözləri deməklə Yəqub üçün bəhanə yeri qoymadılar. Özlərini Yusifin xeyirxahı kimi qələmə verdilər və atalarının Yusifi tək qoymayacaqlarına, canavardan qoruyacaqlarına inandırdılar. Buna baxmayaraq ki, Yəqubun birinci bəhanəsinə - Yusifin ayrı düşməsinə heç bir cavab tapa bilmədilər. Bu zaman Yəqub onlara belə deyə bilərdi: -"Siz mənə qurddan və yırtıcı heyvanlardan qorumuğa söz verə bilərsiniz, amma mən onun ayrılığına necə dözüm, ona nə cavab verirsiniz?"

Bəlkə bundan artıq Yusifə qarşı olan rəğbətini onların qarşısında büruzə vermək istəmirdi. Çünki bununla onların paxıllığı daha da təhrik olunardı. Beləliklə öz daxili meylinə zidd olaraq Yusifi özləri ilə aparıb-qaytarmağa icazə verdi.

Məsum olan Yusif deyilənlərə və rəvayətlərə əsasən 7-17 il ömründən keçmişdi. Haradan bilsin ki, qardaşları onun üçün necə dəhşətli tələ qurublar və bu zahiri xeyirxah görünən simaların arxasında hansı kinlər, ürəklərində ona qarşı nə kimi düşünlər bağlanmışdır. Elə bu qədər bilir ki, qardaşlar son dərəcə mehribançılıq və israrla atadan icazə alıb Yusifi səhranı gəzib-dolandırmağa aparırlar. Bəlkə Yusifin özü də onlarla yekdil olub, atadan onlarla birlikdə icazə istəyib.

Nəhayət Yəqubun razılığı əldə olundu. Dərhal lazım olan şeyləri yığıb yola düşdülər.

Hədisdə deyilir ki, yola düşən zaman Yəqub irəli gəlib Yusifi bərk qucaqlayıb ağladı, sonra onlara tapşırırdı. Qardaşlar Yəqub peşman olub verdiyi icazədən dönməsin deyərək tez Yusifi oradan uzaqlaşdırdılar. Ataları onları görəndə qədər Yusifə son həddə ehtiramı və məhəbbəti göstərirdilər. Elə ki, gözdən itdilər, həzrəti döyməyə və əzab-əziyyət etməyə başladılar.

Yusifin fikirləşdiyinin əksinə qardaşlarından biri irəli gəlib onu yerə yığıb döyməyə başladığını gördü. Günahsız, məsum peyğəmbər övladı özündən müdafiə etmək üçün o biri qardaşına pənah apardı. Amma onun da onu əzab-əziyyət edib döyməsi ilə üzleşdi. Qısa desək hər birinə sığındısa əksini gördü. Hətta onlardan biri (deyilənə görə Rubil idi) onu öldürmək istəyirdi. Bu işdə Lavi, ya Yəhuda qabağını alaraq dedi:

- "Onu öldürməyi qərara almamışdıq!"

Bununla da qətlə mane oldu. Necə ki, qərar qəbul olunmuşdu, onu quyuya atıb gözlədilər.

Yusif quyuda

Qur'ani-kərimdən belə məlum olur ki, qardaşlar səhraya gedəndən sonra bu fikrə düşürlər. Amma əvvəlki fikirləri onu hər nə cür olursa olsun atasından ayırmaq və əlçatmayan bir məmləkətə göndərmək idi. Lakin səhraya gəldikdə, bəlkə də yolları quyu kənarından keçdiyinə görə onu quyuya atmaq fikrinə düşdülər. Bununla da öz istəklərinə yetişdilər.

Deyilən quyu haqqında müxtəlif fərziyyələr verilmişdir. Bəziləri onun tanınmış və karvanlar yolu üstündə olduğunu, bəziləri isə yoldan çox uzaq səhrada yerləşdiyini və təkcə çobanların ondan istifadə etdiklərini yazırlar.

Mərhum Təbərsi yazır: "Qeyd olunan quyu susuz, otsuz, əl çatmayan səhrada yerləşirdi. Ora yetişib Yusifi xilas edən karvan isə yolunu azaraq gedib ora çıxmışdı və təsadüfə olaraq quyunu tapmışdılar."

"Ruhul-bəyan" təfsirində isə belə yazılır ki, həmin quyu Kənanın üç fərsəxliyində yerləşmiş və onu Şəddad adlı şəxs İordaniyanı abadlaşdıranda qazdırmışdı. Dərinliyi isə yetmiş dirsek, ya da ondan çox imiş və qazılışı da konus şəklində (yəni ağız dar, dibi geniş) imiş. Onun bu cür qazılmasının səbəbi də məlum deyildir.

Bəzilərinin dediyinə əsasən suyu şor və istifadə etməli deyildi. Amma Yusifin bərəkətindən suyu şirinləşir və sonralar istifadə olunur.

Yusif quyunun ağızına gətirdilər və köynəyini çıxartdılar. Belinə kəndir bağlayıb quyuya sallatdılar. Yusif, heç olmasa köynəyini çıxartmasınlar deyərək onlara belə dedi: -"Köynəyimi qaytarın heç olmasa bədənimin örtüyü olsun!" Məsxərə ilə ona dedilər: -"Günəşi, Ayı və on bir ulduzu çağır, qoy səninlə birlikdə olsunlar".

Əli ibni İbrahim öz təfsirində yazır ki, ona belə dedilər:

- "Köynəyini çıxart!" Yusif ağlayaraq dedi: - "Mənim qardaşlarım! Məni soyundurmayın!" Onlardan biri bıçaq çəkərək dedi:

- "Çıxartmasan səni öldürərəm". Hər nə qədər çalışdısa onu quyuya atmasınlar, olmadı. Son anda əli ilə möhkəm quyunun ağızından yapışdı. Lakin o qansızlar son dərəcə vəhşiliklə əllərini quyunun ağızından qopardılar və üzünü aşağı sallatdılar. Bilinmir öldürmək qəsdilə, ya kin-küdurət üzündən quyunun ortasına çatdıqda kəndiri buraxdılar. Yusif quyunun dibinə düşdü. Quyuda su olduğundan heç bir zədə görmədi. Sonra quyuda olan iri daşın üstünə çıxaraq özünü sudan çıxartdı.

Bəziləri belə fikirdədirlər ki, Qur'anda bu əhvalatda gəlmiş "ğəyabət-il-cübb" sözündən məqsəd suyun üzərində və sudan istifadə etmək üçün düzəlmiş müəyyən yerdir. Yusifi ona görə orada əsir edirlər ki, istəməyiblər onu bir başa öldürsünlər. O tərəfdən də öz şərr niyyətlərinə çatmış olurdular. Ən yaxşısını Allah bilir.

Bəzi yazılanlara əsasən Yusifi quyuya atdıqdan sonra bir az gözləyib, sonra onu səslədilər. İstəyirdilər bilsinlər sağdır, ya ölüb!? Yusifin səsi gəldikdə yenidən başına daş salıb onu öldürmək istədilər. Yəne də Yəhuda bu işin qabağını aldı. İndi görək bundan sonra qardaşlar nə etdilər, nə üzlə Kə'nana qayıtdılar və atanın cavabını necə verdilər!?

Atanın cavabı

Baş verən əhvalatdan sonra oğulların ata ilə necə üzləşməsi və atasının Yusifin itməsindən soruduğu suala necə cavab vermələri çox maraqlı və əşitməlidir. Qur'an cavabı qısa surətdə belə buyurur: - "Onlar axşam üstü ağlaya-ağlaya atalarının yanına gəldilər və dedilər: - "Ata, biz bir-birimizlə yarışmaq üçün (səhraya) getmişdik və Yusifi şeylərimizin (pal-paltar və yeməklərimizin) yanında qoymuşduq. Bir də xəbər tutduq ki, qurd onu yemişdir. İndi biz doğru danışsaq da sən bizə inanmayacaqsan." ("Yusuf" surəsi, ayə 16-17). Təfsirçilər yazırlar ki, axşama qədər gözləyib sonra atanın yanına gəlmələrinin səbəbi gecənin qaranlığı ilə atalarını çaşdırmaq idi. Həm də bununla olanlar bəhanə gətirərək üzrlü olduqlarını daha yaxşı sübuta yetirə bilərdilər. Bundan əlavə doğru olduqlarını bildirmək üçün özlərini ağlayan kimi göstərdilər. "İndi biz doğru danışsaq da sən bizə inanmayacaqsan" ("Yusuf" surəsi, ayə 16-17). ifadəsindən belə mə'lum olur ki, onların özləri də bu yalanlar və rol oynamaqla Yəqubun onlara qarşı olan bəd gümanlığının qarşısını ala bilməyəcəklərini və sadəcə olaraq "Qurd onu yemişdir" - deməklə onu qane edərək bilməyəcəklərini yaxşı bilirdilər. Onların belə rol oynamaqları işlərinin üstünü açır və Yə'qubun daha da bu barədə araşdırma aparmasına zəmin yaradırdı.

Bununla belə öz yalanları üçün şahid də gətirməyə çalışdılar. Yusifin köynəyini oğlaq, ya maral qanına bulayıb, atanın yanına gətirib dedilər: - "Bu da bizim sözü müə sübut!" Amma köynəyin heç olmasa bir tərəfini cırmaqla öz nahaq sözlərinə haqq donu geyindirməyi unutdular. Bəziləri deyirlər ki, Yəqub köynəyi görmək istədi. Köynəyi alanda onun heç bir yerinin parçalanmadığını gördükdə

dedi: -"Bu necə qurd imiş ki, Yusifi parçalayıb, amma köynəyinə heç bir şey olmayıb?! Həqiqətən, hər nə qədər Yusifə qarşı hirsli olub, bir o qədər də köynəyinə qarşı mehriban imiş."

Bəziləri isə belə yazırlar ki, oğullar atadan belə bir söz eşitdikdə ona dedilər: -"Oğrular onu öldürüblər." Yəqub da cavabda belə buyurdu: -"O necə oğru olub ki, özünü öldürüb, amma köynəyini aparmayıb, halbuki, köynəyinə ölümündən daha çox ehtiyacları var idi."

Beləliklə rol oynamaqla öz vəhşicəsinə olan cinayətlərini ört-basdır edə bilmədilər. Həzrət Yəqub həqiqəti başa düşür, sonra onlara belə buyurdu: -"Sizin dediklərinizin heç biri həqiqət deyil, nə qurd onu yeyib, nə də oğrular onu öldürüblər." "Xeyir, sizin öz nəfsiniz sizi bu işə vadar etmişdir (çirkin əməlinizi gözəl cilvələndirmişdir). Mənə yalnız gözəl (dözümlü, tükənməz) səbir gərəkdir. Dediklərinizdən ötrü ancaq Allahdan kömək diləmək lazımdır". ("Yusuf" surəsi, ayə 18).

Bəli, böyük alimlərin dediyinə əsasən dünyanın sübuta çatmış məsələ və təcrübələrindən biri də yalançının rüsvay olmasıdır. İnsan nə qədər zirək və məharətlə yalan danışsa, axırda yalınının üstü açılacaq. Bu danılmaz həqiqətə çevrilmiş məsələni Qur'ani-kərim bir neçə yerdə xatırladaraq buyurur: -"Həqiqətən, Allah yalan danışan və küfr edənləri hidayət etmir." Başqa bir yerdə isə belə buyurur: -"Həqiqətən, Allah israf edən və yalan danışanları hidayət etmir." Daha başqa bir yerdə isə: -"Həqiqətən, Allaha yalandan iftira bağlayanlar səadətə çatmazlar."

İndi görək həzrət Yusif o dəhşətli sıxıntıda nə etdi və ilahi qəzavü-qədər nə idi. Yusifə biri-birinin ardınca çox sürətlə və qısa müddətdə yetişən çətinliklərlə üz-üzə qarşılaşmaq çox çətin idi. Yusif yetkin yaşlarından atanın, ananın, bibisinin isti ocağında tərbiyə almışdı, onu o qədər sevirtilər ki, hətta bir an belə ondan ayrılmaq istəmirdilər, onun rahatlığı üçün hər cür şərait yaratmışdılar. Aydındır ki, belə insanların çətinliklərə dözümlü digərlərinə nisbətən çox az olur. (Qanad açmamış quşa bənzəyir ki, birdən öz yuvasından yerə düşür.) Xüsusilə də Yusif birdən-birə heç bir hazırlığı olmadan belə bir hadisə ilə üzləşdi.

Belə vəziyyətlərdə insanın iztirabını, ürək döyüntüsünü aradan aparın tək-cə şey Allaha iman və Ona təvəkkül etməkdir. Ürək qəmini aradan aparın və dərdidil etməli tək-cə varlıq o mehriban Allahdır. Əlbəttə belə halda Allah taala Yusif kimi dahi insanlara gələcəkdə nübüvvət məqamını, xalqın rəhbərliyini, din və dünyanın idarəsini ona tapşırmaq üçün daha çox inayət edir, vəhyin vasitəsi ilə ümid və təsəlli verir.

Elə ki, Qur'an bu hadisə haqqında buyurur: -"(Qardaşları) onu götürüb (çölə) apararkən onu quyuya atmaq üçün sözü bir yerə qoydular. Biz (Yusifə): "Sən (bir vaxt) onlarla (qardaşlarınla) özlərinin bu işi barəsində heç gözləmədikləri (səni tanımadıqları) halda xəbər verəcəksən!" -deyə vəhy etdik." ("Yusuf" surəsi, ayə 15).

Bəzi təfsirçilərin fikirlərini (ki, deyirlər: "Bu ayədə vəhydən məqsəd nübüvvət vəhyi idi. Yəni, Yusif elə o quyuda olarkən peyğəmbərlik məqamına yetişdi.") qəbul etməsən və vəhyi burada ilham mə`nasına götürsək belə o qeybi nəğmənin və ilahi vəhyin nə qədər onun ruhi sakitliyinə, əzəmətli gələcəyin inamına tə'sir etdiyi başa düşülür. Amma əgər nübüvvət vəhyi olsa, vəhyin zahiri mə`nası da bunu yetirir, belə bir əzəmətli məqama yetişməklə artıq heç bir qorxu və ümitsizliyə yer qalmır.

Yusifin quyudan azad olması

Tarix və rəvayətlərə əsasən Yusif üç gün quyuda qaldı. Bir hadisədə deyilir ki, Yusif quyudan tez xilas olmaq üçün bu duanı oxuyurdu:

"Ya ilahə İbrahimə və İshaqə və Yəqubə irhəm zə'fi və qillətə hiləti və siğəri."

(Ey İbrahimin, İshaqın və Yəqubun tanrısı mənim zəifliyimə, biçərəliyimə və kiçikliyimə (az yaşlığıma) rəhm et!)

Nəhayət karvan gəldi və onu quyudan çıxartdı.

Quyunun harada yerləşməsi barədə ixtilaf olduğunu qeyd etdik. Bəziləri onun karvan yolunun üstündə olmasını, bəziləri isə çox uzaq xarabalıq bir yerdə olmasını və karvanın yolu azması nəticəsində ora gedib çıxmasını yazırlar. Qur'an belə buyurur: -"Nəhayət, (Mədinədən Misirə gedən) bir dəstə müsafir (karvan əhli bu yerə) gəlib suçularını (su dalınca) göndərdilər. (Suçu) qabını quyuya salan kimi: "Müjdə! Bu bir oğlandır!" -dedi. Onlar satdıq bir şey (ticarət malı) kimi gizlədib saxladılar. Allah onların nələr etdiyini biləndir!" ("Yusuf" surəsi, ayə 19).

Hadisə belə olmuşdu: "Karvan suçusu qabını quyuya atdı. Yusif də qabdan yapışdı. Suçu qabın ağırlaşdığını hiss etdi. Onu yuxarı çəkdi. Birdən su yerinə quyudan gözəl bir oğlanın çıxdığını görüb ixtiyarsız çığırtdı: "Müjdə! Bu bir oğlandır!"

Yusif o yerdən, quyudan və onun qorxulu mühitindən azad oldu. Artıq bir neçə gün idi ki, gözləri quyunun qara, nəm divarlarından savayı heç nə görmürdü. Nəhayət, gözləri insana düşdü. Saatlarla quyu dibinin qorxulu, ağır havasını nəfəs almış Yusif, səhranın təmiz, azad havasını yenidən duydu. Mehriban Allah ona yeni-yeni nemətlər bəxş edərək onun ruhuna yeni fərəh və qüvvət üfürdü. Amma maddi aləmin acınacaqlı gedişatı onu başqa bir belə ilə üzləşdirdi. Azad və peyğəmbər oğlu olan Yusif bir neçə dünya meyilli insanların əlinə düşdü və onu qul kimi alver masası üstündə əyləşməyə məcbur etdilər.

Qur'ani-kərim hadisənin ardını belə izah edir: "Onu dəyərsiz bir qiymətə (bir neçə dirhəmə satdılar və ona tamah göstərmədilər."

Bir neçə dəyərsiz dirhəm əvəzində

Qur'anda qeyd olunan ayədə dirhəmin miqdarını müəyyən etməyib. Bəlkə də bu onu satanlar üçün bir təhqirdir. Çünki onlar bu cür azad, dahi bir şəxsiyyəti bir neçə qara, dəyərsiz dirhəmə satdılar. Amma hədislərdə və təfsir alimlərinin əsərlərində ixtilaf da olsa ədədi müəyyən edilmişdir. Bir neçə hədisdə 20 dirhəm, satıcılar isə 10 nəfər qeyd olunmuşdur. Bəzində 22, bəzində isə 18 dirhəmdir. İbni Abbas deyir: -"Yusif tapıb Misirdə satan şəxsin adı Malik ibni Zər idi. O, Yusifi 40 dinar pul, bir cüt ayaqqabı və iki ağ libasa Misir vəzirinə satdı."

Təfsirçilərin arasında Yusifi satanların kimliyi və miqdarı haqqında müxtəlif fikirlər vardır. Bir dəstəsi belə izah edir: "Yusifin qardaşları, o, quyuda olarkən onun aqibətinin nə ilə nəticələndiyini görmək üçün oranı bu neçə gündə güdürdülər. Daima quyuya get-gəl edirdilər. Karvan əhli onu quyudan çıxartdıqdan sonra qardaşlar yaxınlaşaraq onlara dedilər: -"Bu cavan oğlan bizim qulumuzdur. Əlimizdən qaçıb bura gəlib və özünü bu quyuda gizlədib. İndi gərək onun pulunu bizə verəsiniz". Digər tərəfdən də işarə ilə Yusifi qorxudub susmağa məcbur etdilər. Çarəsi qalmayan Yusif onların sözlərini təsdiq etdi. Beləliklə qardaşlar onu karvan əhlinə satdılar. "Ona tamah göstərmədilər" ayəsinin mə'nası da bu idi ki, tezliklə onu öz ərazilərindən uzaqlaşdırmaq istəyirdilər və bununla öz işlərinin üstünü örtmüş olsunlar. Məbada Yusif Kənanaya qayıdanda və çirkin əməlin üstünü açdı. Buna görə də Yusifin özündə və onun qiymətində heç bir maraq yox idi. Məqsəd onu oradan itirmək idi.

Bu yozuma görə Yusif iki dəfə satılır; biri qardaşları, o biri isə karvan əhli tərəfindən.

Amma o biri dəstə alimlər isə onun cəmi bir dəfə, o, da karvan əhli tərəfindən Misirdə satıldığına inanırlar.. Karvan əhli onu tapdıqdan sonra, onu gizlətdilər və ticarət kimi satışa qoydular. Necə ki, Allah taala buyurur:

(Onu satdıq bir şey kimi gizlədib satdılar.)

Sonra onu Misirdə ucuz qiymətə -bir neçə dirhəmə satdılar. Çünki onda böyük insanlara məxsus əlamətləri aşkar etdilər. Ola bilər ki, ondan soruşduqda kimsən, haradansan, onun Yə'qub peyğəmbərin oğlu və Xəlil İbrahim peyğəmbərin nəvəsi olduğunu başa düşüblər. Buna görə də tezliklə onu satmaq istəyirdilər. Misirə daxil olan kimi onu satışa qoydular. Qiymətində də çox çənə vurmədilər. İlahi kəlamın (Ona tamah göstərmədilər) mə'nasını da buna yozdular. Təfsirçilərin nəzəriyyələrini və bəzi hadisələri nəzərə almasaq ikinci mə'na cümlənin məfhumu ilə daha uyğun gəlir. Şəxs əvəzliliklərinin eyni qayda ilə cəm halda olması bunu təsdiq edir. Düzünü Allah bilir.

Bu məsələyə istinad edərək bəziləri belə deyir: -"Misir camaatı Yusifin satışa qoyulmasını bilcək qul bazarına tərəf hücum etdilər və hər saat Yusifin qiyməti yuxarı qalxırdı. Axırda onu öz ağırlığında qızıl, gümüş, inək və müşkə satdılar. Bu hədisi Vəhb ibni Münəbbihə nisbət verirlər. Əlbəttə bu bir əfsanədir. Buna oxşar qoca arvadın dastanıdır ki, o əlində bir boxça bazara gəlir və bütün var-yoxuna Yusifi almaq istəyir. Həmçinin şairlər də bu hadisəni xammal kimi istifadə edib əsərlər yaratmış və buna şerlər qoşmuşlar. Bunlar hamısı əsassız və sübutsuzdur.

Hər halda günahsız və Yəqubun gözünün işığı olan Yusif tacirlərin ticarət malına çevrildi. Onu Misirlə yanaşı naməlum sərgüzəşt gözləyirdi. Yusif isə özünü ilahi qəzavü-qədərə tapşırırdı. İlahi məhəbbətin və vədinin nə vaxt zühur edəcəyini gözləyirdi.

Vəzirin evində

Karvan Misirə daxil oldu. İsrail tayfasının əziz övladı qul bazarına aparıldı və satışa qoyuldu. Bu bahalı nemət Misirin vəzirinə qismət oldu. Bəzilər onun adını "Tətfir" olduğunu yazırlar və deyirlər ki, o Misirin birinci vəziri - padşahın canişini, xəzinədarı, həm də padşah qoşunlarının sərkərdəsi idi. Yusifi aldıqdan sonra evə gətirdi. Onun üzündə necə bəxş və zadəkənlik əlamətlərini duyduğu üçün

onu həyat yoldaşına tapşırıraq dedi: -"Ona hörmət et, ola bilsin ki, bizə fayda versin və ya onu oğulluğa götürək". ("Yusuf" surəsi, ayə 21). Yəni ona qul gözü ilə baxma! Digər qullar kimi onunla rəftar etmə! Onun simasında əsillik və dahilik nişaneləri aşkara görünür. Siması işıqlı gələcəkdən xəbər verir. O, oğulluğa götürülməyə layiqdir. Gəl, onu öz oğlumuz kimi camaata tanıtdıraq. Qoy, gələcəkdə bizim mal-dövlətimizi o irs aparsın.

Qur'andan ibrətli dər

Burada Qur'an öz tərəfdarlarına çox ibrətli bir dər verir. Qoy, camaat bilsinlər ki, izzət və zillət bəndənin əlində deyil, onlar birini alçaq, o birini isə uca etməyə qadir deyillər. Qardaşlar onu atanın gözündən salmaq, özlərini atanın sevimlisi etmək üçün onu quyuya atdılar. Bəziləri demişkən öz əziz qardaşlarını bir neçə qara pula satdılar və İsrailin gözəl övladını qul kimi qul bazarında alıb-satılmasına səbəb oldular. Amma Allah taala onun batininin saflığına görə onu əziz və möhtərəm tutdu. Onu ən gözəl evlərdə və nemətlərdə qərar verdi. Hamısından mühüm nübüvvət və peyğəmbərlik məqamına yetirdi. Ona elm, hikmət və yuxu yozumunu öyrətdi. Onun üçün Misir torpağına hökmdarlıq etmək üçün hər cür şərait yaratdı. Qoy, qardaşları ona həsəd aparsınlar və digərləri ilahi xilqətin nizam-intizamına təkə o böyük Allahın hökmrənliyi altında olduğunu bilsinlər. İlahi intizam həsəd aparanların, pislilik istəyənlərin tabeçiliyində deyil, tənha müqəddəs Allahın iradəsi işlərdə tə'sir qoyur və onlarda nüfuz edir. Allah taala insanlara onların ləyaqət, yaxşılıq və pislilikləri əsasında savab və əzab verir. Xeyirxahların yaxşılıqlarını qiymətləndirir və şərr istəyənlərin də layiqli qiymətini verir. Təəssüf ki, insanların əksəriyyəti bu həqiqətdən xəbərsiz və qafildirlər.

Qur'an bu həqiqəti iki ayə ilə bəyan edərək yenidən hadisəyə qayıdır. Qur'an buyurur: "... Beləliklə, Yusifi (Misirdə) yerləşdirdik, həm də ona yuxu yozmağı öyrətdik. Allah Öz işində qalibdir, lakin insanların əksəriyyəti bunu bilməz! Ona ən yetkin dövrünə çatdıqda hikmət (peyğəmbərlik) və elm verdik. Biz yaxşı işlər görənləri belə mükafatlandırırıq." ("Yusuf" surəsi, ayə 21-22).

Allah taala hadisənin ən həssas yerlərində müxtəlif münasibətlərlə Adəm övladlarına ibrətli dər verir və yeni-yeni həqiqətləri xatırlayır. Çərxi-fələyin dövrünü vəzirin uzaq görənliyini təyid etdi. Yusif qaldığı müddətdə günbəgün vəzirin, həyat yoldaşının və digər şəxslərin diqqətini cəlb edirdi. Onun rəftarı, hərəkətləri, düzgün məntiqi necibliyi, əmanətdarlığı, mətinliyi və ilahi insanların ətəyində tərbiyə almağı cavanın sair xoş sifətləri xüsusiyyətləri, günbəgün özünə yeni pərəstişkarlar cəlb edirdi. Xüsusilə, onun gözəl simasının və bədən quruluşunun tayı-bərabəri yox idi. Qisası, bütün yaxşılıqların malik olduqlarına, Yusif təklikdə malik idi. Allah taala bütün maddi və mə'nəvi kamilliyi onda toplamışdı.

Yusifin vəzirin evində qaldığı 2-3 il deyildi ki, bütün ev əhli onun əxlaq və rəftarının vurğunu oldular. Bu arada onlardan biri daha çox onun vurğunu oldu və bu rəğbət get-gedə alovlu eşqə çevrilir, onun ürək və ruhunun dərinliklərində təsir edirdi. O, vəzirin həyat yoldaşı idi. Adı Rail, ləqəbi isə Züleyxa idi. Tədricən cinsi istəyə çevrilən və Yusifdən cinsi ləzzət almaq istəyinə çevrilən alovlu eşq üçün bir neçə səbəbi sadalayırıqlar;

1. Züleyxa övladsız və bu ilahi ne'mətdən məhrum idi. Bu səbəbdən də ev əhlinin içindən öz ürəyini bağlamağa və öz boş vaxtları onunla əylənməyə sərf etməyə adam axtarırdı. Yusifin evə gəlişiyə, xüsusilə ərinin onu oğulluğa götürmək istəyi ilə yanaşı Züleyxanın arzusu yerinə yetirdi. Bu övlad istəyi get-gedə başqa arzuya və məqsədə çevrilirdi.

2. Züleyxa tamamilə kübar bir həyat ilə üz-üzə idi. Həyatda heç bir əzab-əziyyət görməmişdi. Qullar və kənzilər evin bütün işlərini görürdülər. Ən yaxşı yemək və rahatlıq üçün hər bir şəraiti hazırlayırdılar. Yüksək tərzdə yaşayış üçün hər şərait hazır idi. Özünün isə heç bir məşğuliyəti yox idi. Ancaq onun-bunun gözəlliyi haqqında fikirləşirdi. Özünə gözəl-gözəl paltarlar tikdirir və ancaq öz şəxsi bər-bəzəyinə fikir verirdi. Həyatdan daha çox ləzzət almağa çalışırdı. Əlbəttə, belə bir mühitdə yaşamış şəxs üçün Yusifin peyda olması nə qədər həyəcanlı idi. Yusifə qarşı məhəbbət Züleyxanı hər tərəfdən əhatə etmişdi. Həqiqətən belə bir mühitdə hər tərəfli şəraitin olması ilə yanaşı insanın nəfsani, qeyri-şəri istəklərinin qarşısını alan və insanı iffət və təqvaya məcbur edən şey, pak və Yeganə Allaha olan imandan başqa heç nə ola bilməz. Bu da Züleyxada yox idi. Çünki o, bütperəst idi. Ruhunun pənahlı evdə saxladığı cansız büt idi. Hərdən ona pərəstiş adı ilə baş əyib təzim edirdi.

3. Misirin vəzirinin cinsi əlaqə üçün qüvvəsi yox və öz arvadı ilə yaxınlıq etməkdən məhrum idi. Əgər bu söz düz olsa, Züleyxanın qeyri-şəri istəyinə əsas səbəb ola bilər.

Bu səbəblə yanaşı qabaqkı iki səbəb, xüsusilə ikinci səbəblə, Züleyxanın ürəyində olan şəhvətin nə qədər güclü alovlandığını təxmin etmək olar. Onu necə dəlicəsinə Yusifdən cinsi ləzzət almağa məcbur etmişdir.

Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu ağır yükü –Yusifin eşqini daşıyan bir qadındır. Adətən belə hallarda qadınların dözümlü kişidən qat-qat zəif olur. Onlar öz nəfslərini qarşıdakı cinsə qarşı saxlaya bilmirlər.

Beləliklə sadaladığımız səbəblərin hamısı əl-ələ verib pak olan Yusif üçün yeni-yeni hadisələr və bəlalər qarşıya çıxarırdı. Yə'qubun sevimli övladını daha çətin imtahanlar verməyə məcbur edirdi.

Amma Yusif vəzirin evində qaldığı müddətdə heç vaxt iffət və təqvadan çıxmırdı. Ev sahibinə qarşı olan düzgünlüyünü, əmanətdarlığını hər yerdə bürüzə verərdi. Hər sevinc və kədərdə, öz işlərində Allaha şahid tuturdu. Qardaşların verdikləri əzab-əziyyət onun Allaha olan təvəkkül və etimadını bir damcı belə azaltmadı. Vəzirin zadəgan həyatı, hədsiz nemətləri də onun güclü iradəsində və səfali ruhuna təsir edə bilmədi.

Şübhəsiz, Allah taala nəfsini pak etmiş, şeytanla uğurlu mübarizə aparmış, pak qəlbli insan gördükdə ona daha da azğınlıq və çirkinliklə mübarizə aparmağa qüvvə və qüdrət verir. Onun qəlbini öz elm və hikmətinin məzhəri edir. Çünki bəndəsi ona pənah gətirib və hər yerdə ona təvəkkül edirdi. Hər zaman Allah bəndəsinin təmiz iman və pak niyyətlə ona itaət etməsini gördükdə ona ən yüksək həyat tərzini qismət edir və ən yaxşı hədiyyə ilə mükafatlandırır.

Allah taala özü Qur'anda belə buyurur:

-”Bizim uğrumuzda cihad edənləri öz yollarımıza qovuşduracağıq. Şübhəsiz ki, Allah yaxşı əməllər edənlərlədir!” (“Ənkəbut” surəsi, ayə 69).

Başqa bir yerdə buyurub:

-”Hər kəs Allaha təvəkkül etsə, O, ona kifayət edər.” (“Tələq” surəsi, ayə 3).

Yenə də buyurur:

-”Mömin olub yaxşı işlər görəni kişi və qadına xoş həyat nəsib edəcək və etdikləri yaxşı əməllərə görə mükafatlarını verəcəyik.” (“Nəhl” surəsi, ayə 97).

Yenə də Sübhan Allah Yusifi öz inayət qanadı altına aldı. Onun cisminin möhkəmlənməsi və ruhunun cavanlıq yaşında böyüməsi ilə bərabər Allah taala ona elm, hikmət və xüsusi müdriklik bəxş etdi. Beləliklə, yaxşı əməllərini mükafatlandırdı. Bu həqiqəti başqalarına xatırlamaq üçün Rəsulullahla ilahi vəhy şəklində belə buyurur:

-”(Yusif gəncliyinin) ən yetkin dövrünə çatdıqda ona hikmət və elm verdik. Biz yaxşı işlər görənləri belə mükafatlandırırıq.” (“Yusuf”, ayə 22).

TƏQVA VƏ İFFƏT QƏHRƏMANI

Züleyxanın Yusifə qarşı olan məhəbbəti elə bir həddə çatdı ki, bütün pərdələri kənara qoyaraq, öz alovlu məhəbbətini ayüzlü, Kənanlı quluna ibraz etməyi qərara aldı. Hər nəyin bəhanəsilə olursa olsun, onunla ülfət bağlamaq istəyirdi.

Nə də öz tutduğu məqamından qorxurdu. Çünki o, ölkənin ikinci qadını vəzirin sevimli həyat yoldaşı idi. Bu məqamla bir qulla belə rəftar etməsi onu ölkədə qazandığı şöhrətini tənəzzül etdirirdi. Digər tərəfdən Yusifin məsum və pak olması idi. Züleyxa onu da nəzərə almamışdı. Çünki evdə yaşadığı müddətdə heç vaxt iffət və təqvadan uzaq olmaması, hətta xaincəsinə gözünün ucu ilə belə ona baxmamışdı və onun istəyindən imtina edə biləcəyini fikirləşmirdi. Belə olan halda nələr baş verəcək? Hansı rüsvayçılıqlara mə'ruz qalacaq? Nə etməli?!!

Amma məqsəd dəyişilməz olaraq qalır, Kənanlı ayüzlü Yusifdən ləzzət almaq, hər nəyin bahasına olursa olsun onu bu işə vadar etmək idi.

Züleyxa artıq qərara gəlmişdi. Günlərin bir günü Yusif vəziyyətin və Züleyxanın ona qarşı olan rəftarının dəyişdiyini gördü. Yusif Züleyxanın onu aldadacağını başa düşdü. Çünki eyni bu rəftar daha şiddətli surətdə baş verməyə başlamışdı. Yavaş-yavaş sarayın içəri qapıları onun əmrilə bağlandı. Yusif Züleyxanın yataq otağına tərəf istiqamətləndi. Oraya çatacaq, Züleyxanın halbahal olduğunu və səbirsizliklə Yusifdən ləzzət almağı gözlədiyini gördü. Züleyxa bütün hazırlıqları görmüşdü. Yusif otağa daxil olcaq qapı bağlandı. Yusifə həyəcanlandırıcı səslə dedi: “Tez, yanıma gəl! Məni xoşbəxt elə!”

Amma Yusif həqiqi məşuq və mehriban Allahdan başqa heç kəsə ürək bağlamırdı. Bütün nemətlərin yalnız Ondan olduğunu bilirdi. Ona da agah idi ki, insanın etdiyi hər bir günaha onun öz nəfsinə zülmü və öz əli ilə hidayət yolunda etdiyi məhrumiyyəti deməkdir. Ona belə təklif olduqda fikirləşmədən dedi: -”Mən (sənin bu hərəkətidən) Allaha sığınırım. Axı o, (sənin ərin) mənim ağamdır. O mənə

yaxşı baxır. Həqiqətən, (ağasına xəyanət etməklə, onun əhli-əyalına pis gözlə baxmaq və zina etməklə özlərinə) zülmü edənlər nicat tapmazlar!" ("Yusif" surəsi, ayə 23).

Yusif bu kiçik cümlə ilə bir neçə həqiqətə toxundu və əməldə pak ürəkli insanlara pisliklərə, günaha qarşı necə mübarizə aparmağın dərslərini öyrətdi. Yeni həyəcanlandırıcı, şəhvetamiz, pəhləvanları diz çökdürən, öz qəhrəmanlarını məğlub edən bir səhnə qarşısında dayanıb durmaq, təkcə, Allahın möhkəm qala divarları arasında dalanmış –Allaha sığınmış şəxs üçün müəssər və mümkündür. Elə həmin bir sözlə (məzəllah-Allaha sığınırım) öz nəfsini cilovladı.

Bu, haqq yolunda olanlara və nəfsləri ilə mübarizə aparan üçün ibrət dərsləridir. Belə hallarda insanı hər pislikdən qoruyan şey Allaha sığınmaq və Ona etimaddan ibarətdir. Dağ kimi insanları yerindən titrədən, pəri tek qadınlarla üzleşəndə onların hiyləsindən tənha böyük Allaha pənah aparmaqla qorunmaq olar.

Paklıq və fəzilət mələyi Yusif özünün sərt məntiqli cümləsi ilə evin xanımının cavabını verdi. Onun bütün xəyanət doğuran planlarını darmadığın etdi və özünün Allaha güclü iman və məhəbbətlə yönlənmiş həyat tərziini ona göstərdi.

Burada hadisənin gedişatını özünüz güman edə bilərsiniz. Çünki Züleyxa o cah-cələl, məqam, şan –şöhərlə Yusifin məhəbbəti xatirinə öz şəxsiyyət və məqamından keçmişdi. O, öz məqsədinə çatmaq üçün bütün rüsvayçılığa dözməyə hazır idi. Bunun üçün bəlkə aylar, günlər, gecələr fikirləşmişdi. Məhz o günü seçmişdi. Qapıları bağlayıb özünü bəzəyib, ən gözəl paltarlarını geyinib Yusifin qəlbini ələ almaq üçün bütün fənləri icra etmişdi. Amma bu qədər əzab-əziyyətin müqabilində heç bir şey ala bilmədi. Kənanlı cavan onun qarşısında əyilmədi və sərahətlə yox cavabını verdi.

Təbii, Züleyxa belə məğlubluğun qarşısında öz gözəl sevgilisindən hədsiz məhəbbətsizliyini gördükdə intiqam almaqdan savayı heç bir şey zeynəinə gəlmirdi. Qadınların dözümlü və sirr saxlamaq qüvvəsini nəzərə alaraq məlum olur ki, Züleyxa öz məğlubluq atəşini soyutmaq üçün əlindən gələn töhmət, iftira və yalana əl atmağa hazır idi.

Bəlkə elədiyimiz izah Qur'an ayəsinin mə'nasını başa düşməyə kömək olar. Bu izahla təfsir alimlərinin nəzəriyyələrinin arasından düzünü seçmək olar.

Allah taala hadisənin davamını belə buyurur: –"Doğrudan da (qadın) ona meyl salmışdı Əgər Rəbbinin dəlili (xəbərdarlığını) görməsəydi, (Yusif də) ona meyl edərdi. Biz pisliliyi və biabırçılığı (zinanı) ondan sovuşdurmaq üçün belə etdik. O, həqiqətən Bizim sadıq bəndələrimizdəndir (Yusif canını qurtarmaq üçün, Züleyxa da onu yaxalayıb kamına çatmaq məqsədilə) hər ikisi qapıya tərəf cumdu. (Züleyxa) onun köynəyini arxadan cırdı. Onlar qapının ağzında (qadının) ağası (əri) ilə rastlaşdılar. (Züleyxa) dedi: –"Sənin ailənə pislilik (övrətilə zina) etmək istəyənin cəzası yalnız zindana salmaq, ya da şiddətli bir əzaba düçar edilməkdir!" ("Yusif" surəsi, ayə 24-25).

Yuxarıdakı izaha əsasən ayənin ən münasib mə'nası belə olar; Yusif Züleyxanın gözəllik, eşq, məqam və zəifliyini nəzərə almadan sərahətlə dedi: "Mən (sənin bu, hərəkətidən) Allaha sığınırım. Axı o (-sənin ərin) mənim ağamdır. O, mənə yaxşı baxır (və ya Allah mənim ixtiyar sahibimdir, mənə mərhəmət ehsan buyurmuşdur.) Həqiqətən, (ağasına xəyanət etməklə, onun əhli-əyalına pis gözlə baxmaq və zina etməklə özlərinə) zülm edənlər nicat tapmazlar", Züleyxa özündən çıxdı. ("Yusif" surəsi, ayə 23)Od parçasına çevrildi və Yusifdən intiqam almaq qərarına gəldi. Yusif də Züleyxanın hücumu keçəcəyini hiss etdi və özünü müdafiə etmək üçün hazırladı. Züleyxanı döymək qərarına gəldi. Amma Allahın vəhy şəklində gələn ayədən sübutları onu bu işdən çəkirdi. Ola bilsin, əgər Züleyxanı vursaydı, ölə bilərdi. Onda acınacaqlı, əvəz edilməz hadisə baş verə bilərdi və Yusif müxtəlif töhmətlər qarşısında qalardı. Əgər Züleyxa ölməsəydi belə intiqam almaq üçün hadisəni başqa cür qələmə verəcəkdə. Belə deyərdi ki, Yusif mənə xəyanət edib zorakılıq göstərdi, mən ondan imtina etdikdə, o, mənə döydü. Belə anlayışlar qabağa gəlməsin deyə öz fikrini dəyişdi və qaçmaq qərarına gəldi. Allah taala belə buyurur ki, Yusif özünü müdafiə etmək istəyirdi. Əgər Yusif İlahi sübutu görməsəydi, necə ki, Züleyxa onunla olmaq istəyirdi, o, da Züleyxa ilə olmaq istəyirdi. Amma Yusif bizim ixtisaslı bəndələrimizdən olduğu üçün ondan pislikləri, fəhşanı –qətl, ya ittihamı uzaqlaşdırmaq istədik. Ona olacaq hadisəni vəhy etdik. Həqiqətən, o bizim ən ixtisaslı bəndələrimizdəndir.

İTTİHAM VƏ MÜDAFİƏ

Yusif özünün məğlubedilməz qüvvəsi ilə günaha salan, şəhvət oyadan yerdən qaçmağa qərar verdi. Ləngimədən Züleyxanın hiyləsindən canını qurtarmaq üçün qapıya tərəf qaçdı. Züleyxa onun qapıya tərəf qaçdığını görcək, o, da Yusif qapını açmasın deyə onun dalınca qaçmağa başladı. İstəmir ki, illərlə sevimlisi uğrunda çəkdiyi əziyyətlər puç olsun, ya da ondan bu hərəkəti üçün intiqam almaq istəyirdi. Yusifin cəld tərpendiyini və əlindən çıxıb qaçacağını gördükdə arxadan əlini atıb onun köynəyini tutdu. Bu zaman köynəyi dartışdıranda köynək arxadan cırlır. Amma yenə də Züleyxaya təslim olmur.

Bu zaman vəzir –Züleyxanın həyat yoldaşı qapıya yetişdi, ya da qapının ağzında oturmuşdu. Birdən Yusiflə Züleyxa özlərini vəzirin qarşısında gördülər.

Məğlubiyyətə uğramış Züleyxa hər nəyin bahasına olursa olsun, intiqam almaq istəyirdi. Amma başqa tərəfdən də rəngi qaçmış, nəfəsi kəsilmiş, gözəl paltar geyinmiş, özünə bər-bəzək vurmuş Züleyxa özünə qarşı ərində şübhə yaradırdı. İstər-istəmən belə vəziyyətin onu marağa salacağını bilirdi. Araşdırma nəticəsində həqiqətin aşkara çıxacağından və rüsvay olacağından qorxurdu. Xəyanət, təbii olaraq qorxu və dəhşət gətirir. Günahkar insan özündən asılı olmayaraq həmişə qorxu içindədir. Həmişə yalanla öz günahlarını ört-basdır etmək üçün üzünü ərinə çevirib dedi: -"Sənin ailənə pislilik (övrətinlə zina) etmək istəyənin cəzası yalnız zindana salınmaq, ya da şiddətli bir əzaba düçar edilməkdir". ("Yusif" surəsi, ayə 26).

İmanlı və təqvalı insanlar Allaha etimad etdikləri üçün hər növ günah və pisləkdən uzaqdırlar. Ondən başqa heç kəsdən qorxuları yoxdur. Heç vaxt həqiqətdən kənara çıxmazlar. Düzlüyü və düz danışmağı sevir və ondan qırağa çıxmırlar. Öz arzularına çatmaq üçün xəyanətdən istifadə etmirlər. Bunun nəticəsi olaraq biz görürük ki, məsum, siddiq Yusif mərdlik və yüksək cəsəret və sədaqətlə həqiqəti açıb deyir: -"O, məni tovlayıb yoldan çıxardıb kam almaq istədi." Mənim heç vaxt xəyanət etmək qəsdim olmayıb.

Bəlkə də Züleyxa qabaqgəlməşlik etməsəydi və Yusifi ittiham etməsəydi Yusif də həqiqəti açıb-töküb və özündən müdafiə eləməzdi. Ola bilsin saray xanımının abırını və onun ərinin həyasını qoruyub saxlamaq üçün heç bir söz dilinə almazdı.

Nə etməli, Züleyxa özü pərdənin aradan götrülməsinə səbəb oldu. Onu dil açıb danışmağa, həqiqəti söyləməyə məcbur etdi. Əlavə, qadının oyuncağa çevrilmiş abır-həyasından müdafiə edə bilməzdi.

Bəlkə də vəzir onların sözlərini eşitməmişdən öncə bəzi şeyləri başa düşmüşdü. Çünki yaranan səhnədən başa düşürdü ki, nə isə deyilən sözlər həqiqətə uyğun deyil. İndi hər ikisinin sözlərini eşidəndən sonra fikrə daldı. Bilmirdi Yusifi təsdiq edib həyat yoldaşının tənbihi etsin, yoxsa Züleyxaya inanıb Yusifi cəzələndirsin.

Bir tərəfdən Yusifin parlaq keçmişini gözünün qabağına gətirirdi. Heç cür Yusifin xəyanət etməsinə inanmırdı. Digər tərəfdən də həyat yoldaşının xainliyini təsdiq edib onun üzünə dura bilmirdi. Buna görə də heyret içində dərin fikrə dalır.

Sübhan Allah çıxılmaz vəziyyətlərdə öz övliyalarına və təqva əhlinə kömək edir. Onları yersiz böhtanlardan və bütün yersiz ittihamlardan qoruyur. Necə ki, onu bu vaxta qədər bütün acınacaqlı hadisələrdən qorumuşdu. Yenə də İlahi lütf və inayət onun köməyinə gəlir. Sübut və şahid elə Züleyxanın öz qohumlarının içindən tapılır. O müdrək insan hadisəni eşitdikdən sonra vəzirin mat və heyran olduğunu görür. Rəvayətə əsasən yataq otağına girir və hadisə ilə yaxından tanış olur. Yusifin köynəyinin cırlıldığını bilcək üzünü vəzirə tutub dedi: -"Əgər onun köynəyi arxadan cırlılıbsa, (qadın) yalan deyir, o, (Yusif) isə doğru danışanlardanır." (Züleyxaya Yusifin) köynəyinin arxadan cırlıldığını gördükdə dedi: -"Bu sizin (siz qadınların) məkrlərinizdəndir. Doğrudan da sizin məkriniz böyükdür!" ("Yusif" surəsi, ayə 26-27).

Bu sübutun sadə olmağına baxmayaraq həqiqəti daha aydın aşkar edirdi və heç bir tərəddüdə yer qoymurdu. Çünki əgər Yusif xəyanət etmiş olsaydı və Züleyxa imtina etsəydi onda Yusif üzbəüz Züleyxa ilə dartışardı. Züleyxa imtina edərək onun qabaqdan köynəyini cırdı. Amma köynəyin arxadan cırlımasından məlum olur ki, Züleyxanın kam almaq qəsdı var idi. Çünki Yusif yataqdan qaçanda Züleyxa onu arxadan tutub saxlamaq istəyirdi. Ona görə də arxadan onun köynəyini cırır.

Vəzir bunu eşitcək tez Yusifin köynəyinə baxır. Görür ki, həqiqətən köynək arxadan cırlılıb. Yusifin haqq olduğunu başa düşür. Üzünü Züleyxaya çevirib deyir: -"Bu siz qadınların məkrlərindəndir. Doğrudan da sizin məkriniz böyükdür". Bu sözləri öz həyat yoldaşı Züleyxaya deyir. Digər tərəfdən də özü-özlüyündə fikirləşirdi ki, qulu öz həyat yoldaşından üstün tutub acı dillə onu məhkum etməsi

xoşagəlməz hadisələr törədə bilərdi. Züleyxa və Yusif bir-birindən qisas almaq niyyətinə düşə bilərdilər. Bu da onun yayılmasına, xalq arasında vəzirin ailəsinin rüsvayçılığına səbəb olardı. Bu fikrə əsasən hadisəyə xitam vurmaq üçün bir cümlə Züleyxaya və bir cümlə də Yusifə dedi.

Yusifə dedi: -"Ey Yusif! Sən bu işi açıb ağırtma!" ("Yusif" surəsi, ayə 29). Özünü bilməməzliyə vur və heç yerdə bu hadisəni açıb danışma! Züleyxaya isə belə dedi: -"Sən də günahına görə Allahdan bağışlanmağını dilə. Çünki sən, həqiqətən, günah edənlərdənsən." ("Yusif" surəsi, ayə 29).

BAŞQA QADINLARIN REAKSİYASI

Necə ki, deyildi vəzir bununla hadisəni gizli saxlamaq istəyirdi. Evin içindən bayıra, küçəyə çıxmağını istəmirdi. Züleyxa ilə Yusif də hadisənin gizli qalmasını istəyirdilər. Yusif öz ailəsinin nəcabət və şərəfinə görə, sarayın xanımını və öz ağasını nəzərə alaraq, xüsusilə ondan olunan xahişə görə məsələyə göz yumur və bir söz belə dilinə gətirmirdi. Həmçinin Züleyxa da günahkar olduğunu və ərinin onun günahını təsdiq etdiyini yaxşı bilirdi, ona görə də dillərə düşməyə, hər yoldan keçənin onun qulla eşqbazlığı haqqında danışmasına, onun sadə bir quldan kam almaq istəyinin qulun imtinası ilə nəticələnməsi zadəgan məclislərinin yaraşığına çevrilməsinə razı deyildi.

Amma bu növ saraylar adətən casus və şübhəli şəxslərdən ari olmur. Hamı Yusif kimi pak və vəzifəsini tanıyan ola bilməz. Abır-həyaya xatir heç nəyi aşkar etmir. Amma elə adamlar da tapıldı ki, siyasi və qeyri-siyasi hədəflərə görə məlumat hazırlayıb yaymaq fikrində olurlar. Hər halda hadisə saraydan kənara yayıldı. Ola bilər ki, həmən şahid və sübut edən şəxs hadisəni harada danışmış və onunla da yayılıb. Beləliklə, Züleyxanın Kənanlı qula qarşı məhəbbəti, onu necə tovlamağı və qulun ondan imtina etməsi başqa zadəgan və saray qadınlarının qulağına çatdı. Bu haqda qadınlar arasında güclü intiriqa var idi, xüsusilə Züleyxa kimi qadınlar ki, həyatda heç bir qüسسə-kədərləri yox idi. Ləzzət almaq, kam almaq, şəhvətbazlıqdan başqa heç bir şey haqqında fikirləşmirdilər. Sair qadınlar bu hadisəyə daha çox rəng verdilər. Eşitdikləri sözlərə əsasən hökmlər çıxartdılar. O cümlədən, Qur'anda da bunu buyurur, Züleyxanı məlamət atəşinə tutdular. Onu həddini aşmış qadın hesab etdilər. Söz-söhbətin mətnini Qur'an belə buyurur: "Vəzirin övrəti cavan qulunu tovlayıb yoldan çıxartmaq (onunla yaxınlıq etmək) istəyir. (Yusifin) məhəbbəti onun bəğrini qan etmişdir. Biz onun açıq-aşkar (doğru) yoldan çıxdığını görürük". ("Yusif" surəsi, ayə 30).

Bu hadisənin zahiri idi. Amma həqiqət başqa bir şey idi. Saray xanımları Züleyxanın Kənanlı qula ürək bağlamasını, bu hadisədən əvvəl Yusifin vəsf olunmaz gözəlliyini elə Züleyxanın özündən və sarayda olanlardan eşitmişdilər. Bu hadisə onları daha da bu gözəl cavan qulu görməyə təhrik etdi. Onu görmək üçün plan cızdılar. Əgər olsaydı ondan kam da alardılar. Allah taala hadisənin ardında sözün tonunu dəyişdirir və həqiqəti bəyan edərək buyurur: -"(Züleyxa qadınların) gizli dedilər-qodularını (məkrələrini) eşitdikdə onlara xəbər göndərərək ziyafətə dəfət etdi, onlar üçün gözəl (mütəkkəllərlə, xalçalarla döşənmiş bir otaqda ləzzətli təamlardan ibarət) bir məclis düzəltdi. Onların hər birinə (meyvə kəşib soymaq üçün) bir bıçaq verdi, sonra (Yusifə): -"Onların qarşısına çıx!" -deyə əmr etdi. (Qadınlar Yusifi) gördükdə (gözəlliyinə heyran olub) onu həddindən artıq təriflədilər və (özlərini itirib əllərindəki meyvənin qabığını soymaq əvəzinə) əllərini kəsdilər. Bu ancaq (Allah yanında) əziz olan bir mələkdir!" -dedilər. ("Yusif" surəsi, ayə 30).

YENİ ÇƏTİNLİK

Qadınların hiyləsi baş tutdu. Züleyxa məclis qurub bütün zadəgan qadınları dəvət etdi. Dəvətdən məqsəd gözəl qulu onlara göstərmək və özünün hədsiz məhəbbətinin səbəbini onlar üçün aydınlaşdırmaq idi. Qoy onlar da bu Kənanlı qulu görsün və Züleyxanın nə qədər onun məhəbbəti yolunda çəkdiyi əziyyətləri və nəyin xatirinə rüsvay olduğunu başa düşsünlər. Həqiqəti görməmiş, başa düşməmiş onu məlamət və rüsvay etməsinlər.

Qadınlar belə bir dəvətin olunacağını gözlədikləri üçün hamı onu qəbul etdi. Məclis üçün ən qəşəng libasları hazırladılar. Vəd olunan günü günbəgün, saatbasaat gözləyirdilər.

Nəhayət vaxt yetişdi. Züleyxa bütün sarayı qonaqların qəbulu üçün hazırladı. Ləzzətli yeməklər, meyvələr, qonaqların hər biri üçün mütəkkəllər və döşəklər qoydu, Saray xadimləri hər bir tərəfi bəzəmişdilər. Qadınlar bir-birinin ardınca saraya toplaşdılar. Hər biri özünün məxsus yerində əyləşirdi.

Məclisin necə olduğu açıq-aşkar bilinirdi. Məclisə şəhvətpərəstlik hökmranlıq edirdi. Çünki dəvət edən şəxs Misirin ən böyük, ən varlı və ən gözəl xanımlarından idi. Dəvət olunanlar da ya onunla eyni səviyyədə, ya da bir az yuxarı, ya da aşağı səviyyəli qadınlar idi. Dəvət olunanlar hədsiz mal-dövlətə malik idilər. Onların bər-bəzək, gözəl paltarlar, həyatdan daha ləzzət almaqdan başqa kədərləri yox idi. Aclıq görməyiblər ki, acları fikirləşsələr. Paltarsız qalmaqıblar ki, paltarı olmayanların fikrində olsunlar. Məclislərinin söz-söhbəti filan qadının, ya oğlanın gözəlliyindən, qəm-qüssələri günün modasından xəbərsizlikləri, bəzək-düzək, pal-paltarın tikilişindən idi... Yüzlərlə bu kimi işlər ki, bizim belə ağılımıza gəlmir və onlardan xəbərimiz yoxdur.

Məclisin əsasını şəhvət təşkil edirdi. Divarlarından həva-həvəs və şəhvət yağırı.

Doğrudan da Yusif kimi imanlı, pak bir şəxsə belə çirkin mühitdə yaşamaq çox çətin idi. Belə mühitdə xoşagəlməz hərəkətlərə dözmək və onunla mübarizə aparmaq olduqca çətin idi.

Məclis qurulmamışdan əvvəl onu bir otağa apardı və orada saxladı. Ona otaqdan çıxmağa icazə vermədi. Bütün qonaqlar gəldi, məclis yavaş-yavaş axarına düşdü. Qadınların hər birinə meyvə soymaq üçün bıçaq verdi. Onlar meyvə yeməyə başladılar. Bu zaman Züleyxa Yusifə qadınların içinə çıxmağı əmr etdi.

Misir qadınları Yusifin didarı üçün saniyələri sayırdılar. Saraya daxil olandan bəri Yusif haqqında Züleyxadan və saray işçilərindən soruşurdular. Birdən qapının yavaş-yavaş açıldığını gördülər. Saraya hədsiz gözəllikdə olan bir cavanın daxil olduğunu müşahidə etdilər.

Onlar Züleyxanın Kənanlı qulunun bu qədər gözəl olduğunu ağıllarına belə gətirmirdilər. Hamısı onun göz qamaşdıran gözəlliyinə mat qalmışdılar. Artıq özlərində deyildilər, onun gözəlliyində məhv olmuşdular. özlərini itirib meyvə əvəzinə əllərini kəsdilər. İxtiyarsız olaraq qışqırdılar: -"Aman Allah! Bu ki, bəşər deyildir. Misilsiz gözəlliyi olan bu həyalı və iffətli cavan insan şəklində bir mələkdir. İnsan cildinə girmiş əzəmətli bir mələk!"

Bəlkə də bu cümlələrlə Züleyxaya demək istəyirdilər ki, biz səni könlünü bağladığın şəxsi insan sandığımız üçün məlamət edirdik. İndi isə onun bəşər olmadığını, gözəllikdə bəşəriyyətdən üstün olduğunu gözümüzə görə görürük. Doğrudan da o, bir mələkdir. Öz sözlərimizi geri götürürük və sənə haqq qazandırırıq. Ya da istəyirdilər desinlər ki, belə bir cavan bütün naz-nemətlərdən bəhrələnmiş, özü də evlənməmiş ondan Misirin ən gözəl xanımlarından nəhayət israrla xəlvətdə kam almaq istəyir, amma o, Allah xatirinə ondan imtina edir və onun qurduğu tələdən qaçır! Həqiqətən bu cavan oğlan bəşər deyil, bəlkə mələkdir. Adi bəşər övladı bu qədər dözümlü və qüvvəyə malik ola bilməz, xüsusilə də subay gözəl, cavan oğlan özünü günahdan saxlayır və təqva yolunu seçir.

Onların ixtiyarsız əllərini meyvə əvəzinə kəsmələri dedikləri sözləri ilə birgə Züleyxanın əlinə öz ürək sözlərini açıb deməyə, öz hədsiz məhəbbətinin səbəbini onlara çatdırmağa və onların yersiz dedi-qodularına cavab verməyə fürsət düşmüşdü. Necə ki, Sübhən Allah buyurur: -(Züleyxa qadınların özlərinə gəldikdən sonra kəsilmiş əllərinin ağrısından ah-vay etdiklərini və bu hərəkətlərindən xəcalət çəkdiklərini görüb onlara) belə dedi: -Bu, (könlümü ona verdiyimə görə) məni qınadığınız (oğlandır). Mən onun olmaq istədim, o isə imtina etdi. (Bir daha deyirəm) əgər əmrimi yerinə yetirməsə, sözsüz ki, zindana atılacaq və zillətə düşənlərdən olacaq." ("Yusif" surəsi, ayə 32).

Siz ki, bir dəfə belə onu görməyə dözməmiş, ixtiyarınızı əlinizdən verdiniz, turunc əvəzinə əllərinizi kəsdiniz. Mən nə etməliydim ki, neçə ildir bir yerdə yaşayırıq, gecə-gündüzümüz bir yerdədir və həmişə gözümün önündədir. İndi məni yersiz qınadığınızı yaxşı başa düşürsünüz. Səbəbsiz məndən eyb tutduğunuz və həddini aşmış qadın kimi qələmə verirsiniz. Mənim haqqım var ki, belə bir cavanın vurğunu, valehi olum və onun məhəbbəti yolunda heç bir hədd və sərhəd tanımayım.

Gərəş bebiniyo dəst əz toronc beşenası

Rəva bud ki, məlamət koni Züleyxa ra

[Əgər görəsən onu və əlini turuncdan ayırsan

Yeri vardır ki, qınayasan Züleyxanı]

Bu cümlələri nifrətlə Misir qadınlarının cavabında dedi. Sonra pərdələri kənara çəkərək ürək sözlərini açıb danışmağa başladı: -"Bəli, mən ondan kam almaq istəyirdim, amma o mənim əlimi geri qaytardı, mənim istəyimi boş bir şey saydı, mənim yanar ürəyimə, ürəkyandıran məhəbbətimə rəhm etmədi. İndi isə artıq səbr kasam dolub, dözümlüm və qüdrətim əldən gedib, rüsvayçılığım Misirin küçələrində dillər əzbər olub. İndi isə məsələ nəhayət həddə çatmışdır. Əgər istəyimi yerinə yetirməzsə, əmrimə tabe olmazsa onu zindana salacağam, qoy orada zillət və əzab-əziyyətə düşər olsun.

Züleyxanın belə açıq-aşkar danışması, qula qarşı öz eşqini ibraz etməkdən çəkinməsi təfsir alimlərinin dedikləri sözə; Züleyxanın əri biqeyrət insan idi və övrətinin başqaları ilə əlaqəsindən narahat olmurdu, şahid və sübut ola bilər. Ya da onun hökmranlığına dəlil və sübutdur. Adətən belə qarışıq, günləri əyyaşlıqla keçən mühitlərdə vəzirin övrəti kimi gözəl və şəhvetbaz qadınlar öz ərlərinin ixtiyarların əllərinə alırlar. Elə hökmranlığı ələ alırlar ki, ərləri onların qarşısında heç bir qüdrətə malik deyirlər. Bu məsələ vəzirin evində olan mühitə və Misirin siyasi şəxsiyyətlərinin evinə ixtisası yox idi, bəlkə sair mühitlərdə də belə idi. Nə qədər cinayət və rüsvayçılıqlar belə saraylarda baş verib. Çoxları belə hadisələrdən canını qurtara bilməyib. Bəzən də təsadüf üzündən Züleyxanın sərgüzəşti və onun məhəbbətamiz hərəkətləri saraydan kənara çıxıb, ya da siyasi məsələlərə görə müxalif qüvvələrin əlində təbliğ vasitəsinə çevrilib. Çünki belə saraylarda cinayət olan kimi elə oradaca onu ört-basdır edirlər. Bütün əlamətlərini də silib yox edirdilər. Heç kəs məsələdən baş çıxartmırdı. İndi nə baş verdi ki, Züleyxanın məhəbbət dastanı dillər əzbəri oldu. Bəlkə də səbəbini dediyimiz əhvalatdan başa düşmək olar.

Züleyxanın belə cəsarətlə danışması, onun təhdid etməsi pak, məsum Yusif üçün daha da vəziyyəti ağırlaşdırırdı. Artıq o əzəmətli sarayda qalmaq Yəqubun imanlı övladı üçün qaranlıq zindandan da pis idi. Xüsusilə, elə bir zamanda ki, bütün Misir qadınları Züleyxa ilə əlbir oldular və xeyirxahlıq olaraq Yusifə Züleyxaya təslim olmağa çağırırdılar. Onun Züleyxaya qarşı çıxmaqdan qorxudaraq çəkəndirmək istədilər. Bəzi təfsirçilərin dediyinə əsasən (bu haqda hədis də var) qonaqlar tək-tək Yusiflə görüşdülər. Yusif üçün yeni bir Züleyxa olub ondan kam almaq istədilər. Ona yetişmək və görmək üçün yeni-yeni planlar cızdılar. Hər biri ayrıca Züleyxanın yanına gəlib dedilər: -"Bizə icazə ver təklikdə bu Kənanlı qulla söhbət edək, onu sənə təslim olmağa çağıraq və sənə kama çatmağın üçün onu hazırlayaq. Vurğun və sadələvh Züleyxa da hər nəyin bahasına olursa olsun məqsədinə çatmaq istəyirdi. Züleyxa görüş üçün sarayın daxilində xüsusi şərait yaratdı. Qadınlar ayrı-ayrı Yusifin yanına girirdilər. Amma daxil olan kimi öz məhəbbətlərindən söz açırdılar. Züleyxa və başqalarının gözündən uzaq öz rəftərləri və sözləri ilə ayüzlü Kənanlınlı özlərinə cəlb etməyə, onun ürəyini oğurlamağa çalışırdılar. Əsla Züleyxa haqqında, onun məhəbbəti, ona rəhm etmək barədə bir söz belə dillərinə gətirmirdilər.

Bütün bu yaranan vəziyyətlər əl-ələ verib Yusifi həqiqi yarına (ki, onu bütün çətinliklərdə qorumuşdu) üz döndərməyə və Misir qadınlarının onun yolunda qurduqları tələdən xilas olmağı O Böyük Allahdan istəməyə məcbur etdilər. Züleyxanın o hədələyici sözləri yadına düşürdü. Züleyxa öz iqtidarını Yusifə və başqalarına çatdırmaq üçün onun qaranlıq, rütubətli zindanla hədələyirdi. Bu sözlər onun Allah dərgahına olan duasını daha da möhkəm edirdi.

Nəhayət, ürək sözlərini Allahın dərgahında dilinə gətirdi və təzərrü üzünə Allaha tərəf çevirib Ondən imdad diləyərək dedi: -"Ey Rəbbim! Mənim üçün zindan bunların məni sövq etdikləri işi görməkdən xoşdur. Əgər (bu qadınların hiyləsini mənədən dəf etməsən, mən onlara meyl edər və cahillərdən olaram." ("Yusif" surəsi, ayə 33). Yəni, əgər onların istəklərini qəbul etməyi, ya da ömrümün qalan hissəsini zindanda keçirməyi, mənim ixtiyarımda qoysalar, mən zindanda qalmağı, oranın çətinliklərinə dözməyi, onların qeyri-şəri istəklərindən üstün tuturam. Çünki zindan məni həvəs və şəhvet əsarətindən xilas edər. Amma bu saray bütün əzəməti, genişliyi, gözəlliyi ilə məni şəhvet əsiri edər və öz şəxsi, nəfsani istəklərimin qulu edər. Zindan isə ruhani sakitlik və can rahatlığı bəxş edər. Amma saray ruhumu çirkin edir, canıma isə əzab verir. Zindan, asudə bir mühit, Allaha ibadət üçün xəlvət bir yerdir. Həm də cinayətkarları, günaha bürünənləri hidayət edib haqq yola gətirmək üçün ən yaxşı fürsətdir. Amma Misir vəzirini sarayı fitnə-fəsad, əyyaşlıq mərkəzi, şəhvetbaz qadınları hökmranlığın altındadır ki, hər bir pak insanı günaha bulaşdırar və hər bir qüvvəni öz qüdrətinə tabe edər.

Doğrudan da Allaha iman və məhəbbət öncə qeyd etdiyimiz kimi çirkinliklərdən, azgınlıqlardan can qurtarmaq üçün nə qədər möhkəm və sarsılmaz bir qaladır. Ümumiyyətlə heç bir qüvvə belə həssas anlarda onun yerini verə bilməz! Allaha imandan başqa hansı qüvvədir ki, qaranlıq dəhşətli zindanı Allahın itaətsizliyindən qaçmaq üçün geniş, nemətlərlə dolu, məmləkətin ikinci şəxsiyyətinin sarayından üstün tutsun. O, Allaha məhəbbətdən savayı hansı qüdrətdir ki, zindanın nəm, əyri-üyrü yerində yatmağı günahdan uzaq olmaqdan ötrü Misir qadınlarının isti yatağından daha ləzzətli bilsin.

Dastanın bu hissəsi ən yaxşı dərstdir. Günahla mübarizə aparən azgınlıqlardan özlərini və başqalarını qoruyan şəxslər çalışırlar daha da Allahdan imdad almaqla özünün və başqalarının imanını gücləndirsinlər. Belə çıxılmaz vəziyyətlərdə İlahi qeybdən gələn qüvvə ilə özlərini günahdan qoruyurlar.

Yusif bu cümləni də sözlərinin ardınca artırdı: -"Əgər bu qadınların hiyləsini məndən dəf etməsən, mən onlara meyl edər və cahillərdən olaram." ("Yusif" surəsi, ayə 33).

Bu da Qur'ani-Kərimin təqva və iffət mələyi, insanların nümunəsi haqqında verdiyi ibrətli bir dərslərdir. İnsan nə qədər öz iman və təqvasına ümidvar olub arxalansa belə, yenə də qorxulu anlarda özünü Allahdan ehtiyacsız bilməsin. Günahla mübarizə etmək üçün fəqət Ondan imdad diləsin və bilsin ki, əgər qeybdən kömək gəlməsə mübarizədə qələbə çala bilməzdi.

Arada bu həqiqəti də çatdırmaq lazımdır ki, qadınların qeyri-şəri istəklərinə müsbət cavab vermək cəhalət və nadanlıq üzündəndir. Çünki alim şəxs özünü şəhvetbaz qadınların oyuncağına çevirməz və günaha mürtekb olmaz.

Sübhan Allahın lütfü həmişə pak və itaətcil insanların hamısına şamil olur. Həmişə fitnə-fəsaddan və bələlərdən onu qoruyur. Burada da O, Yusifin köməyinə yetişdi, onu qadınların məkrindən qurtardı. Misir qadınlarının bütün əfsunedici hərəkətləri və aldadıcı sözləri məsum Yusifi öz təsirlərinin altına sala bilmədi.

Onun polad iradəsini titrədə bilmədilər. Yavaş-yavaş onu ram etməkdə məğlubiyyətə uğrayırdılar. Onlar geri çəkilməyə, ümitsizliklə üzlənməyə məcbur oldular. Artıq ona əziyyət verməkdən əl çəkildilər. Nəticədə Kənan ayı mübarizə meydanından qalib çıxdı.

Sübhan Allah təzəkkür olaraq özünün binəhayət nemətlərindən birini də Yəqubun övladına inayət edərək buyurur: -"Rəbbi Yusifin duasını qəbul edib qadınların məkrindən qurtardı. Həqiqətən, O, hər şeyi eşidəndir, biləndir."

ZİNDANA DOĞR

Züleyxanın hədə-qorxusu başa çıxmadı. Onun təkəbbürlüyü ona kömək oldu. Buna görə də ərindən günahsız Yusifi zindana salmağı təklif etdi. Vəzir övrətinin ona xəyanət etməsini və Yusifin günahsızlığını bilməsinə baxmayaraq sarayın daxili və xarici duruşu onu sıxıntıda və çıxılmaz vəziyyətdə qoymuşdu. Çünki Züleyxa ilə Yusifin əhvalatı, Züleyxanın kam almaq istəyi və Yusifin imtina etməsi saraydan kənara yayılmışdı. Bu da camaatın daha da təhqiq etməsinə, araşdırmasına səbəb oldu. Misir camaatının əksəriyyəti ayüzlü Kənanlı qulu görmək arzusunda idilər. Bu da vəzir və sarayda yaşayanlar üçün yeni problemlər icad edirdi. Hadisə sirli bir məsələyə çevrilmişdi. Vəzirin müxalifləri bu macəranı ona qarşı silah kimi istifadə edirdilər. Digər tərəfdən də vəzir hadisələrin ardında Züleyxanın yeni rüsvayçılıq törədəcəyindən qorxurdu. Hər halda vəziri daha ciddi qərara gəlməyə məcbur etdilər. Hər nəyin bahasına olursa olsun məsələyə xitam vurmaq lazımdır.

Vəzir hadisəni xətm etmək üçün öz müşavirləri ilə məşvərət etdi. İclasda Yusifi iki səbəbə görə bir neçə müddətdə zindana salmaq qərarına gəldilər. Birinci səbəb səs-küy yatırtmaq istəyirdilər. İkincisi isə istəyirdilər xaricdə elə bilinsin ki, guya Yusif günah və xəyanət etdiyi üçün onu zindana salıblar, Züleyxanın isə burada heç bir günahı yoxdur.

Amma Yusifin sübutları o qədər aydın idi ki, belə rola girməkləri ilə onu günahkar və xain, Züleyxanı isə pak və əmanətcil tanıtdıra bilmədilər. Züleyxanın ərinə olan hökmranlığı, vəzirin və müşavirlərin acizliyi, Züleyxanın iradəsi və əmri qarşısında başqa bir nəticəyə gələ bilmədilər. Amma vəzirin yerinə başqa bir qeyrətli olsaydı heç vaxt öz xain övrətini azad buraxmazdı və illərlə paklıq, sədaqət, əmanətdarlıqla ona xidmət etmiş, insanı heç bir günahı olmadan zindana atmazdı. Amma illər boyu canla-başla ağasına xidmət etmiş, ağasının övrətinin israrla kam almaq istəyini rədd etmiş, bir sözlə ağasına xəyanət etməmiş cavan, onun günahsızlığının sübuta yetməsindən sonra, hadisənin ifşa etməyə razı olmadığı üçün mükafata layiq idi. Yeri vardı ki, Yusifin bütün paklıq və fəzilətini nəzərə alıb onu ən yüksək məqamlara çatdırsınlar.

Təəssüf ki, vəzirin sarayı ədalətin hökmranlıq etdiyi, xadimin xaindən seçildiyi yer deyildi. Orada sultanlıq eləyən təkçə şey həva-həvəs (o da şəhvetbaz qadınların həva-həvəsi) idi. Xaini cəzalandırmaq əvəzinə, layiqli xidmət edən əzab-əziyyətə düşər etdilər. Əlbəttə belə bir mühitdə batil yoldan başqa yol, zorakılıq qanunundan başqa qanun, hökmranlıq etmirdi. Yusif gözəlliyinə görə Züleyxanın qəlbində yer eləməsəydi, Züleyxa inanmasaydı ki, Yusif zindana düşdükdən və oranın əzab-əziyyətini gördükdən sonra ona ram olub onunla kam almağa razılaşacaq, elə həmin gün Yusifi öldürərdilər və belə pak, məsum və böyük İlahi peyğəmbərlərin nəslindən olan cavan Misir zadəganlarının nəfsani istəklərinin, şəhvetbazlığın, əyyəşliğin qurbanına çevrilərdi. Qur'ani-Kərim işarə ilə Yusifin zindana getməsini qısaca olaraq belə buyurur: -"(Vəzir və ailəsi Yusifin günahsız olduğunu

sübut edən) dəlilləri (Yusifin köynəyinin arxadan cırılmasını, üzünün cırmaqqlanmasına, qadınların turunc əvəzinə əllərini kəsməsi və i. A.) gördükləri halda, yenə də onu bir müddət (dedi-qodular kəsilənədək) zindana salmaq qərarına gəldilər". ("Yusif" surəsi, ayə 35).

Beləliklə, Yusif zindana atıldı.

ZİNDANDA

Günahsız Yusif, iffət və paklığına görə zindana atıldı. Vəzir və onun şəhvətəbaz ailəsi üçün isə şəhvət və ədalətsizliklə dolu sarayı qoydu. Yusif ən yaxşı yaşayış və nemətlərdən çıxıb ən pis yərə düşməsinə baxmayaraq vicdanı rahat idi. Allaha təvəkkül və etimadın nəticəsində zindanın çətinləri ona təsir etmədi. Qaranlıq, nəm yerdə yaşamaq onun üçün geniş təmtəraqlı saraydan daha da rahat idi. Zindanın çətin həyatını ona asan edən şeylərdən biri də zindan mühitinin İlahi məmuriyyəti yerinə yetirmək üçün əlverişli şəraitə malik olması idi. Camaatın haqq yola hidayəti vəzifəsini öhdəsinə götürən şəxs zindanda olanlarla daha yaxşı öz vəzifəsini yerinə yetirirdi. Elə bu səbəbdən zindana daxil olan andan müqəddəs tövhidi (təkallahlığı), haqqa hidayəti təbliğ etməyə başladı.

Ailənin nəcibliyi və verdiyi tərbiyə onu əlacsız, giriftar məhbuslara hər əlverişli fürsətdə (zindanın məhdudiyətlərini nəzərə alaraq) kömək etməyə vadar edirdi. İmkan olana qədər xəstələrin vəziyyəti ilə maraqlanıb onlara kömək və qulluq edirdi. Bu gözəl əxlaq, Allah verdiyi gözəl sima, aydın məntiq, elm və mərifətlə bəhəm zindan əhlinin elə ilk günlərdən onun vurğunu olub, ona ürək bağlamağına səbəb oldu. Çətinliklərdə onunla məşvərət edir, onun ağıl, dərrakə və elmindən bəhrələnirdilər.

Təsadüf üzündən Yusif zindana atılan zaman padşahın qullarından ikisi (biri şərab paylayan, o birisi isə aşpazı) də onunla birgə zindana atıldı. Bunlar hər gecə-gündüz Yusifi zindanda gördükləri müddətdə onun elm və bacarığından xəbərdar oldular. Onlar da başqa məhbuslar kimi onun gözəl əxlaqının, rəftarının vurğunu oldular.

Bu arada o iki qul onların gələcəyindən xəbər verən yuxular gördülər. Onun yozumunu bilmək üçün öz zindan yoldaşına ki, onun simasında nəciblik və böyüklük, rəftarında ehsan və yaxşılıqdan başqa heç bir şey görməmişdilər, müraciət etməyi qərara aldılar. Yusif də çalışırdı, hər vasitə ilə bütperəst camaatı bütperəstlikdən çəkindirib Allahpərəstliyə dəvət etsin. Belə bir fürsətin intizarında idi ki, həmənlə fürsətdən istifadə edib camaatı özünə cəlb etsin və onlara təkallahlığı çatdırsın. Buna görə də böyük məmnuniyyətlə onları qəbul edib diqqətlə sözlərinə qulaq asdı.

Onlardan biri öz yuxusunu belə bəyan etdi: -"Mən gördüm ki, şərab (üçün üzüm) sıxıram". ("Yusif" surəsi, ayə 36).

O, biri isə belə dedi: -"Mən gördüm ki, başımın üstündə çörək aparıram, quşlar da ondan yeyir". ("Yusif" surəsi, ayə 36).

Yuxuları danışdırdıncə belə dedilər: -"Gəl bu yuxunu bizə yoz. Biz həqiqətən, sənin yaxşı adamlardan olduğunu görürük!" Sən yuxu yozumunu yaxşı bilirsən. Ya da sən yaxşı insan olduğun üçün (əlacsızlara yaxşılıq edirsən, məzlumların əlindən tutursan, məhbuslara ehsan verirsən, sənin bu hərəkətin sənin qəlbinin paklığından, zatının təmizliyindən xəbər verir) bizim gördüyümüz yuxuları hamıdan yaxşı yozursan və bizim gələcəyimizi, aqibətimizi düzgün bəyan edərsən.

Yusif onların yuxularını tamamilə eşitdi. Onları yozmamışdan əvvəl onları Yeganə Allaha ibadət etməyə çağırırdı. Öhdəsinə qoyulmuş vəzifəsini (peyğəmbərliyi) belə fürsətdə də daha çox inamı üçün öz elmindən söhbət açdı və Allahın ona inayət etdiyi qeyb elmlərini onlara bildirərək buyurdu: -"Yeyəcəyimiz təam gəlməmişdən əvvəl mən onun mənasını (gördüyünüz yuxuların dünyada nə ilə nəticələncəyini) və ya yeməklərin nədən ibarət olacağını sizə xəbər verərəm". ("Yusif" surəsi, ayə 37). Bu sözlərinin ardınca onları əməllərin Allahına diqqət yetirmələri üçün bildirmək istəyirdi ki, bu böyük neməti Allah ona bəxş edib və bütün nemətlər istər böyük, istərsə də kiçik ola Ondən yetişmişdir. Davam edərək buyurur: -"Bu, Rəbbimin mənə öyrətdiyi elmlərdəndir. Mən Allaha inanmayan və axirəti də inkar edən bir tayfanın dinini tərək etdim!" ("Yusif" surəsi, ayə 36).

Yavaş-yavaş bu cümlələrlə özünü və nəcibətli nəslini (bəlkə həm də sair zindanda olanlara bildirməmişdi) tanıtdırırdı. Sonra müqəddəs tovhid, yeganə pərəstlik məramını onların qulaqlarına eşitdirdi. Həmçinin, bütperəst camaatın Yeganə Allaha qarşı olan naşükürlüyünü xatırladı. Buna görə davam edərək buyurdu: -"Mən ata-babalarım, İbrahim, İshaq və Yəqubun dininə tabe oldum. Bizə heç bir şeyi Allaha şərik qoşmaq yaraşmaz. Bu (tovhid) Allahın bizə və (bütün) insanlara bəxş etdiyi nemətdir, lakin insanların əksəriyyəti (Ona) şükür etməz!" onu tanıyırlar. ("Yusif" surəsi, ayə 38). Ona pərəstləş etmək əvəzinə, bützlərə sitayiş edirlər. Ona ibadətdə də şərik qoşurlar.

Yəqubun ağıllı övladı kiçik və mə'nalı cümlələrlə o iki nəfəri fikrə dalmağa məcbur etdi. Batil əqidədə olduqlarını onlara xatırladı. Sonra söz kələfinin ucunu ələ alıb söhbəti Allahpərəstlikdən açıb dostcasına onlara açıq-aşkar, daha çox izahla belə buyurur: -"Ey mənim iki zindan yoldaşım! (Sizə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən) ayrı-ayrı tanrılar daha yaxşıdır (ibadət olunmağa daha layıqdır), yoxsa bir olan, (hər şeyə) qadir (qalib) olan Allah?! (Allahdan) qeyri ibadət etdikləriniz sizin və atalarınızın (özünüzdən uydurub) qoyduğunuz adlardan (bütlərdən) başqa bir şey deyildir. Allah isə onlara heç bir dəlil nazil etməmişdir. Hökm ancaq Allahındır. O sizə yalnız Onun özünə ibadət etməni buyurmuşdur. Doğru (həqiqi) din budur, lakin insanların əksəriyyəti (bu həqiqəti) bilməz!" ("Yusif" surəsi, ayə 39-40).

YUSİFİN YEGANƏ ALLAHA SİTAYİŞ ETMƏYİ SÜBUT ETMƏSİ

Yuxarıda qeyd etdiyimiz sübutu daha aydın və izahlı surətdə, kiçik və böyük müqəddimə formasında bəyan edək. Öncə gərək bir neçə cümləni xatırladaq.

1. Pərəstiş üçün ayrı-ayrı, cürbəcür tanrılar yaxşıdır, yoxsa Yeganə qadir Allah?

2. Yeganə Allah ibadət üçün yaxşıdır. Amma göresən niyə görə cansız, şüursuz bütlərə, Aya, Günəşə, Nil çayına və s. varlıqlara, ya da mələklər (amma İlahi hökmranlıq altında olan) kimi varlıqlara ibadət edirsiniz? Çünki onların özü-özlüklərində yaxşı və pisləklərə, xeyir və şərhlərdə heç bir təsiri yoxdur. Bəlkə bütün varlıqlar Qəhhar Allahın hökmdarlığı altında varlığa malikdirlər!

3. Bütperəstlərin ümumi məntiqini bilirsiniz. Onların özləri Allah dərgahına vasitə və şəfi(şəfaət edən) bilirlər. Bütlərə ibadət etməklə Yeganə Allaha yaxınlaşmaq istəyirlər. Amma düzgün məntiq deyildir. Çünki əgər bütler insanları Allaha yaxınlaşdırıb-uzaqlaşdırma bilsəydilər, gərək Allah özü bu məqamı onlara verəydi, halbuki Allah taala onları belə məqama çatdırmışdır, yəni buna heç bir sübutumuz yoxdur. Bəlkə, elə siz özünüz onları belə hündür məqama çatdırmısınız. Bilin ki, bu adlar həqiqətə uyğun deyil və mə'nasız adlardır. Onları sizin ata-babalarınız onlara qoymuşlar.

4. Allaha ibadət əmri gərək ancaq Allah tərəfindən verilsin. Fəqət Allah kimə ibadət etməyi və kimə ibadət etməməyi əmr edə bilər və Allah heç vaxt cansız heykəllərə, ya canlı varlıqlara tamah, qorxu və ya başqa bir şeyə görə ibadət etməyi əmr etməmişdir. Onun təkə əmr etdiyi odur ki, Ona və Ondan başqa heç bir varlığa ibadət etməyin. Cəmiyyəti səadətə qovuşduran, bədbəxtlikdən uzaqlaşdıran möhkəm din və məzhəb budur. Təəssüf ki, bu həqiqəti camaatın çoxu bilmirlər.

Deyilənlərə əsasən Yusifin öz iki zindan yoldaşına dediyi (ya Allah taala Qur'anda qısa şəkildə buyurduğu) sözlərin hamısı bir məntiqi sübutdan ibarətdir. Bir neçə müqəddiməni dedikdən sonra nəticə alıb düşmənin qaçış yollarını bağlayır. Belə söhbətlərin oxşarını başqa böyük peyğəmbərlər də bütperəst camaatla etmişlər və həqiqəti onlara çatdırmışlar. Allah taala Qur'anda onları neql edir.

YUXU YOZUMU

İki qulun yuxu görməsi və onun yozumu üçün Yusifin yanına gəlmələri bu İlahi peyğəmbərin əlinə fürsət saldı ki, bir neçə cümlə də allahpərəstlik haqqında desin və onları özünün tovhid haqqında şirin, isti, tutarlı sözlərinin təsiri altına salsın. Onlar yuxularının yozumunu gözləyirdilər. Onun qeyb elmindən və gələcəkdən xəbərdar olduğunu bildikdən sonra daha özlərinin müdrik alim zindan dostunun yuxu haqqında fikrini bilmək istəyirdilər. Xüsusilə yuxularının gələcəklərindən xəbər verəcəklərinə inanırdılar. Zindanda olan şəxs hər nə qədər tez onun zindandan xilas olacağına və balaca bir ümid yerinin olacağını bilmək istəyir.

Yusif tə kamilən bu ruhi məsələyə diqqətli idi. Bundan artıq onları intizarda qoymaq istəmirdi. Yuxularını yozmağa başlayaraq belə dedi: -"Ey iki zindan yoldaşlarım! (Yuxularınızın mə'nasına gəldikdə) sizin biriniz yenə ağasına şərab içirdəcək, digəriniz isə edam olunacaq, quşlar da onun başından (dimdikləyib) yeyəcəklər. Haqqında soruşduğunuz iş belə həll edilmişdir! (Yeni dediyim bu sözlər mütləq olacaqdır). ("Yusif" surəsi, ayə 41).

Edilən yozumla görülən yuxuların tənəsübündən belə başa düşülür ki, şərab sıxan şəxs (deyilənə görə padşahın şərab paylayanı idi) azad olacaq və yenidən öz işinə qayıdacaq, amma çörək aparın şəxs isə edam olunacaq. Onların özləri də bir az fikirləşdikdən sonra kimin azad və kimin edam olunacağını başa düşdülər. Amma Yusifin açıq-aşkar edam olunan şəxsi təyin etməməsi, bəlkə də ona görə idi ki, istəmirdi onu qəmgin etsin və bu acı xəbəri açıqlasın. Amma açıq-aşkar gördükləri yuxuların və Yusifin yozumunun münasibətindən hər şey başa düşülürdü.

Deyilənə görə elə həmin zaman ikinci şəxs (yuxuda başının üstündə çörək aparən şəxs. Şahın xüsusi yemək gətirəni və aşpazı) çox narahat oldu. Bəzi rəvayətlərə əsasən Yusifə belə dedi: -"Mən yalan dedim, belə bir yuxu görməmişdim". Amma Yusif onun cavabının əvvəlcədən bu cümlə ilə; "Haqqında soruşduğunuz iş belə həll edilmişdir (mən yozduğum kimi olacaqdır)" ("Yusif" surəsi, ayə 42). –buyurmuşdu.

YUSİFİN ZINDAN YOLDAŞININ İSTƏYİ

O iki zindana düşmüş qulların işlərinə yenidən baxıldı. Biri azad, o biri isə edam olundu. Məmurlar onları aparmaq üçün zindana daxil oldular. Onlar sağollaşmaq üçün öz alim dostlarının yanına gəldilər. (Yusif) bu iki nəfərdən nicat tapacağına yəqin etdiyi kimsəyə (şərab paylayana) dedi: -"Ağanın yanında məni də yada sal!" Mənim günahsızlığım haqqında danış, bəlkə məni də zindandan azad etdilər.

Aydındır ki, bu istəyin Allaha təvəkkül və Ona təslim olmaqla heç bir ziddiyyəti yoxdur. Bəziləri onun bu istəyini Allahdan qafillik hesab edirlər. Qur'an ayəsini də elə təfsir ediblər.

Rəvayətlərdən belə başa düşülür ki, bu Yusifin əleyhinə olan çox yersiz bir iraddır. Bəzi alimlərin dediyinə görə Qur'anın nəssi (açıq-aşkar olan hökmü) ilə müxalifdir və heç bir etibara malik deyildir. "Fə ənsahuş-şeytanu zikrə rəbbih" yəni Şeytan ona (azad olmuş cavan qula –şərab paylayana) ağasının yanında (Yusif) yada salmağı unutturdu. ("Yusif" surəsi, ayə 43). Nəinki şeytan Allahı Yusifə unutturdu.

Yusif ancaq ondan padşahın yanında adının çəkilməsini, vəziyyəti açıb danışmasını istədi. İnsan nisyan əhli (unutqan) olduğundan o qul azad olandan sonra Yusifi yaddan çıxardır və padşaha onun haqqında heç nə demir. Nəticədə isə günahsız Yusif illər boyu zindanda qalmalı olur. Təfsirçilərin çoxu o müddətin yeddi il olduğunu yazırlar.

Padşahın yuxusu və Yusifin nicat tapması

Yəqubun pak övladı Yusifin zindanda qalması üçün alınmış illəri acılıqla olsa da keçdi. Onun zindandan azadlıq və şan-şöhrət dövrəni yetişdi. Şahın gördüyü vahiməli yuxu Misir camaatının qaranlıq gələcəyindən xəbər verirdi. Elə bu yuxu zindandan azad olmuş şahın şərab paylayanın yadına düşməsinə səbəb oldu. Onun adını çox savadlı alim, mühüm yuxular yozan və gələcəkdən xəbər verən şəxs kimi şahın yanında çəkdi. Bununla da onun azadlığı, hətta Misir kimi böyük məmləkətə hökmdarlıq zəminəsini yaratdı.

ŞAHIN GÖRDÜYÜ YUXU BELƏ İDİ

"Mən (yuxuda) yeddi arıq inəyin yeddi kök inəyi yediyini, həmçinin yeddi yaşıl və yeddi quru sünbül (quru sünbüllərin yaşıl sünbüllərin üstünə qalxıb bellərinə sarıldığı) gördüm". Şah bütün kahinləri, alimləri, yuxu yozanları yığdı dedi: -"Ey əyanlar! Əgər yuxu yoza bilərsinizsə, mənim bu yuxumu yozun!" ("Yusif" surəsi, ayə 43).

Kahinlər və yuxu yozanlar başlarını aşığa salıb fikrə getdilər. Amma fikirləri bir yerə yetişmədi, hamılıqla şahın cavabında dedilər: -"(Bu gördüklərin) qarmaqarışq yuxulardır. Biz (belə) yuxuların yozumunu bilmirik." ("Yusif" surəsi, ayə 44).

Öz qürurlarını sındırmayıb acizliklərini etiraf etmədilər və bu yuxunu qarmaqarışq, yozumu olmayan yuxular sırasına qataraq dedilər: -"Biz yuxudan qabaqkı qarmaqarışq fikirlərin nəticəsi olan qarışq yuxuların yozumunu bilmirik."

Elə burada idi ki, birdən şahın şərab paylayanı məsələni eşitcək, öz müdrik alim zindan yoldaşı Yusifi xatırladı. Onun özünün və dostunun necə dəqiqliklə yuxularını yozması yadına düşdü. Çünki hadisələr həqiqətdə onun yozduğu kimi olmuşdu. Ləngimədən üzünü şah tutub dedi: -"Mən sizə onun yozumunu xəbər verərəm. Bircə məni (zindana –Yusifin yanına) göndərin!" Çünki o, alim bir şəxs və yuxu yozumunu çox yaxşı bilir.

Yuxu yozanların sözləri şahın narahatçılığını və qarmaqarışqlığını aradan qaldırmadı. O, hələ də özünün vahiməli yuxusu haqqında fikirləşirdi. Bu təklifi qəbul edərək şərabpaylayanı zindana, o alim şəxsin yanına yolladı.

Yusif hər gün olduğu kimi öz məhbus yoldaşlarının vəziyyəti ilə maraqlanırdı. Birdən ona xəbər verdilər ki, saraydan gəlmiş şahın xüsusi şərabpaylayanı ilə görüşə hazırlaşsın. Yusif, görüşə gələn şəxsin azad olanda ondan şəri istək istədiyi şəxs olduğunu gördü. O, səbirsizliklə Yusifin onun sualına cavab verməsini istəyirdi.

Yəqubun alicənab oğlu onun sözlərini eşitməyə hazırlığını bildirdi. Şahın şərəbpaylayanı söhbətə başlayaraq dedi: “Ey doğrudanışan insan, (sən böyük alimsən, sənin dediklərinin hamısı düzgün və doğrudur) bizim üçün yoz görək! Yeddi arıq inək yeddi kök inəyi yeyir. Yeddi yaşıl sünbül, yeddi də quru sünbül. (Bir bunun mə`nasını mənə izah elə). Bəlkə, mən adamların yanına (düzgün cavabla) qayıda bilim! Bəlkə onlar da (bu qarmaqarışq yuxunun mə`nasını) bilsinlər!” (“Yusif” surəsi, ayə 47). Sənin əzəmətin, böyüklüyün aşkar olsun.

Şərəbpaylayanın sözləri qurtardı. Gözlənilmədiyi kimi Həzrət Yusif onun vəfasızlığından illər boyu onu yaddan çıxartmağından, dostluq haqqın yerinə yetirməməsindən söz açmamış yuxunu yozmağa başlayır. Bu onun böyüklüyünü, nəslinin nəcibliyini və peyğəmbərlik məqamını yetirirdi. Yusif yuxunun yozumunu belə buyurdu: -“Yeddi il adətiniz üzrə (həmişəki kimi) əkin. Yediyiniz az miqdar istisna olmaqla, qalan biçdiyinizi (artıq qalan məhsulu) isə sünbüldə saxlayın”. (“Yusif” surəsi, ayə 47) Yəni yeddi il bolluq olacaq adət üzrə əkin, biçin. Çox az hissəsini istifadə edin. Qalanını isə anbara yığıb saxlayın. Bu yeddi il bolluq keçdikdən sonra yeddi il qıtlıq və quraqlıq olacaq. O yeddi il çox çətin olacaq. Anbara yığdığınızı görək elə istifadə edəsiniz ki, yeddi ilə çatsın. Onun ardınca yenə bolluq olacaq və vəziyyət adi hal alacaq.

Bu yozma, yuxu yozanın elminin kamilliyini yetirməsinə baxmayaraq onun böyük şəxsiyyət olmasından xəbər verirdi. İllər boyu idi ki, zindanın bir küncündə qalmışdı, ama onun elmi məqamından xəbərdar deyildilər. Bundan əlavə, Misir camaatının qıtlıqdan, quraqlıqdan qurtarması üçün çox mühüm bir gələcək görənlik etmişdir. İstər-istəməz Misirin şahını, saray adamlarının dövlət işçilərinin, alimləri belə bir fikrə məcbur edirdi ki, ehtiyatı möhkəm tutaraq öz ağır, çətin gələcəkləri üçün hazırlıq etsinlər və hadisə baş verməmiş onun əlacını tanısınlar.

BU HADİSƏDƏ YUSİFİN AĞALIĞI

Həqiqətən, Yusif bu hadisədə nəhayət mərdlik və ağalığı göstərdi. Çünki o, Yəqub peyğəmbərin oğlu idi. İllər boyu heç bir günahı olmadan zindanda əziyyət çəkdi, hətta özünün nıcatı üçün öz vəfasız yoldaşından da iltimas elədi. İndi isə əlinə belə bir fürsət düşmüşdür. Yuxunu yozmamışdan əvvəl bir neçə cümlə ilə ürəyini boşalda bilərdi və onun vəfasızlığını üzünə vurardı. Ya da yozmanı azadlıq ilə dəyişə bilərdi. Əgər belə etsəydi (halbuki onun günahsızlığından xəbərdar idilər) onlar səbirsizliklə onu eşitmək istəyirdilər, buna görə də mütləq onunla razılaşırdılar. Ola bilsin Yusif o iki zindan yoldaşının yuxusunu yozmamışdan əvvəl, necə ki, onları öz elminə və biliyinə (dedi: -“Mən sizin yeməyiniz gəlməmiş onun nə olacağını sizə deyirəm”) aqah etmişdi, burada da şahı və sair böyük şəxsiyyətləri əvvəl öz məqamını bildirib sonra qarmaqarışq yuxunu yozardı. Bundan əlavə ancaq şahın yuxusunu yozardı, yəni deyərdi ki, yeddi kök inək yeddi il bolluq ili, yeddi arıq inək isə yeddi il quraqlıq ilidir. Bununla da kifayətlənərdi. Daha heç bir alimin fikrinə gəlməyən ağıllı məsləhəti (qıtlığın qabağını almaq üçün bolluq illərində taxılı bacardıqca yığıb saxlamaq, sonra quraqlıqda istifadə etmək) verməzdi.

Bəli, adi nəzərlə baxsaq Yusif çox güzəştə getdi. Amma bunu da yaddan çıxartmamaq lazımdır ki, Yusifin məqamı adi insanların məqamından çox yüksək idi. O zaman artıq o İlahi peyğəmbərlərdən biri idi. Öhdəsində ağır və əhəmiyyətli peyğəmbərlik vəzifəsi var idi. Camaatın hidayəti, nıcatı yolunda özünü bütün ruhi və maddi çətinliklərə hazırlamışdı. Digər peyğəmbərlər kimi bu yolda hər bir qəhrəmanlığa hazır idi. Buna görə də biz onun rəftarını adi insanların rəftarı ilə ölçə bilmərik. Səmavi, İlahi, dahi insanların işlərini öz işlərimizlə müqayisə edə bilmərik.

Həqiqətən adi insanlardan bu qədər bəxşiş və səxavət çox təəccüblüdür. Bəlkə də adi insan bu qədər igidlik və mərdlik göstərə bilməz, amma İlahi insanlardan və peyğəmbərlərdən bundan başqası gözlənilmir. Necə ki, digər peyğəmbərlərin həyatında bu cür igidlik və fədakarlıqlar doludur.

Buna əsasən bəzi rəvayət və hədislərdə belə yazılır ki, Xatəmül-ənbiya Həzrət Məhəmməd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) buyurub: -“Əgər mən Yusifin yerinə olsaydım onlar üçün şərt qoyardım ki, mənə buraxın mən də sizin yuxunuzu yozum.” Bu hədis heç bir etibara malik deyil. Bu hədisə uyğun heç bir mötəbər hədis yetişməmişdir. Daha hədisi başqa mə`naya yozmağa, təvil etməyə ehtiyac yoxdur. Əsla bu söz İlahi peyğəmbərlərin məqamı, xüsusilə Xatəmül-ənbiya Həzrət Məhəmməd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in üzma məqamı ilə heç bir uyğunluğu yoxdur. Bəzi alimlərin yazdığına əsasən burada ikisindən birini qəbul etməli, ya da peyğəmbəri öz məqamından endirməliyik. Biri budur ki, biz Yusifin rəftarını səhv bilək, halbuki, onun böyüklüyündən, mərdliyindən,

yüksək idarəetmə qüdrətindən danışdıq. Ya da İslamın əziz peyğəmbərini tələsən, səbirsiz şəxs kimi bilək. Bu da onun uca məqamı, Məkkənin fəthində Əbu Süfyan kimi qanıçən düşmənlərə qarşı güzəştə getməsi, onun rəhminin dillər əzbəri olması ilə uyğun gəlir.

ŞAHIN YUSİFLƏ GÖRÜŞMƏK İSTƏYİ

Şahın göndərdiyi şəxs; həmin şərəbpaylayan çox maraqlı yozmanı eşitcək, bundan əlavə Misir camaatının qıtlıqdan qurtarmaq məsləhəti, uzaqgörənliyini bilcək tez özünü şahın sarayına yetirdi. Səbirsizliklə yuxunun yozmasını eşitmək istəyən şahın, saray işçilərinin və alimlərin hüsurunda Yusifin etdiyi yozmanı dəqiqliyi ilə danışdı.

Şah və məclisdə olanlar diqqətlə şərəbpaylayana qulaq asdılar və onun etdiyi çox maraqlı yozmaya təəccüb etdilər. Hamısı bu böyük, həkim, İlahi şəxsiyyətlə yaxından tanış olmaq istəyirdilər. Yavaş-yavaş belə fikrə daldılar ki, belə bir şəxsiyyət nəyə görə zindana düşmüşdür, hansı cinayətə görə onu həbs ediblər. Digər tərəfdən də şah heç bir alimin yoza bilmədiyini yuxunu bu cavan oğlanın yozduğunu görür. Bundan əlavə Misir camaatının acınacaqlı gələcəyindən xəbər verən bir yuxunu açıqladı. Amma elmsizlik üzündən onu qarmaqarışq yuxulardan saydılar və yoza bilmədilər.

Buna görə də alimlər tezliklə, yaxından bu şəxsi görmək istəyirdilər və onun hədsiz biliyindən və dövləti idarəetmə bacarığından istifadə etmək istəyirdilər.

Ona görə də şahın; "Onu mənim yanıma gətirin!" –kimi əmr verməsinə səbəb oldu.

Şahın elçisi (bəlkə də həmin şərəbpaylayan idi) bu fərmanı çatdırmaq üçün zindana yollandı. Elə bilirdi ki, fərmanı çatdırmaqla Yusif ləngimədən zindandan çıxıb saraya gedəcək. Amma gözlədiyinin əksini gördü. Yusif fərmanın cavabında elçiyə belə dedi: -"Şahın yanına qayıdıb soruş ki, (Züleyxanın məclisində) əllərini kəsən o qadınların məqsədi nə idi? Həqiqətən, Rəbbim onların məkrini biləndir!" ("Yusif" surəsi, ayə 50).

Zindanda olanlar və şahın elçisi hadisəni başa düşdükdə Yusifin bu cür cavabına çox təəccüb etdilər. Bəlkə onun tezliklə zindandan xaric olmasına israr etdilər. Əlbəttə çox təəccüblüdür ki, illər boyu zindanda qalmış şəxs, azad olmaq üçün belə bir fürsəti asanlıqla əlindən buraxsın. Məmləkətin şahının görüşündən imtina etsin və öz günahsızlığını şahın və böyük şəxsiyyətlərin yanında sübuta yetirmək istəsin.

Yenə də xatırlamaq lazımdır ki, bu fikirlər bizim kimi adi insanların fikirləridir. Amma Yusif İlahi bir peyğəmbər idi. Hər nə qədər özünün qaranlıq, çətin zindan həyatından nicat tapmağını arzulayırdısa, ondan çox abır-həyanın, şəxsiyyətinin, heysiyyətinin qorunub saxlanmasını istəyirdi. O, saraya daxil olanda ona cinayətkar kimi baxmasını istəmirdi və onun Misir qadınları ilə qeyri-şəri şəhəvbazlığı yadlarına düşsün. Bəlkə şaha və başqalarına onun paklıq üzündən cinayətə cəlb olunmasını bildirmək istəyirdi. Bu, çirkəbə bulaşmış Misir qadınları idi ki, onu günaha sövq etdirmək istədilər. Amma o, təqva və qəhrəmanlıqla onların əllərini sinələrinə qaytardı və iffət, həya, pakizəlik yolundan kənara çıxmadı.

GÜZƏŞT, MƏRDLİK VƏ TOVHİDİN (YEGANƏPƏRƏSTLİYİN) TƏBLİĞİ

Yusif özünün şaha göndərdiyi xəberində, qadınlarla maraqlanmaq istəyində Züleyxadan heç bir ad çəkmədi. Halbuki, fitnənin əsasını təşkil edən, onu zindanda giriftar edən məhz Züleyxa idi. Amma o sair qadınları məsələyə cəlb etdi. Bu yenə onun mərdliyini bildirir. Çünki bu hadisədə illər boyu çörəyini yemiş Züleyxanın adını çəkmək istəmirdi. özünü paklığa çıxardıb onu rüsvay etmək istəmirdi. Bu mövzunu -Züleyxanın ondan qeyri-şəri kam almaq istəyini yenidən açıb ağartmaq istəmirdi. Buna görə də hadisənin bir tərəfinə işarə etdi. Elə həmin tərəf də onun günahsızlığını sübuta yetirirdi, artıq vəzirin övrətini ortaya salmağa ehtiyac duyulmurdu. Bu ayədən -"Həqiqətən Rəbbim onların məkr və hiylələrini biləndir!" başa düşülür ki, Yusif yenidən bu fürsətdən istifadə edib, Yeganə, gizli işlərə agah Allahın adını onların ən qorxulu siyasi-iqtisadi vəziyyətlərində xatırlayır. Özünün din və məzhəbindən onları xəbərdar etdi. Yəni O, böyük pərvərdigar, mən Onu öz Rəbbim bilirəm və O, mənim Rəbbimdir, qadınların hiylə və məkrini, əllərini kəsmələrinin səbəbini yaxşı bilir. Amma siz ki, belə bir Allaha iman getirməmişiniz həqiqətin sizə əyan olmağı üçün hadisəni araşdırın!

ARAŞDIRMA

Şahın elçisi qayıtdı və Yusifin sözlərini ona çatdırdı. Misirin padşahı yenicə belə ağıllı, müdrik, alim şəxsiyyətin zindanda olmasına agah olmuşdu. Yusifin göndərdiyi xəbərdən sonra onun zindana düşmə səbəblərini araşdırmağı qərara aldı. Bu səbəbdən də qeyd olunan qadınları çağırıb, hadisənin necə baş verdiyini onlardan soruşdu.

Hadisənin ardında məlum olur ki, şah araşdırandan sonra Züleyxanı da məclisə dəvət etdi. Züleyxa da öz növbəsində, ya öz meyli ilə, ya da məcburiyyət üzündən məclisə gəldi və Yusifin paklığını etiraf etdi.

Şahın və qadınların bu hadisə haqda Misir qadınlarından soruşduqları sual Qur'ani-Kərimin nəql etdiyi kimi belə bəyan olundu. Onlara dedilər: -"Yusifə tovlayıb yoldan çıxarmaq istəməkdə məqsədiniz nə idi?". Onlar belə cavab verdilər: -"Allah eləməsin! (Yusif bütün pisləklərdən pakdır.) Biz onun barəsində pis bir şey bilmirik!" ("Yusif" surəsi, ayə 51). Onu çirkinliyə, napaklığa dəvət edən biz idik. Amma o, iffət çərçivəsindən kənara çıxmadı. Vəzirin övrəti də həqiqəti gizlədə bilməyib dedi: -"Artıq indi həqiqət aydın oldu. (Mən də Yusifin iffət və paklığını etiraf edirəm. Doğrudan da onda heç bir əyriliyə yol yoxdur.) Yusifə tovlayıb yoldan çıxartmaq istəyən mən idim. O, (özünün günahsız zindana getmək haqda sözündə) şübhəsiz, doğru danışanlardandır!" ("Yusif" surəsi, ayə 51).

Qur'anda Züleyxanın söhbətinin ardı daha iki ayədə davam edir. Amma müfəssirlər arasında ayənin Züleyxanın sözlərinin ardı, ya Yusifin zindandan sonra dediyi sözləri olmasına ixtilaf vardır. Biz əvvəl ayənin tərcüməsini deyəcək sonra isə iki tərəfin iddialarının isbatını vurğulayacağıq. O iki ayənin tərcüməsi belədir: -"Bu ona görədir ki, xəlvətdə mənim ona xəyanət etmədiyimi və Allahın xainlərin hiylələrinə yol vermədiyini bilsin! Mən özümü təmizə çıxartmıram. Rəbbimin rəhm etdiyi kimsə istisna olmaqla nəfs (insana) pis işlər görməyi (şəhvətə uymağı) əmr edir. Həqiqətən, Rəbbim bağışlayandır, rəhm edəndir!" ("Yusif" surəsi, ayə 52-53).

Birinci nəzəriyyə (ki, deyirlər Züleyxanın şahın qurduğu sual-cavab məclisindəki sözlərinin ardıdır) görə bu sözlər vəzirin övrətinin sözlərinə birləşir. Çünki mə'nə qurluşunu bir-birinə vurub sözü Yusifə aid etməyin heç bir mə'nası yoxdur. Belə olduqda orada qabaqkı mə'nası sonrakı mə'naya qoşmaq üçün başqa bir cümlə təqdirde əlavə etmək lazımdır. Təqdirde əlavə edilən cümlə belə olmalıdır: -"Məsələn (şahın onu saray çağırmasını) Yusifə dedikdə Yusif öz əməlinin şaha göndərdiyi xəbərde belə təsvir edir ki, mən bu işdən vəzirin ona xəlvətdə xəyanət etməməyimi bilməsi üçün imtina etməmişəm..." Xeyir, elə bu iki ayəni Züleyxanın sözlərinin ardı hesab edirik, onda heç bir əlavəyə ehtiyac duyulmur.

Amma ikinci nəzəriyyə ki, bu iki ayəni Yusifin sözləri bilirlər və Züleyxanın sözləri ilə heç bir münasibət görmürlər bir neçə dəlilə istinad edirlər.

1. Orada ki, deyilir: -"Artıq indi həqiqət aşkar oldu. Yusifə tovlayıb yoldan çıxartmaq istəyən mən idim". O, öz günahını, xəyanət etməsini etiraf edir. Artıq ardınca belə deməyə: "Bu ona görədir ki, xəlvətdə mənim ona xəyanət etmədiyimi bilsin" heç bir ehtiyac qalmır. Çünki əgər "ona" sözündən məqsəd əri (vəzir) olsa, iki cümlə və ayə arasında ziddiyyət əmələ gəlir. Çünki əvvəldə öz xəyanətdən uzaq olduğunu bildirir. Yox əgər məqsədi Yusif olsa, yenə onu da xain və cinayətkar hesab edir və zindana salır.

2. Bildiyiniz kimi Züleyxa kinli, şəhvətəbaz, hamısından üstün bütperəst idi. Belə bir qadın necə ilahi maarifi, tövhidə malik uca mə'nanı yetirən və təqva, yeganə Allaha təqvasını izhar edən sözləri qəbul etsin, halbuki o, yeganə Alahı tanıyırdı! "Həqiqətən, Allah xainlərin məkrini məqsədlərinə çatdırmaq" ("Yusif" surəsi, ayə 52). ya da "Rəbbimin rəhm etdiyi kimsə istisna olmaqla... Həqiqətən, Rəbbim bağışlayandır, rəhm edəndir!" ("Yusif" surəsi, ayə 53). kimi sözləri dilinə cari etsin.

Hər iki tərəfin deyilən sözləri, ayələrdə olan cinayətlərə bərabər ikinci nəzəriyyənin həqiqətə uyğun olması, bəzi Misirli və qeyri-Misirli yazıçıların yazdıqları kitablara, onların birinci nəzəriyyədə israr etmələrinə, ikinci nəzəriyyənin mümkün olmadığını bildirdiklərinə baxmayaraq, nəzərə çarpır.

Hər halda birinci nəzəriyyəyə görə ayənin mə'nası qısa izahla desək belə olur: Züleyxa Misir şahının və başqalarının hüzurunda ayağa qalxıb dedi: -"Mənim, Yusifin mənə xəyanət etməməsini və özümün ondan kam almaq istədiyimi iki səbəbə görə etiraf edirəm. Birincisi budur ki, mən hələ də ona qarşı məhəbbətimə sədaqətliyəm və onun olmadığı halda ona xəyanət etməyəm, onun düzdənşanlılığını, paklığını etiraf edirəm. İkincisi isə budur ki, mən bu neçə il ərzində xaincəsinə Yusifə öz ərimin yanında cinayətkar tanımaq üçün planlar çəkdim. Elə bu səbəbdən də onu zindana saldırdım. İndi isə işlərimin

əks təsir göstərdiyini görərək və bütün işlər mənim zərərimlə başa çatdı. Allah taala vəziyyəti elə qurdu ki, hər iş Yusifin xeyri və mənim rüsvayçılığım ilə sona çatdı. Buradan Allahın xainlərin planını məqsədinə çatdırmamağın bildim. Ən yaxşısı həqiqəti etiraf etməkdir. Bu işi etiraf etməyimin səbəbi insanın üsyankar nəfsinin, Allahın istisna etdiyi şəxslərdən başqa pisliliyə sövq etməsidir. Allahın rəhmi olmasa insan üsyankar nəfsin istəkləri qarşısında müqavimət göstərə bilməz. Məni bu çirkin işə məcbur edən elə həmin tüğyan edən nəfs idi. Amma Allahın məni bağışlamasına ümidim var. Həqiqətən, O, bağışlayandır, rəhm edəndir!”

Amma ikinci nəzəriyyəyə əsasən ayənin mənası aydındır, heç bir izaha ehtiyac duyulmur. Ayələrdən ən münasibi Yusifin sözləri olmaqdır. Çünki alim İlahi maarifin Züleyxa kimi şəxsdən ifadə olunması çox uzaq nəzərə çarpır. Misir qadınlarının etirafı şah və başqaları üçün şübhə yeri qoymadı. Heç bir günahı olmadan zindana düşməsi orada illər boyu əzab-əziyyət çəkməsi aşkar oldu. Halbuki sarayda yaşadığı müddətdə heç bir kiçik belə pisliliyin ondan baş verməməsi görünürdü. Bəlkə saray əhli, vəzirin sevimli övrəti və digər zadəgan qadınlar idi ki, iffət, təqva əhli olan İlahi insandan kam almaq planını çəkmiş və məğlub olmuşdular. Ya da Züleyxanın biqeyrət əri idi ki, övrətinin başqa kişi ilə əlaqəsini bilməsinə baxmayaraq ona gözünün üstündə qaşın var belə demədi. Ona dedi: - “Günahının bağışlanmasını istə!” kiçik cümlə ilə hadisəyə göz yumdu. Günahsız şəxsi cinayətkar kimi zindana saldı.

Bu hadisənin həqiqətin açıqlanması şah və başqalarına Yusifi görmək istəyi neçə bərabər artdısa, bir o qədər vəzir və onun övrəti onların gözlərindən düşdü. Öz mövqeyini ləkələdi. Bu da onun öz vəzirlik taxtından əzl olmasına səbəb oldu. Gələcək səhifələrdə Yusifin onun yerinə təyin olunmasının görəcəksiniz. Beləliklə zindanda illər boyu əzab-əziyyət çəkən Yusif Misirin vəziri olur.

ŞAHIN YUSIFLƏ YENİDƏN GÖRÜŞMƏK İSTƏYİ

Deyildiyi kimi Yusifin göndərdiyi xəbər Misir şahının Misir qadınlarının və vəzirinin övrətinin hadisəsini araşdırmağa səbəb olur. Bu araşdırma onun Yusiflə görüşmək istəyini daha da artırır və onu öz xüsusi məsləhətçisi, sirr yoldaşı seçməyi qərara alır. Dövlətin idarəetmə işində onun ağıl və dərrakəsindən istifadə etmək istəyirdi. Buna görə də elçisini ikinci dəfə də zindana Yusifin ardınca yollayır. Şahın əmrinin mətni Qur’ani-Kərimdə belə gəlmişdir: -“Padşah dedi: -“(Yusif) yanıma gətirin! Onu özümə ən yaxın (adam) edəcəyəm”. Sonra (padşah) onunla söhbət etdikdə: -“Sən bu gün (bu gündən) yanımda mövqə sahibsən, etibarlı bir şəxssən! -dedi”. (“Yusif” surəsi, ayə 54).

Padşah onu görməmiş dövlətin ən böyük vəzifələrindən birini ona verir. O, onun elm və bilik cəhətdən yüksək olmağı ilə bərabər onun iffətli, təqvalı, sədaqətli olduğunu da yaxşı başa düşmüşdü. Çünki onun nəfsini nəfsani meyllərə qarşı cilovlaması fəvqəladə idi, bəlkə də bəşər qüdrətindən xaric bir şey idi, bəlkə də bəşər qüdrətindən xaric bir şey idi. Bunu da başa düşdü ki, hadisənin qəhrəmanı çox şərəfli və yüksək himmətə malik bir insandır. O, öz şərəfini, abır-həyasını hər şeydən üstün tutur.

Az tapılan və nadir insanlardandır. Digərləri kimi vəzifəyə keçmək üçün min cür cildə girib, ona-buna yaltaqlanıb, şahla görüşmək istəmir. O, şahın sarayına gedib, onunla görüşməyi özünə fəxr hesab etmir. Elə deyil ki, şahın görüş istəyilə hər şeyi kənara qoyub yaddan çıxartsın. Xülasə, bu cavan elə şahın istədiyi adamdır. Hər vəzifəni istəsə hər bir cəhətdən ona layıqdır. Başqaları kimi ləyaqəti olmadan vəzifə və məqam vurğunu olanlardan deyil.

Yenidən elçi zindana gəldi. Yusifin yanına gedib əmrini ona çatdırdı. Misir qadınları haqda araşdırmanı da ona dedi. O Yusifi qadınların, xüsusilə vəzirin övrətinin onun pahlığına şəhadət vermələrindən agah etdi.

Yusif artıq zindanda qalmağa heç bir səbəb görmürdü. Buna görə də müqəddəs tovhid məramını daha çox Misir kimi böyük dövlətdə qüdrət və nüfuzla təbliğ etmək üçün əlinə fürsət düşdü. Misir padşahından aldığı ixtiyarlarla maddi imkan cəhətindən də camaatı asanlıqla aclıqdan və fəlakətdən qurtarıb, xalqa böyük xidmət göstərmiş olurdu. Artıq padşahın elçisini naümid qaytarmağa heç bir dəlil görmürdü. Ona cavab verməyərək öz razılığını bildirdi. Elçi ilə birlikdə dövlət sarayına tərəf yollandı.

Padşah, saray böyükkləri və yuxu alimləri hamısı səbirsizliklə gözlərini qapıya dikmişdilər. Bu xariqül-adə, asimani, adsız alimlə görüşmək üçün dəqiqələri sayırdılar. Birdən padşahın elçisi saraya daxil oldu. Padşaha təzim etdikdən sonra Yusifin saraya daxil olduğunu xəbər verdi. Sonra Yusif (deyilənə görə onda otuz yaşı var idi) məclisə daxil oldu.

Padşah onu öz yanında oturtdu. Onunla söhbətə girişdi. Padşah onların arasında gedən hər söz-söhbətdən qəlbindən ona qarşı daha çox məhəbbət yaranırdı. Padşah elə bu qısa söhbətdən başa düşdü ki, o onun fikirləşdiyindən də uca və alimdir. Onun elmi, ağılı, idarəetməsi, həmçinin imanlı, təqvalı, əmanətçil və pak bir şəxsiyyət olması adi insanlardan üstündür. Buna görə də hədsiz dərəcədə onun kamil xüsusiyyətlərinin vurğunu oldu. O, həddə kimi ki, vaxt tələf etmədən, məsləhət görmədən, fikirləşmədən üzünü ona tutub dedi: -"Sən bu gündən yanımızda mövqe sahibsən, əmanətçil bir şəxssən!" ("Yusif" surəsi, ayə 54). Ürəyin nə istəsə edə bilərsən, hansı vəzifəni istəsən, sənə verərəm.

Yusif (ə) dövlətin bütün vəzifəsi içindən Misir dövlətinin xəzinadarlığını öhdəsinə götürdü. Yusifin seçimindən açıq-aşkar başa düşülürdü ki, məqsədi cah-camala, şan-şöhrətə çatmaq deyil, bəziləri Yusifin bu əməlinə irad tutmaq istəyiblər və bunu öz kitablarında gətiriblər. Cavabı isə açıq-aşkar məlumdur. Yusifin bu vəzifəni seçimi ancaq məhsulun biçin-yığınınə, ixracatına, anbarlara yığılmasına birbaşa nəzarət etməsi idi. Çünki onun məqsədi yeddi il bolluqda camaatın ehtiyacından artığını əgər-əksiksiz anbarlara yığib və adətən belə dövlət quruluşlarında olan israfçılığın qabağını almaq idi. Köməksiz Misir camaatı qıtlıq illərindən, fəlakətdən qoruyub saxlamaq və minyonlarla camaatın canını xilas etmək istəyirdi. Bundan əlavə müqəddəs tovhid məramının irəlleyişi üçün ən yaxşı vasitə hesab olunurdu. Yusif onun mənəviyyəti ilə zidd olan məqam, vəzifə, rəyasət, ləzzət və keyf dalınca deyildi.

Buna görə də rəvayətlərdə gəlmişdir ki, bütün qıtlıq illərində Yusuf qarnını doydurmadı, doyunca yemək yemədi. Ondən səbəbini soruşduqda, halbuki Misir boyda böyük dövlətin xəzinələri ixtiyarında idi, "Nəyə görə aclıq çəkirsən" -cavabında dedi: -"Qorxuram, əgər özümü doydursam, acları yaddan çıxardaram".

İndi isə fərqi yoxdur, vəzifəyə təyin edən şəxs allahpərəst və yeganəpərəst olsun, ya kafir və bütperəst, əsas qəbul edəndir ki, böyük İlahi peğəmbərlərdən (ya İmamlardan və övliyələrdən) biridir.

Buna əsasən hədisdə gəlmişdir ki, bir kişi səkkizinci İmam Həzrət Əli İbni Musa Rza (əleyhis-salama)-a irad tutaraq dedi: -"Siz necə oldu ki, Məmunun vəliəhd olmasını qəbul etdiniz?!" İmam cavabında buyurdu: -"Peğəmbər böyükdür, yoxsa onun vəsisi (canışını)? Kişi dedi: -"Əlbəttə, peğəmbər". Buyurdu: -"Müsəlman üstündür, yoxsa müşrik?" Kişi dedi: -"Bəlkə də müsəlman!" İmam belə buyurdu: -"Misir padşahı müşrik bir şəxs idi, Yusif isə peğəmbər, Məmun müsəlman idi, mən isə peğəmbərin vəsisi, canışınıyəm. Yusif özü padşahdan vəzifə istəyib dedi: -"Məni bu yerin xəzinədarı et! Mən qoruyanam, bilənəm". Amma Məmun məni öz vəliəhdliyini qəbul etməyə məcbur etdi!"

Hər halda zahirən mə'naları İlahi insanlar tərəfindən qəbul etməsi onların şən və ruhani, İlahi məqamları ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur. Heç bir irada yer yoxdur.

QUR'ANDAN BAŞQA BİR İBRƏTLİ DƏRS

Öncə işarə etdiyimiz kimi Qur'anın belə hadisə və dastanları gətirməkdən məqsədi fikirləri tərbiyələndirmək, insanları Allaha, məbdə və məada, nəfsin paklığına və insanların kamilliyinə diqqət yetirmələri üçündür. Belə dastanlar tərbiyələndirici və öyrədici xüsusiyyətə malikdir. Hər yerdə münasib olduqda bu müqəddəs hədəfi izləyir və xatırlayır. İnsanlara faydalı məsləhətlər verir. Yusif dastanının bu yerində də Yusifin zindandan azad olub ən uca zahiri məqamlardan birinə yetişməsi, şahın etibar və dostluğunu qazandığını zikr etdikdən sonra çox ali bir nəticə alaraq insanlara ibrətli dərs verir və belə buyurur: -"Beləliklə, Yusif o yerdə ixtiyar sahibi etdik. O, istədiyini edirdi. Biz istədiyimizə mərhəmətimizi nəsis edər, yaxşı işlər görənlərin mükafatını zay etmərik. İman gətirib pis əməllərdən çəkinənlər üçün axirət mükafatı, əlbəttə, daha xeyirlidir". ("Yusif" surəsi, ayə 56-57).

Qur'ani-Kərim burada iki həqiqəti vurğulayır. Biri müvəqqəti dünyanın yaşayışına, digəri isə axirət, həmişəlik həyata aiddir.

Bu dünyaya aid olan; Asimani kitab, İlahi peğəmbərlərdən birinin başına gələnəri aydın nümunə olaraq öz tərəfdarlarına ibrətli dərs verir. Bildirmək istəyir ki, insanların ucalığı, izzəti və ya alçaqlığı qüdrətsiz bəndələrin, onun-bunun ixtiyarında deyil ki, kimi istəsələr öz əzizləri, kimi istəməsələr həvə-həvəs üzündən xar etsinlər. Bəlkə izzəti verən və alan da Allahdır. Allah kimi istəsə ucaldar və kimi istəsə alçaldar.

Əlbəttə Allah taala da heç bir səbəb, dəlil və sübut olmadan heç kimə bir şey vermir. Necə ki, səbəbsiz və illətsiz heç nəyi almır. Bəlkə insanların özlərinin yaxşılığı nemətlərin, məqamların yetişməsinə əsas səbəb olur. Əksinə olaraq insanın özünün pisliyi, nemət qapılarının bağlanması

səbəb olur. Allah taalanın Yusifə bu əzəmət və izzətin verməyinin səbəbi, vəzirin övrətinə və sonradan Misirə gəlib onu tanıyan qardaşlarına bu müqəddəs həqiqəti, yəni izzət və alçaqlığın ancaq Allahın iznilə olmasını çatdırmaq idi. Onlar hər nə qədər Yusifi alçaltmaq istədilər, Allah onu bir o qədər qaldırdı. Qardaşlar qoca atanın ona qarşı olan hədsiz əlaqə və rəğbətinə görə ona həsəd aparırdı. Ona Yəqubun kiçik evini, vəzirin sarayının xadimliyini çox bildilər. Amma Allah taala bütün Misir dövlətinin hökmdarlığını ona bağışladı. Onun əzəmət və məhəbbətini minyonlarla insanın qəlbinə saldı. Halbuki müxtəlif iclaslar quraraq onu cürbəcür yollarla əzəmətdən, qüdrətdən salmaq planlarını cızdılar. Amma Allah onu hər cür bəladan saxladı, çünki bu qüdrəti ona səbəbsiz verməmişdi. Yusifin əleyhinə olan planlar ona əzəmət və qüdrət gətirdi.

Bütün bu əzəmət və qüdrətlərin səbəbi Yusifin bəndəçilik dairəsindən çıxması, İlahi təqva və xeyir əməllə hər yerdə İlahi nemətlərin qəbulu üçün ləyaqətini göstərməsi idi. Allah da illət və dəlilsiz heç kimə məqam və vəzifə vermir.

Bu qanun təkcə Yusifə aid deyil, bəlkə bütün insanlar bu qanuna tabedirlər. Yusifin dastanı bu həqiqət və qanuna bir nümunədir. Deyildiyi kimi bütün peyğəmbərliklər və bəxşişlər nəzm-intizam üzrə verilir. Allahın hökmrənliyində ədalətsizlik, qayda-qanunsuzluq və intizamsızlıq hökm sürmür. Bu hissə, müvəqqəti həyata aid olan hissə və Allahın qeyd etdiyi birinci həqiqət idi.

Amma bundan mühüm başqa həqiqətdir. O, ikinci ayədədir. Orada gələcək həyatı, axirət aləmini xatırladır. İmanlı, təqvalı insanlar bilsinlər ki, axirət aləmi onları qəbul etməyə onları mükafatlandırmağa hazırdır. O dünya bu dünyadan daha yaxşıdır. Bəlkə bu dünyanın nemətlərini o dünyanın savabı ilə müqayisə etməli deyil. Çünki bu dünyanın nemətləri hər nə qədər çox olsa belə daimi və əbədi deyil. Bir müddətdən sonra solub zavala uğrayır. Bundan əlavə nə qədər əzab-əziyyətlə ələ gəlir. Heç bir izzət, əzab-əziyyətsiz hasil olmur. Bunun əksi olaraq axirət aləminin nemətləri bütün əzab-əziyyətdən xalidir.

YUSİFİN MISİRDƏ ƏZƏMƏTİ

Təbərsi öz təfsirində "Kitabün-nübuvvəh" kitabından İmam Rza (ə)-dan belə buyurduğunu nəql edir: -"Yusif (xəzinədar olduqdan sonra) azuqə və taxıl yığıma başladı. Yeddi il bolluq illərində anbarı doldurdu. Qıtlıq illəri başladıqda taxılı satmağa başladı. Birinci ili camaat bütün dirhəm və dinarlarını (bütün neqd pullarını) Yusifə verib əvəzinə taxıl aldılar. O vaxta qədər ki, artıq Misir və ətraf yerlərində dinar-dirhəm qalmadı. Bütün hamısı Yusifin mülkiyyətinə keçmişdi. İkinci il öz ləl-cəvahirat və qızilları gətirib taxıl aldılar. O qədər ki, daha qızilları, zinət əşyaları qalmadı. Hamılıqla Yusifin əlinə keçdi. Üçüncü il bütün heyvanlarını verib yerinə taxıl aldılar. Artıq Misirdə heyvanat qalmamışdı. Dördüncü il bütün kənz və qullarını Yusifə satıb yerinə taxıl aldılar. Artıq Misirdə qul və kənz qalmamışdı. Beşinci il öz ev və mülklərini satıb əvəzinə taxıl aldılar. Artıq Misir və onun ətraf yerlərində ev və bağ qalmamışdı, hamısı Yusifin olmuşdu. Altıncı il öz əkin sahələrini və su anbarlarını Yusifə verib taxıl aldılar. Artıq sahə və su anbarları qalmamış, hamısı Yusifin olmuşdu. Yeddinci il özlərini satıb yerinə taxıl və yemək aldılar. Artıq Misirdə azad adam qalmamışdı, hamısı qula çevrilib Yusifin mülkü olmuşdu. Beləliklə camaatın nəyi var idi, Yusifin ixtiyarına keçmişdi. Camaat dedilər: -"Hələ tarix boyu görməmişdik ki, Allah taala padşaha belə mülkü inayət eləsin və belə elm, hikmət və müdiriyyət birinə vermiş ola!!!"

Bu zaman Yusif Misir padşahına dedi: -"Allah tərəfindən mənə verilən bu qədər nemət, qüdrət haqqında fikrin nədir?" Bu barədə öz fikrini söylə! Mənim camaatın xeyir və məsləhətindən başqa fikrim yoxdur. Onları bəladan qurtardım, özüm onlara bəla oldum. Allah öz lütfü ilə onları mənim əlimlə nicat verdi!"

Padşah dedi: -"Hər nə məsləhət görürsən elə! Məsləhət sənindir!"

Yusif buyurdu: -"Mən Allahı şahid gətirirəm, sən də şahid ol ki, mən bütün Misir camaatını azad edirəm, onların mallarını, qul və kənzlərini özlərinə qaytarıram. Səni də padşahlığını özünə tapşırıram. Bir şərtlə ki, camaatla mən rəftar elədiyim kimi rəftar elə! Mənim hökm etdiyim kimi hökm et!"

Padşah dedi: -"Sənin üsulunla rəftar etmək mənim fəxr və ucalığım deməkdir. Sən olmasaydın mən bu bəlanın öhdəsindən gələ bilməzdim. Bütün səltənət, izzət, ucalıq sənin bərəkətindən ələ gəlmişdir. İndi şəhadət verirəm ki, Yeganə Allahdan başqa bir Allah yoxdur, şeriksizdir və sən onun elçisi, peyğəmbərisən. Səni təyin etdiyim vəzifədə qal. Sən bizim yanımızda mövqə, ixtiyar sahibi, etibarlı, əmanətçil şəxsən!"

YUSİFİN QARDAŞLARI MİSİRDƏ

Bolluq illəri sona çatdı. Öndə yeddi il qıtlıq, aclıq illəri gəlirdi. Bu çətinlik Misirin ətraf şəhərlərinə də yayılırdı. Şam ətrafı şəhərlər, hətta Fələstin dövləti də qıtlığa düşər oldu. Taxıl əldə etmək üçün camaat özlərini oda-suya vururdular. Misir dövlətində fərqli olaraq Yəqub peyğəmbərin müdrik oğlu Yusif peyğəmbər xəzinədarlıq edirdi. O, yeddi il bolluqda qabaqgörenlik etmiş, anbarları taxılla doldurmuşdur. Misir camaatı Yusifin bərəkətindən taxılları var idi. Qonşu şəhərlərin isə belə hazırlıqları yox idi. Onlar ölümle üzbəüz idilər.

Çətinliyə düşən qonşu şəhərlərdən biri də Kənan idi. Yəqubun ailəsi də oranın kəndində yaşayırdılar. Təbəri "Məcməul-bəyan"da Şeyx Səduq isə "Əmalı"də nəql edir ki, Həzrət Yəqub öz övladlarını yığıb onlara dedi: -"Eşitmişəm Misirdə taxıl, yemək satırlar. Onu satan şəxs çox pak, saleh insandır. Siz onun yanına gedin! İnşallah sizə də ehsan verər.

Yəqubun övladları taxıl almaq üçün bir az pul yığdılar. Heyvanları yükləyib Misirə yollandılar. Amma taxıl satanın qardaşları Yusif olduğunu bilmirdilər. İllər öncə həsəd üzündən onu quyuya atmışdılar. Onun başına gələnlərdən heç bir xəbərləri yox idi. Onun hansı aqibətlə üzləşdiyini bilmirdilər. Hal-hazırda isə o, Misir boyda nəhəng dövlətin xəzinədarıdır. Dövlətin bütün anbarları onun ixtiyarındadır.

Yəqub oğlanlarından tək Beyamini (Yusifin anadan bir olan qardaşını) öz yanında saxladı. Yəqub əldən düşmüş qoca kişi idi. Benyamin hamıdan kiçiyi idi. Onu özünə kömək və evdəki işləri görmək üçün saxlamışdı. Bəlkə başqa səbəbi də var idi. Yusif itdikdən sonra ürəyi dağlanmış, kədər bürümüş qoca ürəyinə Benyamini görməklə təskinlik verirdi. Mümkün qədər onu yanında saxlayırdı.

Yəqubun on oğlu Misirə tərəf yollandı. Taxıl əldə etmək üçün sürətlə Misirə doğru irəlilədilər. Tezliklə taxıl, ərzaq alıb evə qayıtmaq və öz ailələrini çətinlikdən qurtarmaq istəyirdilər.

Deyənlərə görə Yusif peyğəmbər alverin düzgün yerinə yetrilməsi, tacirlərin bundan sui-istifadə etmələri, dövlət məmurlarının satışda ədalətlə rəftar etmələri üçün xüsusi proqram hazırlamışdı. Proqramda dəqiq satış üçün göstərişlər verilmişdir. Bütün alıcıların adları gündəlik olaraq dəftərdə yazılırdı. Günün axırında Yusif özü dəftəri nəzərdən keçirirdi. Xüsusilə xaricdən gələn alıcıları yaxşı-yaxşı yoxlayırdı. Çünki xarici tacirlər və sahibkarlar düşmənçilik və ya ticarət məqsədilə dövlətin taxılını pula alıb dövlətlərinə daşmasınlar. Buna görə də proqramda xaricdən gələn şəxslərdən sual-cavab olunurdu.

Günlərin bir günü məmurlar Kənandan olan on qardaşın adını yazıb Yusifə məruzə etdilər. Yusif qardaşlarının adını eşitcək yerindən diksindi. Diqqətlə adlara nəzər saldı. Sonra onları hüzura gətirməyi əmr etdi.

Heç kəs bu ihzarın səbəbini bilmirdi. özləri də bilmirdilər ki, niyə çağırılıblar. Bəlkə hər biri öz aləmində bir fikrə gəlmişdilər. Amma ağıllarına belə gətirmirdilər ki, indi dövlətin ən böyük vəzifələrindən birini daşıyan onların qardaşları Yusifdir.

Quanda deyilir ki, qardaşlar Yusifin hüzuruna getdilər. Yusif onları tanıdı, amma onlar Yusifi tanımadılar. Səbəbi məlum idi. Yusif əvvəlcədən onların adlarını, xüsusiyyətlərini bilirdi. Amma onlar Yusifi otuz ildən artıq idi görməmişdilər. İbni Abbasın yazdığına əsasən onu quyuya salan gündən taxıl almağa gələn günə kimi bütöv qırx il keçmişdi. Yusifin uşaqlığını görmüşdülər. İndi isə uşaqlıq illəri ilə tamamilə fərqlənən əlli yaşlı kişini görürdülər.

Yusif özünü tanıdırmadan sual verməyə başladı. O, atalarının, ailələrinin, özlərilə gətirmədikləri qardaşları Benyamin haqda soruşdu. Həmçinin quyuya atdıqları qardaşları haqda da soruşdu. Onların yaxşı yerdə saxlamalarını, yaxşı qulluq etməsinə və ölçüdə tam vermələrini əmr etdi.

Bəli, İlahi insanların yolu belədir. Qüdrətə, vəzifəyə yetişəndə keçmiş unudar, heç kəsin kin-küdurətini qəlbində saxlamazlar. Düşmənlərdən intiqam almaq fikrinə düşməzlər, onların əzab-əziyyətlərinə ehsanla cavab verərlər. Bağışlamağı özlərinə peşə seçərlər. Digər İlahi peyğəmbərlərin həyatında da belə ülgülərə tez-tez rast gəlmək olar. İslamın böyük peyğəmbərləri Həzrət Məhəmməd (s) Məkkəni fəth edən gün, ona iyirmi il ərzində əzab-əziyyət, təhqir edənləri, sülh müqaviləsini dəfələrlə pozan düşmənlərinin hamısını bağışladı. Bir cümlə ilə "İzhəbu fəntumut-tuləqa" (Gedin! Hamınız azadsınız) deməklə hamısını vəhşət və iztirabdan qurtardı.

Onları öz şəhərlərinə yola salan zaman onlara dedi ki, gələn səfər Misirə gələndə o biri qardaşınızı da gətirin, mən onunla da görüşmək istəyirəm. Misir xəzinədarı bu məsələni nə qədər ciddi tutduğunu

bildirmək üçün bir cümləni həvəsləndirmək, birini isə qorxutmaq üçün belə dedi: -"... Məgər mənim ölçüdə düz və qonaqpərvərlərin ən yaxşısı olduğumu görmürsünüz?! Əgər onu yanıma gətirməsəniz, məndən bir qab belə ərzaq gözləməyin və mənə də yaxınlaşmayın!"

Yəqubun övladları atalarının çox çətinliklə bu işə razılaşdığını, Benyamini asanlıqla özündən uzaq görmədiyini yaxşı bilirdilər. Bir az fikirləşib buna əməl edəcəklərinə söz verib, belə izah etdilər: -"Ondan ötrü atasını yola gətirməyə çalışırıq və sözsüz ki, bunu edirik".("Yusif" surəsi, ayə 61.)

Yusifin onlarla söhbəti sona çatdı. Yusifin qardaşları ki, onu tanımadılar, öz yüklərini almaq üçün anbarlara yollandılar. Yusif də onların yenidən Misirə gəlmələri üçün öz məmurlarına əmr etdi ki, taxıl almaq üçün gətirdikləri malları da (deyilənə görə bir az sumağ idi) yüklərinin içərisinə qoysunlar. Çünki Kənanaya çatıb, yüklərini açıb, öz mallarını da orada görsələr həvəslənib mütləq Misirə qayıdacaqlar.

Bəziləri deyir ki, Yusif bu işi öz qardaşlarından gəlir almağı özünə alçaqla bildiyi üçün etdi. Çünki belə acınacaqlı gündə öz ailəsindən gəlir əldə etmək düz olmazdı. Bu səbəbdən gətirdikləri malları yüklərinə qoymağı əmr etdi.

Üçüncü fərziyyədə isə belə deyilir ki, Yusif bu işi ancaq onların yenidən qayıtmaları üçün etdi. Çünki bilirdi onların dindarlığı və əmanətçiliyi səbəb olacaq onlar Kənanaya çatmaq üçün öz mallarını yüklərində görcək onu qaytarmaq üçün yenidən Misirə qayıdacaqlar. Çünki Misirin xəzinədarının bu işi gördüyünü, məmurlara belə göstəriş verdiyini bilmirdilər.

Başqa bir səbəb də qeyd edilə bilər; Yusif qorxurdu ki, məbada onların daha taxıl almaq üçün heç nələri olmasın. Buna görə mallarını yüklərinə qoymağı məmurlara əmr edir ki, onlar bir daha Misirə qayıtsınlar.

YƏQUBUN ÖVLADLARI ATA EVİNDƏ

Yəqubun oğlanları Misirdən Kənanaya tərəf yollandılar. Bir neçə gündən sonra Fələstin torpağına daxil oldular. İntizarda qalmış ailələrini sevindirdilər. Məlum olan odur ki, bütün yol boyu Misir xəzinədarının yaxşılıq və səxavətindən danışdılar. İkinci dəfə qayıdıb daha çox ərzaq almağa, hazırlıqlarını bildirdilər. Bəlkə elə eyni zamanda daxil olan kimi Misir padşahının qonaqpərvərliyindən, səxavətindən dastanlar düzəldilər.

Təbərsi yazır ki, Yəqubun oğlanları qayıdan kimi atalarına dedilər: -"Atacan! Biz ən böyük padşahların yanından gəlirik. Elm, hikmət, təvazö, mətinlik, izzətdə onun misli tapılmaz. Əgər camaatın arasında sənə oxşarı tapılsa, ondan başqa heç kəs olmaz!"

Başqa bir səbəbi də var idi ki, onları atalarının yanında daha çox onun səxavətindən danışmağa məcbur edirdi. Çünki Misirin xəzinədarına verdikləri sözə görə Benyamini atalarından alıb Misirə aparsınlar. Doğrudan da bu iş onlar üçün çox çətin idi. Çünki bir tərəfdən onunla çox öyrəşmişdi, onu heç vaxt özündən ayırmaq istəmirdi. Digər tərəfdən isə Yusifin başına gətirdikləri bəlaya görə etibardan düşmüşdülər. Yəqubu razılığa gətirməyin nə qədər çətin olduğunu bilirdilər.

Qıtlıq illəri hələ də davam edirdi. Günlər keçdikcə Yəqubun ailəsinin taxıl və ərzaqa ehtiyacı çoxalır. Misirdə gördükləri vəziyyətə əsasən yenidən ora səfərə çıxmaq istəyirdilər.

İmkan dairəsində ailələri üçün çoxlu ərzaq və taxıl gətirmək istəyirdilər.

Elə əvvəl günlərdən Misirə qayıtmaq və Benyamini də özləri ilə aparmağı aralarında pıçıldayırdılar. Qur'ani-Kərim onların dilindən belə nəql edir ki, onlar dedilər: -"Ata! Bizə ərzaq verilməsi qadağan edildi".("Yusif" surəsi, ayə 63). Əgər Benyamini bizimlə Misirə göndərməsən, bizə daha heç bir şey verilməyəcək. "Yenidən ərzaq almaq üçün qardaşımızı bizimlə birlikdə Misirə göndər".("Yusif" surəsi, ayə 63). Bizi orada qəbul edib taxıl versinlər və qıtlıqdan canımızı qurtaraq. Bu istəyin ardınca Yəqubun onları etiraf etməməsinə bildikləri üçün, əlavə edərək dedilər: -"Biz mütləq onu qoruyacağıq!" ("Yusif" surəsi, ayə 63).

Yəqub çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdı: -Bir tərəfdən ərzaq gətirmək üçün çarəsiz oğlanlarını Misirə göndərməli idi. Digər tərəfdən isə Benyamini göndərməsə taxıl, ərzaq ala bilməyəcəklər. Yenidən onlara öz oğlunu, Benyamini etibar etmirdi. Hələ də Yusifi, Benyaminin qardaşını oğlanlarla göndərməyin acısı damağından getməmişdi. Bir az fikirləşdikdən sonra onlara dedi: -"Bundan əvvəl qardaşını sizə etibar etdiyim kimi, heç onu sizə etibar edə bilərəmmi?" ("Yusif" surəsi, ayə 64). Sizin bu sözlərinizə görə sizə inana bilərəmmi? Siz deyildiniz ki, Yusifi məndən aldınız. And-aman elədiniz ki, onu qoruyub sağ-salamat qaytaracaqsınız. Amma gecə qayıtdınız. Yalandan dediniz ki, canavar

onu yeyib. Bu cür keçmişlə sizə necə inanım?!" Yəqub bu cümlələri öz oğlanlarına olan etibarsızlığı və itmiş Yusifə qarşı olan məhəbbətini bildirmək üçün ifadə etdi. Ardınca mehriban, qoruyan Allaha olan etibar və təvəkülü bildirmək üçün buyurdu: "Allah özü ən yaxşı qoruyandır və rəhmlilərin ən rəhimlisidir". ("Yusif" surəsi, ayə 64). Yəni sizə heç bir etibar yoxdur. Təkcə etibar mehriban, qoruyan Allaha məxsusdur. O, hər zaman bizi öz rəhmət və mehribançılığında saxlayır.

Bu cümlədən Yəqubun məqsədi ya Benyamini göndərməsində Allaha etibar, ya da itmiş Yusifin tapılmasından etibar və inamıdır. Gün gələcək Allah onu qaytaracaq.

Yəqubun oğlanları Benyamini özləri ilə aparmaq istəklərinin atalarının yanında təzələmələrinə səbəb, yüklərini açanda öz mallarının qayıtdığını görmələri idi. Buna görə də söhbəti belə açıb dedilər: - "Atacan! Daha nə istəyirik? Bu bizim özümüze qaytarılmış mallarımızdır. Biz (onun vasitəsilə) ailəmizə bir daha ərzaq alıb gətirər, qardaşımızı qoruyar və (ərzaqımızın üstünə) bir dəvə yükü də ərzaq artırırıq. Bu (əvvəlcə gətirdiyimiz) isə az bir ərzaqdır". Bir dəvə artıq yük bu qıtlıq illərində yaxşı köməkdir.

YƏQUB RAZILAŞDI

Yəqub ailəsinin taxıla, ərzaqa ehtiyacının olduğunu gördükdə, taxılın da Misirə getməklə əldə olunmasını bildikdə, Benyaminin getməsinə razılıq verməsindən başqa çarəsi qalmamışdı. Övladların xoş keçmişləri olmadığından onlarla Benyamini qorumaları və yenidən Kənanaya qaytarmaları haqda əhd-peyman bağladı. Əhd-peymanda gücləri çatana qədər ondan mühafizət etmələri göstərilirdi.

Bəlkə də Yusif haqda göstərdikləri etibarsızlığı onların üzünə vurmasının əsas səbəbi onların daha diqqətlə Benyamini qorumalarına məcbur etməsi idi.

Beləliklə Yəqub üzünü onlara tutub dedi: -"Başınıza bir bəla (ölüm, fəlakət) gəlməyəcəyi təqdirdə Benyamini (sağ-salamat) qaytarıb yanıma gətirəcəyinizə dair mənə söz verməyincə onu sizinlə (Misirə) göndərməyəcəyəm. Onlar söz verdikdə (Yəqub): -"Allah dediyimizə şahiddir!" -dedi." ("Yusif" surəsi, ayə 66).

Məsələ həll olundu. Oğullar atanı razı sala bildikləri üçün çox sevindilər və ikinci səfərə hazırlaşdılar. Bəzi rəvayətlərə əsasən birinci səfərlə ikinci səfərin fasiləsi altı ay oldu.

İKİNCİ SƏFƏR

Övladlar Misirə səfər üçün lazımlı şeyləri hazırlayıb yüklərini bağladılar. Benyamini də hazırlayıb xudahafizləşmək üçün atalarının yanına gəldilər.

Çox yaşlı Yəqub həyat təcrübəsindən əlavə vəhy ilə də əlaqədə idi. "Ey oğullarım! (Misirə) eyni qapıdan girməyin, ayrı-ayrı qapıdan daxil olun. Mən bununla Allahın qəza-qədrini sizdən heç bir şeylə dəf edə bilmərəm. Hökm yalnız Allahındır. Allaha təvəkkül edirəm. Təvəkkül edənlər ancaq ona təvəkkül edirlər". ("Yusif" surəsi, ayə 67).

BU GÖSTƏRİŞİN SƏBƏBİ

Yəqubun belə göstəriş verməsinin səbəbində müxtəlif fərziyyələr irəli sürülüb. Bəziləri yazırlar ki, Yəqub onlara göz dəymələrindən qorxurdu. Yəni bütün on bir güclü, gözəllik cəhətdən başqalarından seçilən oğullar Yəqubun önündə düzöldülər. Yəqub onların belə şəhərə daxil olmasından qorxurdu. Olmaya onlara göz dəysin. Çünki belə vəziyyətdə Misirə daxil olsalar camaatın diqqətini cəlb edəcəklər. Bu səbəbdən də müxtəlif qapılardan dağınıq halda daxil olmalarına əmr verildi.

Həqiqətdə göz dəymənin nə qədər düz olmasında, onun camaatdan bərəkətin çəkilməsində nə qədər təsirli olmasında peyğəmbərin buyruqlarında, elmi mübahisələrdə müxtəlif fikirlər söylənilib. Amma bu haqda bəhsə girmək bizi əsas mövzudan uzaqlaşdırır. Əlavə məlumat üçün bu ayənin təfsirinə "Məcmül-bəyan" və Fəxr Razinin "Ət-təfsirül-kəbir" kitablarına müraciət edə bilərsiniz.

Bəziləri deyir ki, Yəqub onların küt halda daxil olması və dövlət məmurlarının diqqətini cəlb etməsindən qorxurdu. Olmaya onlara sui-zənn edib onları axtarış üçün zindana salıb əziyyət etsinlər.

Allah taala bu göstərişin ardı ilə belə buyurur: -"... Ancaq Yəqubun ürəyindəki bir diləyi yerinə yetirmiş oldu. Şübhəsiz ki, Yəqub onu (vəhy ilə) öyrətdiyimiz üçün bir elm sahibi idi. Lakin insanların əksəriyyəti (onu) bilməz!" ("Yusif" surəsi, ayə 68).

Bəlkə də ayənin məfhum və təfsirindən belə başa düşülür ki, Yəqubun oğlanlarına dediyi sözündən məqsədi Allahın ona öyrətdiyi elm üzündən idi və Yəqub bizim qəzavü-qədərimizin qarşısını ala bilməz. Bizə təvəkkül etdiyindən biz də ona kömək etmək və onu xoşa gəlməz hadisələrdən yaxa qurtarmağı qərara aldıq.

Beləliklə on bir oğul yola düşdülər. Atalarının verdiyi göstərişə əsasən dağınıq halda şəhərin müxtəlif darvazalarından daxil oldular. Öz üst-başlarını səhmana saldıqdan sonra vəzirin sarayına tərəf yollandılar.

Təbiidir ki, Yusif öz yaxınlarına bildirmədən gecə-gündüz qardaşlarının yolunu gözləyirdi. Anbaan məmurların onların gəldiyini xəbər verməyini gözləyirdi.

Elə bu zaman məmurlar onların tanımadıqları halda on bir qüvvəli, yaraşlıq kişinin icazə istəmələri barədə xəbər verdilər.

Yusif böyük məmnuniyyətlə onlara icazə verdi. Onlara yaxşı qulluq etmələrini əmr verdi.

MİSİR VƏZİRİNİN HÜZURUNDA

Yusif özünə məxsus yerdə əyləşmişdi. Yəqubun oğlanları məclisə daxil olub lazım olan ehtiramı etdikdən sonra öz yerlərində əyləşdilər. Məclisə daxil olduqdan sonra aralarında hansı söhbətin baş verdiyi dəqiq məlum olmasada, adətə görə onlar əvvəlcə Yusifə etdiyi yaxşılıqlara görə təşəkkür edib, daha sonra söz verdikləri kimi özlərilə gətirdikləri kiçik qardaşlarını Yusifə tanıtdirdilər. Yusifdə öz növbəsində ataları və ailələri haqqında onlardan hal-əhval etdi.

Qur'ani-Kərim xülasə buyurur: -"Yusifin yanına daxil olduqda qardaşını (Benyamini) öz yanına çağırıb dedi: -"Mən sən qardaşınam bunların etdiyindən qəmgin olma."

Bəzi təfsirçilərin yazdığına görə Yusifin uzun illərin ayrılığından sonra gözü anadan bir olan qardaşı Benyaminə düşdü. O biri qardaşları ilə bir az danışdıqdan sonra iztirabını saxlaya bilməyib başqa bir otağa keçərək bir az ağladı. Daha sonra Benyamini yanına çağırıb özünü ona tanıtdırdı. ("Yusif" surəsi, 71-Nəi ayə).

Səduqun İmam Sadiqdən (ə) etdiyi rəvayətdə belə deyilir: -"Yusif o məclisdə Benyamindən atası barədə soruşduqda Benyamin onun vaxtından tez qocalmasını, Yusifin ayrılığından gözüne ağ gəlməsini dedi." Bu zaman Yusif qəhərləndi. Özünü saxlaya bilməyib ayağa qalxaraq başqa otağa keçib bir qədər ağladı. Daha sonra yenidən onların yanına qayıdaraq yemək gətirilməsinə əmr verdi. Yeməklər süfrəyə gələndə dedi: -"Sizlərdən hər biriniz anadan bir olduğunuz qardaşınızla bir qabın arxasında əyləşin."

Yəqubun oğlanlarının hər biri anadan bir olduğu qardaşı ilə bir qabın arxasında əyləşdi onların arasında tək-cə Beynamin idi ki, tək qalmışdı.

Yusif dedi: -"Sən nə üçün əyləşmərsən?" Benyamin dedi: -"Sizin əmriniz hər birimizin anadan bir olduğu qardaşı ilə bir qabın arxasında oturmaq idi. Mənim sə bunların arasında qardaşım yoxdur." Yusif dedi: -"Sənin anadan bir olduğun qardaşın yoxdur?"

Benyamin dedi: -"Mənim belə bir qardaşım vardı."

Yusif dedi: -"Bəs nə oldu?"

Benyamin dedi: -"Bunların dediyinə görə canavar onu parçalamışdır."

Yusif dedi: -"Sən onun ayrılığından nə qədər qəmgin və narahatsan?"

Benyamin dedi: -"Mən ondan ayrılığa çox narahatam. Belə ki, Allahın mənə verdiyi on bir oğlumun hamısının adlarını onun adından götürüb adlandırmışam."

Yusif dedi: -"Əgər özün dediyin kimi sən doğurdan da narahatdınsa bəs necə oldu ki, qadın yanına gedib övlad ləzzəti daddın?"

Benyamin dedi: -"Mənim atam saleh bir insandır. O mənə dedi: Ailə qur! Ola bilsin Allah sənə elə bir övlad versin ki, yer üzünü onun duasından ağırlaşsın."

Yusif dedi: -"İndisə gəl mənim yanımda əyləş və mənə bir qabdan yemək ye."

Bunu müşahidə edən o biri qardaşlar bir-birinə dedilər: -"Doğurdan da Allah Yusif və qardaşını bizdən üstün etmişdir. Gör iş nə yerə çatıbdir ki, Misirin padşahı onu öz qabının kənarında əyləşdiribdir."

Yusif bu zaman özünü Beynaminə tanıtdırıb dedi: -"Mən sən qardaşınam. Bunların etdiyindən qəmli olma."

Qeyd etmək lazımdır ki, Yusifin özünü Benyaminə tanıtdırması məsələsi qardaşlarının hüzurunda deyil, bəlkə gizləndə baş verməsi ehtimalı olunur. Elə bəzi tarixçilər də buna işarə etmişlər. Qur'anda gələn "Ava iləyi əxahu" cümləsindən də bu məsələni ələ gətirmək olar.

Hər halda Yusif özünü Benyaminə tanıtdırıdıqdan sonra başına gələnləri ona danışdı. O günə qədər çəkdiyi bütün bəla və müsibətləri onun üçün açıqladı. Bütün bunlardan sonra Benyamini öz yanında saxlamaq üçün çarə fikirləşməyə başladı. Bu ehtimal da olunur ki, Misirdə qalması Beynaminin özü tərəfindən Yusifə təklif olmuş, o, da bu barədə yol axtarmağa başlamışdı. Sonda qardaşlar bu macəradan xəbər tutmamış çarəsiz qalaraq bu məsələylə razılaşmışdılar.

BENYAMİNİ SAXLAMAQ ÜÇÜN YUSİFİN TƏDBİRİ

Allah talanın Qur'ani-Kərimdə bu barədə buyurduğunun xulasəsi belədir: -"Yüklərini bağladığı zaman camı (piyalə) qardaşının yükləri arasına qoydu və daha sonra carçı car çəkib: -"Siz karvan əhli oğrusunuz!" -dedi. Karvan əhli üzünü onlara tutub dedilər: -"Nə istəyirsiniz?" Onlar dedilər: -"Şahın camını itirmişik və hər kəs onu gətirsə bir yük ona müjdə veriləcəkdir və mən onun verilməsinə zəminəm." Yusifin qardaşları dedilər: -"Allaha and olsun siz bilirsiniz ki, biz burada fəsad etməyə gəlməmişik və biz oğru deyilik." Amma onlar dedi: -"Əgər yalan demiş olsaz cəzası nə olacaqdır?" Yusifin qardaşları dedilər: -"Cəza elə onun özüdür. (Onu nöker edib öz yanınızda saxlayın). Biz zalimlərə bu cür cəza veririk." Həzrət Yusif və ətrafındakılar axtarışa başladılar. Bu zaman camı qardaşının yükləri arasından çıxardı. Biz Yusif üçün belə tədbir tökdük. Daha şahlığından istifadə edib qardaşını tutmağa haqqı yox idi. Ancaq Allah istəyi ilə ola bilərdi. Biz hər kəsi istəyiriksə ucaldırıq və hər elm sahibindən daha da elmi edirik." ("Yusif" surəsi, ayə 70-76).

Bu Qur'ani-Kərimin yeddi ayəsinin tərcüməsi idi. Allah tala bu barədə xülasə açıqlama vermişdir. Sanki daha artıq şərhə də ehtiyac yoxdur. Elə qeyd olan ayələrə diqqət etmək mövzunu lazımcına çatdırır. Amma hər halda bir neçə nöqtəni qeyd etmək pis olmazdı.

1) Ayələrin mə'nasından və baş vermiş əhvalatdan Beynaminin bu hadisədən agah olması məlum olur. Bu planı elə Yusiflə Benyamin özü hazırlaması ehtimalı da vardır. Onlar belə bir plan çəkməklə dövlət qanununa və Yəqubun övladlarının etirafına əsaslanaraq heç bir mane olmadan Benyamini Misirdə saxlayırdı. Benyaminin özü tamamiylə camın onun yüklərinin arasında gizlədilməsindən agah və xəbərdar idi. Elə bu səbəbdən də yüklər axtarılan zaman heçnə demədən susur özündən heç bir əksül-əməl göstərmirdi. Ondan fərqli olaraq qardaşları bütün bu müddət ərzində narahatlıq keçirir və daha sonra dilə gələrək qəlblərində keçirdikləri hisləri aşkar edirlər.

2) Cam kimi tərcümə etdiyimiz şərif ayədə olan (səqayə) kəlməsi, mə'nanın zahirinə görə şaha adı olan qablardan olmuşdur. Bu qabdan məhz içilməli olan mayələr üçün istifadə olunur və Yusifin ixtiyarında imiş. Bəzi təfsirçilərin fikrinə görə peymanə yerinə də işlənmiş.

3) Carçının: "Ey karvan əhli siz oğrusunuz" -deyib car çəkməsindən Yusif üçün heç bir iradə yoxdur. Çünki oğurluğu onlara nisbət verən Yusif deyil carçı olmuşdur. Bu da carçının əsil məsələdən xəbərsiz olması ehtimalı yaradır. Digər bir tərəfdən də: "Ey karvan əhli siz oğrusunuz" -deməsindən hədəf onların əvvəllər tutduğu oğurluğa işarə ola bilər. Belə ki, Yusifin qardaşları qabaqlar atalarını aldadı Yusifi ondan oğurlamış və daha sonra quyuya atmış, ya da karvana satmışdılar. Beləliklə əgər bu sözün Yusifin tərəfindən əmr olunub və carçı tərəfindən deyilməsi ehtimalı olmuş olsa Yusifin həqiqətin əksinə söz deməməsi məlum olar. Çünki onlar həmin o insanlar idilər ki, şərəfət sahibi olan bir insanı -öz qardaşlarını oğurlamışdılar. Beləliklə onlar doğurdanda oğru idilər. Bu bəzi təfsirçilərin ayə haqqında fikirləri idi. Məsum İmamlardan olan bəzi hədislər də bu nəzəri dəstəkləyir.

4) Bu cümlənin xəbər formasında deyilməsi də mümkün deyil belə ki, bu cümlənin sual kimi soruşulma ehtimalı da vardır. Sanki carçı sual edir: -"Ey karvan əhli siz oğrusunuz?" Bu cür cümlələr arəb dilində çoxdur. Belə ki, onlar cümlənin inşa formasında deyir mə'nada isə sual qəsd edirlər.

Hər halda Yusif şəri yolla çox mahiranə qardaşı Benyamini yanında saxlaya bildi və bu yolda qardaşları tərəfindən heç bir tənəyə mə'ruz qalmadı.

QARDAŞLAR NƏ ETDİLƏR

Qur'ani Kərimin buyurduğuna görə (pərdə arxasında nələr baş verdiyindən və həmçinin Yusifin onların qardaşı olmasından bixəbər olan Yəqubun övladları belə bir hadisənin baş verə biləcəyini ağıllarına belə gətirmədiklərindən) Carçının: "Siz oğrusunuz" -deyib car çəkdiyi zaman arxayılıqda dedilər: -"Biz oğru deyilik və siz özünüz bilirsiniz ki, biz yer üzündə fəsad etmək üçün gəlməmişik." Onlardan sual olduqda: -"Əgər cam sizin yüklərinizin arasından çıxsa cəzası nə olacaq" -soruşulduqda

arxayınılıqla dedilər: -"Cəzası budur ki, onu tutub saxlayasız! İndiki cam Benyaminin malları arasından çıxmışdır çox çətin bir yerə giriftar olmusunuz!"

Digər bir tərəfdən də atalarını arxayın edib ona söz vermişdilər ki, Benyamin qoruyacaq və onu geri qaytaracaqlar.

İndi isə cam onun yükləri arasından çıxmış zahirdə oğru kimi müttəhim olmuşdur. Başqa tərəfdəndə oğrunun tutulub saxlanması qanununu qəbul etmişdilər. Belə bir hadisəni müşahidə edən qardaşlar nə edəcəklərini bilmirdilər.

Əgər Benyamini Misirdə qoyub geri qayıtsalar atalarına nə cavab verəcəklər? Əvvəllər Yusiflə belə bir işin baş verdiyinə görə (Yusif geri qaytarmamaları üçün) Yəqub onların sözüne inanmayacaq. Benyamini oğurluq etdiyinə görə Misirdə tutulmasını onlardan qəbul etməyəcəkdi.

Misir şahından onu azad etməsini istəmələri də mümkün deyildi. Çünki qoyulan şərt özləri tərəfdən təklif olunmuşdu. Həm şərt qoyub həm də ondan göz yummasını istəmələri bir-biri ilə uyğun gəlmirdi. Bundan əlavə belə bir şeyi istəmələri daha artıq şübhəyə səbəb ola bilərdi.

Hər tərəfdən çarə yolu üzlərinə bağlanmışdı.

Bəlkə də oğru adlandırılmaları müşküllərini neçə bərabər artırmış, onlara əzab verirdi. Bu məsələ başı aşağı olmalarına səbəb olmuş, əsl məsələdən xəbərsiz olan məmur və camaatın arasında xar olaraq damlağa mə'ruz qalmışdılar.

Sözsüz belə vəziyyətdə gördükləri ilk iş Benyamini danlamaq, qəlblərində olan çoxdankı küdurəti üzə vurmaq idi. Bu səbəbdən hər yerdən onun üstünə düşmüş hərə bir söz deyirdi.

Təbərsi öz təfsirində nəql edib deyir: -"Yəqubun övladları Benyamini üz tutub dedilər: -"Sən bizi rusvay və üzü qara elədin! Sən nə üçün o camı götürdün?" Benyamin onların cavabında dedi: -"Sizin mallarınızı yerinə yığan kəs bu camı da mənim mallarım ilə yerinə qoymuşdur."

Özlərini bu ittihamdan uzaqlaşdırmaq, ondan özgə olduqları Benyamini hesabını öz hesablarından ayıraraq düşdükləri başı aşağılıqdan çıxmaq üçün Misir şahı və oradakılara üz tutub dedilər: -"Əgər Benyamin (bu gün) oğurluq etmişsə (heç bir təəccübü yoxdur)" qardaşı da bundan qabaq belə etmişdir. ("Yusif" surəsi, 78-Nəi ayə). Bu sözlə demək istəyirdilər ki, bu oğurluq anadan yedikləri südün təsirindəndir. Onun qardaşı da həmin anadan süd yediyi üçün oğurluq etmişdi. Bizə gəldikdəsə biz oğru deyilik.

Yazıqlar sözü dedikləri adamın onun qardaşı Yusif olmasını bilmir və onu oğru adlandırırdılar. Bu yersiz sözləri ilə Yusifin pak ruhuna yeni zərbələr vurur, o böyük peyğəmbərin qabaqkı əzablarını artırırtdılar. Digər tərəfdən də əvvəl dedikləri: "Biz oğru deyilik!" sözləri ilə indi dedikləri arasında tam qarşı durma hökm sürürdü. Belə ki, onların -"Biz oğru deyilik!" cümləsini dedikdə Yəqubun övladlarının oğru olmamasını qəsd etdikləri halda indi onun iki oğlunu oğru adlandıraraq onlara oğurluq nisbətini verirdilər.

Yusif hansı əsasa görə oğru adlandırılmaları barəsində təfsirçilər bir neçə fikr söyləmişlər: -"Yusif uşaqlıqda ana babasının evindən bütü oğurlamış və sındırmışdı." Başqa bir təfsirə görə atasının evindən xəbərsiz bir şey götürüb fəqirə vermişdi. İbn Abbas və bəziləri belə demişlər: -"Yusif hələ anası dünyadan getməmişdən qabaq bibisinin himayəsində idi. O Yusifi çox sevirdi. Yusif böyüdükdən sonra Yəqub onu öz yanına gətirmək istədi. O, Yusifi yanında saxlamaq fikrinə düşdüyündən gizlincə kəməri onun belinə bağladı və daha sonra onun kəməri oğurladığını iddia etməyə başladı. O zaman onların arasında -"oğrunun oğurladığı mala görə nöker qalması" qanunu hökm sürdüyü üçün onu saxlamaq istədi. Bu məsələ pak İmamlardan (ə) olan bəzi hədislərdə də vurğulanmışdır.

Bəzilərinin nəzərinə görə Yəqubun övladları heç zaman baş verməmiş bir işin Yusifin adına deməklə öz abırlarını qorumaq istəyərək onu oğru adlandırmışlar. Onlar belə güman edirdilər ki, itmiş bir adamın adından yalan söz desələr də onun üstü heç vaxt açılmayacaqdır.

Hər halda belə bir yalanın adına çıxarılması Yusifin çox narahat olmasına səbəb oldu. Qardaşlarından xoş xətiyəsi olmayan Yusifə daha acı bir xətiyə əlavə oldu. Amma İlahi peyğəmbərlər və onların etəyində böyüyən adamlara məxsus olan güzəşt və əvlə onlarla xoş rəftar edərək heç nəyi üzə vurmadi. Allah tala buyurur: -"Yusif bu sözü ürəyində gizli saxladı və onlara bildirməyib (ürəyində) dedi: -"Sizin vəziyyətiniz daha xarəbdir. Allah sizin dediklərinizi daha yaxşı bilir." ("Yusif" surəsi, 78-Nəi ayə)

MÜŞAVİRƏ

Yəqubun övladları bu yalanı söyləməklə öz daxili narahatlıqları və başı aşağı olmalarını az da olsa Misir şahı və başqalarının yanında azaltmaq istəyirdilər. Amma onların çətinliyi təkəcə bununla bitmirdi. Bəlkə bundan da böyük narahatlıq atalarına verdikləri söz və onunla bağladıkları əhd idi. Onlar Yəqubla əhd-peyman bağlayıb Benyamini onun yanına qaytaracaqlarını söz vermiş, indi isə gözləmədikləri bir hadisənin baş verməsi nəticəsində onu Misirdə qoyub geri qayıtmaq məcburiyyətində qalmışdılar.

Bu səbəbdən müşavirəyə, yığışib məsləhətləşmək qərarına gəldilər. Apardıqları danışıqdan belə bir nəticəyə gəldilər ki, Misir şahının yanına gedib Benyaminin əvəzində onlardan birini saxlamasını və onu azad etməsini istəsinlər. Bu fikirlə Yusifin yanına gəlib dedilər: -"Ey şah, onun yaşı keçmiş atası vardır bizlərdən birini onun yerinə saxlayıb (onu bizə ver) ki, biz səni yaxşılıq edənlərdən görürük." ("Yusif" surəsi, 79-Nöi ayə)

Acizlikləri danışıqlarından hiss olunurdu. Digər tərəfdən Yusifin etdiyi yaxşılıqları onun yadına salmaqla Benyaminin qoca atasına nisbət atıfəli hissələrini qaldırmaq istəyir ki, bəlkə onların xahişləri ilə razılaşsın.

Onlar düşünmürdülər ki, Misir şahının hər nəyi vardisa onun paklığından, saflıq və ədalətindəndir. Elə həmin ədalət və paklığından idi ki, əvvəldən Misir şahı və xalqı arasında özünə məhəbbət qazanmış hamı onu haqq və ədalətin tərəfdarı kimi tanıyırdı. Belə olduqda o günahsız bir adamı günahkar bir adamın yerinə saxlaya bilməzdi.

Bu qanuni düzəldilmiş bir macərə olsa da Yusif və Benyamindən savayı heç kəs onu bilmirdi. Benyaminin heç bir oğurluq etməməsinə baxmayaraq hədəf təkəcə onu saxlamaqdan ibarət idi. Camaatın və məmurların yeganə bildiyi şey vardisa da o da bir karvanın yemək azuqəsi almaq üçün Misirə gəlməsini və qayıtdıqları zaman camlardan birini yüklərinin arasına qoyaraq özləri ilə aparmaq istəmələrini bilmələri idi. Qanuna əsasən Misir şahı təkəcə oğrunu saxlamalı və orada heç bir vasitəni qəbul etməməli idi.

Bundan xəbərsiz olan Yəqubun övladları təkəcə öz ehtiyaclarını görür və Misir şahının razılığını istəyirdilər. Yusifə onların istəyi qarşısında dedi: -"Allaha pənah aparırıq. Əgər biz malımızı tapdığımız adamın əvəzinə (başqasını) tutub saxlasaq bu zaman biz zalımlardan olarıq." ("Yusif" surəsi, 80-Nöi ayə).

BAŞQA BİR MÜŞAVİRƏ

Misir şahının aydın və qəti cavabı onların Benyamini aparmaq ümüdlərini göyə sovurdu. Bu işin mümkün olmamasını başa düşən qardaşlar başqa çarə axtarmağa başladılar. Bu fikirlə yeni bir müşavirəyə yığıldılar.

Bu arada böyük qardaşları (ki, mümkündür bu səfərdə onlara başçılıq etmiş ola) dilləndi: "Aya unudmusunuz ki, atamızın sizdən möhkəm və İlahi əhd almışdır"ki, Benyamini onun yanına qaytarıb, onu qoruyasız, xüsusilə sizin keçmişiniz onun yanında pisdür "bundan qabaq Yusifin haqqında" digər bir qardaşınız üçün "səhlənkariq etdiniz"çünki atanızla onun salamat qaytarmaq haqqında əhd bağlamanıza baxmayaraq vəfa etmədiniz. İndi qarşıya çıxmış bu vəziyyətlə hansı üzlə onun yanına qayıdacaqsınız? Onu Benyaminin oğurluq etməsiylə necə inandıracaqsınız? Necə deyəcəksiz ki, Misirin oğurluq haqqında olan qanununa görə onu orada saxlayıblar?

Buna görə "Mən buradan hərəkət etməyəcəyəm"atam icazə verməyincə bu şəhərdən çıxmayacağam. "Ya da Pərvərdigar özü mənim haqqımda hökm etsin" ki, bir yol tapıb üzrlə atamızın yanına qayıdaq, ya da Benyaminin xilas olmasına bir yol tapaq.

Bu cümlədən "Ya da Pərvərdigar mənim haqqımda hökm etsin"məqsədi ola bilər ki, mən ölüncə buradan çıxmayacağam olmuş olsun.

Bu sözün ardınca deyir: -"Amma siz atanızın yanına qayıdın. ("Yusif" surəsi, 81-Nöi ayə). Ailələrinizi nigarançılıqdan çıxarın və bu çətinlik illərində onları ərzaqsız qoymayın. Beynaminə gəldikdə isə onun haqqında hər nə olmuşsa ataya çatdırıb deyir: -"Ata can, oğlun oğurluq etmişdir biz də təkəcə öz bildiyimizə şəhadət vermiş və qeybdən (pərdə arxasından) xəbərsiz idik. ("Yusif" surəsi, 82-Nöi ayə).

Dediyi: "Biz təkəcə öz bildiyimizə şəhadət vermiş və qeybdən (pərdə arxasından) xəbərsiz idik" cümləsindən iki məna başa düşülür;

1) “Bizdən oğrunun cəzası nədir?” –soruşduqda oğurluq qanunundan nə bilirdikse (Oğrunu oğurlanmış mala görə saxlanılmasına) təkəcə ona şəhadət vermişik. Biz Beynaminin bu işi görməsindən xəbərsizdik. Bilmirdik ki, cam onun mallarının içindən çıxacaq və onlar da onu həmin cəza ilə cəzalandıracaqlar.

2) Ata can, bizim “Oğlun oğurluq etmişdir” -deməmizdən məqsədimiz zahiri görüb şəhadət verməyimizdir. Həqiqət və pərdə arxasından xəbərimiz yoxdur. Biz onun doğurdan da oğru olmasından və ya bunun qabaqcadan hazırlanmış bir iş olmasından xəbərsizik.

Hər halda Yəqubun böyük oğlu əvvəllər də belə bir işin baş verməsindən, atasının onların sözlərinə kifayətlənməyəcəyini bildiyini əlavə edib dedi: -”Ona deyin ki, bizim sözümlərin düz olmasına inanmaq üçün bu haqda bizim olduğumuz şəhərin əhalisindən və gəldiyimiz karvan əhlindən soruşa bilərsiniz.

ATANIN HÜZURUNDA

Yəqubun övladları böyük qardaşlarının göstərişi ilə Kənanəyə yola düşdülər. O özü isə həmin şəhərdə qaldı. Böyük qardaşın dediyi kimi Yəqubun doqquz oğlu Kənanəyə gəldikdən sonra atalarını qane edə bilmədilər. Onlar Benyaminin oğurluq etdiyi üçün tutulub saxlanılmasını ona desələr də o, bu sözə inanmadı.

Qur’ani-Kərimdə əhvalat belə nəql olmuşdur; Yəqubun oğlanları qayıtdıqları zaman böyük qardaşları dediyi kimi başlarına gələn əhvalatı atalarına danışdılar. O isə onların cavabında buyurdu: -”Xeyir, sizin öz nəfsiniz sizi bu işə sövq etdi (pis əməlinizi sizə yaxşı göstərdi). (Allah mənə) yalnız gözəl (tükənməz, dözümlü) səbr (gərəkdir). Ola bilsin ki, Allah onların (oğlanlarımla) hamısını mənə yetirsin! O, həqiqətən (hər şeyi) biləndir, hikmət sahibidir!” (“Yusif” surəsi, 84-Nö 1 ayə).

Bu söz həmin o sözdür ki, Yəqub Yusif itdiyi zaman oğlanlarına demişdi. Orada da oğlanları səhradan qayıtdığı zaman ona dedikləri: -”Biz yarışa getmiş Yusifi öz mallarımızın yanında qoymuşduq ki, canavar onu yedi” sözün qarşısında demişdi: -”Bəlkə sizin nəfsləriniz sizi bu işə sövq etmişdir və (mən) gözəl səbr etməliyəm.” (“Yusif” surəsi, 84-Nö 1 ayə).

Bu cümlənin mə’nasından oğlanlarının sözünü qəbul etməməsini ələ gətirmək mümkündür. Elə Yusifin haqqında da bu sözü demək mümkündür. Bəzilərinin nəzərinə Yəqub onların sözünü rədd etmək istəmirdi, bəlkə bu söz Yusifin dastanına işarə olaraq onun davamı və ona bağlı idi.

Bir başqa nəzərə görə isə Yəqub (ə) bu cümlələrlə Benyamini aparmaqları üçün israr etdiklərinə işarə etmək istəmişdi. Bu yolla onlara demək istəyirdi ki, Benyamini aparmaqla siz daha çox mal əldə etmək istəyir və onu salamat qaytaracağımızı vədə verirdiniz. Nəfsləriniz belə bir işi sizin üçün açıqlamış və bu fikirlə mənim yanıma gələrək israr edib razılığımı ələ gətirdiniz. Həqiqətdə Allahın təqdirindən (qəza və qəderindən) xəbərsiz idiniz və bilmirdiniz ki, İlahi təqdir sizin düşündüyünüzün əksinədir.

Digər fikrə görə isə onun fikri Benyamini oğurluq etməməsi və bunun təkəcə sizin xəyalınız olmasını bildirmək istəməsi idi. Amma işarə olduğu kimi ayənin quruluşuna, əvvəl və axırına diqqət etdikdə birinci nəzərin daha düzgün olması nəzərə çarpır. Bu bərdə yeganə irad bu mə’nanın peyğəmbərlərin qeybi elmlərdən əgah olmaları ilə düz gəlməməsi məsələsidir. Belə bir iradın cavabı da öz yerində deyilmişdir. Böyüklər demişlər: -”Heç də peyğəmbərlərin və din başçıları İmamların Allah taala kimi hər yerdə hüzurə malik olub həmişə qeybdən xəbərdar olması, hər bir mövzunu bilmələri düzgün deyildir. Bəlkə bu mövzu İmamlarının buyurduğu kimi peyğəmbər və İmamlarının Allah taaladan onlara verilən üstünlüyü, hər zaman qeybdə olan mövzudan əgah olmaq istədikdə Allahın onları xəbərdar etməsidir və bu iş onların istəmədiyi zaman baş vermir.”

Hər halda bu bəhsdən uzaqlaşib öz bəhsimizə qayıtsaq daha yaxşı olar. Yəqubun oğlanları əhvalatı atalarına çatdırıb cavablarını aldıqdan sonra daha onlardan heç nə soruşulmadı.

MARAQLI VƏ DİQQƏT OLUNASI BİR İNCƏLİK

İki ayədə və qarşıya çıxmış bu iki əhvalatda çox maraqlı və eyni halda ibrətəmə bir məsələ ilə üzləşmək olar. Həmin məsələ Yəqubun hər bir halda, yəni Yusifin istəməsi, Benyaminin tutulması, böyük oğlunun geri qayıtmayıb qalması halında ən böyük təsəlliverici xatirələrə arxayınlıq gətirən, bütün çətinliklərdə pənah sahibinə pənah aparmasıdır. O, Allaha olan təvəkkül və inamı ilə daxili arxayınlığı ən yüksək dərəcədə qoruyub saxlayaraq özünə təsəlli verir.

O, bir ayədə deyir:

“Xeyr (heç də dediyiniz kimi deyildir), sizin öz nəfsiniz sizi bu işə sövq etmişdir (çirkin əməlinizi sizə gözəl göstərmişdir). Mənə yalnız gözəl (tükənməz, dözümlü) səbir gərəkdir. Dediklərinizdən (Yusif barəsində dediklərinizin yalan olduğunu sübut etməkdən) ötrü ancaq Allahdan kömək diləmək lazımdır!” (“Yusif” surəsi, 18-Nöi ayə).

Digər ayədə isə

“(Qardaşlar Yə’qubun yanına qayıdıb əhvalatı atalarına danışdıqdan sonra) o dedi: -”Xeyr, siin öz nəfsiniz sizi bu işə sövq etdi (pis əməlinizi sizə yaxşı göstərdi). (Bir dəvə yükü artıq ərzaq almaq xatirinə qardaşınızı bada verdiniz. Əvvələn, Benyamin heç vaxt oğurluq etməz. İkincisi, oğurluq edənin tutulub kölə edilməsi bizim şəriətimizdədir, Misir hökmdarı bizim şəriətimizi haradan bilir? Bunu siz ona demisiniz). (Mənə) yalnız gözəl (tükənməz, dözümlü) səbir (gərəkdir). Ola bilsin ki, Allah onların (oğlanlarının) hamısını mənə yetirsin!” cümləsini deyir. (“Yusif” surəsi, 83-Nöi ayə).

Orada Allahdan Yusifin ayrılığında ona kömək etməmişdi. Burada da ümid tellərini mehriban Allahdan qırmayaraq, bir gün Allah taala bütün övladlarını (hətta Yusifi) ona qaytaracaq ümidiylə səbr edirdi.

Bu, Allaha təvəkkül edib imanlı insanların ən böyük üstünlüyüdür. Onlar heç zaman özlərini itirməyərək, bəla və müsibət nə qədər çətin olmuş olsada belə ruhi sabitliklərini qoruyub saxlayırlar. Çünki onlar belə hallarda ən möhkəm səngərə pənah aparır, ən qüdrətli varlığa arxalanırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu özü Allaha imanın, Yaradanına olan diqqəti ən böyük zahiri faydalarından biridir. Belə bir iman hər zaman ümitsizliyi insandan uzaq edir, onun qəlbində gələcəyə inamı daha da artırır və işlərini daha da sürətlə etməyə sövq edir.

YƏQUBUN QƏMİNİN ŞİDDƏTİ

Bir-birinin ardınca olan bəlalar, cürbəcür müsibətlər Kənan qocasını əhatə etmiş, gündən-günə yeni-yeni qəmlər köhnə kədərlərinə əlavə olunurdu. Bir gün Yusifin ayrılığına giriftar olur və uzun illər onun hicranından göz yaşları tökərək təskinliliyini Benyaminin vücudunda tapır. Digər bir gün isə Benyamində ondan ayrılır, yenə hicrana mübtəla olur. Başqa bir müsibət isə böyük oğlunun Misirdə qalıb geri gəlməyərək bir daha Kənana qayıtmayacaq xəbərini eşidir. Qayıtmasına isə atasının əmrini və ya Allahın onun barəsində verəcək hökmünü (yeni orada öləcəyini) şərt qoyur.

Əlbəttə Yəqubun qəm və kədərinin əsasını Yusifin ayrılığı tuturdu. Gözünün yaşları, qəlbinin ahı Yusifi xatırlamaqla göz və qəlbindən zahir olurdu. Benyaminin tutulması və böyük oğlunun Misirdə qalması sadəcə olaraq bunlara əlavə olurdu.

Çoxlu göz yaşları və həddindən artıq qəm-qüssə Yəqubun gözlərinə ağ gətirmişdi. Evdə tökdüyü göz yaşları, ah-naləsi ailə üzvlərinə narahatlıq gətirdiyi və bəlkədə onların danlamasına düçar olduğu üçün övladlarından ayrılıb kənara çəkilərək Yusifin həsrətindən ağlamağa üstünlük verdi.

Qur’ani-Kərim onun övladlarının dilindən buyurur: -”Allaha and olsun sən o qədər Yusifi xatırlayırsan (onun üçün göz yaşları tökürsən) ki, axırda onun halına yetişəcək, ya xəstələnəcək, ya da həlak olacaqsan”. (“Yusif” surəsi 86-Nöi ayə).

Yəqub nə edə bilirdi? Yusifin cəzb edici qiyafəsini, mələk tək simasını gözü önündən uzaqlaşdırıb unuda bilirdimi? Bəlkədə onu yaddan çıxara bilməməsinin səbəbi ilahi vəhy və qeybi ilhamla sağ olmasını bilməsi idi. Amma onun harada məskunlaşmasından xəbərsizdir. Amma uzun illər bundan qabaq Yusifin ölməsini iddia edən qardaşlara bunu necə açıqlaya bilirdi? Onlar bu sözü (yalan demələrinə baxmayaraq) atalarından qəbul etməzdilər.

Qəmini təkcə Allahla bölüşdürməkdən savayı çarəsi olmayan Yəqub ürəyini onun dərğahına bağlayıb suallarının cavabında dedi: -”Mən pərişanlılığımın şikayətin və qəlbimin kədərini təkcə Allaha aparır və Allahdan (lütfündən) sizin bilmədiklərinizi bilirəm”. (“Yusif” surəsi 87-Nöi ayə).

İkinci cümləni deməklə sanki: “Mən Yusifin sağ olmasını bilirəm” -demək istəyir. Bilirəm ki, bir gün onun yuxusu açılacaq və siz hamınız onun qarşısında səcdə edəcəksiniz. Mən heç zaman Yusifi unuda bilmərəm. Ola bilsin həmin anda, ya ondan sonra oğlanlarının Misirə üçüncü səfəri zamanı onlara Yusifin və Benyaminin axtarmasını tapşırılmış və Allahın lütfündən məyus olmalarını sifariş etmişdi. Bu işə çox israr etməsi həqiqətdən uzaq deyildir.

Hər halda Yəqubun ailəsinin az olan ərzağı sona çatdı. Yəqubun oğlanları yenidən Misirə səfər etməyə hazırlaşmağa başladılar. Əllərində ticarət üçün olan bütün malları özləri ilə götürüb yol tedarükü

gördükdən sonra vidalaşmaq üçün atalarının yanına gəldilər. Yusiflə bu tezlikdə görüşəcəyinə ümidvar olan Yəqub onlara dedi: -"Ey oğullarım! Gedin Yusif və qardaşı barəsində sorağ edin və Allahın rəhmətindən (və lütfündən) məyus olmayın. Kafirlərdən savayı heç kəs Allahın rəhmətindən məyus olmaz". ("Yusif" surəsi, 88-Nöi ayə).

Yəqubun övladlarının üçüncü səfəri

Yəqubun övladları buğda almaq üçün əllərində olan az mallarını götürüb özlərinin qoca ataları ilə vidalaşaraq yola düşdülər.

Ruhi vəziyyətləri qabaqkı səfərlərindən fərqlənirdi. Qabaqkı səfərlərdə böyük qardaşları onların kənarında olub onun böyüklüyündən bəhrələnir, başçılığından istifadə edirdilər. İndi isə o Misirdə qalmış başına nə gəldiyindən xəbərsizdirlər. Digər bir tərəfdən də keçən səfərlər ərzində Benyamin barəsində də fikirləri arxayın idi. Bu dəfə isə ondan da nigaran olub Misir dövlətinin zindanında nələr çəkdiyini bilmirdilər.

O biri səfərlərində ərzaq almaq üçün çoxlu malları olsada bu dəfə əlləri dünya malından boşalmış, qəhətlik illərinin davam etməsi ailələrini böyük bir çətinlik qarşısında qoymuşdu. Nə qədər çalışsalar da belə buğda almaq üçün çox az mal ələ gətirə bildilər. Zahiri hesablamalarına görə keçən səfərlərə görə çox az malla geri qayıdacaqları gözlənilirdi.

Gələcək hələ də onlar üçün qaranlıq idi. Qəhətliyin nə qədər uzanacağını, himayələrində olan böyük ailələrinin də necə dolandıracaqlarını bilmirdilər. Hər halda ümitsizlik hər tərəfdən onları əhatə etmiş, Yəqubun ümid bəxşedici Yusifin diri olması xəbəri də onlara kömək olmamışdı. Bəlkə əksinə onlara Yəqubun sözü bir az onların ümitsizliyini artırmış, amma atalıq hörmətini saxlayaraq onun etdiyi xahiş qarşısında (Yusif və qardaşını axtarmaq) heç nə deməmişdilər. Yoxsa bu söz onlar üçün inanılmaz bir fikir idi. Əlli il bəlkə də bir az artıq vaxt keçdikdən sonra Yusifi Misirdə tapıb onun köməyi ilə izzətə çatmaq mümkün olası iş deyildi.

Yol boyu fikirlərinə gəlməyən yeganə şey vardısı da, o da əzablı günlərinin sona çatması fikri idi. Onlar bilmirdi ki, bu səfərləri Misirdə onların əzəmət və böyüklüyə çatmaları ilə nəticələnə bilər. Amma onların bütün fikir və qüссələri bu səfərdə çoxlu mal əldə etməyin yaxın idi. Çoxlu mal əldə edib ailələrini saxlamaq və beləliklə fikirlərini asudə etmək istəyirdilər.

Onlar nigarandılar ki, olmaya Misir şahı onlarla da başqaları kimi rəftar edərək təkçə mallarının müqabilində onlara mal versin və beləliklə çox az maldan başqa heç nə onların qismətinə düşməsin. Bundan sonra ailələrinin qalan ehtiyaclarını haradan və hansı yolla ələ gətirə bilərdilər? Ümidləri təkçə Misirin səxavətli şahına idi. Onun böyüklük və səxavətindən istifadə edib çətin hallarını açıqlamaqla daha çox ərzaq ala bilərdilər. Onun qabaqkı iki səfərdə onlara etdiyi xüsusi hörmətinin yadlarına salaraq ürəklərinə təskinlik verməyə çalışırdılar.

Amma Benyamin və camın onun yüklərinin arasından çıxmasını yadlarına saldıqda bu dəfə onları Misirin şahının yanına belə buraxmamalarından qorxur, qazana biləcəkləri az ərzaqı ələ gətirə biləcəklərindən belə naümid olurdular.

Bir-birinə zidd olan fikirlər onları daxillərinə çəkilməyə məcbur etmiş iztirab və soyuqluq onlara hökm edirdi. Hər nə qədər Misir şəhərinə yaxınlaşırdırlarsa təşvişləri bir o qədər də artırdı.

Bəli, qorxu və ümidlə dolu qəlblə şəhərə daxil oldular. Bir az istirahət etdikdən sonra çox az olan mallarını götürüb Misir vəzirinin evinə yollandılar. Onlar özlərini onun hüzuruna çatdırma bildilər. Ola bilər onun yanına gəlməmişdən qabaq böyük qardaşlarını tapmış və daha sonra onunla birlikdə şahın yanına gəlmişdilər.

Qur'ani-Kərimin nəql etməsindən və onların danışığından iztirablı və pərişan olmaları məlum olur. Onlar öz xahişlərini ələ başladılar: "Ey vəzir! Biz və ailəmiz çox çətin bir vəziyyətə düşmüş (çox çətinliklərə düşər olduğumuza görə), çox az malla sənə yanına gəlmişik. Ümidimiz təkçə sənə böyüklüyünə və səxavətinədir. Ümidvaram haqqımızda lütf edərək az malımıza baxmayıb bizə artıqlaması ilə ərzaq verəsən. Ey vəzir! Bizim bu ümidimizi naümidliyə çevirmədən ehsan et ki, Allah taala ehsan edənlərə yaxşı mükafat verir. ("Yusif" surəsi, 89-Nöu ayə).

Yəqubun övladları bu cümlələrlə pərişan və yazıqlıqlarını çox böyük şəkildə göstərdilər. Misir vəzirinin nəzərini özlərinə cəlb etmək üçün bundan artıq demək olmazdı. Sözlərindən çətinlikləri asanlıqla başa düşülürdü. Yusifi quyuya atdıqları zaman özlərində hiss etdikləri cavanlıq qüdrəti və qururdan əsər-əlamət qalmamışdı.

Həyatın ağırlığı, çətin günlər öz əsərini qoyub onları ədəbləndirmişdi. İndi Misir vəzirinin qarşısında duraraq əllərini acizənə halda ona uzatmışdılar. Bunlardan da çətin qarşısında acizlik edib zillətlə əl açıqları böyük və səxavətli adlandırdıkları adamın həmin Yusifin olması idi. Bir zaman hər cür əzabı ona rəva görmüş, heç bir günahı olmadan döyərək daha sonra onu quyuya atmışdılar.

Bəli, Allah taala bu yolla onların etdiyi əzab və əziyyətin əvəzini verir. Yusifinsə məzlumiyyətinin səbr və təqvasının nəticəsini belə aşkara çıxarır. Onun uca məqama, əzəmətə çatdırır, qardaşlarını onun qarşısında zəlil və xar edir. Bəlkə də Yusifin o günə qədər özünü onlara tanıtdırmamasının səbəbi Allahın belə bir günü onlara göstərməsi üçün imiş. Qabaqlar həsadət və qürur sahibi olan qardaşları əvvəlcə onun qarşısında zəlil etməli sonra isə onu tanımalı idilər.

Amma (əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi) İlahi insanların rəftarı pisləyə pisləklə cavab vermək olmayıb, heç kəsə intiqam almaq üçün zərbə vurmayıblar. Sanki bundan artıq qardaşlarının xar olmasına dözə bilməyib onların əziyyət çəkməsini rəva bilməyən Yusif ilk addımda özünü onlara tanımaq fikrinə düşdüyündən onlara dedi: -"Heç bilirsiniz o vaxt ki, nadan idiniz Yusif və onun qardaşı ilə nə etdiniz. ("Yusif" surəsi, 90-Nö 1 ayə) Bəlkədə ikinci cümləni artırmaqla "o vaxt ki nadan idiniz" ("Yusif" surəsi, 90-Nö 1 ayə) onların əlinə bəhanə verərək etdikləri zalimənə rəftarlarına görə onlara üzr yolu göstərmək istəyirdi. Bu da öz növbəsində Yusifin böyüklüyünü yetirən və onun uca ruhani məqamını göstərən bir dəlil idi.

Mərhum Təbərsi Şeyx Səduqdan, İmam Sadiqdən(ə) rəvayət edərək o həzrət Yusifin özünü qardaşlarına tanıtdırmasının səbəbini elə bəyan etmişdir ki, Yəqub Yusifə belə bir məktub yazmışdı: Bismillahir rəhmanir rəhim. Bu ədalətlə rəftar edib peymanəni tamamiylə ödəyən Misirin vəzirinə olan Yəqub ibn İshaq ibn İbrahim Xəlilur-Rəmandan yazılmış bir məktubdur. Həmin İbrahim ki, Nəmrud atəş hazırlayıb onu yandırmaq istəmiş, amma Allah isə o atəşi onun üçün soyuq və salamatçılıq edərək ona nicat vermişdi.

Ey vəzir, biz həmin o ailəyik ki, dalbadal Allah tərəfindən imtahan bizim üstümüzə tələmiş bizi yaxşı və pis günlərdə sınamışdır. İndi artıq iyirmi ildir ki, ardıcıl olaraq müsibətlər mənə üz gətirmişdir. İlk dəfə olaraq oğlanlarımdan arasında onunla təskinlik tapıb ülfət bağladığım oğlum Yusif anadan ayrı olan qardaşlarının israrı ilə səhər tezdən onlarla oynamağa gedib axşam isə ağlaya-ağlaya üstümə gələrək yalandan qanlı köynəyi mənə göstərərək canavarın onu yeməsini mənə dedilər. Onu ayrılığı məni çox sarsıtdı. Ayrılığı nəticəsində tökdüyüm göz yaşlarından gözlərimə ağ gəldi.

Ürəyimə təskinlik verən bir qardaşı vardı. Hər zaman Yusifi xatırlayırdımsa onu sinəmə sıxırdım. Sən onu istəmiş, özləriylə Misirə gətirmələrini tələb etmişdin. Gəlmədiyini surətdə onlara ərzaq verməyəcəyini demişdin. Mən də onu buğda gətirməsi ümidi ilə göndərmişdim. Amma qayıtdıqları zaman onu qardaşları ilə görmədim. Onun şaha məxsus camı oğurladığını mənə dedilər. Bizsə belə işlərdən (oğurluqdan) uzaq olan bir ailəyik. Bu yolla onu həbs edib məni onun ayrılığına düçar etdin. Bu ayrılıqdan belim əyildi və müsibətim daha da artdı. İndisə bizim boynumuza minnət qoyub onu azad et. İbrahim ailəsini azad etməyə tələs.

Yəqubun övladları məktubu özləri ilə gətirmişik və Yusifə təqdim etmişdilər. Bundan əlavə özləri də Benyaminin azad etməsini ondan istəmişdilər. Yusif atasının məktubunu aldıqda öpüb gözü üstə qoydu. Məzmunundan agah olduqdan sonra o qədər ağladı ki, əynində olan köynəyi göz yaşlarından yaş oldu. Sonra özünü qardaşlarına tutub dedi: -"Bilirsiniz Yusif və qardaşı ilə nə etdiniz?" ("Yusif" surəsi, 90-Nö 1 ayə)

Hər halda əzizin bu sözləri Yəqub övladlarını daha da heyrətə saldı.

Yusifin tanıdılar

Yusifin qardaşları qarşılarında durmuş bu əzəmətli insanın kiçik qardaşları ola bilməsini belə təsəvvür edə bilməzdilər. Amma bu cümləni eşitdikdən sonra qəflətən fikirləri dəyişib diqqətlə onun üzünə baxmağa başladılar.

Özlərində fikrə gedib nə üçün belə birdən birə Misir vəziri Yusifin adını çəkməsi barəsində düşünməyə başladılar. Sanki Misirin vəziri bütün keçmiş hadisələrdə onlarla bir yerdə olmuş hadisələri izləmişdi? Bəlkə bütün bunların hamısını Benyamin ona demişdi? Bu mümkün deyildi, çünki o zaman Benyamin onlarla olmamışdı və onlardan da heç biri bu günə qədər sirri heç kəsə açmamışdı.

Yavaş-yavaş qabaqkı səfələri yadlarına düşməyə başladı. Keçmiş səfərlərdə də Misirin vəziri ataları haqda soruşur, o biri qardaşını xəbər alır, cavablarına çox diqqətlə qulaq asır, bəzən atalarının

müsbətlərini eşitdikdə halı dəyişsədə özünü ələ alıb bildirmirdi. Bundan əlavə onları çox yaxşı qarşılamaı mallarını öz sarayında saxlaması başqa bir mə'nanı çatdırırdı. Daha sonra Beynamini gətirmələrini israr etməsi və müəyyən bir tədbirlə onu öz yanında saxlaması, başqa bir tərəfdən atalarının: "Gedin Yusif və qardaşı haqqında axtarış aparın və Allahın lütfündən naümid olmayın"- deməsi bir-birinə bağlanmış zəncir kimi gözləri önündən keçirdi. Nagahan fikirlərinə Misir vəzirinin həmin Yusif olması ehtimalı gəldi. Bəlkə bu böyük insan həmin Yusifdir ki, karvan əhli onu bura gətirmiş və bu məqama çatdırmışdır?

Bu fikir ildırım kimi fikirlərində işıqlandı. Başlarını qaldırıb diqqətlə Misir vəzirinin üzünə baxmağa başladılar. Bir az diqqət etdikdən sonra bu fikir daha da zəhinlərində dərinləşməyə başladı. Onda: "Sən doğrudanda bizim qardaşımız Yusifsən" -deyib soruşmaq istədilər. Amma fikrlərinin yanlış çıxmayacağından qorxub susdular. Birdən o doğrudanda heç bir təqsiri olmadan əziyyət etdikləri Yusif ola bilərdi. Atanın məhəbbətlə dolu qoynundan ayırmış qardaşlarından etdikləri rəftarın qarşısında nə üzr istəyə bilərdilər. Hansı üzlə onun üzünə baxıb qarşısında durardılar? Amma onun böyüklüyünü nəzərə alaraq cürətlənib dedilər: "Yoxsa sən Yusifin özüsən?" Dedi: -"Mən Yusifəm, bu da qardaşımdır. Allah bizə lütf etdi. Kim Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinmə və səbr etsə, (bilsin ki,) Allah yaxşı işlər görənlərin mükafatını zay etməz".("Yusif" surəsi, 91-Nəi ayə) Allah indiyə qədər mənə məhəbbət göstərmiş qarşıya çıxan hər hadisədə məni qorumuşdur.

Yəni məni özü mərhəməti ilə quyudan nicat verən Allahdır. Odur ki, mənə Misir vəzirinin evində yer vermiş, qadınların məkrindən və hiyləsindən qorumuşdur. Odur ki, mənim istədiklərimi qəbul etmiş zindanda mənə yer vermişdi. Odur ki, zindandan azad etmişdir.

Qısa desək, hər yerdə Allahın lütfü mənə şamil olmuşdur. Qardaşım Benyamində mənim kimi daimi olaraq haqq pərvərdigarın məhəbbətində olmuşdur. İndi də mənim yanımda əyləşib onun nemətlərindən faydalanır.

BİLİN

Yəqubun oğlanları bütün vücudları ilə qulaq asır (danışanın kiçik qardaşları Yusif olmasını başa düşmüşdülər), hər bir kəlməsini dinləmək istəyirdilər. Bir tərəfdən sevinc bütün bədənlərini əhatə etmiş Yusifin nə deyəcəyini bilmir, digər bir tərəfdən isə özlərini itirmiş və nədən, haradan başlayacaqlarını bilmirdilər. Bununla belə keçmiş rəftarlarından peşiman olmuş xəcalət təri onları əhatə etmişdi və nə üzr gətirəcəklərini bilmirdilər.

Onlar üçün sirrli qalmış başqa bir məsələ Yusifin belə bir məqama necə çatması idi. Bəlkədə özlərində fikirləşib deyirdilər: -"O, Yəqubun ətəyində tərbiyə almış ilahi peyğəmbərlərin ailəsində böyüdüyü üçün siyasi maraqlardan uzaq olaraq pak vücudu hər növ alçaqlıqlardan uzaq olmuşdur. Onun geniş ruhu və ailəsinin əzəməti belə bir məqama çatmaq üçün hər bir şeydən keçməyi ona icazə verməz. Sözsüz qeybi bir nəzər onun üstündə olmuşdur. Allah taala onda olan ləyaqətə ya bəndəlik vəzifəsini yerinə yetirdiyi üçün bu dünyada azca da olsa ona hədiyyə ətə edərək xalqın qəlbində ona qarşı məhəbbət yaratmış, zahirdə olan bu məqamı ona vermişdir. Bəlkədə Misir və onun ətraf xalqlarının bu qıtlıq illərində ərzaqını ilahi insanların ixtiyarında qoymuş, bu yolla onlar ədalət və üreyi yanıqlıqla milyonlarla insanı fəlakətdən nicat versinlər".

Bu fikir və həyacan onları diqqətlə Yusifə qulaq asmağa məcbur etmişdi. Yusifə diqqətlə qulaq asır, əvvəldən indiyə qədər başına gələnləri bilmək istəyirdilər. Milyonlarla inanın ərzaqını onun ixtiyarında olmasına nə səbəb olmuş, xalqın qəlbində özünə qarşı bu qədər məhəbbəti haradan qazanmışdır?

Yusif də əlinə keçmiş fürsətdən istifadə edərək bu dünyanın yüz faizli həqiqətlərindən bir-ikisini vurğulayaraq, xalqı əməllərin Allahına tərəf hidayət edib iman ruhunu və mənəviyyatını möhkəmlətmək, həqiqi səadətə sirlərini qardaşları və başqaları üçün açıqlamaq istəyirdi. Qardaşlarını onun sözlərinə qulaq asmağa hazır görənlər Yusif öz sözlərini elə davam etdi: -(Bəli şübhəsiz) kim Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinmə və səbr etsə (bilsin ki,) Allah yaxşı işlər görənlərin mükafatını zay etməz. ("Yusif" surəsi, 91-Nəi ayə).

Yəqubun rəşadətli oğlu və Allahın böyük peyğəmbəri öz müvəffəqiyyətinin sirrini qardaşları üçün bəyan etdiyi zaman bunu da onlara xatırlatdı ki, yaxşı əməl sahiblərinin mükafatı dünyanın pərvərdigarının yanında heç vaxt zay olmayıb, Allah taala təqvalı və səbirli insanların əcirsiz qoymaz.

Yusifin qardaşları onun böyüklük və əzəmətinə heyran olmuş, etdikləri işdən xəcalət çəkirdilər. Onların öz günahlarını etiraf etməkdən savayı çarələri qalmamışdı. Başa düşürdülər ki, Yusifi nə

qədər xar etməyə çalışsalar da, Allah onu əzəmətə çatdırmaq istəmiş qurduqları bütün planları əksini onlara göstərmişdi. Əvvəllər eşitmək belə istəmədiklərini indi gözləriylə görüb müşahidə edirdilər.

Onlar hətta Yusifin yuxuda gördüyü böyüklük və əzəmətinə qulaq asmaq istəməmiş onu belə bir iş üçün layiqsiz bilmişdilər. Onlar, hətta Yusifin bir gün böyüyüb onların kənarında özünə yer tutacağını belə ağıllarına gətirmirdilər. Amma bu gün Allah taala ən böyük siyasi-ictimai məqamı ona lütf etmiş milyonlarla özü kimi adamı onun itaətində qərar vermişdir.

Yusif hətta atalarının sevimlisi kimi görmək istəməyənlər indi Allahın onu milyonlarla insanın əzizinə çevirməsini müşahidə edirdilər. Xalqın ona olan məhəbbəti nəticəsində Yusif təkəcə onların zahirinə deyil, bəlkə qəlblərinə də hökm edirdi.

O gün Yusifin iltimas və yalvarmasına məhəl qoymayıb, təkəcə köynəyini də onun əynində qoymayan qardaşlar ələ salaraq "Yuxuda gördüyün Ay, Günəş və ulduzlardan alarsan": -demişdilər. Bu gün sə özəri xar və zəlil olaraq bir tikə çörək üçün Yusifin şahlıq taxtı qarşısında əl açıb öz lütf və səxavəti ilə onlara daha artıq buğda və un verməsini istəyirdilər.

Öz səhvlərini etiraf etdilər

Yəqubun oğlanlarının belə bir halda Yusifin böyüklüyü və əzəmətinə, özlərinin isə səhvini etiraf etməkdən savayı çarələri qalmamışdı.

İsrail övladları başlarını qaldıraraq dedilər: -"Allaha and olsun ki, Allah səni bizdən üstün etmişdir və biz sözsüz ki, günahkar olmuşuq". ("Yusif" surəsi, 91-Nöi ayə) Yəni, həm səni atamızın gözündən salıb xar etmək istəməyimizdə, həm də sənə qarşı etdiyimiz pislikdə səhv etmiş və günahkarıq. İndi isə ümidvarıq ki, sən bizi bağışlayıb əfv edəcəksən.

Yusif qardaşlarının üzündə olan nigarançılıq və iztirabı müşahidə edib özünə xas olan mərdlik və böyüklüklə dedi: "Bu gün sizə heç bir məzəmmət yoxdur". ("Yusif" surəsi, 92-Nöi ayə) Məndən arxayın olun. Mən olub keçənlərə göz yumub sizi bağışlayıram. Allah tərəfindən də bu müjdəni sizə verə bilərəm və ondan istəyə bilərəm ki, "O, da sizin günahlarınızdan keçib, çünki o mehribanların ən mehribanıdır.

Yəqubun övladları rahat nəfəs aldılar. İntiqam cəhətdən fikirləri asudə oldu. Yusifin onlara vədə verib Allahın da onları bağışlayacağını eşitdikdə bir azda arxayınlaşdılar.

Amma çətinlik bununla bitmirdi. Yusifin onları bağışlaması və Allahdan da onları əfv etməsini istəyəcəyi hələ işin yarısı idi. Onlar şeytani fikrin nəticəsində Yusifi ata evindən uzaqlaşdırmış ona etdikləri həsədə görə quyuya atmışdılar. Daha sonra evə qayıdıb: "Onu canavar yemişdir" -deyərk atalarını müsibətə düşürmüşdülər. Yusifin ayrılığında qəm-qüssəyə düşən atanın ağlamaqdan gözlərinə ağ gəlmişdi. İndi isə Yusif tapılmış yalanları məlum olmuşdur. Hansı üzle evə qayıtmalı, ona verdikləri bu əzaba necə dözməliyidilər.

Bu zaman Yusif bir cümlə söylədi və onun əsnasında sanki bu çətin məsələni də həll edərək onların yenidən təəccübünə səbəb oldu. O dedi: "Bu köynəyimi götürüb aparın atamın üzünə sürtün(atın), o (yenidən) görməyə başlayar. Bütün ailənizi də yığıb yanıma gəlin!". ("Yusif" surəsi, ayə 94).

Bəlkə də Yəqubun oğlanları o günə qədər Yusifin peyğəmbər olmasından xəbərsiz idilər. Varlıqların bir-biri ilə nə dərəcədə əlaqədə olmasını düşünə bilmirdilər. Özlərində fikrə qərq olub: "Cəmiyyəti bir neçə metr olan bu köynək bizim atamızın gözlərinin açılmasına nə qədər təsir edə bilər" -deyə fikirləşirdilər.

Başqa bir tərəfdən də Yusifi yalançı kimi tanımır, əksinə olaraq onun dediyi hər kəlməsinin düz olduğunu bilirdilər. Bir səbəbdəndə onun əzəməti daha da gözlərində ucaldı. Başa düşdülər ki, onu zahirdə belə yüksəklərə ucaldan pərvərdigar, mənəvi cəhətdən də ona böyük üstünlük əta etmişdir. Bir sözlə mehriban Allah hər cəhətdən onu öz rəhmətinə bürümüşdür.

Həddi olmayan sevinc

Yəqubun oğlanları sevincdən öz dərilərinə sığmırdılar. Onlar Yusifi tanımaqla artıq özlərini Misirdə qərib saymır, bəlkə özlərini ona ən yaxın adam bilirdilər. Bundan əlavə atalarının yenidən görmə qabiliyyətini ələ gətirəcəyini eşidib Misirdə yeni ləzzətverici həyata başlayaraq əsas məqamları öz əllərinə alacaqdılar. Bu fikirlər onların ağıllarını başlarından çıxarırdı. Keçmişə baxdıqda isə bağışlanmış insanlar idilər. İndi təkəcə fikirləri özlərini Kənanaya çatdırıb bu şad xəbəri atalarına demək idi. Onlar

Yəquba demək istəyirdilər ki, bizə axtarmağımızı tapşırtdığın Yusifi ən böyük vəzifələrdə tapmış və Benyamin də sağ və salamat onun yanındadır. Daha sonra köynəyi onun üzünə salıb görmə qabiliyyətini ona qaytarmaq və Yəqub ailəsini Misirə tərəf hərəkət etdirməkdən ibarət idi. Bəlkə də bu işi tez yerinə yetirmək üçün bir-biri ilə yarışa da girmişdilər.

Mərhum Təbərsi öz təfsirində belə yazır: “Yusif qardaşlarına buyurdu: “Mənim köynəyimi atamın yanına o kəs aparmalıdır ki, ilk dəfə də bu işi o görmüşdü”. Yəhuda dedi: -”Qana bulaşmış köynəyi onun yanına aparıb canavarın onu yeməsini xəbər verən mən olmuşam”. Yusif buyurdu: -”Bəs onda sən köynəyi onun üçün aparıb onu qəmgin etdiyin kimi sevindirib de: -”Yusif sağdır”.

Yəhuda köynəyi götürüb ayaqyalın başı açıq yola düşdü. Misirlə Kənanın arası səksən fərsəx idi. Bu yolda Yəhudanın yeməyi təkcə yeddi çörəkdən ibarət idi. O hələ çörəklər qurtarmamış özünü Kənana atasının yanına çatdırdı.

Başqa bir yerdə olan nəqlə görə Yusif iki yüz at və səfər də lazım olan başqa vacibi şeyləri Kənana göndərərək onlardan bütün ailəliklə Misirə gəlmələrini istədi.

Ayrılığın sonu

Yəqub ailəsinin, arvad və uşaqları o həzrətin oğlanlarının ailələri Misirdə nə baş verdiyindən və bu bərəkətli səfərin ardınca onları gözləri xoşbəxtlikdən xəbərsiz olaraq öz başçılarından gəlməsini gözləyirdilər. Günlər keçdikcə onların qayıtma zamanı yaxınlaşır ata və ərlerini görmək əlaqəsi daha da onlarda artırdı.

Bu ailənin yeganə başçısı daxili nurani olan Yəqubun karvanı Fələstindən Misirə tərəf hərəkətə başladığı zaman buyurduğu cümləsindən Yusifin tapılması və ayrılığın sona çatmasını başa düşmək olardı.

Qur’ani Kərim buyurur: -”Karvan (vətənə qayıtmaq üçün Misirdən) ayrılarda ataları (Yəqub yanındakı övladlarına) dedi: -”Əgər məni səfeh hesab etməsəydiniz (və ya yalançı hesab edib danlamasaydınız), deyərdim ki, mən Yusifin ətrini alıram” (“Yusif” surəsi, 94-Nəi ayə) Burada ilahi vəhy, ya qeybi ilham, ya da imanın gücü ilə dərk etdiyi şeyi açıq-aşkar deyə bilməməsi məlum olur. O dediyi halda başqalarının dil yaralarına düçar olacağından qorxur. Elə buna görə də “Əgər məni səfeh hesab etməsəydiniz” (“Yusif” surəsi, 95-Nəi ayə). cümləsini əlavə edir. Həqiqət onun düşündüyü kimi idi. Çünki onun cavabında “Allaha and olsun ki, sən yenə öz köhnə, səhv fikrində qalmısan” (“Yusif” surəsi, 96-Nəi ayə). cümləsini ona demişdilər. Yəni, biz ailə başçılarımızın gəlməsi fikrində olduğumuz halda sən hələ də əlli il üstündən keçməsinə baxmayaraq Yusifin fikrindəsən. Bu sözü orada qalıb o biri oğlanları ilə səfərə getməmiş oğlanlarına deməsi ehtimalı da vardır. (Bəzi təfsirçilər bu ehtimalı açıqlamışlar). Həl halda “köhnə, səhv fikirdən” cümləsindən məqsədləri onun Yusifə olan hədsiz məhəbbətinə işarədir. Belə ki, biz onların bu sözünü dastanın əvvəlində nəql edib demişdik. Onlar demişdilər: -”Yusif və qardaşı ata üçün bizdən daha əzizdir”... və doğrudanda atamız aşkar səhvədir.

Bəli onlar uzun illər boyu müsibət çəkmiş qeyb aləmi ilə əlaqədə olan atalarına təskinlik verməkdənsə onu ələ salır, təzə yaralar ona vururdular. Danışdıqlarından Yəqubun ümidverici sözləri onları daha da narahat etməsi məlum olur.

Hər halda intizar sona çatdı. Bir neçə gün keçəndən sonra karvan yetişdi. Ehtimal edilir ki, karvanın qabağında Yəqubun oğlanlarından birini görürdülər. O, tələsik özünü çatdırıb sevənə-sevinə Yəqubun üstünə gedərək Yusifin köynəyini onun üzünə örtüdü. Yəqubun gözləri açıldı. Daha sonra Yusifin sağ olması və böyük məqama çatması müjdəsini ona dedi.

Həzrət Yəqubu tanıyanlar indi başa düşdülər ki, o, bu günün həqiqətini bilir və ondan xəbər vermiş. Amma onlar isə nadanlıq üzündən Yəqubu səhv fikirli və yüngül ağıllı hesab etmişdilər.

Sözsüz bu qəribə dəyişiklik Yəqubun övladlarının ruhiyyəsinə dəyişdirmişdi. Yusifi tanıdıqları zaman xəcalət çəkən qardaşlar burada da atalarının gözlərinin açılmasına sevindikləri qədər ondan utanır xəcalət çəkirdilər. Nə üzlə ondan üzr istəyəcəklərini bilmirdilər.

Yəqub bu sevindirici xəbəri eşidəndən və gözləri açılardan sonra onların imanının güclənməsi üçün bu cümləni buyurdu: -”Mən Allahdan (lüftü ilə) bəzi şeylər bilərəm ki, siz bilmirsiniz”. (“Yusif” surəsi, 97-Nəi ayə).

Yəni siz Benyamini Misirə aparıb daha sonra onun oğurluq etdiyini dedikdə mən dedim: -”Ümidvaram ki, pərvərdigar onu -Yusif və o biri oğlumu mənə qaytarsın. Amma siz mənim Yusifə olan məhəbbətimə irad tutdunuz və mən bu sözü sizə dedim: -”Mən Allahdan bəzi şeyləri bilərəm ki,

siz bilmirsiniz.” Başqa yerlərdə də sizi Allahdan ümidvar edib gələcəyə nikbin baxmanızı tövsiyə edirdim. Amma siz mənə inanmır bəzəndə ələ salırdınız. Mən hətta sonuncu səfərdə də sizə dedim: -”Yusif və qardaşını axtarmağa gedin və Allahın rəhmətindən məyus olmayın. İndisə mənim dediklərimin həqiqət olmasını bildiniz. Allaha ibadət edən insan bütün çətinliklərdə gərəkdir Allaha ümidvar olsun”.

Yəqubun övladları atalarının nəsihətlərini bütün qəlbləri ilə qəbul edib onun dediklərinin həqiqət olmasını gördülər. İndi onların yeganə istəyi qalmışdı. Bu çətinliyi həll etmək üçün atalarından kömək istədilər. Çətinlik indiyə qədər onların vücuda gətirdiyi bəla və müsibətlər idi. Onlar atalarından Allahın onları bağışlamasını diləməsinə istədilər. Atalarını şəfaətçi və vasitə salaraq dedilər: -”Atacan, (Allahdan) bizim günahlarımız üçün bağışlanma dilə, həqiqətən də biz günahkar idik”. (“Yusif” surəsi, 98-Nöi ayə). Bu günahların Benyaminlə Yəquba aid olan hissəsi nəzərdə tutulur. Çünki Yusifə aid olan günaha gəldikdə isə Yusif qabaqcadan Allahdan onların bağışlanmasını istəmiş və onlar üçün istiğfar etmişdi.

Yəqub oğlanlarının üzündə ötüb-keçənlərin xəcalət və peşimançılığı yaxşıca görürdü. Onların vicdanının həqiqətən də narahat olmasını, törətdikləri işin nəticəsində nə qədər qorxduqlarını görürdü. Yəqub onlara istiğfar vədəsi verib buyurdu: -”Yaxın gələcəkdə öz pərvərdigarımdan sizin üçün bağışlanmaq istəyəcəyəm, həqiqətən də O, bağışlayan və mehribandır”.

Rəvayətlərdə qeyd edildiyi kimi o duasını müstəcab olan bir zamanda edəcəyini gözlədi. Belə bir vədə verməklə onların duasının qəbul olacağına inamlarını artırmaq, pərvərdigarın onları bağışlayacağını arxayın etmək idi.

İmam Sadiqdən (ə) olan hədisdə həzrət buyurur: -”Yəqub onlara vədə verdi ki, cümə axşamının səhəri (duanın qəbul olan vaxtıdır) onlar üçün bağışlanma istəsin”. (“Yusif” surəsi, 98-Nöi ayə).

O həzrətdən rəvayət olan başqa hədisdə buyurur: -”Onların bağışlanmasını səhərə saxladı. Bəzi rəvayətlərə görə Yəqub düz iyirmi il Allah dərğahında durub dua edir, onların bağışlanmasını pərvərdigardan istəyirdi. Övladları da bu zaman onun arxasında durub o dua etdikcə amin deyirdilər ki, Allah onun duasının tezliklə qəbul etsin. Rəvayət olmuşdur ki, aşağıda qeyd olunacaq duanı Cəbrayıl ona öyrətmiş oğlanlarının bağışlanması üçün oxunmasını sifariş etmişdi:

“Ya rəcaəl mu`minin la tuxəyyib rəcai və ğəvsəl mu`mininə əġisni, və ya əvnəl mu`mininə əinni ya həbibət təvvabinə tub ələyyə vəstəcib ləhum”

Yəni: Ey möminlərin ümidi. Ümidi naümidliyə çevirmə, ey möminlərin fəryadına çatan fəryadıma çat, ey möminlərin köməyi mənə kömək ol, ey tövbə edənləri sevən tövbəmi qəbul et və bunların duasını müstəcab et.

Yəqub və oğlanlarının dastanının bu hissəsindən daha başqa bir məsələ ələ gəlir. Bu məsələ Əhli-beyt məktəbinə irad tutanlar üçün çox möhkəm, tutarlı və inkar olunmaz sübutdur. Bəziləri şielərə irad tutub: “Nə üçün siz imam və peyğəmbəri Allah dərğahına gedib hacətinizi istəmirsiniz?”-deyirlər. Azğın vəhhabi fırqəsi bu barədə həddini aşıb şiə haqqında çox pis nisbətlər vermiş, digərlərinin də fikrini azdıncı yollara sövq vermişlər.

Biz burada görürük ki, Allah taala Yəqubun oğlanlarının dilindən hekayət edirək onların istiğfar və günahlarının bağışlanması üçün Allah dərğahına daha yaxın olub, Onun yanında böyük məqamı olan Yəquba təvəssül edərək günahlarının bağışlanması üçün Allaha dua etməsinə istəyirlər. Allahın böyük peyğəmbərlərindən olan Yəqub onların istəyini qəbul edir və onlara: “Gedin özünüzü dua edin” -sözünü demir. Əksinə, onlar tərəfindən şəfaətçi olaraq Allaha dua edir və Allahdan onun duasını qəbul edərək oğlanlarının günahını bağışlayır.

Buradan məlum olur ki, hacəti olan hər bir insanın hər cəhətdən Allaha yaxın olan peyğəmbər və imamı öz hacətini istəmək üçün vasitə salmasının şəriət cəhətdən heç bir eybi olmamasından əlavə, məsləhətli və bəyənilmiş bir işdir. Qeyd olunan iş İslamdan qabaq da başqa dinlər və millətlər arasında olmuşdur.

Qur’ani Kərimdə bu mə’nanı yetirən bir çox ayələr vardır ki, şiənin böyük alimləri onları lazımlı məqamda vurğulamışlar.

Misirə mühacirət

Yəqubun oğlanlarının Kənanaya gəlməsi, onun gözlərinin açılması, etdikləri işlərə görə oğlanları üçün dua etməsi tez ötüb keçdi. Onun ardınca Yusifin xəbər göndərməsi Misirdə olan qüdrət və əzəmətinin qardaşları tərəfindən Yəquba çatması Kənan ağsaqqalında yeni bir ruhiyyə yaratdı.

Yusif xəbər göndərib demişdi ki, atamın gözləri açılan kimi ailəsini yığıb mənim yanıma gəlsin. İmam Baqirdən (ə) olan rəvayətdə həzrət buyurur: -"Yəqub övladlarına elə həmin günü səfərə hazırlaşmalarını əmr etdi və bütün ailələri ilə hərəkət etmələrini istədi. Yəqubun oğlanları bu əmrin ardınca tez bir zamanda səfər yüklərini bağlayıb sevincle Misirə tərəf yola düşüb Kənanla Misir arasında olan uzun məsafəni doqquz günə keçərək Misirə daxil oldular.

Qur'anın buyuruğundan, həmçinin rəvayət və tarixlərdən istifadə olduğu kimi Yusif atasını qarşılamaq üçün Misirdən çıxdı. Sözsüz Yusifin ehtiramına Misirin böyükləri də onunla birlikdə çıxmışdı. Bəlkədə xalqın Yusifə qarşı olan məhəbbətinə görə onların bir hissəsi də onları qarşılamağa çıxmışdılar. Hər halda böyük bir cəmiyyət Fələstindən gələn karvanı qarşılamaqdan ötrü şəhərin kənarına yığılmışdı. Ayrılığın son saatları başa çatdı. Fələstindən gələn karvan yetişdi. Ata və oğul bir-birinin boynuna sarıldı. Uzun illərin ayrılığından sonra bir-birinə qovuşdular.

Qur'ani Kərimin ayələrindən belə istifadə olunur ki, Yusifin anası o zaman sağ idi. O, da karvanla Misirə gəlmiş oğlu ilə görüşmüşdü. Baxmayaraq ki, bəziləri o zaman Yusifin anasının artıq dünyada olmaması və atasının onun xalasını almasını söyləmişlər. Onların dediyinə görə bu mərasimdə onun xalası olmuş və Qur'an onu Yusifin anası kimi xatırlamışdır.

Sevincle dolu olan dəqiqələr də ötüb keçdi. Elə bir anda onlarda olan sevinc və şadlığı qələmə gətirmək mümkün deyildir. Şadlıq səsləri hər tərəfi bürümüş o tarixi saatlarda hər yana yayılmışdı. Gözlər dolmuş, sevinc yaşları üzlərə axmışdı. O zaman Yusif məqam və əzəmətinə baxmayaraq ata-anasıyla ədəb qaydalarına əməl etməklə rəftar edərək onları öz yanında əyləşdirmişdi. Görüş mərasimi bitdikdən sonra Yusif irəli gəlib dedi: -"İndi (hərəkət edib) Allahın istəyi ilə tam sakitliklə Misirə daxil olun!". ("Yusif" surəsi, 100-Nöi ayə).

Yusifin yuxusunun açıqlanması

Qarşılama mərasimi başa çatdıqdan sonra Kənanlıların karvanı Misirə tərəf hərəkətə gəldi. Yusif və Misir camaatı da onlarla şəhərə qayıtdılar. Misir Yusifin qardaşları üçün təzə olmasa da ailənin başqa üzvləri üçün bu tarixi şəhər çox görməli idi. Xüsusilə də gözləri Yusifin əzəmətli və hökumətinin idarə mərkəzi olan saraya dikilmişdi.

Saraya daxil olduqda Yusif irəli keçərək ata və anasını öz taxtına çıxarıb ən gözəl yeri onlara göstərdi. Amma onun böyüklüyünü görənlerin hamısı qarşısında səcdəyə düşdülər. Deyəsən onlar Yusif öz səltənət paltarında gəldiyi zaman səcdəyə düşmüşdülər.

Səcdəyə gəldikdə isə bu səcdə, ya ilahi nemətlərin şükrünə görə idi, ya da Yusifin böyüklük və ehtiramına görə. Bu iki fikir ixtilafıdır. Bircə bunu arxayınlıqla deyə bilərik ki, onların səcdəsi ibadi xüsusiyyətə malik olmamışdır. Səcdələri tək-cə qeyd olduğu kimi iki xüsusiyyətdən birinə görə olmuşdur. Bu zaman Yusifində onlarla bir yerdə ya onlardan sonra səcdə etməsi ehtimalı da vardır. Qeyd olunan mövzuya hədisdə də işarə olmuşdur.

Bütün bu mənzərəni müşahidə edən Yusif üzünü atasına tutub dedi: -"Atacan bu həmin yuxunun açıqlanmasıdır ki, (uşaqlıqda) görmüşdüm. Allah taala onu (bu gündə) həqiqətə çevirdi". ("Yusif" surəsi, 101-Nöi ayə).

İlahi nemətin şükrü

Yusif ona çatan bütün nemətləri Allahdan bilir, hər yerdə haqqın lütfünü hiss edir. O bu müddət ərzində ona yetişən ən böyük nemətlərdən bir neçəsinə işarə edərək Allah taalaya təşəkkür edir. Əvvəlcə Allahın ondan uzaq etdiyi bəlalardan bir neçəsinə sadalayır.

Dediyi ilk cümlə belədir: -"Mənim Allahım mənə ehsan etmiş məni zindandan çıxarmışdır".

O quyuda olmasına və əsir düşməsinə işarə etmir. Bəlkədə bu onun böyüklüyü və cavanmərdliyinin bir əlamətidir ki, qardaşlarının xəcalət çəkməsini istəməyərək onlardan gördüyü acı xatirələri təkrarlamır.

Bəlkədə onun qardaşlarından çəkdiyi bir neçə gün quyuda qalması zindanda çəkdiyi çətinliklərdən daha da artıq idi. Amma qeyd etdiyimiz kimi ürək parçalayan əhvalatı dilə gətirmədən söhbəti bir başa zindandan başlayır.

Bəzilərinin dediyinə görə Yusifin bir başa zindandan başlamasının səbəbi quyuya düşəndən sonra onun ardınca başqa bəlalardan, o cümlədən əsirlik, sarayda giriftarlığın başlaması, zindandan çıxmağı ilə isə başçılığının və əzəmətinin müqəddiməsinin hazırlanmasına görə idi.

Yusifin pərvərdigardan təşəkkür etdiyi ikinci nemət isə Allah taalanın onun ata-anası, qardaşları və bütün ailələrini səhra yaşayışından nicat verərək tərəqqi etmiş Misir ölkəsinə gətirməsinə görədir. Bu belə bir halda baş vermişdi ki, şeytan o və qardaşları arasında ayrılıq və nifaq salmaq istəmişdi.

Onun bu barədə söylədiyinin məzmunu belədir: -"Bəli, şeytan qardaşlarımı o pis işi görməyə məcbur etmiş, mənə quyuya ataraq atamı mənim ayrılığımıza giriftar etmişdi. Amma Subhan Allah ehsan etmiş onların tutduğu o pis işi bizim ailəmizin izzət və əzəmətinin başlanğıcı qərar vermişdi. İşin axırında sizə mənim yanımda yer vermiş və bizim ayrılığımızı bir-birimizin yanında cəm olmağımıza çevirmişdir".

Bəziləri bu haqda deyir: -"Yusifin qardaşlarının zalimənə hərəkətinin şeytana nisbət verərək onu bu işdə müqəssir hesab etməsi ilə qardaşlarını xəcalətdən çıxarması onun böyüklüyü və əzəmətinin çatdırır. Həqiqətdə isə şeytanın heç də elə bir qüdrəti yoxdur ki, Allah bəndələrini məcbur edərək Allahın itaətsizliyində qədəm götürməyə vadar etsin. İnsan hər nə edirsə öz ixtiyarı ilə edir, baxmayaraq ki, bu işdə şeytanın vəsvəsesi də təsirsiz deyildir".

Əvvəlki sözlərinin ardınca yenə də Yusif Allahın lütf və ehsanını xatırlayaraq deyir: -"Həqiqətən də mənim pərvərdigarım istədiyi hər bir şeyə lütf edir və doğurdanda O, alimdir".

Nemətin şükrü və Allahdan sonuncu istək

Burada Yusif ehtiyac əlini pərvərdigara tutub nemətlərinin təşəkkürü üçün deyir: -"Pərvərdigara, bu hakimiyyəti mənə verən sən idin, yuxu yozmasını mənə öyrətdin, Sənsən göyləri və yeri yaradan. (Pərvərdigara), mənə müsəlman (özünə təslim və müti) dünyadan apar və layiqli insanlara qovuşdur".

Həqiqətən də ixtisaslı insanlar, Allaha pərəstiş edənlər, ilahi kişilərin hər nəyi vardırırsa və hər bir şeyə yetişirlərsə hamısını Allahdan bilir, heç vaxt öz nemət sahiblərini yaddan çıxarmırlar. Onlar çətinlikləri və bəlaları da ondan bilir, hər bir halda iradəsi qarşısında təslim olaraq Ondən təşəkkür edirlər.

İsrailin böyük övladı heç bir halda Allahı yaddan çıxarmırdı. İstər quyuya düşdüyü zaman, istərsə də Misir hakimiyyətinə çatdıqda Onu yad edirdi. İndi onun nemətləri üçün təşəkkür edir, daha sonra ömrünün axırında belə Ondən itaət edərək təslim olur və axirətdə laiqlilərə qovuşmağı istəyir. Bununla belə başqalarına da xatırladır ki, həqiqi nemət insanın həyatı boyu Allaha təslim olaraq Ona itaətdə, öləndən sonra isə ilahi dərgahın layiqli insanlarına qovuşmaqdadır.

Yusifin(ə) ömrünün müddəti və dəfn olunduğu yer

Yəqubun(ə) əhvalatında qeyd etdik ki, o dünyadan getdikdən sonra etdiyi vəsiyyətdə görə Yusif onun cənazəsini Fələstinə aparıb İbrahim və İshaqın kənarında dəfn etdi. Amma Yəqubun Misirə gəldikdən sonra orada neçə il yaşaması barəsində ixtilaf vardır. Bir çoxunun fikrinə görə o, on yeddi il Misirdə yaşamışdı.

Yusifin haqqında da rəvayətlər və tarixdə müxtəlif fikirlər söylənilmişdir. Bəziləri onun yüz on il yaşamasını qeyd etmişdir. Bu nəzəriyyəyə bənzər rəvayətdə İmam Sadiqdən(ə) rəvayət olmuşdur. Bəziləri isə onun ömrünün yüz iyirmi il olmasını qeyd etmişdirlər.

Təbərsi öz təfsirində bir fərziyyəyə görə nəql etmişdir ki, Yusif dünyadan getdikdən sonra onu mərmərdən olan tabuta qoyub Nil çayının ortasında dəfn etdilər. Onun bu cür dəfn olunmasının səbəbi isə o, dünyadan getdikdən sonra Misir əhalisinin arasında ixtilaf düşməsidir. Onlardan hər biri Yusifin onların ərazisində dəfn olunmasını istəyirdilər. Axırda belə nəticəyə gəldilər ki, onu Nilin ortasında dəfn etsinlər. Nilin suyu onun üstündən keçməklə su bütün şəhərə yayılsın və hamı bərabər ondan istifadə etsinlər. Bu qəbir həzrət Musanın zamanına qədər o yerdə qaldı. Musa gələndən sonra onu Nildən çıxarıb Fələstinə apardı.

Məsudi "İsbatul-vəsiyyə"də deyir: -"Musanın Yusifi çıxarmasının səbəbi ona görə idi ki, Bəni-İsrail üçün yağış yağmırdı. Allah taala ona vəhy edib Yusifi çıxarmasını tapşırırdı. Musa onun dəfn olduğu yeri soruşdu. Amma heç kəs bunu bilmirdi. Axırda Bəni-İsraildən olan kor olmuş qoca bir qadını gətirdilər. O, dedi: -"Mən Yusifin dəfn olduğu yeri bilərəm. Amma üç diləyim vardır ki, gərək onları Allahdan istəyəsən və qəbul etsin. Onlardan biri budur ki, xəstəlikdən sağalıb yol gedim. İkinci görmə qabiliyyətim qayıtsın və cavanlaşım. Üçüncü budur ki, Allah mənim yerimi cənnətdə sənə yanında qərar versin".

Allah taala istəyini qəbul etməsini vəhy etdi. Qarı Yusifin dəfn olduğu yeri göstərdi. Musa Yusifin cənazəsini çıxarıb Fələstinə apardı".